

Yazışma Adresi / Mailing Address

Harp Akademileri Komutanlığı
Stratejik Araştırmalar Enstitüsü
Yenilevent / İstanbul

Telefon / Phone: + 90 212 398 01 00 - 3842 Faks / Fax: + 90 212 398 01 00 - 3802

E-Posta / E-mail: saren@harpak.edu.tr - guvenlikstratejileri@gmail.com

Web: www.harpak.edu.tr/saren

Güvenlik Stratejileri Dergisi

• The Journal of Security Strategies

Güvenlik Stratejileri Dergisi

The Journal of Security Strategies

STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ
STRATEGIC RESEARCH INSTITUTE

Yıl / Year : 3

Sayı / Issue : 6

Aralık / December 2007

- Dünya Düzenleri ve Güvenlik:
Ulus-Devlet Güvenlik Anlayışı Aşılıyor mu?
H.Tarık OĞUZLU
- 21'inci Yüzyılda Güvenlik Alanının Yeni Sivil Aktörleri:
Özel Askeri Şirketler ve Kontratçı Firmalar
Sait YILMAZ
- Rakipsiz Kalan Güç Kendini Yok Eder:
ABD İmparatorluğu
İlhami Binali DEĞİRMENCİOĞLU
- Türkiye'nin Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde
Yunanistan ile Olan Karasuları Sorunu
M.Melih BAŞDEMİR
- 11 Eylül Sonrası ABD-İran İlişkileri
ve Siyasi Boyutta Türkiye'ye Etkileri
Ersin ÇELİKKANAT
- Avrupa Birliği'nin Jeopolitik Güç Mücadelesine
Türkiye'nin Tam Üyeliğinin Etkileri
İsmail DURAN ve Orhan SEZGİN
- Avrupa Birliği Ülkelerinin Yetkilerini
Güvenlik Gerekçesiyle Tümüyle Avrupa Birliği'ne
Devretmedikleri Alanlar Üzerine Bir Çözümleme
Öner AKGÜL

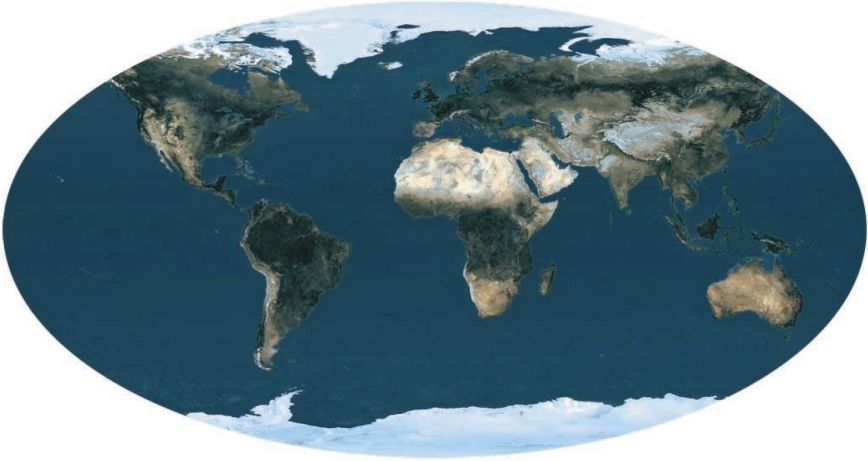
ISSN: 1305 - 4740

6

ISSN: 1305 - 4740

GÜVENLİK STRATEJİLERİ DERGİSİ

STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK STRATEJİLERİ DERGİSİ

ULUSAL HAKEMLİ DERGİ
Aralık 2007 Yılı 3 Sayı 6
ISSN : 1305-4740

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

P.Kur.Kd.Alb.Ahmet KÜÇÜKŞAHİN

YAYIN KURULU

P.Kur.Kd.Alb.Ahmet KÜÇÜKŞAHİN
Öğ.Yb.Semih SERT
İng.Müt.Dilek ÇETİNKAYA
Svl.Me.Fatma Şerife DUMAN

DANIŞMA KURULU

İsth.Alb.Erdoğan ÖZDİL
Doç.Dr.Mu.Bnb.Türker BAŞ
P.Bnb.Orhan SEZGİN

REDAKSİYON

İng.Müt.Şeyda EROĞLU
Svl.Me.Fatma Şerife DUMAN

HAKEM KURULU

Prof. Dr. Nurşen MAZICI
Prof. Dr. Süleyman BEYOĞLU
Prof. Dr. H.Beril DEDEOĞLU
Prof. Dr. Jale CİVELEK
Prof. Dr. Kerem ALKIN
Prof. Dr. Hasan SAYGIN
Prof. Dr. Beril TUĞRUL
Prof. Dr. Huriye KUBILAY
Prof. Dr. Haydar ÇAKMAK
Prof. Dr. Bener KARAKARTAL
Prof. Dr. Tayyar ARI
Prof. Dr. Hasret ÇOMAK
Prof. Dr. Naz ÇAVUŞOĞLU
Prof. Dr. Suat ÖKSÜZ
Prof. Dr. Cengiz OKMAN
Prof. Dr. Ahmet Necati SÖZÜÖZ
Doç. Dr. M.Hakkı CAŞIN
Doç. Dr. Esra HATİPOĞLU
Doç. Dr. S.Güliden AYMAN
Doç. Dr. Sanem Suphiye BAYKAL
Doç. Dr. Yaşar ONAY
Doç. Dr. Ercüment TEZCAN
Doç. Dr. Nuriye Ayşe BOZTOSUN
Doç. Dr. Behçet Kemal YEŞİLBURSA

Doç. Dr. Yaşar HACISALİHOĞLU
Doç. Dr. Mu. Bnb. Türker BAŞ
Yrd. Doç. Dr. Münevver CEBECİ
Yrd. Doç. Dr. Oya DAĞLAR
Yrd. Doç. Dr. Sezai Enis TULÇA
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali Mert GÖKIRMAK
Yrd. Doç. Dr. Özgür TONUS
Yrd. Doç. Dr. Uğur ÖZGÖKER
Yrd. Doç. Dr. Naci DOĞAN
Yrd. Doç. Dr. Şamil ÜNSAL
Yrd. Doç. Dr. Ord. Bnb. Haldun YAYÇINKAYA
Yrd. Dr. Fırat PURTAŞ
Dr. Kur. Alb. Ahmet KÜÇÜKŞAHİN
Dr. P. Bnb. Uğur GÜNGÖR
Öğr. Gör. Dr. Barış ÖZDAL
Kur. Alb. Samet ÖZ
(E) Büyükelçi Sönmez KÖKSAL
(E) Tuğg. Süha ATATÜRE
(E) Tuğg. Servet CÖMERT
(E) Tuğg. Atalay KOCATEPE
(E) Dr. Kur. Alb. Cemil ŞENALP
(E) Kur. Alb. Ali Nazmi ÇORA
(E) Kur. Alb. Nazmi ÇEŞMECİ

BASKI

Harp Akademileri Basım Evi

YAZIŞMA ADRESİ

Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Yenilevent/ İstanbul
Telefon: 0 212 284 80 65-2150 Faks: 0212 284 80 65-2150
e-posta: saren@harpak.tsk.mil.tr
Web: www.harpak.tsk.mil.tr

Stratejik Araştırmalar Enstitüsü yayını olan Güvenlik Stratejileri Dergisi, yılda iki kez Haziran ve Aralık aylarında yayımlanan ulusal hakemli bir dergidir. Makalelerdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler eser sahiplerine aittir ve Harp Akademileri Komutanlığı ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü sorumlu tutulamaz.

STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK STRATEJİLERİ DERGİSİ

Yıl 3 Sayı 6 Aralık 2007

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 5

1- DÜNYA DÜZENLERİ VE GÜVENLİK: ULUS-DEVLET GÜVENLİK ANLAYIŞI AŞILIYOR MU?

Tarık OĞUZLU 7

2- 21 NCI YÜZYILDA GÜVENLİK ALANININ YENİ SİVİL AKTÖRLERİ: ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLER VE KONTRATÇI FİRMALAR

Sait YILMAZ 43

3- RAKİPSİZ KALAN GÜÇ KENDİNİ YOK EDER- ABD İMPARATORLUĞU

İlhami Binali DEĞİRMENCİOĞLU 71

4- TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ MÜZAKERE SÜRECİNDE YUNANİSTAN İLE OLAN KARASULARI SORUNU

M.Melih BAŞDEMİR 93

5- 11 EYLÜL SONRASI ABD-İRAN İLİŞKİLERİ VE SİYASİ BOYUTTA TÜRKİYE’YE ETKİLERİ

Ersin ÇELİKKANAT 123

6- AVRUPA BİRLİĞİ’NİN JEOPOLİTİK GÜÇ MÜCADELESİNE TÜRKİYE’NİN TAM ÜYELİĞİNİN ETKİLERİ

İsmail DURAN, Orhan SEZGİN 153

7- AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNİN YETKİLERİNİ GÜVENLİK GEREKÇESİYLE TÜMÜYLE AVRUPA BİRLİĞİ’NE DEVRETMEDİKLERİ ALANLAR ÜZERİNE BİR ÇÖZÜMLEME

Öner AKGÜL 189

ÖN SÖZ

Harp Akademileri bünyesinde bulunan Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'nün "Ulusal Hakemli Dergi" niteliğinde çıkardığı "Güvenlik Stratejileri Dergisi"nin beşinci sayısında sekiz makale yer almaktadır.

"Dünya Düzenleri ve Güvenlik: Ulus-Devlet Güvenlik Anlayışı Açılıyor mu?" başlıklı makalede, farklı dünya düzenleri ile güvenlik algılamaları arasındaki ilişkiler incelenmektedir. Makalede, ulus-devlet düzeninin devleti esas alan güvenlik anlayışı her ne kadar ulus-devlet ötesi düzenin bireyi esas alan anlayışı tarafından sorgulansa da, günümüzde hâlâ ulus-devlet düzeninin hakim olduğu savunulmakta ve ABD ile AB'nin güvenlik algılamaları karşılaştırılmaktadır.

"21'inci Yüzyılda Güvenlik Alanının Yeni Sivil Aktörleri: Özel Askerî Şirketler ve Kontratçı Firmalar" başlıklı makalede, özel askeri şirketler veya kontratçı firmaların geniş bir yelpazede hizmet verdiği ve 11 Eylül'ün bu şirketler için dönüm noktası olduğu belirtilmektedir. Yazar, Türkiye'nin bu şirketlerden yararlanabileceğini; silahlı kuvvetlerin insan gücünü ve kaynaklarını etkin kullanması açısından bu şirketlerin önemli bir fayda sağlayacağını savunmaktadır.

"Rakipsiz Kalan Güç Kendini Yok Eder-ABD İmparatorluğu" adlı makalede, ABD'nin II. Dünya Savaşının ardından dünya liderliğini ele aldığı, ancak Soğuk Savaşın ardından tek süper güç olunca daha 'tek başına' hareket ettiği belirtilmektedir. Rakipsiz kaldığı düşünülen ABD'nin küresel ihtirası nedeniyle tüm değerleri yıpratmış ve ABD İmparatorluğunun sarsılmaya başladığı öne sürülmektedir.

"Türkiye'nin Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde Yunanistan ile Olan Kara Suları" başlıklı makalede Türkiye ile Yunanistan arasındaki karasuları sorunu öncelikle hukuki açıdan değerlendirilmekte ve ardından tarihsel bir süreç içinde ele alınmaktadır. Yazar, konunun AB müktesebatı içindeki yerini ve çözüm şekillerini incelemekte; muhtemel çözüm şekillerini ve uygulanması gereken politikaları teklifler haline sunmaktadır.

“11 Eylül Sonrası ABD-İran İlişkileri ve Siyasi Boyutta Türkiye’ye Etkileri” adlı makalede, ABD’nin muhtemel hedefi olan İran’a karşı izlediği politikanın ve sonuçlarının Türkiye’ye siyasi boyutta etkileri incelenmektedir. Türkiye’nin Orta Doğu’da önemli bir güç olarak ortaya çıkmaya başladığını belirten yazar, bu sayede Türkiye’nin daha bağımsız politikalara yöneldiğini ve ABD’nin de Türkiye’ye karşı daha ihtiyatlı davranmaya başladığını ön sürmektedir. Yazar, İran’ın parçalanması halinde Türkiye’nin bölgesel güç olma yolunda önemli bir aşama kaydedeceğini savunmaktadır.

“Avrupa Birliği Jeopolitik Güç Mücadelesine Türkiye’nin Tam Üyeliğinin Etkileri” başlıklı makalede, Türkiye’nin tam üyeliğinin Avrupa Birliği’nin jeopolitik güç mücadelesini nasıl etkileyeceğini tartışılmaktadır. Türkiye’nin coğrafi konumunu, AB’nin enerji güvenliğindeki yerini ve demografik özelliklerini ele alan yazarlar, Türkiye’nin tam üyeliği sayesinde AB’nin jeopolitik güç mücadelesinde diğer rakipleri karşısında başarılı olabileceğini iddia etmektedir.

“Avrupa Birliği Ülkelerinin Yetkilerini Güvenlik Gerekçesiyle Tümüyle Avrupa Birliği’ne Devretmedikleri Alanlar Üzerine Bir Çözümleme” adlı makalede, devletlerin ulusal egemenlik anlayışlarıyla yetki devrine bakışları arasında yakın ilişki bulunduğu ve bu ilişkinin en önemli boyutu güvenlik olduğu ifade edilmektedir. Yazar, Avrupa bütünleşmesi içindeki yetki devrini tarihsel gelişimi içinde ele aldıktan sonra AB üyesi devletlerin hangi yetkilerini güvenlik gerekçesiyle uluslararası sisteme devretmediğini incelemektedir.

Ahmet KÜÇÜKŞAHİN
Dr.P.Kur.Alb.
SAREN Müdürü

DÜNYA DÜZENLERİ VE GÜVENLİK: ULUS-DEVLET GÜVENLİK ANLAYIŞI AŞILIYOR MU?

Yazar : H.Tarık OĞUZLU*

Öz

Bu yazı farklı dünya düzenleri ile güvenlik algılamaları arasındaki ilişkileri analiz etmektedir. Bunu yaparken iki farklı dünya düzenini incelemektedir. Bunlar sırası ile ulus-devlet düzeni ile ulus-devlet ötesi düzendir. Her bir sistemin karakteristik özelliklerine göre, güvenlik kavramının tanımlanışı değişmektedir. Yazı ağırlıklı olarak ulus-devlet ötesi sistemi tartışmakta ve de şu temel argümanı öne sürmektedir. Ulus-devlet düzeninin devleti esas alan güvenlik anlayışı her ne kadar ulus-devlet ötesi düzenin bireyi esas alan anlayışı tarafından sorgulanıyor olsa da, günümüzde hala hakim olan anlayış birincisidir. Bunu gösterirken yazı günümüz sisteminin iki başat aktörü olan Amerika Birleşik Devletleri ile Avrupa Birliği'nin güvenlik algılamalarının karşılıklı bir mukayesesini yapmaktadır. Öne sürülen temel görüş şudur. Amerika Birleşik Devletleri'nin güvenlik anlayışı daha çok ulus-devlet düzeninin güvenlik anlayışına yakinken, AB'ninki ulus-devlet ötesi düzenin güvenlik anlayışına yakındır. Bir diğer argüman ise 11 Eylül sonrası gelişmelerin hem küresel hem de AB ölçeğinde ulus-devlet ötesi güvenlik anlayışının yerleşmesini kolaylaştırmadığıdır.

Anahtar kelimeler: Ulus-Devlet, Dünya Düzeni, Güvenlik, ABD, Avrupa Birliği,

Abstract

This article examines the relationship between the kinds of world systems and the nature of security. In doing this, it focuses on

* Yrd.Doç.Dr.H.Tarık Oğuzlu, Bilkent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

two alternative world systems; one is the world system based on the primacy of nation-states and the other is the world system that transcends the nation-state system. The main contention of the article is that the way security is conceptualized differs from one system to the other. The question is to what extent the ongoing globalization process has challenged the way security is defined in the nation-state based international system. The article argues that analyzing the security conceptualizations of the United States and the European Union in a comparative way might help reveal the extent to which the security understanding of the nation-state based international system has been transformed into a new one that exalts individuals as the main referent of security. The article also argues that while the United States has still been defining its security through the perspective of the nation-state ideology, the European Union is a more suitable example to the emerging security understanding that privileges individuals over states. However, this should not be taken at face value, for the post-9/11 era developments have not proven promising for the transformation of the security understanding as radical as espoused within the EU.

Key Words: Nation-State, World System, Security, USA, European Union,

Giriş

Güvenlik ile dünya sistemleri arasındaki ilişki yapısalıdır. Belirli bir zaman diliminde güvenliğin tanımlanış şekli ile o zamana hakim olan uluslararası sistem arasında yakın bir ilişki vardır. Güvenlik nedir, güvenliğe tehdit oluşturan temel unsurlar nelerdir, güvenliğin sağlanmasında hangi aktörler önemlidirler, hangi aktörler güvenliği tanımlarlar, kimin güvenliğinden bahsedilmektedir, güvenliğe tehdit oluşturan unsurlara karşı nasıl bir mücadele verilmelidir? Bu sorulara verilen cevapları anlayabilmek için içinde bulunulan uluslararası sistemin yapısını da bilmek gerekir. Küreselleşme sürecine paralel olarak 'ulus-devlet' temelli uluslararası sistemin 'ulus-devlet ötesi' bir sisteme doğru evrildiği şu günlerde bu soruların cevapları da farklılaşmaktadır.

Bu yazı kapsamında asıl olarak ulus-devlet ötesi sistemin güvenlik parametrelerini ve sistemin iki başat aktörü olan Amerika Birleşik Devletleri ile Avrupa Birliği'nin değişen güvenlik algılamalarını inceleyeceğiz. Bunu yapmaktaki amacımız ulus-devlet temelli güvenlik anlayışının küreselleşme sürecine paralel olarak ne derece değişip değişmediğini anlamaktır.

Ulus-devlet temelli sistem ve güvenlik anlayışı 17. yüzyılda yapılan Otuz Yıl savaşlarını takip eden yıllarda ilk önce Avrupa kıtasında ortaya çıkmış daha sonra da dünyanın çeşitli bölgelerine yayılmıştır. 1648 tarihli Vestfalya Barış antlaşması, ki bu antlaşmayla Avrupa'daki din savaşları sona ermiştir, bu anlamda bir milattır. Artık dinsel aidiyet ilişkilerinin yerini toplumsal ve seküler aidiyet ilişkileri almaya başlamıştır.¹ Egemenliğin kaynağı yavaş yavaş da olsa tanrısal olmaktan çıkmaya başlamıştır. Sınırları belirlenmiş bir coğrafya üzerinde yaşayan insanların önce tebaa sonra da vatandaş statüsüyle ortak bir ulusun öğeleri olduklarına inanılmış ve de bu insan topluluğunun güvenliği ile ait oldukları devletin güvenliği aynı görülmüştür. Vatandaşların ait oldukları devletin güvenliğini her şeyin üstünde görmeleri bir anlamda kendi güvenliklerinin de garanti altına alınması anlamına gelmekteydi. Devlet içi ve devlet dışı alanların birbirinden kesin çizgilerle ayrıldığına inanılmış, devlet içinde düzen ve güvenlik durumu sürerken, devletlerarası ortamda düzensizliğin ve güvenliksizlik durumunun var olduğuna inanılmıştır.²

Sömürgecilik çağı Avrupa imparatorluklarında, 18'inci ve 19'uncu yüzyılda, yönetim, askeri anlamda merkezin çevreyi yönetmesi prensibine dayanmaktaydı. Sömürgeleştirilen bölgeler doğrudan merkezin yönetimi altındaydılar ama bu merkez ile çevre arasında tam bir kimlik örtüşmesi anlamına gelmemekteydi. Merkez ile çevre arasında aşılabilirliğine inanılan kesin kimlikli ayrımlar söz konusuydu. Merkez bir yandan çevreyi kendi kimlikli misyonu doğrultusunda

¹ Robert Jackson ve Patricia Owens, "The Evolution of International Society," *The Globalization of World Politics An Introduction to International Relations*, John Baylis ve Steve Smith (eds.), Oxford: Oxford University Press, 2005, sy. 45-62, s. 54

² K. Waltz, *Theory of International Politics*, New York: Random House, 1979.

medenileştirmeye çalışırken, diğer yandan da çevrenin ekonomisini kendi çıkarları doğrultusunda sömürmekteydi. Bu açıdan bakıldığında sömürgecilik çağı imparatorlukları kozmopolit dünya vatandaşlığı anlayışının güçlenmesi yerine daha çok ulus-devletin vatandaşlık anlayışının pekişmesine hizmet etmiştir. Her ne kadar imparatorluk pratikleri söz konusu olmuş olsa da ihraç edilen anlayış evrensellik değil ulus-devletin üstünlüğü anlayışıdır. Avrupa güçlerinin dünyanın çeşitli yerlerinde sömürgeler elde etmeleri kendilerinin Avrupa kıtasında yürüttükleri mücadeleyi başka coğrafyalara taşımaları anlamına gelmekteydi.³

Thomas Hobbes gibi düşünürler doğal ortamdaki anarşik durumdan kurtulmanın yolunun, insanların özgürlüklerinin bir kısmından devlet lehine vazgeçmesi olduğunu söylemeye başlamışlardır. Doğal ortamda insanlar kendi başlarına kaldıklarında tam anlamıyla can ve mal güvenliklerini sağlayamamaktadırlar çünkü daha güçlüler daha zayıfları her zaman ortadan kaldırmaktadırlar. Sınırsız özgürlük her zaman tam güvenlik getirmemekteydi. Bu sebepten özgürlüklerin yaşanabilmesi adına, gerektiğinde bunların sınırlandırılması ve de insanların üzerinde bir kamu otoritesinin oluşturulması şart görülmekteydi. Zor kullanma yetkisine sahip olan ama bunu yaparken de toplumsal sözleşme çerçevesinde hareket etmesi gereken devlet anlayışının ortaya çıkması bu zaman diliminde olmuştur. Bu sürecin ilk aşamalarında devlet otoritesi meşruiyetini hanedanlık bağlarından alırken, ilerleyen zamanlarda bu yetkinin kaynağını halk iradesi oluşturmaya başlamıştı. Egemenlik zamanla mutlak monarklardan seçilmiş hükümetlere geçmeye başlamıştı.

Ulus-devlet çağında toplumla özdeş olduğu varsayılan devlet bireylerden önce gelmekte ve devletin çıkarlarının gerçekleştirilmesi adına bireysel özgürlüklerin sınırlandırılabilceği fikri meşru görülmekteydi. Bir anlamda toplumun güvenliği söz konusu olduğunda bireysel güvensizlikler tolere edilebilirdi. Bazı coğrafyalarda, örneğin

³ Robert Jackson ve Patricia Owens, "The Evolution of International Society," *The Globalization of World Politics An Introduction to International Relations*, John Baylis ve Steve Smith (eds.), Oxford: Oxford University Press, 2005, sy. 45-62, s. 56-57.

Fransa ve İngiltere, önce devlet sonra da ulus oluşmuşken, diğer bazı coğrafyalarda da, örneğin Almanya ve İtalya, önce ulus sonra da devlet oluşmuştur. Yine bazı coğrafyalarda, örneğin Fransa, vatandaşlık toprak ve anayasalcılık esaslarına dayanırken, Almanya gibi ülkelerde ise daha çok kültürel ve etnik vatandaşlık anlayışı gelişmişti. Ama burada önemli olan bu ikisinden hangisinin önce geldiği değil, devlet ile ulus arasında bir aynılık ve bütünlük olduğuna inanılmasıydı. Tabiidir ki bu çeşit bir düşünce daha çok teoriktir. İleriki yüzyıllarda, özellikle de Soğuk Savaş'ın bitimini takip eden zamanlarda, devlet ile ulus arasındaki ilişkinin hiç de sorunsuz olmadığı açık bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Vatandaşlık kimliğinin kurucu değer olduğu bir sistemde en önemli birim devlet olmakta, dolayısıyla da vatandaşlık devleti kutsallaştırmaktadır.⁴ Sınırlar arası geçişgenliğin seyrek olduğu, insanların kendilerini içinde doğup büyüdükleri ortamlarla özdeşleştirdikleri bu düzende, devletin en önemli güvenlik öznesi olması şaşırtıcı değildir. Devlet hem güvenliği sağlayan temel aktör hem de güvenliğinin sağlanması gereken temel özne olmaktaydı.

Ulus-devlet temelli sistemin ortaya çıkmasında hiç kuşkusuz kapitalistleşme ve sanayileşme süreçleri etkili olmuştur. Belli bir coğrafya içerisinde tam bir ortak pazar ekonomisi oluşturulması, her şeyden önce bu pazarın parçalarının bir bütünün üyeleri olduklarına inandırılması, ve de bu pazarın dış pazarlardan korunaklı bir şekilde varlığını devam ettirebilmesine bağlıydı. Devletin uyguladığı vatandaşlık, ulusal eğitim, kültür, iletişim ve ulaşım politikaları bu amaca hizmet etmiştir.

Bütün vatandaşların herhangi bir etnik, dilsel ya da dini ayırım gözetilmeksizin kanunlar önünde eşit olarak düşünüldüğü bu sistemde bazı insan kümelerinin farklı kimliksel talepleri dolayısıyla ortaya

⁴ Ahmet İçduygu ve Özlem Kaygusuz, "The Politics of Citizenship by Drawing Boundaries: Foreign Policy and the Construction of National Citizenship Identity in Turkey," *Middle Eastern Studies*, 2004, c. 40, s. 6, sy. 50-74.

çıkmaları, yani vatandaşlık dışı kimliksel talepler ve duruşlar öne sürmeleri, güvenliğe tehdit olarak değerlendirilmiştir.⁵

Güvenlikten kastedilen ise devletin karasal sınırlarının dışarıdan kaynaklanabilecek varoluşsal tehlikelerden muaf tutulması ve devletin iç ve dış egemenliğinin diğer devletlerce tanınması olmuştur. Savaşsızlık durumu güvende olmakla özdeşleştirilmiştir. 'Yapısalcı gerçekçilik' bakış açısıyla uyumlu olarak, şayet herhangi bir devletin elindeki askeri ve ekonomik imkanlarda bir artış olursa o devlet potansiyel tehdit olarak görülebilmekteydi.⁶

Güvenliğe tehdit oluşturan sorunlarla mücadele ederken ya içerideki askeri imkanları artırmak ya da bu pek mümkün olamıyorsa diğer devletlerle güvenlik odaklı ittifak ilişkileri kurmak öncelikli stratejiler olmuştur.⁷ Mutlak güvenliğin sağlanmasında tehditlerin tam anlamıyla ortadan kaldırılmasına yönelik bir strateji takip edilmiştir.

Büyük devletlerin penceresinden bakıldığında karşımıza güvenliğin sağlanmasında istikrarın demokrasiden önce geldiği görülmektedir.⁸ Sistemin genel güvenliği adına demokratik olmayan rejimlerle stratejik ilişkiler geliştirilebilmekteydi. Güvenlik her şeyden önce bir istikrar durumuydu. Devletlerin istikrarı bireysel ve toplumsal adaletten önce gelmekteydi⁹ Soğuk Savaş sırasında önce güvenlik sonra özgürlük gelirken bu durum 1990'lı yıllarla beraber önce özgürlük sonra güvenlik şeklinde tanımlanmaya başlanmıştır.

⁵ N Messari, "The State and Dilemmas of Security: The Middle East and the Balkans," *Security Dialogue*, 2002, c. 33, s. 4, sy. 15-427.

Janice Bially Mattern, "The Power Politics of Identity," *European Journal of International Relations*, 2001, c. 7, s. 3, sy. 349-397.

⁶ K. Waltz, *Theory of International Politics*, New York: Random House, 1979.

⁷ Gil Merom, "Realist Hypotheses on Regional Peace," *Journal of Strategic Studies*, 2003, c. 26, s. 1, sy. 109-135.

⁸ R Takehy ve N. Gvosdev, 'Democratic Impulses versus Imperial Interests: America's New Middle East Conundrum', *Orbis*, Yaz 2003, sy. 415-431

James Kurth, 'Ignoring History: US Democratization in the Middle East', *Orbis*, İlkbahar 2005, sy. 305-321.

⁹ Fred Halliday, "Nationalism" *The Globalization of World Politics An Introduction to International Relations*, John Baylis ve Steve Smith (eds.), Oxford: Oxford University Press, 2005, sy. 521-538.

Ulus-devlet çağında, özellikle de Soğuk Savaş'ın hüküm sürdüğü İkinci Dünya Savaşı sonrası ortamda, devletlerin güvenliği caydırıcılık esasına dayandırılmıştır. Buna göre, her hangi bir devlet revizyonist amaçlarla hareket edip sistemi baştan şekillendirmeye çalıştığında, diğer güçler, 'güçler dengesi' prensibi gereği, bir araya gelip karşı bir dengeleyici blok oluşturmaktaydılar. Başka devletleri güvensizliğe itecek politikaların bu politikaları uygulayanlar açısından maliyetli olacağına gösterilmesine dayanan caydırıcılık politikası, karar alıcıların rasyonel hareket ettiklerini varsaymaktaydı.

Bu zaman diliminde güvenliğe sıfır-toplam bir oyun gibi bakılmış ve güvenliğin bölünebilirliğine inanılmıştır.¹⁰ Birleşmiş Milletler devletin güvenliğini kutsayan bir anlayış üzerine kurulmuş, devletlerin iç işlerine müdahaleyi yasaklamıştır.

Ulus-ötesi hareketlerin sınırlı olduğu, insanların kendi kimliklerini daha çok doğup büyüdükleri yer ile tanımladıkları, başka coğrafyalarda olanların devletlerin güvenliğini tam olarak etkilemediği bu zaman diliminde, güvenliğin sağlanmasında daha çok 'kendi kendine yardım' prensibi esas alınmıştır. Buna göre, her devlet kendi güvenliğinden öncelikli olarak kendisi sorumludur. Önemli olan bir devletin kendi vatandaşlarını negatif dış etkilerden, gerek ekonomik gerekse de askeri, olabildiğince korumasıdır. Küresel insan hakları bilincinin gelişmesi ve güvenliğin bölünemez olduğuna dair düşüncenin içselleştirilmesi için 1980'li yılların, özellikle de Soğuk Savaş sonrası gelişmelerin, yaşanması beklenecekti.

Paradoksal bir şekilde devletlerin meşruiyetlerini sağlamada savaşlar çok önemli roller oynamışlardır. Savaş gibi olağanüstü durumlarda devletin bireyleri kontrol altına alabilme ve toplumu şekillendirebilme kapasitesi ile yönetimin merkezî karakteri artmaktadır. Genelde başarılı savaşlar için söz konusu olsa da savaşlar devlet çıkarlarının diğer çıkarların önüne geçtiği ve devletin toplumun

¹⁰ John Baylis, "International and Global Security in the Post-Cold War Era" *The Globalization of World Politics An Introduction to International Relations*, John Baylis ve Steve Smith (eds.), Oxford: Oxford University Press, 2005, sy. 297-324.

geneli tarafından en meşru görüldüğü zaman dilimlerine işaret ederler.¹¹ Tarihsel açıdan bakıldığında, ordular, savaş yapabilme fonksiyonlarının yanında, ideal vatandaş tiplemesinin ortaya çıkmasında da etkili olmuşlardır.

Savaşların yapısında ve yıkım gücünde, teknolojik gelişmelere paralel olarak önemli değişiklikler yaşanmaktaydı. Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında ölen insanların sayısı dikkate alındığında bu oldukça açıktır. Bu savaşların bütüncül savaşlar oldukları, bu anlamda da asker ve siviller arasındaki ayrımlara pek dikkat edilmediği doğrudur. Ancak, 'ulus-devlet temelli' sistemde savaşların yürütülmesinde siviller ile savaşçıların arasındaki ayrımın gözetilmesi esastır. Savaşın genel amacı toplu imhadan ziyade karşı tarafın savaşabilme yeteneğinin ortadan kaldırılmasıdır. Savaşlar daha çok savunmacı amaçlar çerçevesinde ortaya çıkmış ve saldırgan niyetli savaşlar meşru görülmemişlerdir. Savaş hukukunun giderek önem kazanması, hem savaşın sebepleri –jus ad bellum– hem de savaşın yürütülmesi –jus in bello– bu zaman diliminde gerçekleşmiştir.

Ulus-devlet çağında güvenlik daha çok askeri anlamda tanımlanmıştır. Bu konulara 'yüksek politika' denilmiştir. Askeri konular dışındaki konuların, örneğin ekonomi, çevre, sağlık, göçler gibi, güvenlik sorunları olarak ortaya çıkması mümkün olmamıştır. Bu konular daha çok 'alçak politikanın' konuları olarak değerlendirilmişlerdir. Bu çerçevede düşünüldüğünde devleti yöneten askeri ve politik elitin güvenliğin tanımlanmasında en etkili birimler oldukları öne sürülebilir. Neyin güvenlik sorunu olup olmadığına bu elitler karar vermişlerdir.

Şu ana kadar izah edilmeye çalışılan güvenlik anlayışının küreselleşme sürecinin çok fazla hızlanmadığı, insanın zaman ve mekan ile olan ilişkisinin daha fazla yerellik bazında tanımlandığı bir düzlemde geçerli olduğunu gözden kaçırmamak gerekir. Şimdi de küreselleşme ile

¹¹ Charles Tilly, *The Politics of Collective Violence*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003. Charles Tilly, *European Revolutions, 1492-1992*, Mass. : Blackwell, 1993.

paralel şekilde ortaya çıkmaya başlayan ulus-devlet ötesi sistemi ve güvenlik anlayışını inceleyelim.

Ulus-Devlet Ötesi Sistem ve Güvenlik

Bu sistemin en temel özelliği, egemenliğin devlet-altı ve devlet-üstü aktörlerce paylaşılmaya başlanmasıyla devletin güvenliğin öznesi ve sağlayıcısı olma durumunun zayıflamasıdır. Küreselleşme süreciyle beraber uluslararası geçişkenliğin artmaya başlaması ve devletlerin bu süreci tek başlarına yönetemediklerinin ortaya çıkması insanların ulus-devlet vatandaşlığından başka kimliklerinin de olduğunu gözler önüne sermiştir. Ulus-devlet yapılanmasının insanoğlunun elde edebileceği en ideal siyasi örgütlenme modeli olmayabileceği fikrinin giderek daha fazla kabul görmesiyle ulus-devlet çağının güvenlik anlayışı da sorgulanmaya başlanmıştır.

İnsanların vatandaşlık bağının yanında birden fazla aidiyet sahibi olmaya başlamalarıyla güvenlikten anlaşılan devletin güvenliğinden çok toplumsal aidiyet kümelerinin güvenliği olmuştur. İnsanlar arası temasın artması kaçınılmaz olarak hassasiyetleri de artırmış, çoğu zaman bu hassasiyetler güvenlik tehdidi olarak kavramsallaştırılmışlardır. İnsanın ve içerisinde yaşadığı toplumun güvenliği devletin güvenliğinin önüne geçmiş, bazen devletin güvenliğini sağlamak adına atılan adımlar insanların ve toplumsal aidiyet kümelerinin güvenliklerini zedelemeye başlamıştır.¹²

Kimliksel çeşitlenmenin yaşanmasının en önemli sebeplerinden bir tanesi modernist düşüncenin öngördüğü kimliksel kesinliklerin ve ikili düşünce yapısının post-modernizm sürecine paralel olarak aşılmasıdır. Kimliklerin tanımlanmasında başvurulan bir ötekinin olması ve çoğu zaman da bu ötekinin devletin sınırları dışında yaşayanlardan oluşması modern zamanlara ait bir olgudur. Bu durum

¹² Ersel Aydın ve James Rosenau, *Globalization, Security and the Nation State: Paradigms in Transition*, New York: State University of New York Press, 2005.

her ne kadar başkalarını dışlayıcı bir özellik taşısa da netice itibariyle güvenlik hissini artıran bir durumdur. Bize benzemeyenlerin olduğunu bilmek ve kendi kimliğimizi onlara karşıtlık çerçevesinde tanımlamak hayatın anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Kürselleşmenin ortaya çıkardığı devlet-üstü ve devlet-altı etkileşim olanakları bu duruma neredeyse bir son vermeye başlamış, insanlar birden fazla kimliklerinin olabileceğini anlamaya başlamışlardır. Bu bir yandan ortak kimlik kümelerinin oluşması sürecine olumlu etki ederken, diğer yandan da kimliksel erozyonların yaşanmasını artırmaktadır. Ulus-devlet ötesi zamanın insanları bu tarz kimliksel tehditler altında yaşamaktadırlar.¹³

Küreselleşme süreci hem devlet-üstü düzlemde aynılaşmayı hızlandırırken, hem de devlet-altı düzlemde farklılaşmayı tetiklemektedir. Burada ilginç bir durum söz konusudur. Kürselleşme bir yandan dünyanın farklı yerlerinde benzer hayat tarzlarının ortaya çıkmasını hızlandırırken, diğer yandan da bu aynılaşmaya karşı yerel tepkiler çoğalmaktadır.¹⁴ Dünya giderek birbirinden farklı ulus devletler yerine, birbirine benzeyen New York, Londra, İstanbul gibi küresel şehirlere dönüşmeye başlamıştır. Bu süreç küresel bir bilinci doğurmakta ve küresel hassasiyetleri tetiklemektedir. Diğer yandan ise devlet içinde bazı kimliksel gruplar küreselleşmenin bu homojenleştirici etkilerine karşı kendilerini daha fazla koruma adına içe kapanmacı ve savunmacı bir pozisyon almaktadırlar. Küresel ölçekte yaşanan aynılaşma süreçlerini kendi kimliklerine tehdit olarak görmektedirler.

Vatandaşlık dışı kimliksel tanımlamaların ortaya çıkması bireylerle devletler arasındaki bölünmez bütünlük anlayışının da sarsılmasına sebep olmuştur. Devletin aracılığına gerek kalmadan farklı uluslara ait insanların iletişim içerisine girmeleri ve ortak değerleri paylaşıyor duruma gelmeleri insanlar arasında ulus-devlet ötesi kimliklerin oluşması sürecini hızlandırmıştır. Önemli olan farklılıkları anlamak ve onlara empati duymaktır. Empati yapabilen insanlar gerçek anlamda güvenlik üretebilirler.

¹³ Catarina Kinnvall, "Globalization and Religious Nationalism: The Search for Ontological Security," *Political Psychology*, 2004, c. 25, s. 5, sy. 741-767.

¹⁴ Bu konuda hakem görüşüne teşekkür ederim.

Otorite merkezlerinin, ya da farklı aidiyet kümelerinin, çoğalmasıyla, devletin dışındaki diğer aktörlerin de güvenliğin tanımlayıcıları ve sağlayıcıları olma durumu hızlanmıştır. İçerisi ile dışarıyı arasındaki ayrımların giderek azaldığı ve de dışarısının içerisini etkileme kapasitesinin artmakta olduğu bu zaman diliminde klasik devlet egemenliği anlayışı erozyona uğramaktadır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün çok önceleri işaret ettiği gibi, küreselleşme sürecine paralel olarak güvenlik sorunları da küreselleşmektedir. Herhangi bir yerde ortaya çıkan bir gelişme farklı yerleri de etkileyebilmektedir. Dünya tek bir siyasi birim haline geldikçe, yani bir diğer deyişle dünya küresel bir köy haline dönüştükçe, mutlak güvenlik için izolasyon artık geçerli bir seçenek olmaktan çıkmaya başlamıştır.¹⁵ Dünyanın küçülmesi, ulaşım ve iletişim imkanlarının artması, ve zamanın hızlı akıyor olması, diğer bütün sorunları olduğu gibi güvenlik sorunlarını da küreselleştirmektedir. Çevre kirliliği, ekonomik istikrarsızlıklar, uluslararası göç, ulus-ötesi organize suç şebekeleri, ulus-ötesi terörist faaliyetler, kitle imha silahlarının çoğalması gibi güvenlik sorunları küreseldir ve herkesi etkilemektedir. Güvenlik sorunlarıyla yerel ölçekte mücadele etmek neredeyse imkansız hale gelmektedir. Uluslararası terörizm bu konuya en ideal örneği sunmaktadır. Küreselleşme bir yandan bu tarz terörist faaliyetlerin oluşmasını ve zarar verebilme kapasitelerini mümkün kılarken diğer taraftan da devletleri bu soruna karşı beraber hareket etmeye teşvik etmektedir.

Ulus-devlet ötesi bir sistemde güvenlik sorunları daha yapısal bir çerçeveden analiz edilmekte ve güvenliğe tehdit oluşturan sorunların ortadan kaldırılması için öncelikle doğuran yapısal şartların

¹⁵ Bu konuda Atatürk'ün şu sözleri çok manidardır. "Bütün dünya hadiseleri bize bunu açıktan açığa ispat eder. En uzakta zannettiğimiz bir hadisenin bize bir gün temas etmeyeceğini bilemeyiz. Bunun için beşeriyetin hepsini bir vücut ve bir milleti bunun bir uzvu addetmek icap eder. Bir vücudun parmağının ucundaki acıdan diğer bütün aza müteessir olur. 'Dünyanın filan yerinde bir rahatsızlık varsa bana ne?' dememeliyiz. Böyle bir rahatsızlık varsa tıpkı kendi aramızda olmuş gibi onunla alakadar olmalıyız. Hadise ne kadar uzak olursa olsun bu esastan şaşmamak lazım. İşte bu düşünüş, insanları, milletleri ve hükümetleri bencillikten kurtarır. Bencillik şahsi olsun, milli olsun daima fena telakki edilmelidir." (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1989, s. 326)

dönüştürülmesi gerektiğine inanılmaktadır. Sinek öldürmekten ziyade bataklığı kurutmak felsefesine vurgu yapan bir anlayıştır bu. Güvenlik bölünebilir olma özelliğini kaybetmeye başlamış ve adeta bölünemez bir hale gelmiştir. Herkesin aynı geminin içinde olduğu, geminin batması durumunda bundan herkesin zarar göreceği anlayıştır bu.¹⁶

Güvenliğin kolektif ve bölünemez bir karakter kazanmasında 11 Eylül sonrası ortaya çıkan gelişmeler etkili olmaktadır.¹⁷ Zayıf ve başarısız olarak adlandırılan devletlerin yaşadıkları iç egemenlik sorunları, bu tip ülkelerde yeşermeye zemin bulan terörist hareketlerin başka ülkelere sıçramasını kolaylaştırmaktadır. Artık bir ülkenin güvenliği için başka bir ülkenin nasıl yönetildiği ve o ülkedeki devlet-toplum yapısının karakteri önemli olmaktadır. Bu bağlamda öne sürülen temel tez, kesinlik içermemesine ve bazen spekülatif görünmesine rağmen, demokrasi ile yönetilmeyen ülkelerin hiçbir şekilde çevrelerine güven veremeyecekleri ve de bu durumun potansiyel olarak çatışmaları ve savaşları artıracacağı olmuştur.¹⁸

1990 sonrası ortamda güvenlik ve özgürlük arasındaki denklemin nasıl kurulması gerektiği eskiye nazaran daha fazla tartışılır olmuştur. Güvenlik adına özgürlükleri nereye kadar sınırlamak meşru olacaktır?¹⁹ Hakim görüşe göre, kendi vatandaşından korkan devlet kendisini asla güvende hissetmeyecek ve dışarıya için de güvenliksizlik yaratacaktır. İçeride kendi devletinden korkan toplum ise küreselleşmenin hızlandırdığı dış etkilerden daha fazla korkacaktır.²⁰ Güvenlik ile ekonomik kalkınmışlık arasındaki ilişki daha açık bir

¹⁶ John Baylis, "International and Global Security in the Post-Cold War Era" *The Globalization of World Politics An Introduction to International Relations*, John Baylis ve Steve Smith (eds.), Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 316-18.

Ian Clark, *Globalization and International Relations Theory*, Oxford: Oxford University Press, 1999.

¹⁷ Her ne kadar 11 Eylül öncesinde küresel terörizm bir sorun olarak tanımlanmışsa da, 11 Eylül bu anlamda bir milattır. Bu tarz tehditlerin yıkıcı etkileri çok açık şekilde 11 Eylül saldırılarıyla gözlemlenir hale gelmiştir.

¹⁸ N. Saharansky, R. Dermer, *Demokrasi Davası Zorbalık ve Terörle Baş Etmede Özgürlüğün Gücü*, İstanbul: Güncel Yayınları, 2005, sy. 39-57.

¹⁹ M. Kermal Öke, *Derviş ve Komutan, Özgürlük Güvenlik Sarkacındaki Türkiye'nin Kimlik Sorunsalı*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2004.

²⁰ N. Saharansky ve R. Dermer, *Demokrasi Davası Zorbalık ve Terörle Baş Etmede Özgürlüğün Gücü*, İstanbul: Güncel Yayınları, 2005, 57-78.

şekilde ortaya çıkmaya başlamış, artık güvende olabilmek için ulusların sürdürülebilir kalkınma stratejilerine olan ihtiyaç artmıştır. Bireysel anlamda daha fazla ekonomik ve siyasi özgürlük toplam güvenlik için artık olmazsa olmaz koşullardır.²¹

Soğuk Savaş zamanında olduğu gibi caydırıcılık ve çevreleme politikaları artık mutlak güvenlik üretememektedir. Rasyonel olduklarına inanılan caydırılabilir insan profili artık eskisi kadar geçerli değildir. Ulus-ötesi terörist faaliyetlerde bulunanlar bunun en güzel örneğini sunmaktadırlar. İnandığı dava uğruna en değerli varlığı olan hayatını bile gözden çıkarabilen radikal teröristlerle mücadelede geleneksel ordular çok etkili olamamaktadırlar. Düşmanın amacı korku toplumu yaratarak hedef kitlenin psikolojik dayanma sınırlarını ortadan kaldırmak olunca simetrik savaş anlayışı yeterli bir güvenlik garantisi olamamaktadır. Küreselleşme tehditlerin tahmin edilebilirliğini ve yönlerini muğlaklaştırmaktadır.²²

Ulus-devlet ötesi sistemde gerçek barışın, savaşları ortaya çıkarabilecek yapısal şartların ortadan kaldırılmasıyla elde edileceğine dair görüş daha fazla geçerlilik kazanmaya başlamıştır. Bu çerçeveden bakıldığında, barış için gereken yapısal şartların oluşmasına çalışmayan dış askeri müdahaleler amaçladıklarının aksine daha fazla güvensizlik yaratabilmektedirler. Bu zaman diliminde ordular sadece savaşan değil aynı zamanda barışın oluşmasında rol alabilen kurumlar olmak zorundadırlar.

Etkili bir yönetim kurmakta başarısız olan devletler sadece kendi vatandaşları için değil diğer insanlar için de tehdit oluşturmaktadırlar. Bundan dolayıdır ki 1990'lardan bu yana başta Birleşmiş Milletler olmak üzere, çeşitli bölgesel güvenlik örgütleri, dünyanın problemleri yerlerinde ulus inşa etme adına çok uluslu güçler konuşlandırmışlardır. Barışı koruma ve barışı tesis etme operasyonlarının altında yatan temel mantık güvenlik sorunlarıyla küresel ölçekte mücadele etme gerekliliğidir.

²¹ J. Steinbruner ve N. Gallagher, "Constructive Transformation: An Alternative Vision of Global Security," *Deedalus*, 2004, c. 133, s. 3, sy 83-103.

²² P.G. Cerny, "Terrorism and the New Security Dilemma," *Naval War College Review*, 2005, c. 58, s. 1, sy. 10-33.

Soykırımlara, etnik temizlik faaliyetlerine, toplu ölümlere ve kötü yönetişimin etkilerine maruz kalan insanlardan, dünyanın neresinde yaşıyor olurlarsa olsunlar, artık bütün dünya sorumludur. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulması geliştirmekte olan bu küresel bilincin güzel bir örneğidir.

Ulus-devlet ötesi sistemde hangi sorunların güvenlik sorunu olarak tanımlanmasında askeri ve politik elitlerin sahip oldukları öncelik ve ayrıcalıklar da sorgulanmaktadır. Sorunlar giderek daha kompleks hale geldikçe güvenlikten ne anlaşılması gerektiği konusunda klasik devlet bürokrasisinin tek yetkili olma durumu daha fazla sorgulanmaya başlamıştır.

Farklı Aktörler ve Güvenlik Anlayışları

Yaşadığımız zaman diliminde ulus-devlet temelli sistemden ulus-devlet-ötesi sisteme doğru bir geçiş sürmektedir. Bu sürecin güvenlik algılamalarını ne yönde etkileyeceği önemlidir. Bu bağlamda sistemdeki hakim aktörlerin bu sürece dair tutumlarını analiz etmekte fayda vardır. Biz burada ABD ve AB'nin tutumlarını inceleyeceğiz.

ABD, Ulus-Devlet-Ötesi Sistem ve Güvenlik

ABD, içinden geçilmekte olan bu süreçte ulus-devlet anlayışından olaylara bakmaya devam etmekte, çıkarlarını ve politikalarını bu zaviyeden şekillendirmektedir. Söz konusu olan ABD'nin ulus-devlet anlayışından vazgeçmesi değil, bilakis yapısalcı gerçekçilik ekol varsayımları ışığında, küresel ölçekte etkili demokratik bir imparatorluk yaratmaya çalışmasıdır. ABD, egemenliği konusunda kıskanç ve muhafazakar davranmakta, diğer ulus-devletlerin göreceli olarak zayıflamalarını ve liderliğini yaptığı imparatorluk sistemine dahil olmalarını ister gözükmektedir.²³

²³ Chalmers Johnson, *Amerikan Emperyalizminin Sonbaharı*, İstanbul: Küre Yayınları, 2005.

ABD, Soğuk Savaş sonrası dönemde artan gücüne paralel olarak dünyanın her yerinde stratejik çıkarlar peşinde koşan, bundan dolayı da potansiyel anlamda kendisini devamlı olarak tehdit altında hisseden bir devlettir. ABD, elinde taşımakta olduğu büyük çekiç yüzünden nerdeyse her sorunu çivi gibi görmektedir. Burada kastedilen, ABD'nin kendisini aşırı gücünden dolayı potansiyel güvenlik sorunlarını tolere etme zorunda hissetmemesidir. Onları tamamen ortadan kaldırmak varken, başka yollar denemek, mesela uzun vadeye yayılmış sorunların dönüştürülmesine yönelik stratejiler izlemek, hiç de çekici gözükmemektedir. ABD, güçlü olduğu için kendisini Hobbesian bir güvenlik ortamında hissetmektedir.

Soğuk savaş sırasında transatlantik müttefikler arasında güvenlik alanında benzer çıkarlar ve politikalar söz konusu olmuş, taraflar güvenlikten ne anlaşılması ve güvenliğe tehdit oluşturan unsurlarla nasıl mücadele edilmesi konusunda ortak tavırlar takınabilmişlerdir. Sovyet yayılmacılığının ve muhtemel bir Sovyet nükleer saldırısının en önemli tehdit olarak kavramsallaştırıldığı bu zaman diliminde taraflar, güvenliklerini sağlamak için NATO çerçevesinde askeri işbirliği yapmış ve Sovyet tehdidini dünyanın çeşitli bölgelerinde kuşatmaya yönelik çevreleme politikaları izlemişlerdir. Soğuk Savaş zamanında Batı bloğunun güvenlik odağı daha çok Avrupa kıtası olmuştur. Avrupa'nın güvende olması bütün diğer öncelikler arasında ilk sırada gelmiştir.²⁴

Bu sebepten dolayıdır ki, şu an için AB içerisinde bir Kantian güvenlik cemiyetinden bahsedilebiliyorsa, bu uzun yıllar boyunca ABD önderliğindeki NATO'nun Avrupa kıtasının güvenliğini sağlamasındandır. Şayet ABD Avrupa'nın güvenliğini Sovyetler Birliği'ne karşı sağlamamış olsaydı, AB ülkeleri bu işi kendi başlarına yapmak zorunda kalacaklardı ki bu da onların güvenlik cemiyeti

Ben Rosamond, "Conceptualizing the EU Model of Governance in World Politics," *European Foreign Affairs Review*, 2005, c. 10, s. 4, sy. 63-478.

²⁴ Stuart Croft, Jolyon Howorth, Terry Terriff ve Mark Webber, "NATO's Triple Challenge," *International Affairs*, 2000, c. 7, s. 3, sy. 495-518.

oluşturmak için harcadıkları enerjiyi silahlanmaya harcamaları anlamına gelecekti.

Soğuk savaşın bitimini takip eden yıllarda ise ABD ve AB arasında sistemin genel özellikleri ve güvenlik algılamalarının niteliği konularında farklılaşmalar görülmeye başlanmıştır. Bu farklılıkların altında yatan en önemli sebepler hiç kuşkusuz Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla beraber ortak düşmanın ortadan kalkması ve ABD'nin güç skalasında sistemin bütün diğer aktörleri karşısında rakipsiz konuma gelmeye başlamasıdır. Paul Kennedy'nin tahminlerinin aksine ABD'nin ekonomik gücü azalmamış, bilakis göreceli olarak daha da artmıştır. Askeri teknoloji alanında ABD rakipsizliğini korumaktadır. Askeri harcamalara ulusal bütçeden ayrılan para açısından ABD ilk sırada gelmiş ve diğer bütün güçlü ülkelerin toplam askeri harcamalarından daha fazla askeri harcamayı Washington yönetimi tek başına yapabilmıştır.²⁵

Soğuk Savaşın aksine Avrupa kıtası ABD açısından en önemli coğrafya olmaktan çıkmıştır. Bunda Avrupa'da ortaya çıkmaya başlayan güvenlik sorunlarının AB'nin entegrasyon ve genişleme projeleriyle ortadan kalkmaya başlaması etkili olmuştur. ABD, bir anlamda Avrupa'yı AB'ye bırakmaya başlamıştır. Özellikle Çin faktöründen dolayı Doğu Asya ve petrol gibi doğal kaynakların artan öneminden dolayı da Orta Doğu Bölgeleri ABD açısından en önemli stratejik bölgeler olmuştur.²⁶

Bu arka plandan bakıldığında ABD açısından önemli olan merkezinde ABD'nin yer aldığı, kuralları ABD'nin koyduğu, diğer aktörlerin ABD'nin tanımladığı güvenlik çıkarlarını yerine getirmeye çalıştıkları, ABD ile olan işbirliklerinin karşılığında da ABD'nin lütfünü

²⁵ Amerika Birleşik Devletlerinin 200y yılı için toplam askeri harcaması takriben 500 milyar dolar civarındadır. Bilgi için bakınız. <http://www.whitehouse.gov/omb/budget/fy2007/defense.html>. 2004 yılı için yapılan bir çalışmada ABD ile dünyanın diğer devletlerinin askeri harcamaları karşılaştırılmış ve ABD'nin neredeyse dünyanın toplam savunma harcamalarının yarısını tek başına yaptığı görülmüştür. Bakınız. <http://www.globalsecurity.org/military/world/spending.htm>.

²⁶ *US National Security Strategy in 2002*. Metne şu internet adresinden ulaşılabilir: <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf>

kazanmaya çalıştıkları bir düzenin ortaya çıkmasıdır. ABD'nin uyguladığı temel imparatorluk stratejisi açıklıktır. Bu stratejinin başarısı için ABD'nin çıkarlarını ve değerlerini benimseyecek aktörlerin ortaya çıkarılması esastır. Bu, güçlü devletlerin ortadan kaldırılması ya da mikro devletçiklerin ortaya çıkartılmasını gerektiriyorsa, böyle adımlar meşru görülecektir. Diğer bütün ulus-devletlerin ABD'nin etki alanına açık hale gelebilmesi için malların, sermayenin, hizmetlerin önündeki engeller kaldırılmalıdır. Buna rağmen kişilerin ve iş gücünün serbest dolaşıma açılması yönünde ABD'nin isteksizliği dikkatlerden kaçmamalıdır. ABD'nin yapmaya çalıştığı serbest ticaret yoluyla dünyayı kendi değerleri yönünde dönüştürmek ve şekillendirmektir. Bu, bir imparatorluk stratejisidir.²⁷ ABD, kendi değerlerinin evrenselliğine inanan en iddialı ulustur. Bu anlamda ABD'nin duruşu müzakereye kapalı bir duruştur ve dünyadaki farklı medeniyetleri ve devlet-toplum algılamalarını anlayabilecek esnekliğe sahip değildir. 11 Eylül saldırıları sonrasında Amerikan yönetiminin benimsediği 'ya bizdensiniz ya da değil' yaklaşımı bunun en güzel yansımasıdır.

Böyle bir sistemde güvenliğin sağlanmasından öncelikli olarak ABD silahlı güçleri sorumludurlar. Bu maksatla dünyanın çeşitli bölgelerine yayılmış takriben 800 civarında Amerikan askeri üssü vardır. Bunların boyutları ve görev tanımları farklılık arz etse de temelde yerine getirmeye çalıştıkları hedef ABD çıkarlarının dünyanın değişik bölgelerinde gözetilmesidir. ABD bir askeri üsler imparatorluğudur. Bu imparatorluk doğrudan yönetim esasına dayanmamaktadır. Yurt dışında bulunan askeri üsler savaşmaktan çok simgesel bir görevi yerine getirmektedirler.²⁸ Bu imparatorluğu, başında ABD başkanının olduğu onun altında ise savunma bakanı ve doğrudan Başkan'a karşı sorumlu olan bölgesel komutanlar zinciri yönetmektedir. Savunma Bakanlığının ulusal bütçeden en fazla payı alan birim olması ve yurt dışındaki ABD çıkarlarını sivillerden çok üniformalı subayların gözettiği bir sistem imparatorluk sıfatına yaklaşmaktadır.²⁹

²⁷ Andrew J. Bacevich, *American Empire*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Pres, 2002.

²⁸ Chalmers Johnson, *Amerikan Emperyalizminin Sonbaharı*, İstanbul: Küre Yayınları, 2005.

²⁹ Chalmers Johnson, *Amerikan Emperyalizminin Sonbaharı*, İstanbul: Küre Yayınları, 2005.

Amerikan silahlı güçlerinin temel misyonu güvenliği zedeleyecek durumlar ortaya çıktığında onları ortadan kaldırmak, kendi kaynaklarının yetmediği durumlarda ise bu işi diğer askeri birimlere havale etmektir. Sistemin güvenliğinden kastedilen ABD'deki asıl güç odaklarının güvenliğidir. Sistemdeki bütün diğer unsurlar bu amaç uğruna enstrümantal bir şekilde kullanılmaktadırlar. Onların güvende olabilmeleri için ise ABD'nin güvenlik çıkarlarını kabul etmeleri ve davranışları bunlara göre belirlemeleri gerekmektedir. Bu düzende ABD'nin dışında güçlü devletlerin ortaya çıkması arzulanmaz. Aksi bir durum küreselleşmekte olan Amerikan sermayesi açısından bir tehdit oluşturacaktır. Amaç Amerikan sermayesine ve yaşam kültürüne direnemeyecek ve bunu kolaylıkla benimseyebilecek insan topluluklarının ortaya çıkartılmasıdır. Bu bağlamda ABD bir yandan dünyanın çeşitli yerlerinde liberal demokrasinin gelişmesine yönelik sivil toplum faaliyetlerine destek olurken diğer yandan da siyasi milliyetçiliği karalayan bir söylemi oturtmaya çalışmaktadır. Milliyetçilik sadece ABD tarafından yapıldığında iyi olarak kavramsallaştırılmakta ama diğer toplumlar tarafından kutsandığında küreselleşme ve demokratikleşme önünde engel olarak lanse edilmektedir.³⁰

Amaçlanan şey, ABD tipolojisinde devletçiklerden ziyade Amerikalı profilinde insanların ortaya çıkmasıdır. Maddi kazanımları hayatın odağına alan, serbest pazar ekonomisini yücelten, tüketim olgusunu benimsemiş insan tiplmesi, ABD'nin liberal ekonomik düzeninin öngördüğü en ideal insan olmaktadır. Fukuyama'nın de belirttiği gibi liberal devlet-toplum modelinin insanoğlunun erişebileceği en üst siyasi örgütlenme modeli olduğuna inanılmaktadır.³¹

Son zamanlarda dile getirilen görüşlerden bir tanesi ABD'nin küresel imparatorluğunu devam ettirebilmek için liderliğini kendisinin yapacağı demokratik devletlerden oluşacak bir devletler bloğunun

Ewan Harrison, "Engagement or Empire? American Power and the International Order," *International Affairs*, 2004, c. 80, s. 4, sy.755-768.

³⁰ A. G. Hopkin, "Capitalism, Nationalism and the New American Empire," *Journal of Imperial and Common wealth History*, 2007, c. 35, s. 1, sy. 95-117.

³¹ Francis Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, New York: Free Pres, 1992.

kurulması, buna kurumsal bir kimlik kazandırılması ve zamanla bu bloğun Birleşmiş Milletlerin ve NATO'nun yerini almasıdır. Buna gerek duyulmasının en önemli sebeplerinden bir tanesi, ABD'nin eskiden olduğu gibi BM'yi ve NATO'yu kendi dış askeri müdahalelerini meşrulaştırmak adına kullanamamasıdır. Buna sadece Çin ve Rusya gibi ülkeler değil aynı zamanda ABD'nin Avrupalı müttefikleri de karşı çıkmaktadırlar. ABD, Şanghay İşbirliği Örgütü gibi potansiyel olarak Orta Asya'daki etkisini sınırlandırmaya çalışan kuruluşlardan hoşnut değildir. Çin'in gelecekte ABD çıkarlarını tehdit etmemesi için ona karşı bölgedeki Japonya ve Hindistan gibi ülkelerle stratejik ilişkiler kurmaktadır. Amacı demokratik ülkelerden oluşacak bir örgütü kendi küresel eylemlerine meşruiyet kazandırmak adına ortaya çıkarmaktır. ABD, bir yandan Orta Doğu, Kafkasya, Orta Asya, Kuzey Afrika ve Karadeniz bölgelerinde yer alan göreceli olarak küçük ölçekli ülkeleri liberal demokratik normlar çerçevesinde dönüştürmeye çalışırken, diğer yandan da Çin ve Rusya gibi potansiyel rakiplerini demokratik devletler koalisyonu kurarak dengelemeye ve çevrelemeye çalışmaktadır.

AB, Ulus-Devlet-Ötesi Sistem ve Güvenlik

ABD'nin aksine, AB ülkeleri ulus-devlet ötesi bir yapılanmayı daha fazla arzuluyor görünmektedirler. AB, egemenliğin devletler ve devlet dışı aktörler arasında paylaşılması fikrine daha sıcak bakmaktadır. AB, kendi bölgesel entegrasyon modelinin dünyanın diğer bölgelerine de yayılmasını ve de dünyanın küresel yönetim prensibi çerçevesinde yönetilmesini istemektedir.

AB, küresel güvenliği sağlamak için dünyayı dost ve düşman ülkeler diye ayırmak ve güçler dengesi çerçevesinde hareket etmeyi meşru görmemektedir. Amacı, uluslararası hukuku ve örgütleri etkin kılarak ülkeler arasındaki belirsizlikleri ve yanlış anlamaları mümkün olan en az seviyeye indirmek ve devlet içerisinde mevcut olan düzenli yapıyı devletler arası alanda da hakim kılmaktır. Bunu küresel bir imparatorluk inşa ederek değil, benzer değerleri benimseyen ülkeler ve bölgeler arasında karşılıklı işbirliğini artırarak yapmaya çalışmaktadır. AB bir anlamda küresel ölçekte bir entegrasyonu amaçlamaktadır.

AB'nin ABD'ye nazaran göreceli güçsüzlüğü onun sorunların çözümünde çok taraflı hareket etmesini gerekli kılıyor olsa da, AB'nin nihai hedefi sorunları ortaya çıkaran yapısal faktörleri dönüştürerek ortadan kaldırmaktır. AB, kendi içerisinde güvenlik sorunlarının çözümünde hukuku, entegrasyonu, uzlaşmayı ve siyaseti o kadar fazla kullanmaktadır ki, dışarıdaki güvenlik sorunlarıyla ilgilenirken, askeri metotlara başvurmak akla gelen en son seçenek olmaktadır.

Bu küresel vizyona rağmen, AB ilgi alanını uzun zamandan beri Avrupa kıtasıyla sınırlamıştır. ABD'nin aksine AB ülkeleri dünyanın çeşitli yerlerinde stratejik çıkarlar peşinde koşmaktan uzak durmuşlardır.³² 1990'lı yıllarda AB ülkelerini en fazla meşgul eden konu, 1950'li yıllardan beri sürmekte olan özellikle Almanya ve Fransa arasındaki entegrasyon sürecinin Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından negatif olarak etkilenmemesi için ne yapılması gerektiği olmuştur.

Korkulan şey Rusya'nın Avrupa'dan çekilmesi, ABD'nin Avrupa'daki askeri varlığını azaltması ve de Almanya'nın birleşmesi neticesinde Avrupa kıtasında eski güçler dengesi politikalarına dönülme riskidir. Bundan dolayıdır ki Avrupalılar, enerjilerinin büyük bir bölümünü AB entegrasyon sürecinin devam etmesine ayırmışlar ve Almanya'nın tek taraflı olarak Avrupa'yı dönüştürmesinden ziyade AB'nin Almanya'yı dönüştürmesine çalışmışlardır. Buna ilaveten bağımsızlıklarını yeni kazanan eski Sosyalist Blok ülkelerinin AB sistemine entegre edilmeleri ikinci en önemli öncelik olarak ortaya çıkmıştır.

Avrupa'nın çevresinden kaynaklanan tehditleri bertaraf etmek için ise kullanılan temel strateji Avrupa'nın toplumsal modelinin ve de kurucu değerlerinin bu bölgelere ihraç edilmesi olmuştur. Yani istikrarsız çevrenin AB normları temelinde dönüştürülmesi esastır. Gerek aday ülkelere uygulanan katılım sürecinin mantığı gerekse de üye olamayacak olan diğer ülkelerle geliştirilen ilişkilerin özü bu temel

³² Alan W. Dowd, "A Different Course? America and Europe in the 21st Century," *Parameters: US Army War College*, 2004, c.34, s.3, sy. 61-74.

güvenlik stratejisine dayanmaktadır.³³ Genişleme, derinleşme, Yakın Çevre (komşuluk) politikası, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası, üye olmasalar da komşu ülkeler için geliştirilen aksiyon planları, bunların hepsinin nihai hedefi AB'nin güvenliğine katkıda bulunmaktır.³⁴

Avrupa Birliği'nin anlayışına göre sistemin güvenliğinin sağlanmasının en önemli yolu, iyi yönetilen, vatandaşlarının sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını yerine getiren, ve bu sayede çevrelerine istikrarsızlık ihraç etmeyen devletlerin ortaya çıkmasıdır. Avrupa Birliği'nin derinleşme ve genişleme projelerinin hedeflediği budur. Vatandaşlarının güvenliğini sağlayamayan devletler hem egemenliklerini diğerlerine kabul ettiremezler hem de diğerleri tarafından güvenlik tehdidi olarak değerlendirilirler. AB'nin hedeflediği şey ulus-devletlerin ortadan kalkmaları değil, bilakis etkinleşerek meşruiyetlerini korumaya devam etmeleridir.

Küreselleşen bir düzende devletlerin tamamen silinip gitmemesi ve de halklarının gözünde meşruiyetlerini korumaları için egemenliklerini devlet dışında ortaya çıkmaya başlayan otorite merkezleri ile paylaşmaya hazır olmaları gerekir. Hiyerarşik ve merkezi bir devlet anlayışından yatay düzlemde egemenliğin paylaşıldığı bir yönetim anlayışına geçilmesi güvenliğin sağlanmasında önemlidir.

AB entegrasyon sürecinin hedeflediği şey giderek karmaşıklaşan hayatın daha kaliteli yaşanır hale gelebilmesi için mümkün olan en iyi kurallar bütünü oluşturabilmek, insanların farklılık arz eden kimliklerini yaşarken aynı zamanda da güvende olabilmelerini sağlamaktır. Bir yandan neo-liberal ekonomi-politik anlayışın öngördüğü olabildiğince hür bireyi ortaya çıkarmak diğer yandan da

³³ A. Higashiro, "For the Sake of Peace and Security The Role of Security in the European Union Enlargement Eastwards," *Cooperation and Conflict*, 2004, c. 39, s. 4, sy. 347-368.

³⁴ R. Balfour ve A. Rotta, "Beyond Enlargement: The European Neighborhood Policy and Its Options," *International Spectator*, 2005, c. 1, sy. 7-20;

D. Lynch, "The Security Dimension of the European Neighborhood Policy", *International Spectator*, 2005, c.1, sy. 33-43.

sosyal dengelerin korunduğu sosyal devlet anlayışını devam ettirmek entegrasyon sürecinin temel hedefidir.³⁵

AB vatandaşları küreselleşmenin ortaya çıkardığı etkileri en yoğun şekilde yaşamaktadırlar. Aslında AB entegrasyon sürecinin kendisi, küreselleşme sürecinin Avrupa ölçeğindeki yansımasıdır. Sınırlar arası geçişgenliğin ve ulus-devlet ötesi hareketlerin serbest hale geldiği bir düzlemde AB vatandaşları kendilerini önemli tehditler altında hissetmektedirler. Bir taraftan AB içi ve AB dışı sermayenin sınır tanımaz hareketliliği bir taraftan da AB entegrasyon sürecinin hızlandığı malların ve işgücünün serbest dolaşımı AB vatandaşlarının, özellikle de en güçlü AB üyelerinde yaşayanların, sosyal, kültürel, ve ekonomik güveliklerini tehdit etmeye başlamıştır.³⁶

Genişleme sürecine paralel olarak farklı kültürel, sosyal ve ekonomik özelliklere sahip insanların AB üyesi ülkelere göç etmesi bu anlamda yaşanan güvensizlik durumunu daha da pekiştirmiştir. Hem göç alan hem de göç eden topluluklar birbirleriyle daha içli dışlı oldukça birbirlerinin değerlerine karşı geliştirdikleri hassasiyetler artmıştır. Güçlü ulus-devlet geleneklerine sahip Avrupa devletleri bu sorunu çözebilmek için Avrupa'nın geneline hitap edecek ulus-devlet-üstü bir siyasi örgütlenmeden medet ummuşlar, ortak Avrupalılık kimliğinin ve bilincinin yaratılmasıyla bu kimlik karmaşasının ortadan kalkacağına inanmışlardır.³⁷

İster Fransa gibi vatandaşlık anlayışını anayasalcılık ve toplumsal aidiyet temelinde tanımlayan ülkeler olsun isterse de Almanya gibi kültürel vatandaşlık peşinde koşmuş ülkeler, bunların hepsi aşamalı olarak liberal ve çok-kültürlü vatandaşlık anlayışına geçmeye başlamışlardır. AB'nin bu bağlamda yaşadığı güvenlik krizi ABD'nin

³⁵ E. Gualini, "Integration Diversity, Plurality: Territorial Governance and the Reconstruction of Legitimacy in European Post-national State," *Geopolitics*, 2004, c. 9, s. 3, sy. 542-563.

³⁶ Javier Solana, "A Secure Europe In A Better World," <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/78367.pdf> 12 Aralık 2003.

Lauren M McLaren, "Public Support for the European Union: Cost/Benefit Analysis or Perceived Cultural Threat?," *Journal of Politics*, 2002, c. 64, s. 2, sy. 551-567.

³⁷ M Elstrup-Sangiovanniu ve D. Verdier, "European Integration as a Solution to War," *European Journal of International Relations*, 2005, c. 11, s. 1, sy. 99-115.

yaşadığından daha derindir. ABD’nde de benzer süreçler yaşanmaktadır ama bunun kimliksel krizler yaratması daha zor olmaktadır, çünkü ABD’nin kendi vatandaşlık anlayışı zaten çok-kültürlülüğe dayanmaktadır. Amerikalılık potasında eriyen insanlar doğuştan Amerikalı olmasalar da ileriki yıllarda Amerikalı gibi hissedebilmektedirler. Bunda etkili olan en önemli sebep ABD’nin kuruluşunda yatan liberal ve birey odaklı devlet-toplum yapısıdır.³⁸

AB ülkelerinin gelenekleri ve geçmişleri ise buna pek imkan vermemektedir. AB ülkeleri güçlü ulus-devlet geleneklerine sahip olan ülkelerdir. Ulus-devlet temelli sistem zaten Avrupa coğrafyasında doğmuştur. AB ülkeleri kendi ulusal kimliklerini pekiştirmek adına uzun yıllar birbirleriyle savaşmışlardır. AB ülkeleri coğrafya açısından da pek şanslı değildir zira sıkışık bir alanda yaşıyor olmak onları birbirlerine karşı daha hassas hale getirmiştir. İç ve dış ayrımı bu yüzden çok kuvvetlidir Avrupa’da. AB ülkeleri sömürgeci ve başka ulusları medenileştirme geleneklerinden dolayı AB dışı insanlarla da kolayca kaynaşamamaktadırlar. Uzun yıllar Avrupalılık kimliğini diğerlerine karşı yürütmüş oldukları savaşlar neticesinde tanımlamaya çalıştıklarından bugün bir Cezayirli’nin, bir Mısırlı’nın, bir Türk’ün ya da bir Rus’un Avrupalı olarak kabul edilmesi oldukça zordur. Bu insanların Avrupa’ya göç etmeleri ve oralarda çalışıp yaşamak istemeleri hep sorun olmuştur. Tarihin penceresinden bakıldığında görülen odur ki Avrupalı toplumlar çok kültürlülük alanında pek başarılı olamamışlardır.

Ne Fransa’nın uyguladığı doğuştan Fransız olmayanları asimile etmeye yönelik politikalar ne de Almanya’nın yabancı işçilere karşı uyguladığı görmezden gelme politikası çok kültürlülüğün Avrupa kıtasında yeşermesini mümkün kılmıştır.³⁹ Örneğin Almanya’nın izlediği temel strateji, yabancıları Alman toplumuna entegre etmek şöyle

³⁸ Samuel P. Huntington, *Biz Kimiz: Amerika’nın Ulusal Kimlik Arayışı*, İstanbul: Global Yayın Ajansı, 2004.

³⁹ Moraes, Claude, “The Politics of European Union Migration Policy,” *Political Quarterly*, 2003, c. 1, s. 74, sy.116-131.

Jordan, Bill; Stråth, Bo ve Triandafyllidou, Anna, “Contextualizing immigration policy in Europe,” *Journal of Ethnic & Migration Studies*, 2003, c. 29, s. 2, sy. 195-224.

dursun, onları kendi gettolarında Almanlardan ayrı olarak yaşamaya mecbur etmek olmuştur. Bu insanlar bir gün nasıl olsa gideceklerdir anlayışı kendilerinin daha üstün bir etnik grubun mensubu oldukları inancıyla birleştiğinde, Almanların bu farklı insanları toplumlarına entegre etme çabaları başarısız olmuştur.

İngiltere ve Hollanda hükümetlerinin uyguladıkları çok kültürlü model de istenen sonuçları vermemiştir. Bu iki ülkede yabancılara kendilerini kamusal alanda ifade etmelerine izin verilmesi, bu insanların günün birinde gerçek İngiliz ve Hollandalılar olarak kabul edilecekleri anlamına gelmez. Amaç, onların farklılıklarını yaşamalarına izin vererek toplumun geneliyle entegre olmalarını engellemektir. Hatta bir görüşe göre, yabancılara karşı çok-kültürcü tutum takınmak, bir anlamda kendi kültürünün cazibesine olan inançsızlığın bir göstergesidir. Tolere etmek zayıfların işidir. Buna benzer düşünceler 11 Eylül sonrası ortamda Avrupa'da daha sık duyulmaktadır.

1990'lar boyunca AB alanı her geçen gün biraz daha fazla risk toplumuna dönüşmüştür. Risk toplumundan kastedilen, her şeyin giderek daha fazla belirsizleştiği, olayların ve insani ilişkilerin birbirlerini etkileme durumlarının arttığı bir ortamda insanların hayatlarında kesinlikler ve mutlak garantiler bulma durumunun ortadan kalkmasıdır.⁴⁰ Avrupa vatandaşlarının yaşadıkları aynı zamanda birden fazla yere ait olabilme duygusu Avrupa'nın yaşadığı küreselleşme/entegrasyon sürecinin derinliğiyle yakından ilişkilidir. Bu durum bir ölçüde rahatsızlık yaratsa da, aynı zamanda Avrupalıların küresel sorumluluk duygularını geliştirmiştir. Modern zamanların dışlayıcı ve ötekini yok sayıcı pratikleri Avrupa'da gittikçe daha fazla geçersiz hale gelmektedir.

Ahlaki referans noktalarının bireysellik bazında tanımlanmaya başladığı bu süreç kaçınılmaz olarak sağlam ulus-devlet geleneklerine sahip olan Avrupa Birliği toplumlarında gözle görülür riskler yaratmıştır. Bireyselliğin ve relativizmin ancak ortak bir Avrupalılık kimliği altında yaşanması durumunda risklerin azalacağı umulmuştur.

⁴⁰ U. Beck, *Risk Society Towards A New Modernity*, Londra: Sage Publications, 1992.

Bu üst kimliğin en önemli özelliği ise herhangi bir toplumsal/ulusal kimliğe referans yapması değil, daha çok AB vatandaşlarının etrafında birleşebilecekleri seküler değerleri vurgulamasıdır.⁴¹ Bu mantık özellikle AB'nin genişleme sürecinde ortaya çıkmıştır. Her ne kadar AB'ye üye olanlar formel anlamda farklı ulus-devletlerse de, genişlemeden amaçlanan Avrupalılık-evrensellik değerler çerçevesinde dönüşüme uğramış bireylerin AB'ye katılımıdır.

AB penceresinden baktığımızda bugün diğer devletlerden toprak bütünlüğüne ve anayasal egemenliğe yönelmesi muhtemel geleneksel askeri tehditlerin azaldığını görmekteyiz. Bunun tersine kimliksel tehditlerde bir artış vardır. AB içerisinde bugün tehdit olarak kavramsallaştırılan gelişmeler daha çok çevre sorunları, ekonomik problemler, insan hareketleri, organize suçlar ve terörizmle ilgili olanlardır.

AB bu tip tehditlerin halledilmesinde daha çok siyasi metotları tercih etmekte bireylerin karar alma süreçlerine daha fazla katılımını önemsemektedir. Görüşüp tartışmadan, tartışıp uzlaşmadan hiç bir soruna çözüm bulunamayacağı anlayışı önem kazanmıştır. Bu bakış açısı güvenlik konusuna şu şekilde yansımıştır. Güvenliğin her şeyden önce siyasi bir durum olduğuna inanılmış, siyasetten ve ideolojilerden bağımsız, nesnel olarak mevcut bir güvenlik ya da güvenliksizlik durumunun olamayacağına kanaat getirilmiştir. Kimin/neyin, kimler tarafından, ne şekillerde tehdit edildiği, tehditlerin neler oldukları ve de bu tehditlerle ne şekillerde mücadele etmek gerektiği hiç olmadığı kadar siyasi ve söylemsel bir durum olarak düşünülmüştür. Bu soruların cevaplanmasında farklı bireylerin söylemsel bir mücadele içine girmeleri güvenliğin siyasi karakterini daha net şekilde ortaya çıkartmıştır. Dolayısıyla önemli olan bu tür söylemsel tartışmalara

⁴¹ E. Gualini, "Integration Diversity, Plurality: Territorial Governance and the Reconstruction of Legitimacy in European Post-national State," *Geopolitics*, 2004, c. 9, s. 3, sy. 542-563;
I. Manners, "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms," *Journal of Common Market Studies*, 2002, c. 40, s. 2, sy. 235-258.

katılmak ve de neyin güvenlik sorunu olup neyin olmadığını belirlemede etkili olabilmektedir.⁴²

Sonuç

Ulus-devlet ötesi sistemin ortaya çıkmaya başlamasıyla beraber güvenliğe ilişkin teorik yaklaşımlarda da bir çeşitlenme ve farklılaşma gözlenmektedir. Yapısalcı gerçekçiliğin açıklama kapasitesi günümüz gelişmelerini anlamada artık yeterli değildir. Farklı eleştirel bakış açılarının paylaştığı temel noktalar şunlardır. Yapısalcı gerçekçilik ekolü, devletlerarası sistemin ezelden ebede kadar sürecek olan tek sistem olduğuna inanır. Uluslararası alanda yaşanan anarşik durumun, yani devletlerin üstünde herhangi bir üst otoritenin yer almamasından dolayı bütün devletlerin kendi güvenliklerinden kendilerinin sorumlu olmasının, sistemin kaçınılmaz sonucu olduğuna inanan yapısalcı gerçekçilik ekolü, devlet ötesi düzenlemelerin mümkün olmadığına inanmaktadır. Buna göre ya devlet içerisinde tam güvenlik vardır, ya da devletlerarası düzlemde tam güveniksizlik vardır. Bütün eleştiriler, bu bakış açısının devlet ötesi kavramsallaştırmaları imkânsız kıldığını düşünmekte ve insanoğlunun devletten daha iyi çalışan bir siyasi örgütlenme modeli oluşturma çabalarını baltaladığına inanmaktadırlar. Hâlbuki devletlerarası sistem her zaman kargaşa ve güvensizlik üretmeyebilir. Devletler işbirliği yapabilirler ve gerektiğinde uluslararası örgütler vasıtasıyla daha güvenli bir düzen inşa edebilirler. Önemli olan devletlerin birbirlerine güvenmelerini mümkün kılacak mekanizmaların inşa edilmesidir. Bu güven, gerektiğinde Birleşmiş Milletler tarzı bir örgüt tarafından, gerektiğinde ise uluslararası hukuk ve normlar tarafından oluşturulabilir. Devletler arasında paylaşılan ortak değerler ve çıkarlar arttıkça sistemin anarşik özelliği ortadan kalkacak ve uluslararası arenada bir toplum ortaya çıkacaktır.

⁴² O. Waeber, "Secutization and De-securitization," *On Security*, Ronny Lipschutz (ed.), New York: Columbia University Pres, 1995, sy. 46-86.

Farklı bir eleştiri ise yapısalcı gerçekçilik ekolünün vatandaşlık anlayışını kutsallaştırdığı bunun da farklı kimliksel gruplara ait olan insanların birbirlerini anlamalarını ve aralarında ortak aidiyet kümeleri oluşturmalarını engellediğidir. Biz ve onlar ayrımını doğal gören ve bu ayrımın güvenlik için şart olduğunu varsayan geleneksel anlayış farklılıkların bir arada yaşamasını zorlaştırabilir.

Feminist eleştiriye göre geleneksel görüş erkek egemen bir görüştür ve başta kadınlar olmak üzere marjinal kimlik gruplarının güvenliğini sağlamayabilir. Askerliğin, savaşın ve devlet adamlığının kutsallaştırıldığı bir sistemde kadınların farklılıklarını ifade edebilmeleri ve kendi bakış açılarından alternatif güvenlik önerileri sunmaları imkânsızlaşmaktadır. Onlardan beklenen, hakim ideoloji tarafından kendilerine uygun görülen rolleri oynamalarıdır. Bu çerçeveden bakıldığında, bazı kadınların devletlerinin yönetiminde etkili pozisyonlara gelmeleri pek bir değer ifade etmez. Mühim olan kadınsı bakışın etkili olmasıdır.

Başka bir eleştiri ise, yapısalcı gerçekçilik ekolünün devleti bireye göre öncelediği ve bireysel hakların devletin güvenliği söz konusu olduğunda hiç tereddütsüz sınırlandırılabilceğini varsaymasıdır. Buna göre insanlar devletleri için vardırılar. Hâlbuki eleştirel düşünceye göre önemli olan devletlerin insanların hizmetinde olduğu anlayışının meşruluk kazanmasıdır. Ulus devlet insan mutluluğunun gerçekleştirilmesinde sadece bir araçtır. Asla kendi başına bir amaç olamaz.

Bir başka eleştirel görüşe göre, gerçek güvenlik tam silahsızlanmadan geçer. Ne kadar fazla silahlanılırsa savaşın çıkma ihtimali o kadar artar. Barış için silahlanabileceği düşüncesi eleştirel bakış açısına göre anakroniktir ve anlaşılması güçtür. Barış isteniyorsa devamlı barıştan konuşmak gerekir. Gerçek güvenlik Kuzey ile Güney arasındaki gelir adaletsizliğinin giderilmesi, insanların daha iyi yaşayabilmek için gereken ekonomik ve sosyal imkânlara kavuşması, insanların kendi farklılıklarını özgürce ifade edip yaşayabilmeleri, silahlanmaya ayrılan paraların kalkınmaya ve ekonomik gelişmeye ayrılması, sürdürülebilir kalkınma modellerinin oluşturulması, kuraklık,

kirlilik ve küresel ısınma gibi ekolojik felaketlerin önlenmesi ile mümkün olabilir.⁴³

Bu tarz eleştiriler 11 Eylül terörist saldırılarından sonra daha seyrek duyulmaktadır. Bilakis, ABD'nin teröre karşı ilan ettiği savaş 'biz ve onlar' ayrımının üzerinden yürütüldükçe, çok kimlikli insan tipinin ve çok kültürlü toplum yapılarının oluşması oldukça zor gözükmektedir.

Çok-kültürlülüğün ve çok-kimlikliliğin 11 Eylül'e kurban gitmemesi için AB'nin Avrupa ölçeğinde uygulamakta olduğu entegrasyon süreci bir umut ışığı olabilir. Ama bu projenin evrensel boyutta başarılı olabilmesi için AB üyesi ülkelerin dünyanın geri kalanına ABD'nin gözlüğünden bakmamaları, kendi kimliklerini kapsayıcı ve ortak değerler üzerinde inşa etmeleri gerekmektedir. AB entegrasyon sürecinde amaçlanan şey tek tek Avrupalı devletler yerine daha büyük bir Avrupa ulus devletinin ortaya çıkması değil, bilakis otoritenin devlet-altı ve devlet-üstü organlarla paylaşıldığı, yönetim prensibinin esas alındığı, doğuştan gelen değil de kazanılmış haklar üzerine vatandaşlık bağlarının oluşturulduğu, güvenliğin bölünmezliğine inanıldığı, güvenlik sorunlarıyla ilgilenirken daha çok onları doğuran yapısal şartlara odaklanıldığı bir anlayış olmalı.

Bu yazı kapsamında ABD ile AB arasında Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenliğin kavramsallaştırılmasına ilişkin ortaya çıkan farklılaşmaları inceledik. AB, daha çok statükocu bir aktör görüntüsü verirken ABD ise daha çok revizyonist bir aktör profili çizmiştir. AB, ortaya çıkmakta olan sistemde etkili bir aktör olabilmek için bütünleşmesini tamamlamaya ve buna müsait bir uluslararası ortamın ortaya çıkmasına çalışırken, ABD de artan gücü doğrultusunda sistemi istediği yönde değiştirmeye ve etkilemeye çalışmıştır. Bu çerçeveden bakıldığında batı merkezli uluslararası örgütler AB ve ABD tarafından farklı değerlendirilmiştir. AB, bunların varlığını ABD'nin politikalarını denetlemede ve uluslararası sistemin AB değerleri etrafında

⁴³ Robert Jackson and George Sorenson, *Introduction to International Relations Theories and Approaches*, Oxford: Oxford University Publications, 2007, sy. 248-277.

şekillenmesinde önemli görürken, ABD ise bu örgütsel ilişkileri kendi hareket alanını kısıtlayan engeller olarak görmüştür. Bir anlamda ABD bu örgütsel ilişkileri kendi tek taraflılık anlayışı etrafında yeniden tanımlamaya ya da bu mümkün olamıyorsa bunlardan kurtulmaya çalışırken, AB ise bunların reforma tabi tutulup daha fazla etkili hale gelmeleri yönünde çabalamıştır. Örneğin ABD, NATO'nun transformasyonu ve Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerine doğru genişlemesini kendi imparatorluğunu bu bölgelere yaymada bir paravan olarak kullanırken, AB ise NATO'nun daha çok politik bir karakter kazanarak küresel yönetimin sağlıklı şekilde yürütülmesinde etkili bir örgüte dönüşmesini istemiştir.⁴⁴

ABD, artan sert gücünün paralelinde sistemi kendi açısından daha esnek ve kuralsız hale getirmeye çalışırken, AB ise sistemin ortak kurallar, örgütler, değerler ve normlar çerçevesinde şekillenmesine çalışmıştır. ABD, kendi imparatorluğunu dünyanın çeşitli yerlerine dağılmış askeri üsleri ve farklı devletlerle geliştirdiği ikili stratejik ilişkileri bağlamında gerçekleştirmeye çalışırken, AB küresel bilincin oluşması adına çok taraflı örgütsel bağlantılara önem vermiştir. ABD, sert gücüne dayanan tek taraflı bir anlayışı dayatmaya çalışırken, AB ise yumuşak gücünden kaynaklanan çekim gücünden dolayı sistemi daha fazla sosyalleştirmeye gayret etmiştir.⁴⁵

Günümüz itibariyle hem ABD hem de AB'nin ulus-devlet ötesi güvenlik anlayışını benimsediklerini ileri sürmek abartılı olur. Bunun böyle olmadığı zaten ABD örneğinde çok açıktır. AB ise ilginç bir şekilde kendi içerisinde ulus-devlet ötesi güvenlik pratikleri uygularken, AB dışı üçüncü aktörlere karşı hala modern güvenlik perspektifinden bakmaktadır. AB'nin sınırlarının artık belli olması gerektiğinin

⁴⁴ James Kurth, "The Next NATO: Building an American Commonwealth of Nations," *National Interest*, 200, c. 65, sy. 5-16.

Nechold Hansdspeter, "Transatlantic Turbulences: Rift or Ripples," *European Foreign Affairs Review*, 2003, c. 8, s. 4, sy. 457-468.

⁴⁵ Mary Elise Sarotte, "Transatlantic Tension and Threat Perception," *Naval War College Review*, 2005, c. 58, s. 4, sy.25-37.

Felix Sebastian Berenskoetter, "Mapping the Mind Gap: A Comparison of US and European Security Strategies," *Security Dialogue*, 2005, c. 36, s. 1, sy. 1-92.

söylenmesi, AB'nin değerlerinin neler olduğunun açık şekillerde AB anayasası gibi metinlere yazılmasının istenmesi, AB'nin kurucu değerleri arasında Hıristiyanlık dininin kayıt altına alınmak istenmesi, ve de İslam dininin potansiyel bir 'diğer' olarak referans noktası olarak görülmesi, AB içerisinde önemli bir kesimin AB'nin daha çok modern bir aktör olmasını istediklerini göstermektedir. Halbuki AB, ulus-devlet ötesi bir düzen inşa etmek istiyorsa, hem derinleşme hem de genişleme stratejilerini post-modern değerler üzerinde kurmak zorundadır. Bu bağlamda, AB, ileride büyük bir Avrupa Birleşik Devletleri'ne dönüşmemelidir. Kurucu değerleri çok kültürlülüğü ve laikliği esas almalıdır. AB'nin temel amacı farklılıkların bir arada yaşayabilecekleri bir alanın ortaya çıkması olmalıdır.

AB ve ABD'ye ek olarak sistemdeki diğer aktörlerin güvenliğe ilişkin bakışlarını bu yazıda incelemedik, ama kısaca şunu söyleyebiliriz. İster Çin, Rusya, Hindistan, Japonya, Brezilya, isterse de Türkiye olsun, bu devletlerin güvenliğe bakışlarını hala modern zamanların yapısalcı gerçekçilik ekolu şekillendirmektedir. Bütün bu ülkelerin hepsinde ulus devletin meşruiyetine ilişkin negatif bir algılama yoktur. Bilakis bunlar ulus devletin aşınması ihtimalini kendi güvenlikleri için en önemli tehdit olarak görmektedirler.

Bir de bu devletlerin yanında çoğu az gelişmiş dünyada yer alan devletler vardır. Bunların çoğu dışsal anlamda egemen, ama içsel anlamda egemen olmayan zayıf devletlerdir. Bu devletler hem kendi vatandaşlarının temel ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktırlar hem de rejimleri itibariyle sistemdeki diğer aktörler tarafından potansiyel tehdit olarak algılanmaktadırlar. Buralarda daha ulus-devlet yapılanması bile mevcut değildir. Bu devletler daha tam anlamıyla modern olmadıklarından bunların post-modern olmaları çok uzak bir ihtimaldir. Bu sebeple bu devletlere pre-modern denmesi pek de yanlış olmaz. Bunlar hala rejim sorunlarıyla meşgul olan, ülke içi etnik ve dini çatışmaların yaşandığı devletlerdir. Devlet ile ulus arasında tam bir aynılık buralarda tesis edilememiştir. Bunun önemli bir sebebi bu devletlerin çoğunun bağımsızlıklarını kolonizasyon sürecinin sona ermesiyle elde etmeleri ve sınırlarının batılı büyük güçler tarafından

DÜNYA DÜZENLERİ VE GÜVENLİK: ULUS-DEVLET GÜVENLİK ANLAYIŞI AŞILIYOR MU?

sunî bir şekilde çizilmiş olmasıdır. Bu devletlerin yaşadıkları güvenlik sorunlarına en iyi örneği şu an itibarıyla Irak'ta yaşananlar sunmaktadır.

KAYNAKÇA

1. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1989, s. 326
2. Aydınli Ersel ve James Rosenau. Globalization, Security and the Nation State: Paradigms in Transition, New York: State University of New York Press, 2005.
3. Bacevich, Andrew J. American Empire, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Pres, 2002.
4. Balfour, R ve A. Rotta. "Beyond Enlargement: The European Neighborhood Policy and Its Options," International Spectator, 2005, c. 1, sy. 7-20;
5. Baylis, John. "International and Global Security in the Post-Cold War Era" The Globalization of World Politics An Introduction to International Relations, John Baylis ve Steve Smith (eds.), Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 316-18.
6. Beck, U. Risk Society Towards A New Modernity, Londra: Sage Publications, 1992.
7. Berenskoetter, Felix Sebastian. "Mapping the Mind Gap: A Comparison of US and European Security Strategies," Security Dialogue, 2005, c. 36, s. 1, sy. 1-
8. Bill, Jordan; Strâth Bo ve Triandafyllidou, Anna. "Contextualizing immigration policy in Europe," Journal of Ethnic & Migration Studies, 2003, c. 29, s. 2, sy. 195-224.
9. Cerny, P. G., "Terrorism and the New Security Dilemma," Naval War College Review, 2005, c. 58, s. 1, sy. 10-33.
10. Clark, Ian. Globalization and international relations theory, Oxford: Oxford University Press, 1999.
11. Claude, Moraes. "The Politics of European Union Migration Policy," Political Quarterly, 2003, c. 1, s. 74, sy.116-131.
12. Croft, Stuart; Jolyon Howorth ve Terry Terriff ve Mark Webber, "NATO's Triple Challenge," International Affairs, 2000, c. 7 s. 3, sy. 495-518.
13. Dowd, Alan W. " A Different Course? America and Europe in the 21st Century, " Parameters: US Army War College, 2004, c.34, s.3, sy. 61-74.

14. Elstrup-Sangiovanniu, M ve D. Verdier. "European Integration as a Solution to War," *European Journal of International Relations*, 2005, c. 11, s. 1, sy. 99-115.
15. Fukuyama, Francis. *The End of History and the Last Man*, New York: Free Pres, 1992.
16. Gualini, E. "Integration Diversity, Plurality: Territorial Governance and the Reconstruction of Legitimacy in European Post-national State," *Geopolitics*, 2004, c. 9, s. 3, sy. 542-563;
17. Halliday, Fred. "Nationalism" *The Globalization of World Politics An Introduction to International Relations*, John Baylis ve Steve Smith (eds.), Oxford: Oxford University Press, 2005
18. Hansdspeter, Nechold. "Transatlantic Turbulences: Rift or Ripples," *European Foreign Affairs Review*, 2003, c. 8, s. 4, sy. 457-468.
19. Harrison, Ewan. "Engagement or Empire? American Power and the International Order," *International Affairs*, 2004, c. 80, s. 4, sy.755-768.
20. Higashiro, A. "For the Sake of Peace and Security The Role of Security in the European Union Enlargement Eastwards," *Cooperation and Conflict*, 2004, c. 39, s. 4, sy. 347-368.
21. Hopkin, A. G. 'Capitalism, Nationalism and the New American Empire,' *Journal of Imperial and Common wealth History*, 2007, c. 35, s. 1, sy. 95-117.
22. Huntington, Samuel P. *Biz Kimiz Amerika'nın Ulusal Kimlik Arayışı*, İstanbul: Global Yayın Ajansı, 2004.
23. İçduygu, Ahmet ve Özlem Kaygusuz. " The Politics of Citizenship by Drawing Boundaries: Foreign Policy and the Construction of National Citizenship Identity in Turkey," *Middle Eastern Studies*, 2004, c. 40, s. 6, sy. 50-74.
24. Jackson, Robert Jackson ve Patricia Owens. "The Evolution of International Society," *The Globalization of World Politics An Introduction to International Relations*, John Baylis ve Steve Smith (eds.), Oxford: Oxford University Press, 2005
25. Johnson, Chalmers. *Amerikan Emperyalizminin Sonbaharı*, İstanbul: Kure Yayınları, 2005.
26. Kermal, Öke M. Derviş ve Komutan, *Özgürlük Güvenlik Sarkacındaki Türkiye'nin Kimlik Sorunsalı*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2004.

27. Kinnvall, Catarina. "Globalization and Religious Nationalism: The Search for Ontological Security," *Political Psychology*, 2004, c. 25, s. 5, sy. 741-767.
28. Kurth, James. "The Next NATO: Building an American Commonwealth of Nations," *National Interest*, 2000, c. 65, sy. 5-16.
29. Kurth, James. 'Ignoring History: US Democratization in the Middle East', *Orbis*, İlkbahar 2005, sy. 305-321.
30. Lynch, D. "The Security Dimension of the European Neighborhood Policy", *International Spectator*, 2005, c.1, sy. 33-43.
31. Manners, I. "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms," *Journal of Common Market Studies*, 2002, c. 40, s. 2, sy. 235-258.
32. Mattern, Janice Bially. "The Power Politics of Identity," *European Journal of International Relations*, 2001, c. 7, s. 3, sy. 349-397.
33. McLaren, Lauren M. "Public Support for the European Union: Cost/Benefit Analysis or Perceived Cultural Threat?," *Journal of Politics*, 2002, c. 64, s. 2, sy. 551-567.
34. Merson, Gil. "Realist Hypotheses on regional Peace," *Journal of Strategic Studies*, 2003, c. 26, s. 1, sy. 109-135.
35. Messari, N. "The State and Dilemmas of Security: The Middle East and the Balkans," *Security Dialogue*, 2002, c. 33, s. 4, sy. 15-427.
36. Rosamond, Ben. "Conceptualizing the EU Model of Governance in World Politics," *European Foreign Affairs Review*, 2005, c. 10, s. 4, sy. 63-478.
37. Saharansky. N ve R. Dermer. *Demokrasi Davası Zorbalık ve Terörle Baş Etmede Özgürlüğün Gücü*, İstanbul: Güncel Yayınları, 2005.
38. Sarotte, Mary Elis. "Transatlantic Tension and Threat Perception," *Naval War College Review*, 2005, c. 58, s. 4, sy.25-37.
39. Solana, Javier. "A Secure Europe In A Better World," <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/78367.pdf> 12 Aralık 2003.
40. Steinbruner. J ve N. Gallagher. "Constructive Transformation: An Alternative Vision of Global Security," *Deadalus*, 2004, c. 133, s. 3, sy 83-103.
41. Takehy, T ve N. Gvosdev. 'Democratic Impulses versus Imperial Interests: America's New Middle East Conundrum', *Orbis*, Yaz 2003, sy. 415-431
42. Tilly, Charles. *The politics of collective violence*, Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2003.

43. Tilly, Charles. *European revolutions, 1492-1992*, Mass. : Blackwell, 1993
44. Waever, O. "Securitization and De-securitization," on Security, Ronny Lipschutz (ed.), New York: Columbia University Pres, 1995, sy. 46-86.
45. Waltz, K. *Theory of International Politics*, New York: Random House, 1979.
46. <http://www.whitehouse.gov/omb/budget/fy2007/defense.html>
47. <http://www.globalsecurity.org/military/world/spending.htm>

21'İNCİ YÜZYILDA GÜVENLİK ALANININ YENİ SİVİL AKTÖRLERİ: ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLER VE KONTRATÇI FİRMALAR

Yazar : Sait YILMAZ*

Öz

Özel Askeri Şirketler (ÖAŞ) veya Kontratçı Firmalar (KF); bir askeri kuvvet için lojistik, insan gücü ve diğer hizmetler sunan şirketler olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu şirketler geniş bir güvenlik yelpazesinde çok çeşitli resmi ve özel müşteriler için hizmet vermekte ve gittikçe yaygınlaşmaktadırlar. 11 Eylül sonrasında ABD'nin "terörizm"e ve "serseri devletler"e açtığı savaş, özel askeri şirketler için de bir dönüm noktası olmuş ve özel askeri şirketlere olan talebi önemli ölçüde artmıştır. Irak harekâtında, dünya kamuoyu Amerika ve İngiliz askerlerini izlerken, özel askeri şirketler sessizce ve verimli bir şekilde çalışmaya devam etmektedir. Türkiye'nin de ÖAŞ/KF'lardan faydalanmak için geniş bir fonksiyon sahası bulunmaktadır. Söz konusu istifade silahlı kuvvetlerin insan gücünü ve kaynaklarını daha etkin kullanması açısından önemli bir fayda sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şirket, Güvenlik, Savunma, Lojistik, İstihbarat.

Abstract :

The Private Military Companies (PMCs) and the Contracting Firms (CFs) are defined as the incorporations to provide logistics, manpower and other services for the military. Those incorporations serve for the various public and private customers in a wide security arena and become increasingly widespread. Post-September 11th era has been milestone for these incorporations in course of the war waged by the U.S. to terrorism and rouge states and has overlapped the demand for these incorporations in a great pace. In Iraq operation, while the world has been watching U.S. and British soldiers, they manage the

* Yrd.Doç.Dr.Sait YILMAZ, Beykent Üniversitesi Öğretim Üyesi, BÜSAM Müdürü, Taksim Kampüsü, Sıraselviler Cad. No.111, Taksim / İSTANBUL

missions they committed silently and effectively. Turkey also has a great functional field to make use of the PMCs/CFs. That will ensure tremendous contribution for the armed forces in terms of effective use of the manpower and other resources.

Key Words: Company, Security, Defense, Logistics, Intelligence.

1. Özel Askeri Şirket ve Kontratçı Firma Kavramı ve Gelişimi:

Özel Askeri Şirket (ÖAŞ¹) veya Kontratçı Firmalar²; bir askeri kuvvet için lojistik, insan gücü ve diğer hizmetler sunan şirketler olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası hukukta ÖAŞ'ler ile ilgili bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak, Kontratçı Firmalar, harekât alanında askeri bir güce eşlik eden yetkili siviller kapsamında olduğundan 1949 Cenevre Konvansiyonu'na göre askeri bir saldırının hedefi olamazlar³. Bu nedenle, askeri bir harekâta doğrudan destek veremezler. Ancak bu durum, muharip Özel Kuvvetler kiralayan askeri şirketler için geçerli değildir.

ÖAŞ'lerin ortaya çıkışı yeni değildir. 1950 ve 1960'larda İngiliz şirketleri Ortadoğu ve Afrika'da faaliyet gösterdiler. 1960'lardan başlayarak Soğuk Savaş boyunca ise Amerika'nın kontrat yaptığı şirketler Vietnam ve Orta Amerika'da kirli sayılabilecek ve pek yasal olmayan işlerin içinde bulundular. Paralı askerlerden farklı olarak, özel askeri şirketler yasal bir yapıya sahiptirler.⁴ Müşterileri ile sözleşme yoluyla ilişki kurarlar ve uluslararası piyasa dâhilinde birbirleriyle rekabet ederler. Yasa gereği kendi ülkelerine en azından kayıtlı olmaları gerekir ve yabancılarla sözleşme yapmak için alınacak lisanslar yoluyla kendi devletlerine karşı yükümlülükleri vardır⁵. Özel askeri şirketler çalışanlarına yılda 115 bin dolara kadar ücret önermektedir.

¹ Özel Askeri Şirket: Private Military Company (PMC).

² Kontratçı Firma: Contracting Firm.

³ "Private Military Contractors", *Atlantic Monthly*, Vol. 294 Issue 2, September 2004, 39.

⁴ Barry Yeoman, Michael Scherer, Louis Neaver, "Dirty Warriors", *Mother Jones*, Vol. 29 Issue 6, Kasım/Aralık 2004, 30.

⁵ Peter W. Singer, "Corporate Warriors: The Rise and Ramifications of The Privatized Military Industry", *International Security*, Vol. 26, No.3, 2001/2002, 8.

21'İNCİ YÜZYILDA GÜVENLİK ALANININ YENİ SİVİL AKTÖRLERİ: ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLER VE KONTRATÇI FİRMALAR

Özel Askeri Şirketler, geniş bir güvenlik yelpazesinde çok çeşitli resmi ve özel müşteriler için hizmet vermekte ve gittikçe yaygınlaşmaktadır.⁶ ICIJ⁷'in yaklaşık olarak iki yıllık bir araştırma sonucu elde ettiği verilere göre, dünyada 90'a yakın özel askeri şirket bulunmakta ve bunlar 110 ülkede faaliyet göstermektedir.⁸ Bu şirketlerin içinde yer aldığı sektör için yıllık 100 milyar dolarlık bir Pazar potansiyelinden söz edilmektedir. Global pazardaki yerleri 1990'da 55.6 milyar dolar iken 2010'da 202 milyar dolara çıkması beklenmektedir. Pek çoğu web siteleri, düzenledikleri faaliyetler ve konferanslar ile tanıtımlarını sağlamaktadır. Kendilerini dünya genelindeki güvenlik sorunlarının halledilmesinde esnek bir vasıta olarak sunmaktadırlar.

Özel askeri şirketlerin artış nedenlerinden biri de, teknolojinin getirdiği yeniliklerin sivil kapsamlı savaşlar için de kullanılma avantajıdır. Artık bir bilgisayar ünitesi aracılığı ile bilgisayar virüsleri kullanarak bir savaşçının savaşıması mümkün olduğundan, devletlerin ulusal güvenlik hizmetlerini özel şirketlere devretme yoluna gitme olasılığı doğmuştur. Örneğin ABD ve Batı Avrupa'da özel istihbarat şirketleri giderek çoğalmaktadır.⁹

Özel askeri şirketler, paralı asker ticaretinin "evrim geçirmiş, globalleşmiş ve şirketleşmiş" modelini temsil etmektedir¹⁰. Devletlerin özel jandarmalığından, örtülü operasyonlarına, bir devletin başka topraklardaki faaliyetlerine, ticari şirketlerin çıkarlarının muhafızlığından mafya ve terör örgütleriyle dirsek temasına kadar, geniş bir yelpazede faaliyette bulunmaktadırlar. Bir ulusa ait sınırlar içinde çok kısa sürelerde yüzlerce asker toplayan, ajan yetiştiren bu şirketler çeşitli ülkelerin kirli işleri içinde önemli bir vasıta rolü oynamaktadırlar.¹¹

⁶ Filiz Çulha, *Yeni Savaşların Gizli Yüzü: Özel Askeri Şirketler*, Web Sitesi: www.bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazilar_HSB Haziran 2004.

⁷ ICIJ: International Consortium of Investigate Journalists.

⁸ The International Consortium of Investigate Journalists, "Privatizing Combat, The New Order", *The Center For Integrity*, Web sitesi: www.publicintegrity.org/wow/bio.aspx.html.

⁹ İsmail Dindar, *İstihbarat Savaşları*, IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık, Ankara, 2004, 387.

¹⁰ Peter W. Singer, "The Dogs of War Go Corporate", www.brookings.edu/views/op-ed/fellows.

¹¹ Umur Talu, "Yeni Lejyonerler (2) Bazen Jandarma, Bazen Mafya", *Milliyet*, 31 Ocak 2001.

21'İNCİ YÜZYILDA GÜVENLİK ALANININ YENİ SİVİL AKTÖRLERİ: ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLER VE KONTRATÇI FİRMALAR

Bu şirketler çoğu zaman danışman şirket olarak da kullanılmaktadır. ABD ve İngiltere Savunma Bakanlığı ile yaptıkları anlaşmalar onlara yasal bir statü kazandırdığı gibi aynı zamanda onların faaliyetlerini görünmez kılmakta ve diğer bir deyimle örtmektedir. İngiliz ve ABD üslerinin bulunduğu yerlerde bu şirketlerle üsler arasında özel bakım, yapım ve benzeri çalışmalar yapmaktadırlar. Irak'ta ABD askerleri arasında meydana gelen işkence olaylarının bir ucu "istihbarat sorgulaması" için uzman olan özel askeri şirketlere de dayandırılmıştır. Mensupları, emekli ya da ordudan ayrılmış askerler olan bu şirketler aynı zamanda, çokuluslu şirketlere de hizmet vermektedir. ÖAŞ'lerin en sık görüldükleri yerler Latin Amerika, Orta Doğu, Asya ve Afrika kıtasıdır. Özel askeri şirketlerin hepsinde çokuluslu yapıda, üstelik "gizliliğe riayet" prensibine sıkı sıkıya bağlıdır.

2002 yılında İngiliz hükümeti (Foreign and Commonwealth Office) tarafından yayımlanan "Özel Askeri Şirketler: Düzenleme için Seçenekler" başlıklı bir rapor; özel askeri şirketlerin düşük yoğunluklu çatışmalarda yardım sağlayabileceğini ve denetimsiz çalıştırmaktansa, süratle bir düzenleme yapmayı ihtiyacını açıklamaktaydı.¹² Rapor, aynı zamanda dünya üzerinde özel askeri şirketlerin "büyük askeri anonim şirketler" haline geldiğini ve "görünürde büyük sorunlara neden olmadan" yirmi yıldır etkili bir şekilde lisans altına alındığını ifade etmektedir.

BM Genel Sekreteri Kofi Annan, 1998'te Ruanda'daki iç savaş sırasında, "teröristleri mültecilerden ayırmak için" özel bir şirketi görevlendirmeyi düşündüğünü ancak o dönemde "dünyanın barışın özelleşmesine hazır olmadığı"ni söylemişti¹³. Bugün dünyanın barışın özelleşmesine değil "savaşın özelleşmesi"ne hazır hale geldiğini

¹² Laura Peterson and Philip Van Niekerk, "Privatizing Combat-The New World Order", Center For Public Integrity, Aralık 2002, 258.

¹³ Stephen Fidler and Thomas Catan, "With Armed Forces Stretched, Governments Face Hard Lobbying", *Financial Times*, 24 Temmuz 2003.

söyleyebiliriz. Irak Savaşı, güvenlik konusunda çalışan birçok uzmana göre, “özelleşen savaş”ın en yüksek noktasını temsil etmektedir.¹⁴

Birleşmiş Milletler verilerine bakınca paralı askerlerin önemli bir bölümünün Güney Afrikalı olduğu görülmektedir. Güney Afrika'dan sonra en çok paralı asker gönderen ülkelerse ABD ve İngiltere'dir. Bunun dışında Avustralya, Nepal ve Fiji askerleri, Kolombiya ve Cezayir'deki iç savaşlara katılanlar, Çeçen savaşında yer alan Ruslar, Irak'ta özel şirketler için çalışan Fransız ve Belçikalı eski paraşütçüler de bu gruba girmektedir.

2. ÖAŞ'lerin Fonksiyonları ve Örtülü Faaliyetleri:

Varlığı ve faaliyetleri gerektiğinde inkâr edilebilen özel ordular, örtülü operasyonların önemli unsurlarındandır. Dış ilişkiler söz konusu olduğunda, bu orduların dünya politikasına etkileri, savaşan devlet dışı grupların sayısını artırmak, şiddet metotlarının ve teknolojilerinin yayılmasına vesile olmak, yeni gizli güç kaynaklarının oluşmasını sağlamak veya (özellikle az gelişmiş ülkeler içerisinde) baskıcı devletlerin çıkmasına neden olmaktadır.¹⁵

Özellikle üçüncü dünya ülkelerinde karanlık tablolar yaratmada uzman olan özel askeri şirketler, aynı zamanda küreselleşme rüzgârlarının altında bir taraftan savunma ve çatışmaların özelleştirilmesini dayatırlarken, diğer taraftan da paralı askerlik piyasası yaratmak gibi bir fonksiyon üstlenmektedirler. Çoğu zaman piyasayı yaratan çatışmaların her tarafında yer alarak kendilerine olan talebi kendileri yaratmaktadır. Örneğin uyuşturucuyla mücadele eden bir hükümet “özel askerler”e başvurabilirken, uyuşturucu patronları da askeri eğitim ve operasyon maksadıyla “özel asker” istihdam etmektedir.

¹⁴ Peter W. Singer, “Private Military Firms in Today's Wars”, *Fresh Air*, www.globalresearch.ca, 24 Temmuz 2003.

¹⁵ John Jacob Nutter, *CIA'nın Karanlık Operasyonları: Örtülü Operasyonlar, Dış Politika ve Demokrasi*, Güncel Yayınclık, Çev.: Ahmet saraçoğlu, İstanbul, Eylül 2005, 387.

Haiti'de sözde iç çatışma ile devrilen, Devlet Başkanı Jean-Bertrand Aristide, Amerikalı silahlı kişilerin kendisini ülkesini terk etmeye zorladığını şu sözlerle açıklamıştı; “Beyaz Amerikalılar, beyaz askerler. Gece geldiler. Çok fazlaydılar. Ülkemi terk etmezsem öldüreceklerini söylüyorlardı. Beni silah zoruyla kaçırdılar. Bunu modern bir darbe, modern bir insan kaçırma olarak nitelendiriyorum. Nereye gideceğimi bilmeden bir Amerikan uçağında yirmi saat geçirmek zorunda kaldım”.¹⁶ Aristide, darbe ve kaçırma olayında ABD'ye yardım ettiği için Fransa'yı da suçlamıştı.

Özel askeri şirketlerin ne kadar yaygınlaştıklarını gösteren şu sözlerde dikkat çekicidir; “Üniforma giymiyorlar, fakat takım elbise, beyaz önlük veya mavi tulum giyorlar. Sattıkları ürün ise orduların vurma gücünü yükseltmeye yönelik. İşleri savaşla. Özel askeri şirketler gittikçe daha fazla askerin işini üstleniyorlar. Birleşmiş Milletlerin artan harekât sayısı, uyuşturucu ticaretine karşı mücadele, büyük doğa facialarında askeri yardım, savaş kurbanlarına insani yardım ve son olarak uluslararası teröre karşı mücadele; tüm bunlar özel askeri şirketlere büyümekte olan bir pazar sunmaktadır¹⁷”.

Özel askeri şirketlerden bazıları ABD yönetiminin çeşitli birimleriyle, bazıları başka bir devletle işbirliği yanında “ilginç ekonomik bağlantılar” a girmişlerdir. Özel asker, silah, koruma karşılığında yoksul ülkelerle yaptıkları anlaşmalar ile genellikle maden, petrol, elmas imtiyazları elde etmişlerdir.¹⁸ Birçoğu ya holding şemsiyeleriyle ya da ortaklıklar kapsamında petrol ve enerji şirketleriyle ilişki içindedir. Kadrolarında, ABD, İngiliz, Güney Afrika subaylarının yanı sıra, Sırp ya da Rus ordusundan ayrılmış askerler de bulunmaktadır.

Özel askeri şirketlerin görevleri arasında; özel şahısları ve şirketleri korumaktan, yabancı orduların askeri olarak desteklenmesine,

¹⁶ İbrahim Karagül, “Gizemli Uçak”, *Yeni Şafak*, 11 Mart 2004.

¹⁷ Herbert Wulf, “Geleceği Olan Bir Pazar: Savaş”, *Süddeutsche Zeitung*, 06 Şubat 2003, Çev. M.Coşkun, 258.

¹⁸ Mustafa Çinkı, *Rant Lordları*, Ümit Ofset Matbaacılık, Ankara, 2004, 259-260.

*21'İNCİ YÜZYILDA GÜVENLİK ALANININ YENİ SİVİL AKTÖRLERİ: ÖZEL ASKERİ
ŞİRKETLER VE KONTRATÇI FİRMALAR*

askeri üslerin lojistik yönetimine, BM örgütleri için nakliyata, aktif savaşa, karmaşık teknoloji temininden satılmış elitlerin haklarını korumaya kadar varan kirli işler bulunduğu izlenmektedir. Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler, NGO'lar gibi kuruluşlarda bu özel ordulardan hizmet almaktadır. Örneğin bu kuruluşlar Mozambik, Sudan, Kenya ve diğer ülkelerde 1980-1990 yılları arasında İngiltere merkezli "Defence Systems Ltd." adlı özel askeri şirketten güvenlik ve eğitim gibi hizmetler aldılar.

Diğer bir örnek olan MPRI, 19 uluslararası planda pek çok ülkede (Ukrayna, Tayvan, Nijerya, Kolombiya, Makedonya, Azerbaycan, Ermenistan, Suudi Arabistan Güney Afrika Kenya, Yeni Gine, Gana, Senegal) Amerikan hükümetinden aldığı izne dayalı olarak çok uluslu şirketlere, ABD ve ABD'ye bağlı servislere hizmet sağlamaktadır. MPRI; özellikle yeni ortaya çıkan devletler, bu devletlerin demokrasiye geçiş programlarını, uzun vadeli yönetim programlarını, bu ülkelerin ordularının eğitim ve donatımını sağlamakta, devletler arasındaki çatışma bölgelerinde tedarik ve savunma bölümleriyle faaliyet göstermektedir. Şirket, yukarıda sayılan faaliyetlerini halen Afrika, Asya ve Orta Doğu'da yürütmektedir.

Dünyaya en fazla yayılan özel askeri şirketlerden birisi olan Dyncorp; Kosova, Bosna, Doğu Timor, Katar, Kuveyt, Bolivya, Kolombiya, Peru, Haiti, Birleşik Arap Emirlikleri, Ruanda gibi ülkelerde bazen ordulara bazen polis güçlerine hizmet vermekte, uçak bakımından, meteorolojiye, narkotikten asker eğitimine, bilgisayar sistemleri uzmanlığına, sistem satışına kadar uzanan geniş bir yelpazede faaliyet göstermektedir.

DynCorp'un ABD'nin Katar'daki ordu üssü için güvenlik koruma hizmeti sağlamak işi için imzaladığı sözleşmede, çalışanlarına öldürücü kuvvet kullanma lisansı ve gizli bilgilere ulaşım hakkı verilmiştir. Özel faaliyet alanlarından biri de kadın ve çocuk ticaretidir. Birçok kaynağa göre CIA'nın "pis işler taşeronu" olarak adlandırılan

¹⁹ MPRI: Military Professional Resources Inc.

DynCorp'un üst düzey devlet içi ilişkilerden faydalanarak kara para aklama ve dolandırıcılık dâhil olmak üzere yasadışı işlerin içinde olduğunu söylemektedir.

ICI,²⁰ 1998'de Amerikan halkının bilgisi dışında ve medyada az ilgi gören bir Afrika savaşında askeri varlık gösteriyordu. Sierra Leone'deki operasyona ABD desteği, kara, hava ya da deniz kuvvetlerinin seçkin bir birimi tarafından değil, kısmen ABD Özel Güç ajanları tarafından yönetilen ICI tarafından verilmekteydi.²¹ ICI'nın Sierra Leone'deki rolü Nijeryalı birliklere ulaşım, tıbbi yardım ve çatışma alanını boşaltma gibi hizmetler sağlamaktı. ICI, Dışişleri Bakanlığı'nın, konvansiyonel ABD güçleri için çok riskli veya kötü olan tehlikeli bölgelere göndermek için anlaştığı birçok firmadan biridir. Haiti ve Liberya'daki çatışmalarda aktif çok rol oynamıştır.

Florida'daki AirScan şirketi kendi faaliyet alanını; "Gece-gündüz operasyonel güvenlik... Çok sayıda görev sahasında çok çeşitli müşterilere özel danışmanlık ve hava kontrolü de dâhil, operasyon hizmetleri" olarak tanımlamaktadır. Bu şirketin müşterileri arasında ABD yönetimi olduğu gibi, büyük petrol şirketleri de bulunmaktadır.²² Hava kontrol hizmetleri; casus uçak olarak tanımlanan insansız ya da özel olarak donatılmış küçük uçaklar vasıtasıyla verilmektedir.

Sonuç olarak, özel askeri şirketlerin verdiği hizmetler arasında; doğal kaynaklar ve bunların işletilmesi konularında koruma hava trafik kontrolü, amfibi harekât, ordu idaresi, otomasyon, patlayıcılar, kimyasal-biyolojik silahlar, hava desteği, denetim, bilgisayarlar ve eğitimi buna bağlı olarak bilgisayarlı ve elektronik operasyonlar, kriz yönetimi, uluslararası terörizm, diplomasi, mühendislik hizmetleri, doktrin geliştirme, dışişleri, alan denetimleri, silah satışı, planlama, malzeme geliştirme, satın alma, tedarik, operasyon planlama, tıbbi servis, savunma ve saldırı füze sistemleri, iletişim, nükleer operasyonlar, pilotluk eğitimi (jet, helikopter, çok motorlu uçaklar), keşif, güvenlik

²⁰ ICI: International Charter Incorporated Of Oregon.

²¹ Laura Peterson ve Philip Van Niekerk : a.g.e., 2002, 275.

²² Umur Talu, "Yeni Lejyonerler", *Milliyet*, 30 Ocak 2001.

(bilgi sistemleri ve fiziki güvenlik), güvenlik yardımı, denizaltı opsiyonel savunma ve saldırı, silah kontrolü, ulaşım ve ulaşım kontrolü ve daha birçok konudan oluşan faaliyet alanları yer almaktadır. Tanınmış Özel Askeri Şirketler ve Faaliyetleri EK'tedir.

3. ABD Ordusu ve Özel Askeri Şirketler ile İlişkileri:

ABD Savunma Bakanlığı, orduyu küçültüp daha etkili bir yapıya kavuşturmak için 1990'larda harekete geçti. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle 2.1 milyon olan asker sayısı 1.4 milyona düşürüldü. Bosna ve Kosova'da barışın sağlanmasında asker açığı ortaya çıkınca, soruna özel askeri şirketlerle çözüm bulundu. Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra küçülen ABD ordusu, ortaya yeni çıkan bölgesel ve etnik çatışmalara müdahale, insani yardım operasyonları, narkotikle mücadele ve karşı-terör faaliyetleri gibi görevler için uygun şekilde organize edilmemişti. Daha az personel ile bu tür işleri yerine getirmek için özel askeri şirket pazarına yönelindi.

1990'lı yıllarda ABD ÖAŞ'leri 42 ülkede askeri eğitim verdiler. Bunlar arasında aşağıdaki örnekler verilebilir;

- Macaristan, ordusunun NATO standartlarına uygun olarak yeniden yapılanması için Cubic'i kiraladı.
- Hırvatlar ve Boşnaklar, ordularının profesyonelleşmesi, eğitimi ve teçhiz edilmesi için MPRI ile anlaştilar.
- Kolombiya, uyuşturucu ile savaş için MPRI, Dyncorp ve diğer ÖAŞ'leri kiraladı.
- Afrika'daki askeri eğitim faaliyetleri için çeşitli ülkeler SAIC, MPRI, DFI International, Logicon ve diğer bazı ÖAŞ'ler ile kontrat yaptı.

Özel şirket alanındaki büyük gelişme Baba Bush'un Körfez Savaşı'ndan sonraki dönemde teşviki ile başladı. O dönemde Savunma Bakanlığı sekreteri olan Dick Cheney, Halliburton'un yan kuruluşu olan

*21'İNCİ YÜZYILDA GÜVENLİK ALANININ YENİ SİVİL AKTÖRLERİ: ÖZEL ASKERİ
ŞİRKETLER VE KONTRATÇI FİRMALAR*

Brown & Root Services adlı şirkete yaklaşık 9 milyon dolarlık bir araştırma görevi vererek, özel şirketlerin muharebe sahasında Amerikan askerini nasıl destekleyebileceğini incelemesini istedi²³. Daha sonra Halliburton'a dönen Cheney, şirketi için 2,5 milyar dolarlık askeri üs çalıştırma ve bazı gizli yerlerde üs inşa etme gibi Ordu Lojistik Sivil Takviye Planı kapsamında projeler aldı. Halliburton, Irak Savaşı öncesi Saddam'ın yakabileceği petrol kuyularının söndürülmesi işini de aldı.²⁴

ÖAŞ'lerin Körfez savaşındaki katkıları yemek hizmetlerinden güvenlik cihazları teminine kadar pek çok alana yayıldı. Katar'daki ABD üssü özel şirket tarafından sağlanan silahlı korumalar ile korunuyordu. Kuveyt'teki Doha kampında askerlere gerçek mühimmat ile eğitim verdiler. ABD ordusunu Irak'ı işgali sırasında kuvvet çarpanı olan B-2 bombardıman uçakları, F-117 Stealth Fighter, Apaçi helikopterleri, KC-10 yakıt uçakları, U-2 keşif uçakları ve insansız Global Hawk keşif birimleri özel savunma şirketlerinin ürünü idi.

ABD'de yapılan bir araştırma 1994 yılından beri, ABD'de üslenen Uluslararası Araştırmacı Gazeteciler Konsorsiyumu'nun tanımladığı 24 Özel Askeri Şirketten 12'sinin ABD Savunma Bakanlığı ile 3061 anlaşma yaptığını göstermektedir. Bu anlaşmalara 300 milyar dolardan fazla ödendiği değerlendirilmektedir. Söz konusu anlaşmaların 2700'ünden fazlası, sadece şirketle (Kellogg Brown ve Root ve Booz Allen Hamilton ile) yapılmıştır; ABD Savunma Bakanlığı'nın sağladığı bilginin sınırlılığı ve bazı büyük şirketlerce sunulan hizmetlerin genişliği bu anlaşmaların kapsamını tam olarak belirlemeyi imkânsız kılmaktadır.²⁵

Pentagona göre, özel askeri şirketler ya da kontratçı firmaların yaptığı işler; maliyeti azaltıyor, ordunun sahip olmadığı nitelikler için özel sektörden yararlanmaya imkân sağlıyor ve ordunun temel görevi olan ülkenin korunmasına odaklanmasını sağlıyor. ABD, özel sektörün

²³ The International Consortium of Investigate Journalists: "Privatizing Combat , The New Order", The Center For Integrity, Web sitesi: www.publicintegrity.org/wow/bio.aspx.html, 2-5.

²⁴ Web sitesi :www.nyse.com/about/listed/lcddata.html?ticker=HAL, Halliburton Energy Services.

²⁵ Laura Peterson ve Philip Van Niekerk : a.g.e., 2002, 257.

yürüttüğü teknolojik buluşların orduyu yeni tehditlere ve savaşlara daha iyi hazırlayabileceğini düşünmektedir.

Özel askeri şirketlerin rolünün daha da genişletilmesi hamlesi 1999'da başladı. ABD hükümeti lojistik destek, tesis güvenliği, yabancı ordu eğitimi, izleme görevleri ve diğer fonksiyonlar için özel askeri şirketlerle kontratlar yapmaya başladı.

11 Eylül sonrasında ABD'nin "terörizm"e ve "serseri devletler"e açtığı savaş, özel askeri şirketler için de bir dönüm noktası oldu. 11 Eylül saldırılarının küresel düzeyde ABD askeri faaliyetlerini artırması ile özel şirketlere olan talebi de önemli ölçüde artırdı. BM'nin gücünü yitirdiği ve uluslararası hukukun geçersizleştiği bir dönemde, tamamen "kâr" amacı ile çalışan özel askeri şirketler geniş bir hareket alanı buldular. Özellikle terör ile savaş kapsamında ABD Savunma Bakanlığı, artan bir şekilde deniz aşırı faaliyetleri için ÖAŞ'lere başvurmaktadır.

Bush yönetiminin terörizm ile savaş konsepti ABD ordusunun diğer ülkelerdeki orduları eğitim ve diğer örtülü görevler için üniformasız personel kullanma gayretini artmıştır. Örneğin, hâlihazırda Afganistan'daki Taliban sonrası askeri gücün eğitimi de ÖAŞ'lere verilmiştir. Özel askeri şirketler Afganistan'da Karzai'ye koruma personeli sağlamaktan Guantanamo'da toplama kampı inşa etmeye kadar pek çok iş aldılar.²⁶ Kolombiya'da uyuşturucu ekimini kontrol için uçak ve helikopter pilotu temin ettiler. 2001 yılında uyuşturucu ile mücadele kapsamında uçan bir CIA uçağını Peru ordusunun yanlışlıkla düşürmesi ise skandal olarak basına yansımıştır.

ABD anavatanını korumak için oluşturulan Kuzey Komutanlığı'nın herhangi bir saldırıya karşı gerekli reaksiyonu koordine edecek istihbarat ve muhabere sistemleri de özel askeri şirketlere verildi. Özel askeri şirketler ABD Savunma Bakanlığı'ndan izin alarak yabancı ülkelerle anlaşmalar yapmaya devam etmektedir. Nijerya, Tayvan ve Ekvator Ginesi orduları bu şirketler tarafından eğitildi. Ancak Cenevre Konvansiyonu'nun paralı asker kullanımını

²⁶ Web sitesi: www.motherjones.com/news/feature/2003/05/ma_365_01.html, 3 Mayıs 2005.

yasaklaması nedeni ile özel askeri şirketler kendilerinden uzak yerlerde silahlı asker kiralama konusunda dikkatli davranmaktadır.

4. Irak Savaşı'nda Özel Askeri Şirketlerin ve Kontratçı Firmaların Faaliyetleri:

Irak harekâtında, dünya kamuoyu Amerika ve İngiliz askerlerini izlerken, özel askeri şirketler sessizce ve verimli bir şekilde çalışmaya devam etmişlerdir. Özellikle en çok ihtiyaç duyulan ve sözde güvenlik sağlayacak olan askerler için güvenlik sorununun en çok yaşandığı lojistik hizmet alanına yoğunlaşmış bulunmuşlardır.²⁷ Son teknolojik silahların bakım ve tamirati gibi görevler yanında istihbarat ve moralleri yüksek tutmak için psikolojik görevler de üstlenmişlerdir.

ABD askeri fonksiyonları için ÖAŞ kullanımı kontratları Savunma Bakanlığı Federal Tedarik Yönergesi (DFARS²⁸)'ne göre yapılmaktadır. Bechtel ve Halliburton gibi yönetime yakın Amerikan firmaları çeşitli ülkelerde yürütülen büyük ölçekli yeniden yapılanma sözleşmeleri imzalamada daha şanslı olmuşlardır. ABD tarafından Irak Genel Valiliğine atanan Paul Bremer, Temmuz 2003'de yaptığı bir açıklamada, ülkeyi yeniden inşa etmenin üç yıl alacağını ve maliyetinin 100 milyar doları bulacağını belirtmişti.²⁹

Pentagon tarafından hazırlatılan ve 2003'ün Temmuz ayında basına yansıyan rapora göre, Washington'da kurulmuş bir "think-thank" olan Center For Strategic and International Studies'in örgütlediği bir uzman grup Irak'taki yeniden yapılanmanın esaslarını belirledi. Rapor, savaş sonrasında koalisyon güçlerinin ve yeni yönetimin başarı sağlama olanağının ortadan kalktığını ve ABD ordusu ile sivil yönetimin acil bir eylem planının gerçekleştirilmesinin şart olduğunu belirtiyordu.

²⁷ Renae Merle, "More Civilians Accompanying U.S. Military; Pentagon Is Giving More Duties to Contractors", *The Washington Post*, 22 Ocak 2003.

²⁸ DFARS: The Federal Acquisitions Regulation and a Defense Department Supplement.

²⁹ Jeffrey Sparshott, "Iraq Reconsrtuction Costs Said to Have Doubled", *The Washington Times*, 2 Haziran 2003.

*21'İNCİ YÜZYILDA GÜVENLİK ALANININ YENİ SİVİL AKTÖRLERİ: ÖZEL ASKERİ
ŞİRKETLER VE KONTRATÇI FİRMALAR*

Rapor'da Irak'taki en önemli sorunun güvenlik olduğu vurgulanıyordu. Güvenlik sorununun çözümü ise özel askeri şirketlere bırakılıyordu. Pentagon, hükümet binalarını, petrol borularını ve diğer önemli yerleşimleri koruması için özel bir Iraklı güvenlik gücünün eğitilmesini planlıyordu. Yeni güç, Amerikalı askerlerin bulunduğu 2000 yerleşim bölgesinde yer alacak, Amerikalı askerler bu bölgelerden çekileceklerdi.³⁰ Haziran 2003'de oluşturulan taslak plana göre, gelecek üç yıl içinde yeni Irak ordusunun 40 bin askerden oluşması; 12 bin askerin bir yıl içinde sağlanması planlandı. Bu plan doğrultusunda, ABD hükümeti, yeni Irak ordusunu eğitmesi için Vinnell Corporation ile 48 milyon dolarlık bir sözleşme imzaladı.³¹

Irak polis gücünü eğitmek üzere Pentagon DynCorp ile sözleşme yapıldı. Irak'taki özel güvenlik güçlerinin kullanılmasına ilişkin önemli bir diğer gelişme, ABD yönetiminin, Kuzey Irak'taki Kerkük-Ceyhan boru hattının kimliği belirsiz kişiler tarafından sabote edilmesinden sonra Erinys adındaki şirketin 6 bin 500 Iraklıyı, petrol boru hatlarını, rafinerileri, su ve elektrik sistemlerini korumak için eğiteceğini açıklamasıydı. Güney Afrikalı bir şirket olan Erinys 14.500 çalışanı ile 140 Irak petrol yerleşim biriminin korunması amacıyla bir yıllık süre için 39.5 milyon dolarlık bir anlaşma yaptı.³²

Özel askeri şirketler ya da bu kurumların çalıştırdığı elemanlar daha önce orduya lojistik destek sağlamak, teçhizat alanında yardım etmek, yemek, erzak ve yakıt nakliyatı gibi işleri üstleniyordu. Ama Irak'ta özel askeri şirketlerin rolleri değişti ve hatta Irak Savaşı ile tamamen boyut değiştirdi. Özel askeri şirketler artık orduya ait daha hassas görevleri de üstlenmektedir.

Irak Savaşı, ABD tarihinde Pentagon'un özel güvenlik şirketlerine en çok dayandığı savaş olmuştur. Özel Askeri şirketler önce teknik eğitim ve istihbarat hizmetleri verilmesi, dil bilimi uzmanları

³⁰ Douglas Jehl, "U.S. Considers Private Iraqi Force To Guard Sites", *New York Times*, 17 Temmuz 2003.

³¹ Julio Godoy, "Dogs of War Take Suits", *Inter Pres Service*, 18 Kasım 2003.

³² Web sitesi: www.topsy.org/contractors.html.

*21'İNCİ YÜZYILDA GÜVENLİK ALANININ YENİ SİVİL AKTÖRLERİ: ÖZEL ASKERİ
ŞİRKETLER VE KONTRATÇI FİRMALAR*

bulunması ve güvenliğin sağlanması gibi hassas işleri üstlendi³³. Bir sonraki aşamada tehlikeli bölgelerde erzak konvoylarına eskortluk, yeniden imar projeleriyle petrol tesisleri ve boru hatlarının korunması, üst düzey yetkililerin güvenliğinin sağlanması konusunda sorumluluk aldılar. ABD kuvvetlerinin 15 bölgesel karargâhının güvenliğinden de sorumludurlar.

Irak'ta 130 binden fazla ABD askeri, yaklaşık 9 bin İngiliz askeri ve bazı müttefik ülkelerin Washington'un isteği üzerine gönderdiği sınırlı sayıdaki birlikleri bulunuyor. Özel şirket görevlilerinin sayısı ise 20 bini bulmaktadır. Irak Savaşı'nda Körfez Savaşı'na göre sivil kontratçı firma kullanımı on kat artmıştır. Rakamlar savaşta kullanılan her on askere karşı bir sivil kullanıldığını göstermektedir.³⁴

Irak'taki özel şirket askerlerini gündeme ilk getiren olay; Felluce'ye yapılan operasyonları başlatan 4 özel askeri şirket mensubunun öldürülmesi idi. Özel şirketleri gündeme getiren diğer olaysa Ebu Garib cezaevindeki işkence skandalı oldu. İşkenceyi yapan ABD askerleriydi ama onları yönlendiren ve teşvik edenlerin özel askeri şirket mensupları olduğu ortaya çıktı. Irak'ta Ebu Garib hapisanesindeki sorgulamayı üstlenen 37 kişiden 27'si ABD ordusuna mensup değildi.³⁵ Bu kişiler bir ABD şirketi olan ve Virjinya'da kurulmuş CACI International'ın çalışanları idi. Sorgulama sırasında onlara yardım eden 22 çevirmen ise merkezi Kaliforniya'da olan Titan Corp. tarafından işe alınmıştı. Bu görevlilerden üçü Iraklı tutuklulara işkence ve tecavüzdten dolayı suçlandı. Ancak "sivil" oldukları için ne askeri yasalara ne de Cenevre Anlaşması'na tabi değillerdi.³⁶ Bu nedenle, yargılanmaları söz konusu olamadı.

Titan ve CACI şirketleri 2003 yılından beri yıllık 19.9 milyon dolar karşılığı Irak'ta istihbarat sorgulama hizmeti sağlıyor. Titan

³³ Deborah Avant, "What are Those Contractors Doing in Iraq?", *The Washington Post*, 9 Mayıs 2004.

³⁴ Ian Traynor, "The Privatization of War", *The Guardian*, 10 Aralık 2003.

³⁵ David Leigh, "Who Commands The Private Soldiers", *The Guardian*, 17 Mayıs 2004. Web sitesi: www.disinfopedia.org/wiki.phtml?title=Executive_Outcomes, www.northbridgeservices.com/.

³⁶ James Conachy, "Private Military Companies In Iraq: Profiting From Colonialism", www.wsws.org/articles/2004/Maypmcs-m03.shtml.

Corporation, Irak'ta Ebu Garib hapisanesinde mahkûmlara kötü davranmakla suçlanan kişilerin de aralarında bulunduğu 4.000 çevirmeni bulunmaktadır. Aegis Defense Services, 2004 yılında Irak'taki yeniden yapılanma faaliyetleri için 293 milyon dolarlık bir kontrat yaptı. Kontrat kapsamında; ikişer kişilik 75 güvenlik timinin araç emniyeti için ve keskin nişancılara karşı kullanılması ve Irak'taki bütün özel güvenlik kontratçılarının koordinasyonu yer alıyordu. Custer Battles, Bağdat Havaalanı'nın güvenliğini sağlamaktadır. Hart Group, Irak'ta enerji tesislerin korunması ve Irak'ın elektrik sistemini yeniden inşa eden istihkâmcıların korunmasını sağlamaktadır.

Terör saldırıların artmasıyla ABD Ordusu ile özel askeri şirketler arasındaki ortaklık da büyüdü. ABD ordusu yeterli askeri istihbarat ve CIA elemanı bulamayınca paralı askerler kullandı.³⁷ Direniş şiddetlenince özel askeri şirketler operasyonlarda da bilfiil yer almaya başladı. Örneğin Necef'te Sadr milisleriyle çatışmalara girdiler. Amerikan özel askeri şirketleri adına çalışan eski özel kuvvet mensupları da Kontratçı firmalar adına özellikle Felluce gibi yerlerde, üniformasız olarak çeşitli örtülü operasyon görevleri almaktadır. Felluce'de bir Amerikan helikopteri düşürüldüğünde, olay yerine ulaşan, bölgeyi abluka altına alan ve arama-kurtarma çalışmalarını yapan paralı askerlerdi. SRA International adlı bir özel askeri şirket, Saddam Hüseyin yönetiminin ürettiği biyolojik ve kimyasal silahları araştırmak için bilim adamı temin etti.

Çatışmalara katıldıkları için direnişçilerin hedefleri arasında yer alan özel askeri şirketler zamanla güçlerini birleştirme kararı aldı. Saldırıya uğradıklarında ABD güçlerinin yardımını alamayan özel şirketler kendi acil kurtarma ekiplerini ve istihbarat verilerini toplayan kendi özel istihbarat birimlerini oluşturdu, özel komando birlikleri bile kurdular. Bu şirketlerden bir tanesi kendi helikopter filosunu kurdu. Bazıları da aşiretlerle ittifak halinde çalışmaya başladı.

³⁷ DeWayne Wickham, "Mercenaries Fill U.S. Void in Iraq", *USA Today*, 11 Mayıs 2004. <http://www.epnet.com>.

İşbirliği yapılan geleneksel savunma şirketlerin önemlileri arasında askeri uydular ve yer sistemleri kuran Lockheed Martin Corp. da bulunmaktadır.³⁸ Sadece Körfez bölgesinde 8.500 çalışanı olan firma ile füze savunması ve askeri uzay programları ile ilgili yeni bir kontrat yapıldı. GPS uydularını da üretilip uzaya fırlatan Lockheed, deniz kuvvetleri için 10 yıl sürecek 4.6 milyar dolarlık yeni bir füze ihalesi aldı. Santa Clara ise 2003 yılında aldığı 129 milyon dolar karşılığı geleceğin muharebe araçları üzerinde çalışmaktadır.

Irak'taki özel güvenlik ihalelerinde en büyük pay ise İngiliz şirketlerinin oldu. İngiliz Janusian güvenlik şirketinin direktörü David Claridge, İngiliz şirketlerinin Irak işgalinin ilk yılında yaklaşık bir milyar pound kazandığını açıkladı.³⁹ Böylece özel güvenlik şirketleri İngiltere'nin Irak'a en büyük ihracat ürünü oldu. Sadece Dışişleri Bakanlığı'yla Uluslararası Kalkınma Departmanı, İngiliz memurları korumak için özel korumalara, güvenlik danışmanlarına ve silahlı eskortlara şimdiye kadar 24 milyon pound ödediği bilinmektedir.

5. Sonuç:

Geleneksel olarak güvenliğin sağlanması devletin temel fonksiyonlarından biri kabul edilirken, 20'nci Yüzyılın son çeyreğinde, geniş bir alana yayılan ve her geçen gün önem kazanan bu hizmetin sadece devlet organları ve görevlileri tarafından karşılanamayacağı anlaşılmıştır. Bu yeni durum karşısında, devlet görevlilerinin hizmetlerine yardımcı olacak bir biçimde özel askeri şirket ve güvenlik kuruluşlarının oluşturulması yaygınlık kazanmıştır.⁴⁰ İlk bakışta özel askeri şirketlerin ortaya çıkışı ve bu kadar çabuk çoğalması devletin devlet gücü ve egemenliğinin erozyona uğradığı gibi bir endişe ile karşılanırsa da, bu aynı zamanda devlet ve özel aktörlerin yönetim, dış

³⁸ Web sitesi: www.forbes.com/newswire/2003/12/11/rtr1178816.html.

³⁹ *Christian Science Monitor*, War-zone Security is a Job for...Private Contractors? 3 Mayıs 2004.

⁴⁰ Mehmet Ali Bal, *Modern Devlet ve Güvenlik*, IQ Kültür Sanat ve Yayıncılık, İstanbul, 2003, 206.

politik baskı ve kontrol teknolojilerinin birbirine eklendiği yeni bir güvenlik ağı ortaya çıkarmaktadır.

ÖAŞ'ler geçmişte pek çok örtülü ve kirli işe karışmış olmakla beraber bugün genellikle yasal işlere girerek imajlarını düzeltmeye çalışmaktadırlar. Daha çok ABD, İngiltere ve Afrika'da üslenen özel askeri şirketler, ABD hükümeti ve uygun gördüğü diğer hükümetler, BM ve diğer uluslararası organizasyonlar, NGO'lar, düzensiz ordular ve özel şirketler ile yaptıkları kontratlar karşılığı askeri danışmanlık ve eğitim, operasyon desteği, lojistik destek, polisiye görevler, uyuşturucu ile mücadele, istihbarat ve benzeri hizmetler sağlamaktadır.

21'nci Yüzyılda güvenlik ihtiyaçları, savunma planlamasına; kabiliyete dayalı sistemler yanında sivil unsurlardan/kabiliyetlerden yararlanılma yöntem ve şekillerinin de dâhil edilmesini gerekli kılmaktadır. Savunma planlaması kapsamında sivil imkân ve kaynaklara olan ihtiyaç genellikle;

- Bilgi yönetimi, bilgi ve haberleşme güvenliği,
- Sivil ve askeri amaçlı uydu ve uzayı kullanma teknolojisi,
- Kritik silah, karşı silah ve korunma teknolojileri,
- Harekât alanı (istihbarat, komuta-kontrol, harekât, lojistik vb.) desteği alanlarında toplanmaktadır.

Türkiye'de ÖAŞ/KF terimi ile genellikle daha çok askeri kapsamlı malzeme, silah ve araç üreten savunma sanayii kapsamındaki şirketler anlaşılmaktadır. Devam eden Irak Harekâtı'nda örneği görülen ÖAŞ/KF potansiyeli Türkiye'de yüksek olmasına rağmen halen mevcutları oldukça sınırlıdır. Bu sektörün gelişiminin önündeki en büyük engel ise henüz bu tür şirketlerin önünü açacak yeterli bir ulusal konsept ve hukuksal çerçeve geliştirilememiş olmasıdır.

Türkiye'nin de ÖAŞ/KF'lardan faydalanmak için önemli bir fonksiyon sahası bulunmaktadır. Söz konusu istifade silahlı kuvvetlerin insan gücünü ve kaynaklarını daha etkin kullanması açısından önemli

*21'İNCİ YÜZYILDA GÜVENLİK ALANININ YENİ SİVİL AKTÖRLERİ: ÖZEL ASKERİ
ŞİRKETLER VE KONTRATÇI FİRMALAR*

bir fayda sağlayacaktır. 21'inci Yüzyılın savaşları gittikçe daha teknolojik ve özelleşen bir boyut alırken TSK'nin de gerek konsept bazında, gerekse yasal ve uygulamaya yönelik düzenlemeler konusunda çalışmalar yapması gereklidir.⁴¹

21'inci Yüzyılda yeni güç politikalarının savaşçıları; sivil toplum örgütleri, hükümet dışı örgütler, şirketler, etkinlik sağlanan uluslararası örgütler gibi daha çok sivil kapsamlı olacaktır. Türkiye, özel askeri şirketler ve kontratçı firmalar ile birlikte üniversiteler, araştırma ve düşünce kuruluşlarını, teknoloji üreten kurumlarını bir araya getirerek bir an önce güvenlik ve savunma yapısını çağdaş eğilimlerle uyumlu hale getirilmesi ve ulusal çıkarları doğrultusunda sivil yapısal ve kurumsal güç unsurlarını da ulusal gücüne kuvvet çarpanı olacak şekilde düzenlemelidir.

⁴¹ Sait Yılmaz: "Modern Orduların Yeniden Yapılanma Faaliyetleri Işığında TSK'lerinin 21 nci Yüzyıla Yönelik Konsept ve Kuvvet Yapısı Nasıl Olmalıdır?", *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Sayı : 358, Ankara, Ekim 1998, 51.

TANINMIŞ YABANCI ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLER VE ASKERİ KONTRATLAR YAPAN ÖZEL ŞİRKETLER

S.No.	Şirket İsmi	Şirket Yapısı	Faaliyetleri
1.	Halliburton Enerji Hizmetleri	Çokuluslu bir şirket olan Halliburton'un merkezi Teksas'tadır. Yıllık iş hacmi 20 bin milyar doları geçmekte ve 95.000 çalışanı bulunmaktadır. Halliburton iki ana iş alanında faaliyet göstermektedir. Alanında dünya lideri olan Enerji Hizmetleri Grubu petrol ve doğal gaz araması ve üretimi için teknik ürünler ve hizmetler sağlamaktadır. KBR (Kellogg, Brown & Root) Grubu ise inşaat şirketidir.	<ul style="list-style-type: none"> - 1991 yılında Kuveyt'te yanmakta olan 320 petrol kuyusunun kontrol altına alınmasına yardım etti. - 1990'lı yıllarda Irak ve Libya'ya çift kullanımlı kuyu açma teçhizatı satmakla suçlandı ve para cezası aldı. - 1990'lı yıllarda Bosna, Hırvatistan ve Macaristan'da KBR; ABD Barışı Koruma Birliklerinin yiyecek, çamaşır, ulaştırma ve kolaylık hizmetlerini sağladı. - 2001 yılında paravan bir şirket arkasında Tahran'da büro açması ABD'de Düşmanla Ticaret Kanunu'nun ihlali olarak değerlendirildi ancak doğrudan temas etmediğini savunan şirket için yasal işlem yapılmadı. HPS adlı paravan şirket vasıtası ile petrol kuyuları açmaya devam etmektedir. - 2002 yılında muhasebe yolsuzlukları nedeni ile para cezası aldı. - Mayıs 2003'te Nijerya hükümetine vergi kolaylıkları için 2.4 milyon rüşvet verdiği basında yer aldı.
2.	DynCorp.	ABD-Virjinya merkezlidir. ABD Hükümetinin sürekli iş yaptığı 25 şirketten biridir. Gelirlerinin % 95'ini ABD hükümeti ile	<ul style="list-style-type: none"> - ABD ordusu için bugüne kadar Bosna, Somali, Angola, Haiti, Kolombiya, Kosova ve Kuveyt gibi ülkelerde kontratlı arazi timleri" sağlamıştı. - Bosna'da görevi esnasında ise Dyncorp

		yaptığı kontratlardan sağlamaktadır.	<p>elemanlarının illegal silah, kadın ve pasaport trafiği işlerine karıştığı ile ilgili belgeler ortaya çıktı.</p> <ul style="list-style-type: none"> - 1999 yılında Bolivya’da kokain tarlalarının denetimi görevi sırasında Boliviya’da uyuşturucu kaçakçılığında para kazandığı söylentileri ortaya çıktı. - Afganistan’da Karzai’nin korunması ve Afgan polisinin eğitimi işlerini aldı. - 2003 yılında Gazze Şeridi’nde ABD diplomatlarını korumakla görevli üç Dyncorp elemanı bombalı saldırıda öldü.
3.	Blackwater	Blackwater, ABD merkezli bir özel askeri şirket ve güvenlik firmasıdır. Beş Amerikan şirketinden oluşmaktadır; Blackwater Eğitim Merkezi, Blackwater Hedef Sistemleri, Güvenlik İstişare Şirketi, Blackwater Köpek, Blackwater Havacılık.	<ul style="list-style-type: none"> - Askeri birliklere, hükümetlere, yasa uygulayıcılarına ve sivil kurumlara eğitim, hedef tespit ve çeşitli operasyon desteği sağladığını beyan etmektedir. - ABD-Kuzey Karolayna’da bulunan en büyük atış alanına sahiptir. Keskin nişancı kursları vermektedir. - Mart 2004’de Irak-Felluce’de yiyecek konvoylarının güvenliğini sağlamakta olan elemanları öldürüldü.
4.	Military Professional Resources Inc. (MPRI)	Savunma konularında profesyonel bir kontrat firması olan MPRI, 1988’de sekiz emekli üst düzey subay tarafından kuruldu. Virjinya merkezli	<ul style="list-style-type: none"> - Polis eğitiminden lider yetiştiriciliğine kadar geniş bir salanda faaliyet göstermektedir. - MPRI, Eski Yugoslavya’da Hırvat Ordusunun ve daha sonra Makedonya’daki UCK askerlerinin eğitimi ile adını duyurmuştur. 1995 yılında Hırvat Ordusu’nun

		<p>MPRI'nin birçok ülkede büroları bulunmaktadır. ABD'deki en büyük ve prestijli firmalardan biri olarak 12,500 emekli personel çalıştırmaktadır. Şirketi yönetenler ise daha önce ABD ordusunda Orgeneral ve Korgeneral rütbesinde özellikle yurt dışı görevlerde tecrübe kazanmış emekli askerlerdir.</p>	<p>Krajina bölgesini dört günlük süratli bir taarruzdan sonra Sırp'lardan geri alması ve savaşın istikametinin değişmesinde önemli rol oynamıştır.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kara Kuvvetleri acemi eğitim merkezlerine yerleştiği kritik kadro elemanları ile ülke genelinde askerlerin eğitimi için önemli rol oynamaktadır. Eğitim fonksiyonunu Kore'deki ABD üslerinde ve Kuveyt'ten Güney Afrika'ya pek çok ülkede ulusal orduların eğitimini de sürdürmektedir.
5.	Carlyle Group (CG)	<p>Washington D.C. merkezli Carlyle Group bir yatırım şirketi olarak 1987'de kuruldu. CG ile çalışan pek çok ünlü politikacı arasında; James Baker, George H.W. Bush, , John Mayor (Avrupa kolunda), Fidel Ramos (eski Filipinler Başkanı), Caspar Weinberger, Park Tae Joon (eski Güney Kore Başbakanı), Colin Powell gibi politikacılar bulunmaktadır.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Şu alanlardaki şirketlerde önemli hisselerine sahiptir: havacılık ve savunma, otomotiv, tüketici ve sanayi, enerji ve elektrik, sağlık, emlak, teknoloji ve ticaret, telekomünikasyon ve basın, nakliye. - Daha çok havacılık ve savunma alanında yatırım yapan CG, 11 Eylül saldırıları sonrası şüpheli Orta Doğu bağlantıları nedeni ile eleştirilere uğradı. Usame Bin Ladin'in akrabalarının da Ekim 2001'e kadar şirkette 2,2 milyon dolarlık hisselerinin olması 11 Eylül saldırıları sonrası ABD kamuoyunda yankı uyandırdı. - CG yatırımları daha çok Doğu Asya, Avrupa ve Kuzey Amerika'dadır ve savunma yatırımları toplam yatırımın yüzde 7'sini oluşturmaktadır.

6.	California Analysis Center, Incorporated (CACI)	ABD merkezli CACI'nun elemanlarının çoğu daha önce Güney Afrika Savunma Kuvveti'nde görev alan özel kuvvetleri mensuplarıdır. ABD ordusu için icracı organları sorunlu ve başarısız ülkelerde mineral ve doğal kaynakların çıkarılmasına uzmanlık sağlamak işleri ile ilgilidir.	<ul style="list-style-type: none"> - İcra unsurları Angola, Sierra Leone ve Papua Yeni Gine gibi ülkelerde rejim değişiklikleri ile ilgili silahlı eylemlere girmiş, bu maksatla çeşitli kuvvetler teşkil etmişlerdir. Kimi zaman hükümetlerin, kimi zaman isyancıların yanında alan şirketin Sahra Afrika'sında mineral zenginlikler ile ilgili oyunlara girdiği bilinmektedir. - 1997'de BM, şirketin icra organlarının Sierra Leone'de halkın kendi kendini yönetme hakkını engellediği gerekçesi ile tavrı alması üzerine, 1997 yılında ülkeden çıkmak zorunda kalmıştır. Ancak, aynı BM, CACI'yi 100 milyon dolar karşılığı 500 kişilik kuvveti ile Ruanda'da görevlendirdi. - Ocak 1999'da Güney Afrika'da paralı asker kullanımını yasaklayan kanunun kabul edilmesinden sonra İcra Organı dağıldı ve bazı elemanları Zimbabwe'de hapse mahkum oldu. - Irak'ta Ebu Garib hapisanesi skandalı ile tekrar gündeme geldi.
7.	Titan Corporation	San Diego ve Kaliforniya'da merkezleri bulunan Titan Şirketi Savunma bakanlığı, istihbarat teşkileri ve diğer kamu kurumları için enformasyon ve iletişim	<ul style="list-style-type: none"> - 2004 yılı itibarı ile 12.000 çalışanı olan Titan'ın yıllık satışı iki milyar dolar civarında idi. - Irak'ta Ebu Garib hapisanesinde mahkûmlara kötü davranmakla suçlanan kişilerin de aralarında bulunduğu 4.000 çevirmenin bu şirketin çalışanı vardı. - 2 Mart 2005'de şirket Benin Başkanı Mathieu

		sistemleri sağlamaktadır.	Kerekou'nun yeniden seçilmesi için illegal yollardan seçim kampanyasına 2 milyon dolar harcadığını açıkladı ve ABD Dış Uygunsuz İşler Kanunu (Foreign Corrupt Act)'na göre 28 milyon dolar ceza ödemeyi kabul etti.
8.	Sandline International	Londra merkezli İngiliz özel askeri şirketi Sandline International 1990 yılında İngiliz Ordusundan emekli Yarbay Tim Spicer ve Simon Mann tarafından kuruldu.	<ul style="list-style-type: none"> - 1997'de Papua Yeni Gine'de hükümet adına, 2003'de ise Liberya'da isyancı gruplar ile çatışmalara katıldı. - Şirketin hizmetleri arasında askeri eğitim, doğrudan operasyon desteği veya operasyonlara destek, istihbarat toplama ve hükümetler ile şirketlere hakla ilişkiler desteği bulunmaktadır. - Medya tarafından ise daha çok paralı askerlik kuruluşu olarak tanıtılmaktadır. 16 Nisan 2004'de şirket resmen operasyonlarına son verdi.
9.	Vinnell Corp.	Vinnell'in, Brown and Root şirketiyle ortaklık kurmasıyla oluşan Vinnell-Brown and Root (VBR), Amerika'nın Türkiye'deki üslerinin bakım ve onarımından sorumlu olan bir şirkettir. Şirket ABD'nin İncirlik, Ankara ve İzmir'deki	<ul style="list-style-type: none"> - Vinnell Şirketi, Suudi Arabistan Ulusal Muhafızlarını ikmal ve eğitimi, Suudi monarşisinin ve istikrarın korunması için 1998'de 831 milyon dolarlık bir anlaşma yaptı. - ABD hükümeti, 2003 Haziran ayında yeni Irak ordusunu eğitmesi için Vinnell Corporation ile 48 milyon dolarlık bir sözleşme imzaladı. - Uzun zamandır Suudi Arabistan'da varlık gösteren

		üslerinin, bakım, onarım ve korunmasında destek hizmet sağlıyordu.	bu şirketin bürosunun bombalanmasından sonra, şirketin Türkiye'deki varlığı da gündeme geldi.
10.	Eriyns	Güney Afrikalı bir şirkettir.	<ul style="list-style-type: none"> - Kuzey Irak'taki Kerkük-Ceyhan boru hattının kimliği belirsiz kişiler tarafından vurulmasından sonra, Erinys adındaki şirketin, 6 bin 500 Iraklıyı, petrol boru hatlarını, rafinerileri, su ve elektrik sistemlerini korumak için eğitmek üzere getirildi. - Erinys ile 140 Irak petrol yerleşimi korunması için bir yıllık süre için 39.5 milyon dolarlık bir anlaşma yaptı.
11.	AKE	1991 yılında kurulan ve merkezi Londra olan AKE; iş çevreleri, NGO'lar ve medya için güvenlik ve politik risk yönetimi hizmeti sağlamaktadır. Özellikle istihbarat ve eğitim konularına yoğunlaşmıştır.	<ul style="list-style-type: none"> - Operasyonel planlayıcılar için stratejik, politik ve iş çevreleri için risk istihbaratı sağlamaktadır. Sahip olduğu uzmanlar ile istihbarat toplama yanında analiz imkanı da sağlamaktadır. - Gerçek zamanlı risk yönetimi ve kısa sürede istihbarat analiz danışmanlığı hizmeti vermektedir.
12.	ATHENA	2001 yılında kurulan istihbarat fonksiyonlu şirkettir.	<ul style="list-style-type: none"> - Kanada Savunma Bakanlığı ve Kanada Uluslararası Kalkınma Ajansı için çalışmaktadır. - 40 ülkede çevre, kalkınma, okyanuslar, iş istihbaratı, uzay teknolojileri alanında hizmetler vermektedir.

13.	AirScan Inc.	ABD	Hava, yer ve deniz gözetleme, güvenlik ve havacılık hizmeti.
14.	Applied Maritime Technology Inc.	ABD	Hükümet ve özel şirketler için uluslararası ve ülke içi güvenlik, eğitim ve uygulama desteği.
15.	Archangel	ABD	ABD iş çevreleri ve hükümet teşkilleri için güvenlik hizmetleri ve anti-terör eğitimi.
16.	ATCO Frontec	Kanada	Savunma sektörü için kamp hizmetleri, tesisler, operasyonlar, bakım ve mülkiyet yönetimi hizmeti.
17.	Bechtel	ABD	Irak'ta da kontratı olan şirket Rusya ve Ukrayna'daki nükleer silah stoklarının imhası işini aldı.
18.	Cubic Defense Applications	ABD	ABD Savunma Bakanlığı, hükümet kurumları ve müttefik ülkeler için canlı ve sanal eğitim sistemleri, entegre hizmetler ve iletişim ürünleri sağlamaktadır.
18.	DFI International	ABD	ABD hükümet yetkililerine ulusal güvenlik programları ve politikaları gelişimi ve uygulanması ile ilgili yardım sağlamak.
19.	Gray Security	ABD	50 ülkede faaliyet halinde olup, 100.000 çalışanı ile uluslararası güvenlik ile ilgili çözümler üretmektedir.
20.	Ronco	ABD	Mayın temizleme şirketi.
21.	Janusian	İngiliz	Özel güvenlik şirketleri İngiltere'nin Irak'a en büyük

			ihracat ürünü oldu. İngiliz hükümeti, memurlarını korumak için özel korumalara, güvenlik danışmanlarına ve silahlı eskortlara şimdiye kadar 24 milyon pound ödedi.
22.	Lockheed Martin Corp.	ABD Havacılık ve Uzay Şirketi	Sadece Körfez bölgesinde 8.500 çalışanı olan firma ile füze savunması ve askeri uzay programları ile ilgili yeni bir kontrat yapıldı. GPS uydularını da üretip uzaya fırlatan Lockheed, deniz kuvvetleri için 10 yıl sürecek 4.6 milyar dolarlık yeni bir füze ihalesi aldı.
23.	McKesson Corp.	ABD- San Francisco	2003 yılında 234 milyon karşılığında dünya genelindeki tüm ABD askerlerine hizmet vermek üzere posta ile reçete karşılığı ilaç yolladı. Take McKesson firması ise ülke içi ilaç dağıtım işini 2.9 milyon dolar karşılığı yapıyor.
24.	Santa Clara	ABD	2003 yılında aldığı 129 milyon dolar karşılığı geleceğin muharebe araçları üzerinde çalışıyor.
25.	Onix International	İngiliz	Doğu Timur'da kaçırılan bir iş adamını kurtarmak için 2000 yılında 220 bin dolar aldı. Operasyon için Yeni Zelanda'dan eski özel kuvvet mensupları kullanıldı.

21'İNCİ YÜZYILDA GÜVENLİK ALANININ YENİ SİVİL AKTÖRLERİ: ÖZEL ASKERİ
ŞİRKETLER VE KONTRATÇI FİRMALAR

KAYNAKÇA;

1. Scherer, Michael ve Neaver, Louis: Dirty Warriors, *Mother Jones*, Vol. 29 Issue 6, (Kasım/Aralık, 2004).
2. Christian Science Monitor: War-zone Security is a Job for... Private Contractors?, (3 Mayıs, 2004).
3. Leigh, David: Who Commands The Private Soldiers, *The Guardian*, (17 Mayıs, 2004).
4. Avant, Deborah: What are Those Contractors Doing in Iraq? *The Washington Post*, (9 Mayıs, 2004).
5. Wickham, DeWayne: Mercenaries Fill U.S. Void in Iraq. *USA Today*, (11 Mayıs, 2004).
6. Jehl, Douglas: U.S. Considers Private Iraqi Force To Guard Sites, *New York Times*, (17 Haziran, 2003).
7. Çulha, Filiz: Yeni Savaşların Gizli Yüzü: Özel Askeri Şirketler, Web Sitesi: [www..bagimsizsosyalbilimciler.org./Yazilar_HSB](http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazilar_HSB) (Haziran 2004).
8. Wulf, Herbert: Geleceği Olan Bir Pazar: Savaş, *Süddeutsche Zeitung*, (06 Şubat 2003), Çev. M.Coşkun.
9. Traynor, Ian: The Privatization of War, *The Guardian*, (10 Aralık, 2003).
10. Karagül, İbrahim: Gizemli Uçak, *Yeni Şafak Gazetesi*, (11 Mart 2004).
11. Dindar, İsmail: *İstihbarat Savaşları*, IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık, (Ankara, 2004).
12. Conachy, James: Private Military Companies In Iraq: Profiting From Colonialism, [www.wsws.org./articles/2004/Maypms-m03.shtml](http://www.wsws.org/articles/2004/Maypms-m03.shtml).
13. Sparshott, Jeffrey: Iraq Reconsrtuction Costs Said to Have Doubled, *The Washington Times*, (2 Temmuz, 2003).
14. Godoy, Julio: Dogs of War Take Suits, *Inter Pres Service*, (18 Aralık, 2003).
15. Nutter, John Jacob: *CIA'nın Karanlık Operasyonları: Örtülü Operasyonlar*, Dış Politika ve Demokrasi, Güncel Yayıncılık, Çev.: Ahmet SARAÇOĞLU, (İstanbul, Eylül 2005).
16. Peterson, Laura ve Niekerk, Philip Van: Privatizing Combat-The New World Order, Center For Pubic Integrity, (Aralık 2002).

**21'İNCİ YÜZYILDA GÜVENLİK ALANININ YENİ SİVİL AKTÖRLERİ: ÖZEL ASKERİ
ŞİRKETLER VE KONTRATÇI FİRMALAR**

17. Bal, Mehmet Ali: *Modern Devlet ve Güvenlik*, IQ Kültür Sanat ve Yayıncılık, (İstanbul, 2003).
18. Çinkı, Mustafa: *Rant Lordları*, Ümit Ofset Matbaacılık, (Ankara, 2004).
19. Singer, Peter W.: Corporate Warriors: The Rise and Ramifications of The Privatized Military Industry, *International Security*, Vol.26, No.3, (2001/2002).
20. Merle, Renae: More Civilians Accompanying U.S. Military; Pentagon Is Giving More Duties to Contractors, *The Washington Post*, (22 Ocak 2003).
21. Yılmaz, Sait: Modern Orduların Yeniden Yapılanma Faaliyetleri Işığında TSK.lerinin 21 nci Yüzyıla Yönelik Konsept ve Kuvvet Yapısı Nasıl Olmalıdır?, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Sayı : 358, (Ankara, Ekim 1998).
22. Fidler, Stephen ve Catan, Thomas: With Armed Forces Stretched, Governments Face Hard Lobbying, *Financial Times*, (24 Temmuz 2003).
23. Talu, Umur: Yeni Lejyonerler, *Milliyet Gazetesi*, (30 Ocak 2001).
24. Talu, Umur: Yeni Lejyonerler (2) Bazen Jandarma, Bazen Mafya, *Milliyet Gazetesi*, (31 Ocak 2001).

Web siteleri:

25. The International Consortium of Investigate Journalists: Privatizing Combat, The New Order, The Center For Integrity, Web sitesi: www.publicintegrity.org/wow/bio.aspx.html
26. Singer, Peter W.: Private Military Firms in Today's Wars, Fresh Air, www.globalresearch.ca, (24 th July, 2003).
27. www.fpif.org/briefs/vol7/v7n06miltrain_body.html.
28. www.forbes.com/newswire/2003/12/11/rtr1178816.html.
29. www.nyse.com/about/listed/lcddata.html?ticker=HAL, Halliburton Energy Services.
30. www.motherjones.com/news/feature/2003/05/ma_365_01.html.
31. www.disinfopedia.org/wiki.phtml?title=Executive_Outcomes.
32. www.northbridgeservices.com.
33. www.topsy.org/contractors.html.
34. www.epnet.com
35. www.brookings.edu/views/op-ed/fellows.

RAKİPSİZ KALAN GÜÇ KENDİNİ YOK EDER- ABD İMPARATORLUĞU

Yazar: İlhami Binali DEĞİRMENCİOĞLU*

Öz

İkinci Dünya Savaşının bitimi ile birlikte Büyük Britanya İmparatorluğundan dünya liderliğini devralan ABD, Sovyet tehlikesine karşı "hür dünyanın öncülüğü" rolünü üstlenmiştir. Kurulmasına öncelik ettiği BM, IMF, Dünya Bankası gibi bir çok kurumla "Küresel Egemenliğini" sağlamlaştıracak "ittifaklara dayalı" bir strateji takip etmiştir. Soğuk Savaşın bitmesinden sonra tek süper güç olarak kalması; bu stratejide değişiklik yapması ve daha "tek başına" hareket etmesi sonucunu doğurmuştur. ABD'nin, uluslar arası sistemi, hukuku ve son elli yıldır savunduğu değerleri hiçe sayarak, yalnız kendi menfaatleri doğrultusunda pervasızca hareket etmesi, tüm bunların yanında: küreselleşmeyi savunurken, küresel yoksullukla mücadele etmemesi; ekonomik menfaatlerinden dolayı çevre konusundaki duyarsızlığı; terörizm ile mücadele ettiğini söylerken, aslında teröristlere kaynaklık etmesi ve diğer bir çok alandaki çifte standartlı uygulamaları nedeniyle "nefret boyutunda" dünya kamu oyunun tepkisini çekmiştir. Rakipsiz kaldığını düşünen ABD, küresel ihtirasi nedeni ile kendini bugünlere getiren ve temellerini oluşturan tüm değerleri yıpratmıştır. ABD İmparatorluğu sarsılmaya başlamıştır.

Anahtar kelimeler: ABD, Hegemonya, İmparatorluk, Yanlış Politikalar, Zayıflama

Abstract

After the end of World War II, USA took over the leadership of the world from the Great Britain. As a leader of the free world, USA played primary role against the danger of the USSR. USA followed the

* Kur.Bnb.İlhami Binali DEĞİRMENCİOĞLU, SKA Müdavimi.

strategy based coalitions with the institutions like UN, IMF and World Bank in which it had been the leading founder. Having become a super power after the Cold War, USA made changes in his strategy and acted more "unilaterally". USA started to believe that it could achieve without the help of others. This new strategy is anathema to the other nations, because USA paid attention only for his own interest without respecting other nations' interests and without considering the world problems like global poverty and warming. In order to fulfill its own global ambitions, USA has overwear the values, which had made USA a global power; because today there is no challenger or rival against it. Empire of USA started to fall and breakdown.

Key Words: USA, Hegemony, Empire, Wrong Policy, Fall from Power

Giriş

11 Eylül günü ikiz kulelere çarpan uçaklar aslında ABD İmparatorluğu'nun temellerine mi çarpmıştı? ABD Başkanı "tarihte eşi görülmemiş ve yıllarca sürececek bir savaş" derken aslında kendi imparatorluğunun sonunu getirecek bir savaşa başladığının bilincinde miydi? ABD, tarihte bir çok örneği bulunan rakipsiz kalan gücün kendini yok etmesi sürecine mi girmişti? Irak ve Afganistan'da sonuca ulaşamaması ABD için sonun başlangıcı mıydı?

Bugünkü Amerikan gücüne, onun tüm parametrelerde kendisinden sonra gelenleri kat be kat aşan üstünlüğüne bakıp belki de bu sorular saçma gelebilir. Ama unutmamak gerekir ki Britanya İmparatorluğu da gücünün zirvesindeyken, emperyalizmin hiyerarşisinde kendi altındakilerle orantısız bir egemenlik ilişkisi içindeydi. Bu orantısızlık sömürgeciler arası ilişkileri, gerilimleri, çatışmaları, ağırları 20'inci yüzyıl boyunca ne kadar dindirdiyse, bugünkü ABD'nin orantısız, karşılaştırılmayacak gücü de o kadar dindirebilecektir.¹

¹ K. Faruk Beskisiz, Mezopotamya, <http://www.kozmopolit.com/Subat03/Dosya/beskisiz.html>.

Büyük Güç Olmak – Süper Güç ABD

Yukarıda sorduğumuz sorulara doğrudan evet veya hayır demek mümkün değildir. Bu soruların cevabını bulmak için bugün, ABD'nin içinde bulunduğu şartların gözden geçirilmesi ve tarihteki örnekleri ile karşılaştırılması gerekmektedir.

Büyük güç olmak, bazı ölçütleri haiz olmayı gerektirmektedir, Jacque ATTALI'nin büyük güç olma ölçütlerine göre büyük güç olarak sayılabilecek devlet:

-Ekonomik alanda, yeteri kadar zengin olmalı,

-Teknolojik olarak, enerji ve iletişim alanlarındaki gelişmelere hakim olmalı,

-Parasal alanda, uluslar arası itibarı olan ve tasarruf edilebilir olarak değerlendirilen bir paraya sahip olmalı,

-Askeri alanda, nükleer silahlara ve atma vasıtaları ile deniz aşırı kullanılabilir düzeyde, 10 kadar Piyade Tümenine sahip olmalı,

-Coğrafi alanda, hayati bir müttefikini, esas deniz ulaştırma yollarını, içilebilir su rezervlerini ve enerji kaynaklarını ülke sınırları dışında koruyabilecek pozisyona sahip olmalı,

-Kültürel olarak, milli ya da dinsel boyutta, diğerlerinin menfaatleri ile işbirliği yapmaya müsait ve eserleri ile diğerlerini kendisine çeken evrensel bir kültüre sahip olmalı,

-Diplomatik alanda, sömürgeci bir dış politikayı tasarlayan ve uygulamaya koyan, uyumlu ve yeteri kadar kuvvetli bir devlete sahip olmalıdır.²

Yukarıda belirtilen alanların çoğunda ABD halen üstünlüğünü sürdürmektedir. Ancak, geçmiş dönemlerle mukayese edildiğinde:

² E.Tuğg.Servet Cömert, *Jeopolitik, Jeostrateji ve Strateji*, Harp Akademileri Basım Evi, 2000, s: 19

ABD'nin bu alanlardaki üstünlüğünün azalmaya başladığı ve rakiplerinin güç kazandığı görülmektedir.

Büyük güç olmanın olmazsa olmaz şartı, ekonomik üstünlüktür. ABD ekonomisi halen dünyanın motor ekonomisidir. 12 trilyon \$ GSMH büyüklüğü ile dünyanın en büyük ekonomisidir. Dünyadaki en büyük 10 şirketinden sekizi, 100 şirketinden 53'ü Amerikan menşelidir.³ Ancak bu büyük ekonomiye ait son yıllarda ortaya çıkan veriler, durumun hiç da iç açıcı olmadığını göstermektedir. Ulusal borsalar ekonomilerin durumunu gösteren barometrelerdir. 2006 yılına kadar sürekli düşüş eğilimi içinde olan ABD Borsası, ülke ekonomisinin zayıfladığının da bir işaretidir. Amerikan ekonomisinin küresel ekonomi içindeki payı azalmaktadır. İstihdamda son dört yılda 585 bin kişilik azalma olmuştur. 2'nci Dünya Savaşı sonrasında doğan ve "baby boom" (bebek patlaması) kuşağı olarak tanımlanan 78 milyon kişi, 2008'den itibaren emekli olacaktır. Bu nedenle, yüzde 8.5 olan sosyal harcamalarının toplam GSMH'ye oranı 2030'da yüzde 15'in üzerine çıkacak, ekonomiye ilave 800 milyar \$ yük getirecektir.⁴

ABD ekonomisi, dışarıdan sermaye girişine bağımlı, oldukça müsrif bir tüketim yapısına sahiptir. Daha da önemlisi: ABD ekonomisi enerji açısından dış kaynaklara bağımlı bir durumdadır. Cari açık her geçen gün artış göstermekte ve dış açıkları GSYİH'sinin %5'ini geçmektedir. Bu açıkları finanse etmek için dünyadaki tasarrufların %71'ini çekmek zorunda kalması doların değerini düşürmüştür. Cari açığın finansmanında Çin'e bağımlı bir hale gelmiştir. Çin ise ABD'nin dış açığını finanse ederek en büyük ihracat pazarını işler halde tutmaktadır. Bugün, Çin Merkez Bankası rezervlerinin bir trilyon doları geçtiği ifade edilmektedir. Çin'den ABD'ye yapılan ihracatın yarısının, Amerikalıların kısmen ya da tamamen sahip oldukları şirketlerce yapıldığı⁵ göz önünde bulundurularak, iki ülkenin bu karşılıklı bağımlılığının nereye kadar ve nasıl süreceği incelenmesi gereken hassas bir konudur.

³ Şanlı Bahadır Koç, *Stratejik Öngörü-2023*, ASAM, 2006.

⁴ <http://www.vatanim.com.tr>, 21 Ocak 2007.

⁵ Şanlı Bahadır Koç, a.g.e.

ABD'nin gerilimli dış politikasının bir sonucu olan son savaşlar petrol fiyatlarının artmasına neden olmuştur. Bu durum: Petrole bağlı olan ABD ekonomisini sıkıntıya sokarken, rakibi Rusya ekonomisi üzerinde çok olumlu etki yapmıştır. Aynı şekilde, ABD politikalarına karşı tutum sergileyen İran ve Venezüella da bu durumdan olumlu şekilde etkilenmiştir.

Dünyadaki en iyi 50 üniversitenin 37'si ABD'de bulunmaktadır. Ar-Ge harcamaları ve alınan patent sayılarında birinciliğini korumaya devam etmektedir.⁶ Teknolojik alanda en fazla gelişme ABD'de kaydedilse de özellikle Uzakdoğu bölgesinde kaydedilen teknolojik gelişme, ABD'nin teknolojik üstünlüğünü sarsacak boyutlara ulaşmak üzeredir.

ABD'nin ekonomik gücünü simgeleyen Dolar, Avro karşısında %50'lere varan değer kayıplarına uğramıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan dolarizasyon, bugün "avrozasyona" dönmek üzeredir. Bazı ülkeler ihracat ve ithalatlarını Dolar yerine Avro ile yapmaya başlamışlardır.

ABD, dünya üzerinde en fazla askeri harcama yapan ülke konumunu sürdürmektedir. Stockholm Uluslararası Barış Araştırma Enstitüsü (SIPRI) tarafından yayımlanan yıllık raporda, ABD'nin 2004 yılı askeri harcamalarının 1 trilyon 35 milyar dolar olduğu, askeri harcamaların 2005 yılında, 2004 yılına nazaran yüzde 3,4 oranında arttığı, Amerikan askeri bütçesinin artış sebebinin Irak ve Afganistan'daki savaşlar ile Katrina ve Rita kasırgaları olduğu belirtilmektedir. ABD'nin dünyadaki askeri harcamalar içinde payının yüzde 48 olduğu, bu ülkeyi uzaktan yüzde 4 ve 5 ile İngiltere, Fransa, Japonya ve Çin'in izlediği anlaşılmaktadır.⁷ Askeri alanda ABD'nin rakibi yoktur. Ancak, bu durum ABD için bir çok avantaj sağlasa da ekonomi için olumsuz bir durum yaratmaktadır. ABD'nin savunma bütçeleri İkinci Dünya Savaşı sonrasında üç kez ciddi oranda yükseliş göstermiştir: Kore savaşında 442 milyar \$; Vietnam savaşında 449 milyar

⁶ Şanlı Bahadır Koç, a.g.e.

⁷ www.tgrt.com.tr, 12 Haziran 2006.

\$ ve Ronald Reagan'ın yeniden silahlanma programı çerçevesinde 428 milyar \$. Irak Harekatı 455 milyar \$'lık bir bütçe ile yapılmıştır. Bu bütçe, ikinci dünya savaşı sonrası dönemin gelmiş geçmiş en yüksek askeri bütçesi olacaktır.⁸

ABD, Vietnam hezimetinden çıkardığı dersler doğrultusunda ordusunun yenilenmesi ve rakipsiz hale gelmesi için büyük gayret sarf etmiştir. Bu gayretler meyvesini vermiş ve 1991 yılına gelindiğinde sayısal olarak güçlü bir orduyu 100 saatte yenme yeteneğine kavuşmuştur. Bu ordudan daha da gelişmiş bir orduyla 12 yıl sonra tekrar Irak'a saldıran ABD, savaşı ilki ile kıyaslanmayacak kadar uzun sürede de olsa kazanmıştır. Ancak, klasik savaş tehditlerini bertaraf edecek şekilde tasarlanmış olan bu yarı sayısal ordu, asimetrik tehditlere maruz kaldığında, tıpkı Lübnan ve Somali'de olduğu gibi bocalamaya başlamıştır. ABD, aradan dört yıla yakın bir zaman geçmesine karşın Irak'ta denetimi sağlamak bir yana, ancak kendini koruyabilmektedir.

ABD: Rakiplerini, enerji sahalarını, ulaştırma hatlarını denetim altına almak için İkinci Dünya Savaşından bugüne kadar dünyanın çeşitli yerlerinde üsler edinmiştir. ABD bugün, dünyanın önemli bir bölümünde dünya hakimiyeti teorileri doğrultusunda denetimini sürdürmeye devam etmektedir. Ancak, dünden farklı olarak bugün: ABD'den başka güç odaklarının da dünyanın bazı bölgelerinde etkinliklerini artırmaya çalıştıkları gözlenmektedir. Çin'in 1990'ların ikinci yarısından itibaren Afrika Kıtası ve Kızıldeniz batı yakasında yerleştiği görülmektedir.

ABD kültürünün, son 50 yıllık dönemde özellikle Hollywood filmleri sayesinde diğer kültürler üzerinde yaptığı etki yadsınamaz boyuttadır. Bu kültürel etki sayesinde oluşan ABD sevgisi, Türkiye gibi Müslüman bir ülkede dahi çocuk tekerlemelerine ve şarkılara konu olmuştur. Bugün gelinen noktada ise çeşitli zamanlarda yapılan anket sonuçlarından Türkiye ve dünyadaki ABD karşıtlığının had safhaya ulaştığı anlaşılmaktadır. Amerika'nın temsil ettiği özgürlükçü ve demokratik cumhuriyet ilkeleri ile dış politikasındaki sömürgeci

⁸ MAI ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu, Kapitalizmde Savaş ve Barış, 2003.

yönelimler arasındaki tezat, dünyanın her tarafında Amerikan karşıtı kamuoyunun ve siyasi akımların gelişmesini teşvik etmektedir.⁹ Kanada’da yapılan bir ankete göre: Katılanların %36’sı ABD’yi, %21’i El-Kaideyi, %17’si Irak’ı, %14’ü K.Kore’yi dünya barışı için en büyük tehdit olarak görmektedir.¹⁰ Anket sonuçları: ABD’nin yanlış politikalarının komşu bir ülke halkı üzerinde yarattığı etkiyi göstermesi bakımından hayli manidardır.

ABD’nin bugün karşılaştığı diğer bir açmaz ise ülke içindeki gelir dağılımının bozuk olması¹¹, siyahi Amerikalıların yaşam standartlarının düşüklüğü ve eyaletler arasındaki gelişmişlik farklılıklarıdır. Özellikle, Katrina Kasırgası esnasında Afrika kökenlilerin yaşadıkları yerlerin az gelişmişliği ve ABD yönetiminin krize müdahaledeki zafiyeti dünya kamuoyunun dikkatini çekmiştir.

Öğretiden İcraya

ABD’nin bugün uyguladığı politikaları daha iyi anlayabilmek için, politik mirasını incelemek faydalı olacaktır. ABD politik tarihinde genelde başkanların adı ile anılan “Öğretilerin” çok önemli bir yeri vardır. Bu öğretileri tarihsel bir tayf içerisinde değerlendirmek, bugünkü ABD dış politikasını anlamamızı kolaylaştıracaktır.

Kendi içerisindeki sorunları hallederek ülke bütünlüğünü sağlayan ABD, ülke güvenliğinin sağlanması için zamanın sömürgeci devletleri ile olan ilişkilerde mesafeli bir tutum takınılmasında fayda görmüştür. Başkan Monroe, sonradan kendi adıyla anılacak olan ilkelerini 02 Aralık 1823’de kongreye sunmuştur. Monroe Öğretisinin öngördüğü temel düşünce: Sömürgeci devletlerin Amerika kıtasında yapacağı sömürgeciliğe karşı konulacağı ve ABD’nin de Avrupa

⁹ Cemil Aydın, Amerikan İmparatorluğu’nun Meşruiyet Krizi, <http://www.yarindergisi.com/yarin-dergisi2/yazilar.php?id=30>.

¹⁰ Noam Chomsky, *Hegemony or Survival*, Henry Holtan Yayımevi, 2004.

¹¹ Şanlı Bahadır Koç, *Stratejik Öngörü-2023*, ASAM, 2006.

ülkelerinin herhangi birinin mevcut kolonilerine, yada ona tabi olan bölgelere hiç müdahale etmeyeceğidir.¹²

Monroe Öğretisi, Amerikan siyasetinin adeta değişmeyen anayasası olmuştur. Amerikan halkı uzunca bir süre bu öğreti aleyhinde gördüğü siyasi tutumları tasvip etmemiştir. Bu kapsamda: 1920 Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde Birinci Dünya Savaşı'na damgasını vuran ve açıkladığı 14 ilke ile tüm dünyanın dikkatini üzerinde toplayan Wilson'un tüm çabalarına karşın Amerikan Senatosu, Milletler Cemiyeti Paketi'ne üyeliği onaylamamıştır. Bu sonuç; hasta durumda olan Wilson'u çok üzmüş ve **"Şimdi onlar ne kaybettiklerini acı bir tecrübe ile öğreneceklerdir. Dünyanın liderliğini kazanmak için elimize bir fırsat geçmişti. Fakat bu fırsatı kaybettik ve yakında bu kaybın nasıl bir trajedi olduğunu göreceğiz."** diyerek endişelerini ifade etmiştir.

Söz konusu öğreti gereği Avrupa ile ilişkilerinde mesafeyi koruyan ABD, Latin Amerika ve Uzakdoğu ülkelerine ağırlık vermiştir. Bu dönemde Japonya'nın hızla artan askeri gücü, ABD tarafından bir tehdit olarak algılanmaya başlanmıştır.

Başkan Wilson'un 14 ilkesi ile uluslar arası ortamda etkin bir rol üstlenmek ve dünya liderliğini elde etmek istemesine rağmen, neredeyse 100 yıllık Monroe Öğretisi'nden kaynaklanan olumsuz kamuoyu tepkisi ile bu amacına ulaşamayan ABD, İkinci Dünya Savaşından sonra "Kominizm Tehlikesi" ile aradığı fırsatı yeniden yakalamıştır.

Truman Öğretisi, 1947 yılında Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Harry Truman tarafından Sovyet tehdidine karşı hazırlanmış bir plandır. Truman Öğretisi, Amerika Birleşik Devletleri'nin uluslararası politikasının değiştiğini ve Sovyet düşmanlığının bu yeni politikada temel esas olduğunu ilan etmiştir. Truman Öğretisi, kendisinden sonra gelecek olan Marshall Planı'na öncülük etmiş ve Öğretisin başarısı Marshall Planı'nın hazırlayıcısı olmuştur.¹³ ABD, bu

¹² http://tr.wikipedia.org/wiki/Monroe_doktrini.

¹³ http://tr.wikipedia.org/wiki/Truman_Doktrini.

öğreti sayesinde İkinci Dünya Savaşı'nda iflas etmiş olan İngiltere'nin bölgeden çekilmesiyle oluşan boşluğu doldurarak dünya liderliğini ele geçirmiştir.

Truman Öğretisini uygulanmaya başlanmasından sonra iki blok arasındaki soğuk savaştan kaynaklanan rekabet ve güç mücadelesi sonucu peş peşe yeni öğretiler ortaya çıkmıştır. Nükleer silahların kullanılmasına ait ilkeleri esas alan bu öğretiler aslında ABD'nin kademe kademe artan dünya hakimiyeti arzusunun yansımaları olarak değerlendirmek mümkündür. Bu dönemde ortaya çıkan ilk öğreti ilk vuruş yeteneğidir. Bu öğreti: Düşmandan önce harekete geçerek onun nükleer silah kullanma kapasitesini yok etmeyi öngörmektedir. İlk vuruş yeteneğiyle karşı tarafın tüm nükleer silahlarını imha edebilmek için, karşı tarafından daha fazla sayıda nükleer silah üretmek amaçlanmıştır. Bu durum "Dehşet Dengesini" doğurmuştur. Dehşet Dengesi bir yandan nükleer bir savaşı önlerken, diğer yandan da nükleer silahlanma yarışına yol açmıştır. Bu dönemde çıkan üçüncü öğreti ise Esnek Mukabele Öğretisidir. ABD'nin Kennedy döneminde gerçekleştirdiği daha sonra NATO'nun benimsediği bu öğreti: ABD'nin güvenliğini nükleer silahlarla koruyacağı, öteki durumlarda ise savunmanın geleneksel silahlarla yapılacağı anlayışına dayanıyordu. Kısacası, karşılaşılan silahlarının niteliğine göre yanıt verilecekti. Sovyetler Birliği'nin kıtalararası balistik füze sistemlerine sahip olmasıyla, ABD'nin kendisi de doğrudan Sovyet saldırısına açık bir hale gelmiştir. Avrupa'ya yapılacak bir Sovyet saldırısına hemen nükleer güçle yanıt verilmesi halinde Amerikan toprakları da bir nükleer saldırı riskine maruz kalacağından esnek bir müdahale yöntemi benimsenmiştir. Bu strateji sonucunda Avrupalı müttefikler arasında Amerikan nükleer gücünün denetimi yönünde istekler ortaya çıkmış, anlaşmaya varılamaması yüzünden Batılı müttefikler arasındaki uyum bozulmuş ve Fransa NATO'nun askeri kanadından çekilmiştir.¹⁴ Batı Bloğu içerisinde meydana gelen ilk çatlak, bu olaydır.

Yıldız Savaşları: 1980'li yıllarda, Amerika Birleşik Devletleri'nde o zamanki başkan Ronald Reagan tarafından ortaya konan bir askeri

¹⁴ http://tr.wikipedia.org/wiki/Esnek_Karşılık.

tasarıdır. Bu tasarının gerektirdiği büyük harcamaları Sovyet ekonomisi kaldıramamış ve SSCB'nin çöküş süreci hızlanmıştır. Bu tasarı ile ABD, dünya hakimiyeti için uzayı da kullanacağını ilan ederek, savaş kavramına uzay boyutunu da katmıştır.

ABD Başkanı Bush, 1945 yılından bugüne kadar adım adım şekillenen ABD Hegemonyasında en köklü değişikliği yaparak, "Güçlüyüm istediğimi yaparım" öğretisini benimsemiştir. Hiç çekinmeden "Ya bizimlesiniz ya da karşımızdasınız" diyecek kadar pervasız bir dış politika uygulamaya başlamıştır. Afganistan hareketinden önce Pakistan ile yapılan görüşmelerde, bu ülkeyi kendileri ile birlikte olmadıkları takdirde "Taş Devrine" dönüştürecekleri şeklinde tehdit ettiklerini, bizzat Pakistan Devlet Başkanı Pervez Müşerref açıklamıştır. ABD'nin "Önleyici Müdahale" düşüncesi ise başta BM yasası olmak üzere mevcut uluslar arası hukuk düzenine aykırı bir anlayışı içermektedir. BM Yasasında saldırının tanımı yapılmış olmasına karşın, ABD kendisine yönelik yakın tehlike gördüğü durumlarda, ön alarak tehdit kaynaklarına müdahale etme hakkını kendinde görmektedir. ABD'nin bu cüretinin dayanağını, ilk kez İkinci Dünya Savaşından sonra John Ikenberry tarafından dile getirilen "İmperial Grand Strategy-Emperyal Büyük Stratejiden" almaktadır.¹⁵ Bu stratejiye göre: "ABD'nin konumu, gücü ve itibarına yönelik her türlü tehdit mutlak bir güç üstünlüğü sağlanarak önlenecektir." ABD'nin Küba'da yönetim değişikliğini sağlamak amacıyla düzenlediği "Domuzlar Körfezi Harekatı" bu stratejinin hayata geçirildiği bir olaydır. Kennedy'den sonra diğer başkanlar da ABD'nin hayati menfaatlerinin gerektirdiği durumlarda uluslar arası hukuku ve dünya kamuoyunu hiçe sayarak harekate girişme konusunda tereddüt göstermemişlerdir. Aslında daha da geriye gidersek: Bugün ABD'nin uyguladığı dış politika, Başkan Wilson'un güç kullanarak Karayıpler'de kurduğu hakimiyetten kalma kötü bir mirastır.¹⁶

¹⁵ Noam Chomsky, Dominance and Its Dilemmas, <http://bostonreview.net/BR28.5/chomsky.html>.

¹⁶ Noam Chomsky, a.g.e.

Yanlış Politikalar

1944 yılında “Bir daha dünya barışının bozulmamasının temini maksadıyla” BM’in kurulmasında öncü rol üstlenen ABD, bugün bizzat başkanının ağzından “BM’in geçerliliğinin ve işlevinin sorgulanması gerektiğini” ifade etmektedir. Halen ABD’de yönetimi elde tutan “Yeni Muhafazakarlar” dini öğelerden esinlenerek oluşturdukları ABD dış politikasını batağa saptamak üzeredirler. Akıl almaz politika hataları ABD’nin güvenilirliğini etkileyerek, diplomatik etkinliğini ve uluslararası saygınlığını zayıflatmaktadır. Yeni Muhafazakarların önemli isimlerinden Yahudi asıllı Wolfowitz tarafından 1992 yılında hazırlanan ve savunma ilkelerinin ayrıntılandırıldığı bir belgede yer alan tespitler dikkat çekicidir: “ABD, istikrarını sürdürerek “Tek Bir Süper Güç” konumunu korumalı ve Batı Avrupa, Doğu Asya, Eski Sovyetler Birliği ülkeleri ya da Güney Asya’dan kendisine rakip bir süper güç olarak ortaya çıkabilecek tehditlere engel olmalıdır. Washington yönetimi, gelişmiş sanayi devletlerini Amerikan hegemonyasını tehdit çabalarından caydırabilmek için bu devletlerin çıkarlarını yeterince güvence altına almak zorundadır. ABD, bu nedenle, tamamen Avrupa’ya ait, yeni savunma girişimini önceden denetim altına almak ve Asya’da olası bir “Birinci Sınıf Askeri Güç Konumu” ya da bölgesel bir başka hegemonyanın ortaya çıkışını önlemek için dengeler üzerinde çalışmaya devam ederek korunmak zorundadır.” Bu ifade yalnız yazılı metinde kalmamıştır. ABD sonraki yıllarda menfaatine karşı gördüğü ve ABD’nin güvenliği için tehdit olarak varsaydığı ülkelere ve rejimlere, kuvvet kullanarak müdahale etmek hakkının bulunduğunu göstermiştir. Bu müdahaleyi yaparken de “İnsan Hakları ve Demokratikleştirme” söylemlerini kullanmıştır. Halbuki, ABD, “Sovyet-Amerikan “Dehşet Dengesi”nin sürdüğü 1945-1990 arasında, karşı kamplarda bulunan ülkelerin yönetimlerinin “İyi” veya “Demokratik” olmasına değil, blok liderine “Sadık” olmasına önem verirdi. ABD, “Hür Dünyanın Lideri” olduğunu söylese bile, hegemonyası altındaki ülkelerin yönetimlerinin niteliğine pek aldırmazdı.”¹⁷

Irak’ın BM onayı alınmadan, sonradan tamamen yalan olduğu ortaya çıkan nükleer ve kimyasal silahların varlığı gerekçesi ile haksız

¹⁷Mehmet Barlas, “İdeolojisini Kaybeden Amerikan İmparatorluğu”, *Sabah*, 2006.

işgali, bu işgalin bir “Haçlı Seferi” olduğunun ABD Başkanı tarafından ifade edilmesi, Filistin- İsrail sorununda İsrail’in haksız ve katliamlara varan eylemlerinde dahi BM Güvenlik Konseyinde İsrail yanlısı tavır takınması, Müslüman ülkelerde ABD karşıtlığını artırmış, adeta “Medeniyetler Çatışması”nın fitilini ateşlemiştir. ABD eski başkan adaylarından sağ görüşlü Patrick J. Buchanan’ın “Sağ Nerede Yanlış Yaptı (Where the Right Went Wrong)” isimli kitabında: “(Kanuni Sultan) Süleyman’ın Viyana kapılarında arz-ı endam etmesi kendi aralarında kavga eden Hristiyan kralları nasıl Türklere karşı birleştirdiyse, Bush’un Bağdat’ta endam göstermesi de İslam’ı Amerika’ya karşı birleştirdi”. diyerek tam da doğru olmayan bir gerçeği vurgulamaktadır. Zira, Müslüman Dünyasında bir birleşmenin varlığından söz etmek mümkün değildir.

ABD, Kuzey Afrika’dan (Fas, Tunus, Mısır) başlayarak Ortadoğu’ya (Türkiye, İran, Irak ve Suudi Arabistan) ve eski sosyalist ülkelere ait geniş topraklara (Azerbaycan, Gürcistan, Türkmenistan, Kazakistan ve diğerleri) dek uzanan bu bölgeye, “Güney-Batı Asya” ya da “Büyük Ortadoğu” (BOP) adını vermiştir. “Büyük Ortadoğu Projesi” ile, bölgedeki tüm ülkelerde demokratik kurumların gelişmesi ve yerleşmesinin amaçlandığı ABD tarafından dile getirilmiştir. Gerçek niyetin “Demokrasiyi Yerleştirmek” olmadığı kısa zamanda anlaşılmıştır. Çünkü, ABD için: “Demokratikleşme sürecinde Amerika’nın çizgisinde olmayan siyasi partilerin iktidara gelmesi kabul edilebilir olgular arasında değildir. Filistin’de Hamas’ın ve Lübnan’da Hizbullah’ın seçimlerde varlık göstermelerine karşı İsrail’in Amerikan destekli harekatı, “Demokrasi”nin öncelikli yerini “Güvenliğe” terk ettiğinin kanıtı değil midir?”¹⁸ ABD, bu projenin hayata geçirilmesi için gerekirse İran, Suriye, Libya, Sudan ve *bir dizi başka ülkeyi de* işgal edeceğini açıkça ifade etmiştir.

ABD’nin ulusal menfaatlerine ters düşen ülkelere karşı uluslar arası hukuku hiçe sayarak müdahale ettiği ülkelere birinin de İran olması muhtemeldir. ABD, tıpkı Irak Savaşı öncesinde olduğu gibi İran’ın yürüttüğü nükleer faaliyetleri bahane etmektedir. Aslında: İran’ın, ABD’nin Ortadoğu bölgesindeki hayati çıkarlarına ve İsrail’in

¹⁸ Mehmet Barlas, a.g.e.

varlığına karşı bir tehdit olarak görülmesinin gerçek gerekçe olduğunu herkes bilmektedir. İran'a yapılması muhtemel bir hareket için Çin ve Rusya'nın sıcak bakmadığı bilinmektedir. Ancak, bölgedeki Sünni Arap ülkelerinin bölge dengelerinin bozulmaması bakımından Şii İran'a bir ders verilmesine itiraz etmeyecekleri hesaplanmaktadır.

ABD'nin tüm bu çifte standartlı politikalarının bir sonucu da: Başta Ortadoğu olmak üzere tüm dünyada terör eylemlerinde (Madrid, Londra, İstanbul) artış olmasıdır. ABD, terörü önlemek bir yana adeta terörün kaynağı olmuştur. *"Terörizm imparatorluğun bedelidir. Eğer bu bedeli ödemeyi istemiyorsak, imparatorluktan vazgeçmeliyiz"* diyen Buchanan bu gerçeğe işaret etmektedir. ABD'nin "Terörizm ile Mücadele" söylemi havada kalmış, ABD menfaatlerine doğrudan olumsuz tesiri olmayan terör örgütleri ile mücadelede PKK örneğinde olduğu gibi gönülsüz davranmıştır.

İngiliz tarihçi Eric Hobsbawm bir makalesinde: *"SSCB'nin çöküşü, gerçekten de Amerika Birleşik Devletleri'ni tek süper güç haline getirdi. Başka herhangi bir gücün ona meydan okumaya ne yeteneği ne de isteği olabilirdi. Son zamanlarda Washington'da egemen olan politikalar öyle saçmadır ki, dış gözlemcilerin asıl niyeti anlamaları güçtür. Washington'daki karar süreçlerine tam anlamıyla veya sınırlı ölçüde egemen olanlar açısından, askeri güce dayanarak küresel üstünlüğün kabul ettirilmesi açıkça söz konusudur, ama bu stratejinin hedefi hâlâ belirsizdir."*¹⁹ diyerek bu yanlış politikalara vurgu yapmaktadır.

ABD'nin dış politikada yaptığı bu hataları "Çarpan Etkisi" yaparak güçlendiren başka hataları da mevcuttur. Bunların başında "Küresel Yoksulluk" ve "Çevrenin Korunması" konularındaki umursamaz tutumudur. Küresel Yoksulluk ve Gelir Dağılımı Bozukluğu, başta terör olmak üzere dünyada yaşanan sorunların temelinde yatan bir etmendir. Durumun ciddiyeti hazırlanan raporlardan tüm çıplaklığı ile anlaşılmaktadır. Birleşmiş Milletler Üniversitesi Kalkınma Ekonomi Araştırmaları Enstitüsü 2006 yılında

¹⁹ Eric Hobsbawm, "ABD İmparatorluğu Nereye Gidiyor", *Le Monde Diplomatique*, <http://www.kozmopolit.com/Druck/temmuz03/hobsbawmtr.html>.

gelir dağılımı eşitsizliğinin küresel boyutta durumunu inceleyen bir rapor yayımlamıştır. Rapora göre: Dünyanın zenginliği Kuzey Amerika, Avrupa ve Asya-Pasifik bölgesindeki Japonya ve Avustralya gibi ülkelerde yoğunlaşmaktadır. Bu ülkeler dünya hane halkı servetinin yüzde 90'ını elinde tutmaktadır. Dünya nüfusunun sadece yüzde 10'u dünya servetinin yüzde 85'ine sahiptir. Dünyanın en varlıklı yüzde 30'u Amerika'da, yüzde 27 ise Japonya'da yaşamaktadır. Dünya Bankası'na göre sadece dünya nüfusunun yarısı günde iki dolardan daha az bir gelire yaşamakta, buna ilaveten dünya nüfusunun 1/5'i, yani yaklaşık 1,2 milyar kişi bir dolardan daha az bir gelire sahip bulunmaktadır.²⁰ Hal böyleyken her yıl silahlanmaya 400-500 milyar \$ harcayan ABD'nin, yoksul ülkelerin borçlarının silinmesi de dahil olmak üzere soruna köklü çözüm bulunması konusunda inisiyatif kullanmaması tepkilere neden olmaktadır.

Kyoto Protokolü gelişmiş ülkelerin sera gazı salınımlarını 1990 yılına göre % 5.2 azaltmalarını öngören bir anlaşmadır. Anlaşma Aralık 1997'de Japonya'nın Kyoto şehrinde görüşülmüş, 16 Mart 1998'de imzaya açılmış ve 15 Mart 1999'da son halini almıştır. 16 Şubat 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Aralık 2006 tarihinde toplam 169 ülke ve devlete bağlı örgütler anlaşmaya imza atmışlardır. İmza atmayan önemli ülkeler arasında ABD ve Avustralya vardır. ABD, Clinton döneminde bu anlaşmayı imzalamış olmasına karşın Bush'un iktidara gelmesinden sonra Mobil Oil, Exxon, Texaco gibi petrol devlerinin baskısı ile Kyoto Protokolü'ne karşı kesin tavrını ortaya koyarak anlaşmadan çekilmiştir. Bu durum başta çevreci örgütler olmak üzere tüm dünyanın tepkisini çekmiştir.

Sonun Başlangıcı mı?

19'uncu yüzyılda "Üstünde Güneş Batmayan" İngiliz İmparatorluğu'nun hegemonyası Roma İmparatorluğu'na benzetiliyordu. 20'inci yüzyılda ise İtalyan filozof Negri'nin

²⁰ Küreselleşme, Büyüme ve Gelir Dağılımı, <http://www.dtm.gov.tr/ead/ekonomi/sayi7/kuresel.htm>.

"İmparatorluk" kitabında teorileştirdiği gibi ABD, Roma İmparatorluğuna benzetilmektedir. Negri: *"Sovyetler Birliği'nin dağıtılmışlığı koşullarında Amerikan sömürgeciliğinin "Tek Süper Güç" olarak ortada kalmasından yola çıkarak, yeni bir "Roma imparatorluğu" döneminin başladığını, artık sömürgeci aşamanın sona erdiğini, bunun yerini "Emperyalin" aldığını"* belirtmektedir. Negri'nin bu ifadesi, Fukuyama'nın "Tarihin Sonu" tezi kadar yanlış bir ifadedir. Soğuk Savaş döneminde "Hür Dünyanın" liderliğini yürüten ve liberal ideolojiyi temsil eden ABD'nin, Sovyetlerin yıkılmasını müteakip tek süper güç olarak küresel bir imparatorluğa dönüştüğü bir gerçektir. Gerçek olmayan ve Negri'nin göremediği husus ise: ABD'nin bir "Liberal İmparatorluk" olduğudur.

Bush'a göre: ABD, Afganistan ve Irak'a "İşgalci" olarak değil "Kurtarıcı - (Sonsuz Özgürlük)" olarak ve bu ülkelere demokrasiyi getirmek amacıyla gitmiştir. Ancak geçen kısa sürede görüldü ki, ABD bu ülkelere ölümden ve sefaletten başka bir şey getirmedir. Resmi olmayan bazı kaynaklara göre Irak'ta ölen insan sayısı 800.000 rakamını geçmiştir. Irak, mezhep çatışmasına dayalı iç savaşın eşliğine getirilmiştir. ABD'nin hem Afganistan hem de Irak'ta çıkmaza girmesi, kendi iç kamuoyunu da etkilemiş ve senato seçimlerinde Demokratlar çoğunluğu kazanmışlardır. Bu başarısızlığın diğer bir sonucu da ABD Savunma Bakanın görevden alınmasıdır(Sözde istifa etmiştir). Bu durum, yeni muhafazakarların politikalarının iflasın eşliğine geldiğinin bir kanıtıdır. ABD'de akil adamların devreye girmeye başladıkları görülmektedir. Bu kapsamda: ABD Dışişleri eski Bakanı James Baker tarafından Irak çıkmazından çıkış önerilerini içeren bir rapor hazırlanmıştır. "Baker-Hamilton Raporunda" yapılan önerileri dikkate almayan Bush, Irak'a ilave asker sevkinin emretmiştir. İlk asker sevkiyatının yapıldığı gün, 27 ABD askerinin ölmesi, sanki gelecekte ABD'yi bekleyen daha büyük kayıpların bir habercisidir.

ABD hegemonyası altında geçen yıllar dünya için mutluluk getirmemiştir. 1945-2000 dönemi ile ilgili olarak Londra'daki Uluslar Arası Stratejik Çalışmalar Enstitüsünün verileri, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki bu 55 yıllık barış sürecinde dünyanın 90 ülkesinde 22 milyon 456 bin kişinin yaşamını yitirdiğini ve bu süreçte tam 188 tane

silahlı çatışma yaşandığını ortaya koymaktadır.²¹ M. BARLAS köşesinde bu gerçeği şöyle ifade etmektedir: *“Bu imparatorluk tüm dünyaya demokrasiyi, özgürlükleri, insan haklarını, serbest pazarı, hukukun üstünlüğünü taşıyacaktı. Ancak, Amerikan İmparatorluğu tarihteki benzerlerinden çok üstün askeri ve ekonomik güce sahip olmasına karşın, şu anda ideolojisini kaybetmiş durumda. Dünyada şu anda kimsenin aklına “Amerika” denince “Hukuk”, “Özgürlük”, “Demokrasi” veya benzer liberal olgular gelmiyor artık. Özetle Sovyet komünizminin rekabeti, Amerika’yı “Hür Dünyanın Lideri” konumuna sokmuştu. El Kaide rekabeti ise, Amerika’nın programını bozdu.”*²²

ABD’nin yanlış yolda yürüdüğünü kendi politikacıları da dile getirmektedir. Patrick J. Buchanan’ın *“Sağ Nerede Yanlış Yaptı”* isimli kitabında, ABD’nin yanlış politikalarının sebepleri konusunda ulaştığı tez: *“Amerikan halkının ve Bush’un yaşadığı 11 Eylül şokunu, neo-conların (yeni-muhafazakarlar) önceden hazırlıklarını yaptıkları savaş planlarını hayata geçirmek için Cumhuriyetçi Parti’yi geleneksel temkinli çizgisinden saptırmada bir araç olarak değerlendirdikleri ve ABD’yi başta Irak olmak üzere tüm dünyada tehlikeli bir “Demokratik Emperyalizm Macerasına” sürükledikleri”* şeklindedir.

Buchanan, ABD'nin bugün bir süper güç olmasını, yirminci asırda diğer tüm güçlerden daha uzun süre büyük savaşlardan uzak durmasına bağlamaktadır. ABD’nin bugün içine düştüğü büyük hatayı: *“Ancak Soğuk Savaş’ın sonundan beri, çöküşe doğru yürüyüşünde İngiltere’nin yönetici sınıfının yapmış olduğu; güç küstahlığından müttefiklerle yabancılaşılmaya, ABD’nin hayati çıkarlarının bulunmadığı yerlerde emperyal savaşlara kadar tüm hatalar, bizim seçkinlerimizce tekrarlanmakta.”* şeklinde ifade ederek, ABD’yi ABD yapan değerlerin yok olmaya başladığını vurgulamaktadır. Bu yok oluş, sonun başlangıcına işaret etmektedir.

²¹ MAI ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu, Kapitalizmde Savaş ve Barış, 2003.

²² Mehmet Barlas, *“İdeolojisini Kaybeden Amerikan İmparatorluğu”*, *Sabah*, 2006.

Tepkiler ve Karşıt Oluşumlar

“Her zehir panzehirini de barındırır” olgusundan hareketle: ABD'nin bu yanlış politikalarına karşı tüm dünyada ortaya konan tepkiler gün geçtikçe artmakta ve yeni oluşumlara neden olmaktadır.

AB, şimdiden henüz oluşum halindeki Avrupa iradesiyle Çok Kutupluluğun ilk küçük işaretlerini vermeye başlamıştır. AB, kendi iradesini şekillendirirken, ABD'nin NATO dolaylı manevralarıyla çarpışmaktadır ve çarpışacaktır.²³

AB'nin RF ve herhalde gizliden gizliye Çin ile ilişkileri çerçevesinde son dönemde patlayan krizler; önce AB'de sekizlerin imza hamlesi, ardından Fransa, Almanya ve Belçika'nın NATO'da yaptıkları karşı hamle ve Putin'in Almanya ve Fransa ziyaretleri henüz ilk hamlelerdir. Ama ok yaydan çıkmıştır. ABD ilk kez bir dirençle yüz yüzedir. Kısa vadede bir karşıt eksen: AB, RF, Çin veya başka oluşumlar kesinlik kazanmasa da küresel güçler ilişkisi bir daha asla yaşanan krizlerin öncesine dönmeyecektir. ABD her bir hamlesinde karşıt eksenin oluşumunu da hızlandırabilecek, onların iradesini “*Biz BM olmaksızın da savaşırız*” iradesiyle ezmeye çalışsa da Soğuk Savaş esnasındaki tartışmasız liderlik ve hegemonyasını yakalayamayacaktır.²⁴

ABD'nin 11 Eylül sonrasında Avrasya'ya da en önemli oyuncularından biri olarak girme çabası, RF ve Çin'in tepkisine neden olmuştur. Bu tepkinin bir sonucu olarak, Şanghay İşbirliği Örgütü'nün etkinliği her geçen gün artmaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti, RF, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın 1996'da yılında oluşturdukları yapılanma Şanghay Beşlisi olarak anılmış ve 2001'de Özbekistan'ın da katılımıyla üye sayısı altıya çıkmış, örgütün adı Şanghay İşbirliği Örgütü olarak değişmiştir. Hindistan, Pakistan ve İran örgüte katılma konusunda irade beyan etmişlerdir. Örgütün ekonomi alanında AB, güvenlik alanında ise NATO benzeri bir yapılanmaya gitmesi beklenmektedir. Son Astana zirvesinde alınan kararlar, bölgedeki

²³ K. Faruk Beskisiz, Mezopotamya, <http://www.kozmopolit.com/Subat03/Dosya/beskisiz.html>.

²⁴ K. Faruk Beskisiz, a.g.e.

Amerikan askerî varlığının çekilme tarihinin belirlenmesi istenmiş ve istek doğrultusunda, Özbekistan'daki Hanabad Askerî Üssü'nün boşaltılması sağlanmıştır. Moskova-Pekin ittifakının bu başarısı bölgedeki ABD çıkarlarına vurulan en büyük darbedir. ABD'nin Afganistan'daki başarısızlığı bu ittifak ilişkisi kapsamında değerlendirilmelidir. ABD'nin bu ülkeden çekilmek zorunda kalması, başta Ortadoğu olmak üzere dünyanın diğer bölgelerinde de zincirleme tepki oluşturarak, kendi kıtasına çekilme sonucunu doğurması, ihmal edilmemesi gereken bir ihtimaldir.

Rekabet olmayan bir ortamda bulunan sistemlerin süreçleri zamanla bu süreçlere olan aşırı güven ve referans eksikliğinden hatalı çalışmaya başlar. Bir sistemin süreçleri yanlış çalışırsa çıktı (ürün) da yanlış olur. Sistemin hatalı çıktı vermesi, başka seçenek sistemlerin rağbet görmesine ve bu rağbet de seçeneklerin hızla gelişmesine neden olur. Tüm bunların sonucu olarak ilk sistem entropiye uğrar ve yok olur. Ünlü düşünür Buda: *"Bileşik olan her şeyin eninde sonunda çözüleceğini, dağılacığını ve bunun istisnasının olmadığını"* belirtir. Evrensel Entropi yasasına göre: Evrensel geçerli düzensizlik yönelimi, ardından gelecek olan yepyeni düzenliliği de içerir.²⁵ İmparatorluklar da bir sistemler bütünlüğü olduğuna göre, bu yasa onlar için de geçerlidir. Bugün gelinen noktada: ABD Sisteminin süreçlerinin yanlış çalıştığı ve çıktılarının da hatalı olduğu görülmektedir. 1979 yılında yazdığı Sovyetler ile ilgili kitabı ile en güçlü döneminde Sovyetlerin yıkılacağını iddia eden ve ardından da bu derin öngörüsü gerçekleşen ünlü Fransız yazar Emmanuel Todd bu gerçeği: *"İmparatorluk Sonrası: Amerikan Düzeninin Çöküşü"* adlı kitabında, *"Amerikan İmparatorluğu'nun sonunun geldiğini"* belirterek vurgulamaktadır.

Çağdaş İngiliz tarihçilerinden A. N. Wilson, Sunday Telegraph'da yayınlanan makalesinde *"Yüzyıl önce bizim başımıza geldiği gibi Amerikan İmparatorluğu'nda da çatlaklar mı belirliyor"* sorusunu sorarak yanıtını aramaktadır. Yazar: *"Tarih bizlere hiç bir gücün sonsuza dek hükmedemeyeceğini öğretiyor. Amerika Birleşik Devletleri'nin şu anda alt edilemez bir güç gibi görüldüğü, ancak bu görüntüsünün altında, ölümcül"*

²⁵ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Entropi>.

sonuçları olabilecek çatlakların olabileceğini ve üzerinde güneş batmayan İngiliz İmparatorluğu'nun, 1901 ile 1953 yıllarını kapsayan dönem sonunda Avrupa'nın batı kıyısında irice bir adadan ibaret hale düşeceğini pek az kişinin tahmin edebildiğini" belirterek bu çöküş emarelerinin herkes tarafından fark edilmesinin güçlüğüne işaret etmektedir.

ABD'nin savaşı bir çözüm yolu olarak görmesinin diğer bir olumsuz yanı da uğradığı ekonomik kayıplardır. Savaşın doğasından kaynaklanan doğrudan maliyetlerden daha fazla olarak, sonuçlarından ortaya çıkan dolaylı maliyetler ekonomi üzerinde asıl olumsuz tesiri yapmaktadır. Irak Savaşı sonrasında 40 dolardan 80 dolar seviyelerine çıkan petrol fiyatları, ABD ekonomisi üzerinde maliyetleri artırıcı bir etki yapmıştır. Ekonomisi sıkıntıya giren devletlerin savaşa başvurarak, ekonomilerini iyileştirmeye çalışmaları tarihte sık görülen bir örnektir. Ancak, ekonomiyi düzeltmek için yapılan savaşlar, başarısızlık durumunda o devletin sona yaklaşmasını hızlandırmaktadır. Bu tarihsel çelişki: ABD'nin Somali, Afganistan, Irak savaşları neticesinde yeniden ortaya çıkmış gibi görünmektedir. Buchanan konu ile ilgili olarak aynı eserinde, *"Büyük Britanya imparatorluğunun yıkılışının tek bir sebebi varsa nedir?" sorusuna "Savaş" cevabını verirken, İngiliz tarihçi A.J.P. Taylor'un şu sözünü aktarıyor: "Büyük Güç olmanın amacı Büyük Savaş yapabilmek olmasına karşın, bir Büyük Güç olarak kalmanın yolu ise böyle bir savaşa girmemektir"* diyerek pervasız bir şekilde savaşmanın ABD için hiç de hayırlı sonuçlar doğurmayacağını vurgulamaktadır.

Sonuç

Bugünkü dünya tek bir ülkenin egemenliğini kaldıramayacak ölçüde karmaşıktır. ABD giriştiği savaşlarda askeri başarı sağlasa da "Arzuladığı Nihai Duruma" ulaşamamaktadır. Bu durum, ABD'nin farklı kültürleri yönetmede sömürgeci İngiliz İmparatorluğu kadar başarılı olmadığını göstermektedir. Hindistan gibi yerlerde kurduğu başarılı sömürge yönetimlerine rağmen, İngiliz İmparatorluğu ancak 100 yıldan (1815-1918) biraz fazla ayakta kalabilmiştir. ABD imparatorluğu ise 60'uncu yılında (1944-2004) çökme emareleri sergilemeye başlamıştır.

Geçmişteki büyük imparatorluklar çağdaşlarından çok üstün teknolojiye sahip olmasalar da askeri başarıları neticesinde elde ettikleri yeni kaynakları kullanmak suretiyle ekonomilerini ayakta tutmuş ve bu döngü aksayınca kadar egemenliklerini sürdürmüşlerdir. ABD ise teknolojik üstünlüğün desteklediği muazzam endüstriyel güç sayesinde dünyada söz sahibi olmuş ve kurduğu bu düzenin aksamadan çalışmasının temini için IMF, Dünya Bankası gibi kurumların ve küreselleşme, serbest pazar ekonomisi gibi kavramların oluşturulmasına önayak olmuştur. Bugün gelinen noktada ise küreselleşmenin yarattığı bilinç, sömürge düzenin sonucu olan fakirlik ve teknolojik gelişmelerden beslenen bilgi çağı, “asimetrik tehditlerin” doğmasına ve bir kanser gibi tüm dünyayı sarmasına neden olmuştur. Yani ABD, kendi yarattığı küreselleşme ve teknolojik gelişmenin adeta kurbanı durumuna düşmüştür.

Irak Harekatı'nın başarılı olması, Büyük Ortadoğu Projesinin hayata geçirilmesini mümkün kılacaktı. Bunun en büyük kanıtı ise yıllarca ABD karşıtı bir politika izleyen Libya'nın Irak'ın işgalinin ilk günlerinde aynı şeyin kendi başına geleceğinden korkarak, ABD'nin isteklerine boyun eğmesidir. Ancak, Irak Savaşında bugün gelinen noktada BOP'un rafa kaldırıldığını göstermektedir. ABD'de yeni muhafazakarlar tarafından dile getirilen “İşleyen Çekirdek” ve “Bütünleşmemiş Boşluk” öğretisindeki boşluğun bütünleştirilmesi bir yana daha da büyüdüğü, son zamanlarda İran, Venezüella'dan yükselen seslerden anlaşılmaktadır.

Arap ülkelerinin ABD'ye karşı geçmişe nazaran daha fazla bir birlik içinde hareket etmeleri de ihtimal dışı değildir. Türkiye, Pakistan, Brezilya, Japonya gibi bölgesel oyuncular da yanlış ABD politikalarına karşı gittikçe daha fazla seslerini yükseltmesi beklenmelidir.

Bu gelişmelerin muhtemel sonucunun: ABD'nin önce Avrasya'dan, müteakiben Ortadoğu'dan çekilmesi olacağı değerlendirilmektedir. ABD'nin bu bölgelerden çekilmekte direnmesi, ülkesinin bekasını tehlikeye atacaktır. Bu konuda Buchanan da: Amerikan yönetimine çare olarak “Stratejik Geri Çekilmeyi”

önermektedir. Ancak, geri çekilmeye en büyük engellerden biri olarak ABD dış politikasındaki İsrail unsurunu görmektedir. Çünkü İsraililer bölgedeki ABD varlığını kendi varlıklarının bir güvencesi olarak görmektedirler. ABD'deki akli başında düşünür ve politikacılar gerekirse ülke menfaati için İsrail'in feda edilebileceğini belirtmektedirler. Halen ABD'nin Ortadoğu politikalarının Washington yerine Tel-Aviv eksenli olduğunu vurgulayan bu kimselerle, kuvvetli Yahudi lobisi arasındaki mücadelenin sonucu ABD'nin geleceğine büyük etki yapacaktır. Yahudi lobisinin bu mücadeleden galip çıkması durumunda, ABD'nin çöküşü hızlanacaktır.

Amerikalı ekonomist Herbert Stein'e göre: *"Bir şey devam edemez ise durur."* ABD'nin de: Mevcut politikalar ve ekonomik yapısı ile daha fazla devam edemeyeceği açıktır. Rakipsiz kalan güç kendi sonunu hazırlamaya başlamıştır. ABD ekonomik, askeri, teknolojik ve politik üstünlüğünün, gelecek 20-25 yıl içinde süreceği, ancak rakiplerinin (AB, Çin, RF, Hindistan) artan gücü ve dünya kamu oyununda oluşan ABD karşıtlığının da etkisi ile ikinci 25 yıl içinde üstünlüğünün bugünden çok daha fazla dengeleneceği değerlendirilmektedir.

Türkiye, gelecek 20-50 yıla şekil verecek bu oluşumları öngörülü bir yaklaşımla takip etmeli ve bu oluşumlardan, kendi bölgesel oyunculuğuna güç katacak olanlara destek vermelidir. Bunu yaparken de 70 yıl önce Ulu Önderin söylediği *"Bugün Sovyet Rusya dostumuzdur, komşumuzdur, müttefikimizdir. Devlet olarak bu dostluğa ihtiyacımız vardır. Fakat yarın ne olacağını kimse kestiremez. Tıpkı Osmanlı İmparatorluğu gibi, tıpkı Avusturya-Macaristan İmparatorluğu gibi parçalanabilir. Bugün elinde sınıksız tuttuğu milletler avuçlarından sıyrılabilirler. Dünya yepyeni bir dengeye ulaşabilir. İşte o zaman Türkiye ne yapacağını bilmelidir. Bizim bu dostumuzun yönetiminde dil bir, inanç bir, öz bir kardeşlerimiz vardır. Onları arkalamaya hazır olmalıyız"* ülküsünün, gelecekte de geçerli olacağını bilincinde olarak, Sovyet İmparatorluğunun dağılışıma hazırlıksız yakalanarak yaptığı hatayı tekrarlamamalıdır.

KAYNAKÇA:

1. Beskisiz, K. Faruk, Mezopotamya, <http://www.kozmopolit.com/Subat03/Dosya/beskisiz.html>.
2. E.Tuğg. Cömert, Servet, *Jeopolitik, Jeostrateji ve Strateji*, Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul 2000.
3. Koç, Şanlı Bahadır, *Stratejik Öngörü-2023*, ASAM, İstanbul, 2006.
4. Aydın, Cemil, “Amerikan İmparatorluğu’nun Meşruiyet Krizi”, <http://www.yarindergisi.com>.
5. Chomsky, Noam, *Hegemony or Survival*, Henry Holtan Yayımevi, New York, 2004.
6. Chomsky, Noam, Dominance and Its Dilemmas, <http://bostonreview.net/BR28.5/chomsky.html>.
7. MAI ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu, *Kapitalizmde Savaş ve Barış*, 2003.
8. Barlas, Mehmet, “İdeolojisini Kaybeden Amerikan İmparatorluğu”, *Sabah*, 2006.
9. Hobsbawm, Eric, “ABD İmparatorluğu Nereye Gidiyor”, *Le Monde Diplomatique*, www.kozmopolit.com/Druck/temmuz03/hobsbawmtr.
10. Wilson, A. N., “Amerikan İmparatorluğu’nda Çatlaklar mı Belirliyor”, *Sunday Telegraph*.
11. Todd, Emmanuel, *After the Empire: The Breakdown of the American Order*, Colombia Üniversitesi, 2004.
12. Hardt, Michael ve Negri, Antonio, *Empire*, Harvard Üniversitesi, 2000.
13. www.wikipedia.org
14. “Küreselleşme, Büyüme ve Gelir Dağılımı”, <http://www.dtm.gov.tr/ead/ekonomi/sayi7/kuresel.htm>.
15. SKA Muhtelif Ders Notları.

TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ MÜZAKERE SÜRECİNDE YUNANİSTAN İLE OLAN KARASULARI SORUNU

Yazar : M.Melih BAŞDEMİR*

Öz

Türkiye ve Yunanistan'ın 1000 yıllık ortak tarihlerinde genellikle hasmane bir şekilde yürüyen ilişkileri, Avrupa Birliği sayesinde başka bir boyuta taşınmıştır. Türkiye'nin Ege'deki egemenlik haklarıyla doğrudan ilişkili olan karasuları sorunu bu süreçte büyük bir önem taşımaktadır. Bu çalışma ile öncelikle bu sorunun hukuki açıdan bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Daha sonra iki ülke arasındaki sorunlar tarihi bir süreç içinde incelenerek tarafların tezleri objektif bir şekilde incelenmiştir. Türkiye'nin AB müzakere sürecine girmesinden dolayı, konunun AB müktesebatı içinde yeri ve çözüm şekilleri incelenmiş, bu konuda Türkiye'nin AB ile ilişkileri tarihsel bir süreç içinde irdelenmiştir. Son olarak muhtemel çözüm şekilleri ve uygulanması gereken politikalar hakkında yapılan çalışmalar teklifler haline getirilmiş ve milli çıkarlara uygun hareket tarzları geliştirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ege, Karasuları, AB, Türk- Yunan Sorunları, Deniz Hukuku.

Abstract

The thousand years old adversary relations between Turkey and Greece have been brought in a highly different arena due to European Union's intervention to these two countries' problems. Turkey's territorial waters problem is eminent in this process, since it is directly linked with Turkey's sovereignty over the Aegean Sea. In this research, first, legal status of the problem has been clearly defined. Then, relations between two countries have been investigated within a

* Hv.Pl.t.Yzb. M.Melih BAŞDEMİR, Hava Harp Akademisi 2007 Mezunu.

historical perspective, and their theses have been objectively listed. Then, the problem have been evaluated with EU's legal stances, and the options for solution have been laid, since Turkey's journey toward the EU membership has seriously begun. At this point, Turkey's relations with EU has been briefly examined within a historical perspective. Finally, possible ways of solution and polices which are consistent with the national interests have been offered.

Key Words: Aegean Sea, Territorial Waters, EU, Turkish-Greek Problems, Sea Law.

1. Giriş:

Ege Denizi, Karadeniz'i Akdeniz'e bağlayan, bu kıyılarda bulunan devletleri uluslararası su yollarına ulaştıran, jeostratejik öneme sahip olan bir kıta içi denizdir. Ege Denizi, Süveyş Kanalı, Cebelitarık Boğazı ve Doğu Akdeniz'i kontrol altında tutma imkânı vermektedir. Karadeniz ve Akdeniz'in birleşmesini sağlar. Diğer bir ifadeyle Ege Denizi, üç kıtanın kara, deniz ve hava ulaşımının odak noktasıdır.¹

Türkiye ile Yunanistan arasında bulunan Ege sorununa şimdiye kadar adil bir çözüm bulunamaması Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) ile başladığı müzakere süreci ile yeni bir boyuta taşınmıştır. Bu iki ülke arasında bulunan, başta Ege olmak üzere diğer sorunlar artık AB'ye havale edilmiş durumdadır. Bu çalışmanın içinde inceleneceği gibi Ege Sorunu'nun çözülmesi için öncelikle karasularının bir mutabakata bağlanması gerekmektedir. Bu kilit sorun artık sadece uluslararası anlaşmalar ile değil aynı zamanda AB müzakere süreci ve bu süreçte alınacak kararlar doğrultusunda çözülecektir.

¹ Emel Kabataş, "Lozan Antlaşması'ndan Günümüze Türk-Yunan İlişkilerinde Ege Denizi ve Ege Adaları Sorunu", T.C. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri Enstitüsü Atatürk İlkeleri Enkılâp Tarihi Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2001, s.7.

**TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ MÜZAKERE SÜRECİNDE YUNANİSTAN İLE OLAN
KARASULARI SORUNU**

Tarihsel açıdan, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş tapusu olan Lozan anlaşmasıyla, gerçekçi olarak iki ülke arasındaki ilişkilerde yeni bir dönem açılması ve uluslararası kurallara uygun olarak yakın komşuluk ilişkileri kurulmaya başlanmıştır. Özellikle Türkiye'nin iyi niyetine rağmen, Lozan Antlaşması'ndan itibaren Türk-Yunan ilişkilerinde özellikle Kıbrıs ve Ege Denizi'nde yaşanan sorunların daha belirgin bir hal aldığı dikkati çekmektedir. Bunun sonucu olarak iki ülke arasında yaşanan sorunların AB ile müzakerelerin devam ettiği günümüze kadar yansıdığı ve bu konunun, Türkiye açısından, özellikle AB'nin siyasi kriterleriyle ilgili müzakereleri sırasında çok önemli sorunlar yaratacağı bilinmektedir.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunlardan *karasuları sorunu* ayrı bir öneme sahiptir. Gerçekte Ege Denizi'ndeki kilit sorun karasuları sorunudur. Bu sorun Ege'nin egemenliği sorunudur. Bu sorunun çözülmesiyle Ege'deki kıta sahanlığı ve hava sahası sorunları da çözülmüş olacaktır. Yunanistan karasularını 12 mile çıkardığı anda, ileride de ayrıntılı bir şekilde anlatılacağı gibi Ege'nin tek hakimi olacak, deniz ve hava trafiğini denetleyecek, hatta çeşitli nedenlerle Ege'deki karasularından ve hava sahasından yabancı trafiklerin geçişlerini rahatlıkla engelleyebilecektir. Bunun sonucu olarak, İstanbul'dan Antalya'ya gidecek Türk gemileri Yunan karasularından geçmek zorunda kalacaklar ve Yunan makamlarının onayına tabi olacaklardır. Buna paralel olarak, hava sahası da karasuları ile aynı genişliğe sahip olduğundan dolayı askeri ve sivil uçaklar da yine Yunan hava sahasını kullanmak zorunda olacaklar, özellikle askeri açıdan onarılamaz zafiyetler yaratılacaktır. Kısacası bunların sonucunda Türkiye'nin Ege üzerinden Akdeniz'e çıkışı kapanmış olacaktır. Bu da Türkiye açısından kabul edilemez durumdur.

Bu çalışmada; karasuları ile ilgili iki ülkenin mevcut uygulamaları, uluslararası kabul edilmiş hukuki kurallar, tarafların çıkarları ve görüşleri, AB'nin konuyla ilgili mevzuatı ve kriterleri incelenmiştir. Bu incelemenin sonucunda genel bir durum değerlendirilmesi yapılarak AB müzakereleri sırasında savunulması gereken görüşler belirlenmiş ve konunun milli çıkarlara uygun olarak çözülmesi için tekliflerde bulunulmuştur. Amacımız Türkiye'nin en büyük projesi olan AB

projesinde Yunanistan'la olan Ege'deki karasuları sorununda çıkarlarımıza uygun çözüm yolları üretmek ve bu sayede AB müzakerelerinde başarılı bir şekilde ilerlemektir.

2. KARASULARI KAVRAMININ HUKUKİ YÖNDEN İNCELENMESİ

a. Deniz Ülkesi ve Deniz Yetki Alanları

Uluslararası hukuk açısından deniz, farklı hukuki rejimlere tabi olan yetki alanlarına ayrılır. Öncelikle, devletlerin egemenliğine tabi deniz kesimi ve açık deniz kesimi olarak iki temel yetki alanı vardır. Devletin egemenliğine tabi olan deniz kesiminde iç sular ve karasuları rejimleri uygulanır. Buradaki karasuları devletin deniz egemenliğinin dış sınırını oluşturur.²

Açık denizler ise devletin herhangi bir egemenlik yetkisinin bulunmadığı, kullanımı uluslararası anlaşmalarla belirtilmiş olan deniz sahalarını kapsar. Buna rağmen, uluslararası hukuk, açık denizlerin kıyıya yakın olan bazı kesimlerinde, kıyı devleti yararına bazı özel rejimler öngörmektedir. Bunlar; bitişik bölge, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge rejimleridir.

Genel olarak açık denizler adından da anlaşılacağı gibi bütün ülkelerin kullanımına açıktır, yani serbesttir. Bunun sonucu olarak, açık denizlerde aşağıdaki serbestiler uygulanır;³

- Seyrüsefer serbestisi,
- Uçma serbestisi,
- Sualtı kablo ve boru hattı döşeme serbestisi,

² S.Toluner, "Milletlerarası Hukuk Dersleri", Beta Yayınları, İstanbul,1996, s.66-67.

³ Bkz. BMDHS, md. 87.

*TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ MÜZAKERE SÜRECİNDE YUNANİSTAN İLE OLAN
KARASULARI SORUNU*

- Suni adaları ve uluslararası hukukun izin verdiği diğer tesisleri inşa etme serbestisi,
- Balıkçılık serbestisi,
- Bilimsel araştırma serbestisi.

Bu serbestiler 1982 BM Denizcilik Sözleşmesiyle onaylanmış ve taraf ülkelerin eşit olarak kullanımına sunulmuştur.

b. Karasuları

Karasuları; denize kıyısı olan devletlerin kara ülkelerini çevreleyen ve duruma göre bitişik bölgeye, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgeye veya doğrudan açık denize kadar uzayan deniz kesimini belirtmek için kullanılan terimdir. Karasularının iç sınırı ile kara ülkesi arasında kalan deniz kesimi bir ülkenin iç sularıdır.⁴ Karasularının hukuki bakımından niteliği, diğer bir ifade ile devletle karasuları arasındaki hukuk ilişkisi incelendiğinde, karasularının ulusal ülkenin bir parçası olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle, bu sular, kıyı devletinin ulusal sınırları içindedir. Böyle olunca da devletle karasuları arasındaki hukuk ilişkisi, devletle-genel olarak-ülkesi arasındaki hukuk ilişkisine bağlanmakta ve bunun içinde yer almaktadır.⁵

Tarihsel olarak, Milletler Cemiyeti'nin öncülüğüyle toplanan 1930 Lahey Kodlaştırma Konferansı'nda devletler, karasularının ulusal ülkenin bir parçası olduğu konusunda görüş birliğine varmışlardır. 1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri'ne (1958 CDHS) paralel olarak, 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)'nin 2'nci maddesinin birinci fıkrasında; "Kıyıdaş devletin egemenliği kara ülkesinin ve iç suların ötesinde ve bir takımada devleti söz konusu olduğunda, takımada sularının ötesinde karasuları denilen bir bitişik bir

⁴ 1958 CDHS md. 5; BMDHS md. 8.

⁵ F.Çelik, *Milletlerarası Hukuk* İkinci Kitap, İstanbul 1989, s.76.

deniz kuşağını kapsar"⁶ hükmüyle karasularının hukuki niteliği açıklık ve kesinlikle belirtilmiştir.

Ancak, hukuk açısından devletle ilişkisi kara ülkesiyle bir tutulsa da, karasularının birtakım özellikleri bulunduğu kesindir. Bir kere, fiziksel yönden, karasuları ile açık deniz arasında bir nitelik farkı yoktur. İkincisi, uluslararası deniz ulaştırması bakımından karasuları büyük önem taşımaktadır. Bu durum ve özellikle bu sonuncusu, kıyı devletinin kara ülkesi üzerinde kullandığı yetkilerinin bir kısmını karasuları üzerinde kullanamamasını gerektirir. İşte, devletin bu sular üzerinde kullanabileceği ve kullanamayacağı yetkileri, uluslararası hukuk düzenler.⁷

c. Karasularının Dış Sınırı

Karasularının dış sınırı devletin ülkesinin, deniz ve hava ülkelerinin dış sınırını oluşturması itibarıyla çok önemlidir. Bu noktanın ötesi açık denizler ile uluslararası hava sahalarıdır. 1982 BMDHS'nin 4'üncü maddesinde ifade edildiği şekilde; karasularının dış sınırı her noktası esas hattın en yakın noktasından karasularının genişliğine eşit uzaklıkta bulunan hattan oluşur.⁸ 1958 Deniz Sözleşmesi'nin 6'ncı maddesinde de dış sınır benzer şekilde tanımlanmaktadır. Her iki sözleşme de dış sınırın nasıl çizileceğine ilişkin herhangi bir düzenleme getirmemektedir. Ancak dış sınır hattı öyle çizilmelidir ki, iç sınır ile dış sınır arasındaki mesafe, her noktada, karasuları için kabul edilen genişlikte olmalıdır.

Karasularının sınırlandırılması konusunda özel bir düzenleme getiren 1958 Deniz Sözleşmesi'nin 12'nci maddesinin aynen benimsenmesi suretiyle 1982 Sözleşmesine dahil edilen 15'inci madde hükmüne göre; "İki devletin kıyıları bitişik veya karşı karşıya olduğunda, aralarında aksine anlaşma olmadıkça, bu devletlerden ne birinin ne de diğersinin kendi karasularını, bütün noktaları, bu iki

⁶ Bkz. 1982 BMDHS, www.saemk.org/belge/asp?, 17.02.2006.

⁷ F.Çelik, *Milletlerarası Hukuk*, İstanbul 1989. s.76-77.

⁸ Bkz. 1982 BMDHS, www.saemk.org/belge/asp?, 17.02.2006.

devletin her birinin karasularının genişliğinin ölçülmeye başlandığı esas hatların en yakın noktalarından eşit uzaklıkta bulunan orta hattın ötesine uzatmaya hakkı yoktur. Bununla beraber bu hüküm, tarihi hakların veya diğer özel durumların varlığı nedeniyle, her iki devletin karasularının başka şekilde sınırlandırılmasının gerekli olduğu durumlarda uygulanmaz".⁹

Türkiye ve Yunanistan gibi kıyıları yan yana olan devletler arasında karasularının yan sınırlarının saptanması zorunluluğu vardır. Karasularının yan sınırı fazla tartışılan bir sorun değildir. Komşu devletler bu sorunu aralarında yapacakları sınır antlaşmaları ile çözebilirler. Bu yola başvurulmamışsa, karasularının yan sınırı uluslararası hukukun öngördüğü usullere uygun olarak çizilir. Genel bir uygulama olarak, kıyı istikametine çizilen dikey çizgilerin komşu devletler arasında karasuları yan sınırını oluşturduğu görülmektedir.

ç. Karasularının Genişliği

Karasularının ulusal ülkenin bir parçası olduğu düşüncesinin uluslararası platformda önem kazanmasına paralel olarak, karasularının genişliği sorunu da 17'nci yüzyıldan itibaren tartışılmaya başlanmıştır. Karasularının genişliğine ilişkin ilk somut adımı İtalyan diplomat Galiani atmıştır.¹⁰ O dönemlerde top menziline en çok 3 deniz mili olması nedeniyle, Galiani, 1782'de karasuları genişliğinin 3 deniz mili olmasını önermiştir. Bu 3 millik genişlik esaslı, o dönemden günümüze kadar en uzun süreli uygulamayı oluşturmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında deniz hukukuyla ilgili sorunlara açıklık getirmek amacıyla toplanan 1958 Cenevre Birinci Deniz Hukuku Konferansında (CDHS), karasularının genişliği konusunda somut bir sonuca varılamamıştır. 1958 CDHS, bu konuda bir hükme yer verilmeksizin kabul edilmiştir. Bu sorunu tartışmak üzere toplanan 1960

⁹ Bkz. 1982 BMDHS, www.saemk.org/belge/asp?, 17.02.2006.

¹⁰ Kabataş, E., *Lozan Antlaşması'ndan Günümüze Türk-Yunan İlişkilerinde Ege Denizi ve Ege Adaları Sorunu*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2001.

**TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ MÜZAKERE SÜRECİNDE YUNANİSTAN İLE OLAN
KARASULARI SORUNU**

Cenevre İkinci Deniz Hukuku Konferansı da başarı sağlayamamıştır¹¹. Birleşmiş Milletler Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'nda, karasuları genişliğinin 12 mil olarak saptanması yolunda güçlü bir eğilim belirmiştir. Sunulan tasarımlardan ve açıklanan görüşlerden 100'ü aşkın devletin 12 mile taraftar oldukları gözlenmiştir. Bu güçlü eğilim neticesinde, 1982 BMDHS'nin "Karasularının genişliği" başlığını taşıyan 3'üncü maddesi şu şekilde kaleme alınmıştır;

*"Her devlet karasularının genişliğini tespit etme hakkına sahiptir; bu genişlik işbu sözleşmeye göre tespit edilen esas hatlardan itibaren 12 deniz milini geçemez."*¹² Görüleceği gibi, 1982 BMDHS ile kıyı devletlerine 12 mile kadar varan bir kara suyuna sahip olma hakkı, ilke olarak tanınmaktadır. Ancak, kıyı devletine tanınan bu takdir hakkının, coğrafi ve hukuksal nedenlere bağlı olarak, birtakım kısıtlamalara uğraması olasılığı da her zaman vardır. Bu karar sonucunda denize kıyısı bulunan ve bir deniz ülkesine sahip olan 146 bağımsız/özerk devletten 130'u 12 mil karasuyu genişlik esasını uygulamaya başlamıştır.

Türkiye, 1982 BMDHS görüşmeleri esnasında, Ege'de mevcut özel coğrafi durumu öne sürerek 12 mil esasının bir hak olarak her devlete tanınmasına karşı çıkmıştır. Sözleşmenin 309'uncu maddesinde öngörülen çekince ileri sürme yasağı karşısında anlaşmaya taraf olma olanağı bulamadığı için oylamada aleyhte oy kullanmış ve anlaşmaya taraf olmadığını açıklamıştır. Türkiye bu tutumunu sürdürdüğü müddetçe 12 mil düzenlemesi kendisine karşı ileri sürülemeyecektir.

Türkiye, hukuki olarak 1964 yılında çıkarılan 476 sayılı kanun ile karasuyu genişliğini ilke olarak 6 mile çıkarmış ve karasuyu daha geniş olan devletlere karşı mütekelilik ilkesinin uygulanacağı belirtilmiştir. Bu kanun ile karasuları genişliği Ege'de 6 mil, Karadeniz ve Akdeniz'de 12 mil olarak uygulanmaya başlanmıştır. Ancak, 1982 konvansiyonunu takiben konvansiyon esnasında sergilediği tutumunun devamı olarak eski 476 sayılı kanunu iptal etmiş ve yerine 30 Mayıs 1982 tarih ve 2674 sayılı Karasuları Kanunu'nu çıkarmıştır. Bu yeni yasa ile Türk

¹¹ S.Toluner, *Milletlerarası Hukuk Dersleri*, Beta Yayınları, İstanbul, 1996, s.302.

¹² Bkz. 1982 BMDHS, www.saemk.org/belge/asp?, 17.02.2006

**TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ MÜZAKERE SÜRECİNDE YUNANİSTAN İLE OLAN
KARASULARI SORUNU**

karasularının genişliğinin 6 deniz mili olduğunu, Karadeniz ve Akdeniz'de mevcut durumun sürdürülmesini, belirli denizler için karasularının genişliğini 6 milin üzerine çıkarma yetkisinin Bakanlar Kuruluna verildiğini ilan etmiştir.¹³

3. TÜRK-YUNAN SORUNLARINA BİR BAKIŞ: KARASULARI SORUNU

a. Ege Denizi'ne İlişkin Sorunlar

Ege Denizi'ne ilişkin sorunların temelinde, Yunanistan'ın Türkiye'nin Ege'deki hak ve çıkarlarını tamamen göz ardı ederek Ege'nin tamamını bir "Yunan Denizi" haline dönüştürme isteği yatmaktadır. Türkiye ise Ege'nin, iki devletin ortak denizi olduğunu ve Ege'deki yaşamsal çıkarlarından vazgeçmesinin mümkün olmadığını belirtmektedir.

Yunanistan, 1923 Lozan Anlaşması¹⁴ ile 1947 Paris Anlaşması'nın¹⁵ yaratmış olduğu statükoyu, özellikle 10 Aralık 1982 tarihinde imzaya açılan Deniz Hukukuna Dair Birleşmiş Milletler Konvansiyonu'na¹⁶ dayanarak kendi lehine değiştirmek için revizyonist politikalar izlemekte ve bu arada Türkiye'nin devamlı olarak Yunanistan'ın egemenliğine ve egemenlik haklarına karşı taleplerde bulunduğunu iddia etmektedir.¹⁷ Bu nedenle iki devleti ilgilendiren hemen hemen her konu kendiliğinden bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

¹³ 2674 sayılı kanun madde 1-6, www.adalet.gov.tr.

¹⁴ Lozan Barış Anlaşmasının metni için bkz. 28 LNTS 11; Peace Treaties, Vol. 4, p.2301.

¹⁵ Paris Barış Anlaşmasının metni için bkz. Treaties and Other International Acts Series No 1648; 49 UNTS.

¹⁶ Third United Nations Conference on the Law of the Sea, A/CONF.62/122, 7 October 1982. Bu anlaşma, hükümleri uyarınca, 9 Aralık 1984 tarihine kadar imzaya açık tutulacak ve altmışıncı onay ve katılma belgesinin sunulduğu tarihten itibaren 12 ay sonra yürürlüğe girecektir (md. 305-308). 31 Aralık 1986 tarihine kadar anlaşma 155 devlet tarafından imzalanmış, bu devletlerden ancak 31'i ki, İzlanda ve Yugoslavya dışında bu devletler Latin Amerika, Asya ve Afrika devletleridir, onaylayarak anlaşmaya bağlanmıştır.

¹⁷ Bkz. Hellenic Ministry of Foreign Affairs <http://www.mfa.gr/foreign/bilateral/agreen.htm>. (Unilateral Turkish Claims in the Aegean).

*TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ MÜZAKERE SÜRECİNDE YUNANİSTAN İLE OLAN
KARASULARI SORUNU*

Ege Denizi sorunlarını şu başlıklar altında ele almak mümkündür:

1. Karasuları sorunu,
2. Kıta sahanlığı sorunu,
3. Hava sahası sorunları,
4. Gayri askeri statüdeki adaların silahlandırılması sorunu,
5. Egemenliği uluslararası anlaşmalarla Yunanistan'a devredilmemiş ada, adacık ve kayalıklar sorunu.

Bu sorunların içinde en önemlisinin karasuları sorunu olduğu değerlendirilmektedir. Karasuları bir devletin denizlerdeki egemenliğini sınırladığına göre denizden kaynaklanan diğer haklarının da belirleyicisi konumundadır. Bu noktadan hareketle, Türkiye ile Yunanistan arasındaki karasuları sorunu çözüldüğünde Ege'deki diğer sorunların da kendiliğinden çözülebileceği düşünülmektedir.

b. Karasuları Sorunu

Ege Denizi'ndeki karasuları sorunu esasen Yunanistan'ın karasularını 6 deniz milinden 12 deniz miline çıkarmak istemesinden kaynaklanmaktadır. Ege'de çok sayıda Yunan adası¹⁸ olduğu ve adaların da karasularının bulunduğu dikkate alındığında, bu artırım neticesinde Ege Denizi'nin çok büyük bir kesimi Yunanistan'ın egemenliğine girmiş olacaktır.¹⁹

Ege Denizi, coğrafi ve jeolojik özellikleri ile üzerindeki çok sayıda adanın varlığı ve konumları nedeniyle özellik arz eden ve iki kıyıda devlet olan Türkiye ve Yunanistan kıta ülkelerinin kıyılarıyla çevrilen yarı kapalı bir denizdir. Türkiye ve Yunanistan'ın taraf olduğu

¹⁸ Bazı Yunan kaynaklarına göre Ege'deki ada sayısı 2000-3000 arasında değişmektedir. Ancak Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Seyir, Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı'nca yapılan çalışmalar neticesinde, bu sayının 1800 civarında olduğu ve bunların yaklaşık 100'ünde insanların yaşadığı öğrenilmiştir.

¹⁹ Ege Denizi'nin alanı 213.016 km² olup, bu alanda adaların alanı 22.894 km² dir. 6 mil karasularına göre Türk karasuları alanı %7.5, Yunan karasuları alanı %41.5, açık deniz alanı ise %51'dir. Yunanistan'ın karasularını 12 deniz miline çıkarması halinde bu oranlar sırasıyla %9,6, % 61,3 ve %29.1 olacaktır. Başka kaynaklarda bu oranlar biraz farklı olarak verilse de, bu manevra ile Yunanistan'ın çok karlı olacağı sonucu açıkça ortaya çıkmaktadır.

**TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ MÜZAKERE SÜRECİNDE YUNANİSTAN İLE OLAN
KARASULARI SORUNU**

uluslararası anlaşmalar ve özel durumlar Ege Denizi'nin hukuki statüsünü belirlemektedir.

1972 yılına kadar sonuçlanmış olan III. Deniz Hukuku Konferansı'ndan önceki konferanslar Ege'de fazla sürtüşmeye yol açmamıştır. Çünkü birçok devlet tarafından uygun görülen 3 deniz mili uygulamasına rağmen, 6 mil uygulamaları da pratikte bunun işlerliğinin bulunduğunu göstermiştir.²⁰ Ancak, III. Deniz Hukuku Konferansı'nda Türkiye'nin, özellikle Ege'nin özel şartları olan bir deniz olduğunu belirterek itiraz etmesine rağmen, devletlere karasularını 12 deniz miline kadar artırma hakkının verilmesi yeni bir sorunun başlangıcını teşkil etmiştir.

Bu anlaşma kapsamında Yunanistan Parlamentosu, 31 Mayıs 1995 tarihinde, "BMDHS'nin ve Sözleşme'nin 11'inci Bölümünün Uygulanmasıyla İlgili Anlaşmanın Onaylanması Hakkında Kanun" çıkararak sözleşmeyi onaylama işlemini tamamlamıştır.²¹ Bu kanuna göre; Yunanistan'ın, herhangi bir zamanda karasularını 12 deniz mili mesafeye kadar genişletme hakkına sahip olduğu belirtilmektedir. Yunanistan'ın yönelebileceği, Türkiye'yi kendi karasularından açık denize çıkamaz hale getirecek olan böyle eşitsiz hak kullanımı Ankara tarafından "kabul edilemez" hatta bir "savaş nedeni- casus belli" olarak görülmektedir.²²

c. 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin (BMDHS) Karasuları

Yorumu

Günümüzde BM içindeki bir çok ülke tarafından kabul edilmiş olan 1982 BMDHS'ne göre, karasuları şöyle tanımlanmıştır:

²⁰ Michael N Schmitt, "Aegean Angst: A Historical and Legal Analysis of the Greek-Turkish Dispute", *Naval War College Review*, Yaz 1996, XLIX, No. 3, s.4.

²¹ Faruk Sönmezoğlu, *Türkiye-Yunanistan İlişkileri & Büyük Güçler*, Der Yayınları, İstanbul, 2000, s.321.

²² TBMM oybirliği ile aldığı 8 Haziran 1995 tarihli karar ile bu tutumunu dünyaya ilan etmiştir.

**TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ MÜZAKERE SÜRECİNDE YUNANİSTAN İLE OLAN
KARASULARI SORUNU**

*Kıyı devletinin egemenliği ülke ve iç sularının, adalar devletlerinde adalar sularının önünde karasuları denen bitişik deniz bölgesine uzanır. Bu egemenlik karasularının üzerindeki hava tabakasına, dibine ve dip altına uzanır.*²³

Bu tanım gereğince adaların da karasuları olduğu teyit edilmektedir. Sözleşmenin 121. Maddesine göre adaların karasuları, kara ülkelerindeki gibi sınırlanır. Ada tanım olarak deniz yükseldiği zaman üstü kapanmayan suyla çevrili doğal bir kara alanıdır. Uluslararası hukuka göre bir ülke egemenlik hakkını karasularının altındaki deniz yatağında deniz yatağının altındaki toprak kütlelerinde ve üzerindeki hava sahasında aynen kullanabilmektedir. Karasularını genişleten bir ülke egemenlik alanını da aynı oranda genişletmiş olur.²⁴ Bu hüküm ile Ege'de bulunan birçok adacık ve kayalık da karasularına sahip olabilecektir.

Yunanistan; büyük bir çoğunlukla onaylanan BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 3'üncü maddesine göre karasularını 12 mile çıkarma yetkisine sahip olduğunu iddia etmektedir. Yunanistan sözleşmeyi imzaladığına göre Ege'de karasularını 12 mile çıkarma hakkına da sahiptir tezini savunmaktadır.

Türkiye ise Yunanistan'ın bu tezine karşılık olarak şöyle bir cevap sunmuştur: Karasularına ilişkin genel ve her yerde uygulanabilecek tek düze bir kural yoktur ve olmamalıdır. Yunanistan Ege'de karasularını 1936 yılında 6 mile çıkararak Lozan Antlaşmasını ihlal etmiştir. Şu anda uygulanan 6 millik karasuyu son limitine ulaşmıştır. Yunanistan'ın 12 mil isteği, kendisinin imzaladığı Deniz Hukuku Sözleşmesinin 300'üncü maddesinde yer alan hakkın suiistimal edilemeyeceği prensibiyle çelişki oluşturmaktadır.

Karasuları 12 mile çıktığı takdirde Ege'nin doğu ve batısında iki Yunan boğazı oluşacaktır. Böyle bir oluşum, Türkiye'nin ulaşım ve

²³ Suat Bilge, *Büyük Düş Türk-Yunan Siyasi İlişkileri 1919-2000*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2000, s.224

²⁴ Apatay, Çetinkaya. *Yaşadıklarım ve Ege'de Olup Bitenler*, İstanbul, Kazancı Kitap Ticaret,1995, s.514

politik çıkarlarına aykırıdır. Uluslararası deniz birleştiren boğazlardan geçiş, Türk Boğazlarından geçiş gibi serbesttir. Ama 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne göre Yunanistan bu iki boğazda geçiş güvenliği veya trafiği düzenleme hakkına sahip olacaktır. Bu konularda kanun ve yönetmelik çıkarabilir. Ele geçireceği yetkileri kullanması fiili takdirine kalacaktır. Ege Denizi'nin güneyinde oluşacak Yunan boğazları politik bakımdan Türk boğazlarına rakip çıkacak ve politik önemleri paylaşacaktır. Bu durum Yunanistan'ın bölgedeki jeopolitik önemini arttıracaktır.

ç. İki Tarafın Uzlaşma Çabaları

İki ülke arasında anlaşma ortamı sağlamak için atılan ilk adımlardan biri 1976 yılında kabul edilen Bern Deklarasyonudur. Bu deklarasyon kapsamında taraflar görüşmelerde karşılıklı bir mutabakata dayanan bir anlaşma sağlanabilmesi için içten ve kapsamlı olabilmesi ve iyi niyetle yürütebilmesi gerektiğini, görüşmeleri engelleyebilecek bütün girişim ve davranışlardan kaçınacaklarını, ikili ilişkilerde, taraflardan her biri diğerini küçük düşürebilecek her türlü girişim veya davranışlardan kaçınmayı yükleneceklerini ve bu amaçla iki ülke temsilcilerinden bir karma komisyon kurmayı kabul etmişlerdir. Bunların sonucunda iki taraf arasında kademeli bir müzakere süreci başlatılmıştır.²⁵ Bu iyi niyet gösterilerine rağmen, 1987 Martında Yunanistan Bern Anlaşması'nın geçersiz olduğu yaklaşımına girmiştir.

Bern Deklarasyonunun bekleneni vermemesi üzerine Türkiye-Yunanistan arasında yaşanan gerginlikleri biraz olsun hafifletmek ve karşılıklı güven ortamı oluşturmak amacıyla; tarafların Dışişleri Bakanları Mesut Yılmaz ve Karolos Papoulias tarafından önce 27 Mayıs 1988'de iki ülkenin de hak ve menfaatlerine saygı duyduklarını vurgulayan Atina Mutabakatı imzalanmıştır. Takip eden aylarda, Atina Mutabakatının devamı mahiyetinde, 8 Eylül 1988 tarihinde İstanbul Mutabakatı imzalanmıştır. İstanbul Mutabakatına göre, uluslararası

²⁵ *Türk Yunan Askeri Sorunları ve NATO*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1995, s.82

*TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ MÜZAKERE SÜRECİNDE YUNANİSTAN İLE OLAN
KARASULARI SORUNU*

hava sahasında askeri faaliyette bulunan birimlerle ilgili olarak bir takım kararlar alınmıştır.

Diğer bir deklarasyon da 8-9 Temmuz 1997'de NATO zirvesi gölgesinde gerçekleşen bir uzlaşma protokolüdür. Amerika dışişleri Bakanı Madeline Albright, Yunanistan Dışişleri Bakanı Pangalos, Türkiye Dışişleri Bakanı İsmail Cem arasında yapılmıştır. Sadece karasuları ile ilgili olmasa bile iki ülke arasında oluşabilecek çatışma ortamını önlemeye yöneliktir. Pratikte bu deklarasyonla Yunanistan karasularını 12 mile çıkarmayacak; buna karşılık Türkiye 1970'lerde ortaya koyduğu savaş tehdidi tavrını geri çekecektir. Ancak beklenen olumlu etki Yunan muhalefet partilerinin tavrı yüzünden yaratılamamıştır. Sonuçta bu protokol da uygulamaya koyulamamıştır.

Daha sonraki süreçte Türkiye iki ülke arasındaki sorunlar diplomatik yolla çözülebilir diye ilki 12 Mart 1998'de, ikincisi 11 Mart 1998'de olmak üzere iki barış atağında bulunmuştur. Yunanistan bu iki öneri paketini de geri çevirmiştir.

İki ülke arasında daha önceden yapılmış çeşitli anlaşma ve mutabakatlar da olmuştur. 1964 yılında dönemin Başbakanı Demirel ile Yunanistan cuntası arasında "Meriç Anlaşması" yapılmıştır. Ama çıkan Kıbrıs sorunu nedeni ile anlaşma rafa kaldırılmıştır. Aynı şekilde 1975 ve 1978'de Demirel ile Karamanlis'in imzaladığı "*Bürüksel Anlaşma*"ları da sonuçsuz kalmıştır. 1988'de Ege'de yaşanan büyük krizden sonra Davos'ta görüşen Turgut Özal ile Andreas Papandreu'nun imzaladıkları mutabakattan beklenen sonuçlar alınamamıştır.

Son olarak da iki ülke genelkurmay başkanları arasında 2006 Kasım ayında Yunanistan'da yapılan görüşmeler sonrasında, Ege'de iki ülke silahlı kuvvetleri arasında üzücü olayların engellenmesi amacıyla bir moratoryum imzalanmıştır.

d. Türkiye'nin Karasuları Sorununa Yaklaşımı

Türkiye sürekli olarak karasuları genişliği konusunda tek düze bir kuralın olmadığını savunması nedeniyle 12 mil kuralı uluslararası

*TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ MÜZAKERE SÜRECİNDE YUNANİSTAN İLE OLAN
KARASULARI SORUNU*

hukuk bakımından Türkiye'ye karşı ileri sürülemez tezi ile konuya yaklaşmaktadır. Türkiye'nin yaklaşımına göre 12 mil kuralı Yunanistan'ın iddia ettiği gibi genel bir hukuk kuralı niteliği taşımaktaysa da, bu durum, söz konusu kuralın bölgede taraflar arasında özgür irade ve çok taraflı anlaşmalarla oluşturulan hukukun ortadan kaldırılması anlamını taşıması gerekir. Aksi takdirde hukukta genel kabul gören çok taraflı oluşturulan hukukun daha özel nitelikli hukuktan önce geleceği yönündeki uluslararası hukuk kuralına aykırı bir uygulama söz konusu olacaktır.²⁶

Türkiye bu kapsamda tezlerini şu şekilde sıralamıştır: Ege karasularını 6 milin üzerine çıkarılması açık deniz sahalarını yok denecek kadar azaltacak, bu denizin tümüne yakın kaynakları Yunanistan'a kalacak, Türk Deniz ve Hava Kuvvetleri'nin uluslararası sular ve hava sahası vasıtasıyla Ege'den Akdeniz'e geçişi imkânsız hale getirecektir. Ayrıca Türk Silahlı Kuvvetleri bu deniz üzerinde tatbikat yapamayacaktır ve Ege Denizi Yunan egemenliğine geçecektir. Karasuları genişliği hesaplanırken ülkelerin coğrafi özelliklerine uygun olarak belirlenmesi gerekmektedir. Uluslararası hukukun yerleşmiş bir kuralı olduğu kabul edilen ; " bir kıyı devletinin fiilen ve otomatikman ve başlangıçtan beri sahip olduğu kıta sahanlığı haklarının karasuları gibi bir başka kavrama ilişkin yeni gelişmelere dayanarak elden alınması, hukuksal bir çelişkidir ve geçerli olamaz"²⁷ kuralına göre Yunanistan Ege'de tek taraflı olarak karasularını 12 mil yapamaz. Ayrıca karasuları saptama yetkisi kıyı devletin egemenlik yetkisine girmektedir iddiası, ancak buna başka devletlerce itiraz edilmemesi durumunda geçerlidir. Deniz alanlarının sınırlandırılmasının her zaman uluslararası yönü vardır. Bu yalnızca kıyıdaş devletin iç hukukunda açıklandığı biçimiyle onun iradesine bağlı olamaz.

Bu görüşlerin bir sonucu olarak Türkiye; Ege'de karasuları genişliğinin 6 deniz mili olduğunu ve böyle kalmasının da hukuksal şartların yanında coğrafi özelliklerin ve tarihi şartların sebep olduğu

²⁶ Faruk Sönmezoğlu, *Türkiye-Yunanistan İlişkileri & Büyük Güçler*, Der Yayınları, 2000, s.327

²⁷ Ege Denizi ve Ege Adaları, Harp Akademileri Yayınları,1995, s.175

*TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ MÜZAKERE SÜRECİNDE YUNANİSTAN İLE OLAN
KARASULARI SORUNU*

zorunluluklardan kaynaklandığını belirterek genel olarak aşağıdaki görüşlere sahiptir:

- Türkiye, karasularının genişliği konusunda genel olarak kabul edilen ve dünyanın her bölgesinde uygulanacak bir kuralın bulunmadığını 1982 BMDHS Konferansı boyunca dile getirmiş ve sözleşmeye taraf olmamıştır. Ancak, bu kuralın günün birinde teamülü hukuk kuralı değeri kazanması durumunda bile, kuralın başından beri karşısında olan tutumundan dolayı kendisine karşı uygulanamayacaktır. Bu duruma uluslararası hukukta “ısrarlı itirazcı” (Persistent Objector) adı verilmektedir.

- 1982 tarihli BMDHS'nin 3'üncü maddesinde yer alan 12 deniz mili kriterinin sözleşmenin bütünü içinde değerlendirilmesi gerekir. Bu çerçevede sözleşmenin özellikle sahilleri bitişik veya karşılıklı olan ülkeler arasında karasularının sınırlandırılması ile ilgili 15'inci, kapalı ve yarı kapalı denizlerle ilgili 122'nci, denizlerde kıyası bulunan devletler arasındaki işbirliğini düzenleyen 123'üncü, iyi niyet ve hakkın kötüye kullanılması başlıklı 300'üncü ve açık denizler üzerinde egemenlik iddialarının geçersizliği başlıklı 89'uncu maddeleri karasuları ile ilişkili görülmektedir. Bu nedenle, Türkiye, Yunanistan'ın Ege'de 12 deniz mili karasuları kriterini uygulayabileceği iddiasına, yukarıda belirtilen hususların da dikkate alınarak, hakkaniyet prensibine göre “anlaşma” yoluyla tespit edilmesi gerektiği görüşü ile karşı çıkmaktadır.

- Bir devlet karasuları genişliğini belirlerken, diğer bir devletin açık denizlere doğrudan çıkmasını engelleyemez. Bu sebepten dolayı Yunanistan'ın Ege'de karasularını 12 mile çıkarması kabul edilemez görüşü Türkiye'nin temel aldığı bir dayanaktır.

- Karasuları genişliği, denizlerin coğrafi özellikleri göz önünde bulundurularak tespit edilmelidir. Böyle bir tespit ise, Ege'de tarihi oluşum içerisinde yapılmıştır ve karasularının 6 deniz mili olduğu kesin hükme bağlanmıştır. Türkiye, 6 milin üzerindeki bir genişlik esasını, egemenlik haklarına tecavüz olarak kabul etmektedir.

*TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ MÜZAKERE SÜRECİNDE YUNANİSTAN İLE OLAN
KARASULARI SORUNU*

• BMDHS'nin 3'üncü maddesi ile esasen "karasuları genişliği 12 mildir" değil, "12 deniz mile kadar genişletilebilir" denmektedir. Bu yaklaşım 12 milin her denizde uygulanamayacağını dolaylı itirafı anlamına gelmektedir.

Konuyla ilgili olarak bazı uzman Türk hukukçular ise hukuki açıdan konuyu açıklar mahiyette bazı yaklaşımlarda bulunmuşlardır. Bu yazarlardan *Göze*, "karasuları devlet ülkesinin bir kısmı sayıldığından, devlet açık deniz rejimine tabi ve devletler arası camianın istifadesine arz edilmiş olan sahaları tek taraflı iradesi ile ülkesine dahil edemez" şeklinde yanıt vermektedir. Yine *Göze'ye* göre, "Devletler Hukuku Komisyonu, bir devletin, kendi karasuları hududunu tek taraflı olarak genişletebilmesini bazı şartlara tabi tutmuştur, her devlet tek taraflı olarak karasuları sınırlarını genişlettiği takdirde, bu, doğrudan doğruya diğer devletler nezdinde muteber olmayacak; münhasıran bu genişlemeye itiraz etmeyen devletlerle, bir mukavele ile veya zımnen bu genişlemeyi kabul etmiş devletler ve nihayet bu çeşit genişlemeyi benimseyen bir mahkeme veya hakem kararına taraf olan devletler hakkında bir hüküm ifade edecektir." diye belirtmektedir.²⁸

Diğer bir hukukçu *Akın*, "Kıyasal Devletin tek yanlı olarak karasuları sınırlarını tespit etmesi olayı, Devletler Hukuku açısından, temelli bir hak değildir. İngiltere ile Norveç arasında "balıkçılık davası" adı ile ün yapmış bir dava dolayısıyla verdiği kararda Lahey Adalet Divanı, denizle ilgili herhangi bir sahanın sınırlandırılması olayının daima uluslararası bir karakter arz ettiğini ve Devletler Hukukunu ilgilendirdiğini ve sadece iç hukukta yer alan hüküm ve kurallara dayanarak kıyasal devletin kendi arzusuna göre, denizlerde sınırlama yapamayacağını açıkça belirtmiştir" diye ifade etmektedir.²⁹

Toluner ise, "antlaşmalar, taraf olan devletler bakımından bağlayıcıdır, taraf olmayan devletler bakımından ne hak, ne de borç yaratır. Bir kural ne kadar genellikle kabul edilirse edilsin, bu kuralın

²⁸ Turgay Cin, *Türkiye ve Yunanistan Bakımından Ege'deki Karasuları Genişliği Sorunu*, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2000, s.130.

²⁹ Turgay Cin, a.g.e, s.131.

oluşumu aşamasından itibaren kendisine uygulanmasına açıkça ve tutarlı bir biçimde itiraz etmiş olan bir devlete karşı ileri sürülemez" diye belirtmektedir.³⁰ Ayrıca Toluner'e göre Yunanistan'ın karasularını 6 deniz milinden 12 deniz mile kadar genişletmesi sonucu iki devlet arasındaki mevcut sınırlar değişecektir. "Bu durumda karasuları genişliği de dahil olmak üzere Türk ve Yunan sınırlarının her iki ülke arasında "sulhen" bir diğer ifadeyle, Türkiye'nin de savunduğu gibi eşit uzaklık veya orta hat kriteri yanında, özellikler arz eden deniz alanlarında anlaşma yoluyla tespit edilmesi gerekmektedir."³¹ demektedir.

Sonuç olarak, Türkiye başından beri söz konusu sözleşmeye karşı çıktığından ve sözleşmenin başlangıç dahil çeşitli maddelerinde ifadesini bulan, hakça bir çözümün bulunması, Ege Denizi'nin coğrafi özellikleri olan bir deniz olmasından "özel durumlar arz eden", "kapalı veya yarı kapalı deniz", "iyi niyet ve hakkın kötüye kullanılması veya kısaca hakkaniyet", gibi hususlar, Türkiye'nin Ege Denizi'nde hukuken haklılığını ortaya koyan ilkelerdir. Bununla beraber, sözleşmede yer alan hükümlerin yanında ayrıca Uluslararası Adalet Divanı kararları da Türkiye'nin haklılığını ve itirazlarının haklılığını destekler mahiyettedir. Bütün bu sebeplerden, Yunanistan'ın karasularını 6 deniz milin üzerine çıkarma hakkı olmadığı anlaşılmaktadır.

e. Yunanistan'ın Karasuları Sorununa Yaklaşımı

Yunanistan, 12 deniz mili genişlik esasının genel kural oluşturduğunu ve BMDHS'nin 3'üncü maddesinin teamül hukukunun bir hükmü olduğunu iddia etmekte, bu nedenle karasularının genişliğini 12 deniz mili olarak belirlemenin, kıyı devletinin takdir yetkisine girdiğini ve kıyı devletinin bu yöndeki yetkisini dilediği gibi kullanabileceği tezini savunmakta ve Ege'de böyle bir sorunun varlığını kabul etmemektedir. Yunanistan'ın karasuları konusundaki görüşleri aşağıdaki maddelerde olduğu gibidir:

³⁰Turgay Cin, a.g.e, s.131.

³¹ Turgay Cin, a.g.e, s.133.

*TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ MÜZAKERE SÜRECİNDE YUNANİSTAN İLE OLAN
KARASULARI SORUNU*

- Karasuları genişliği kıyıdaş devletin egemenlik yetkisi içindedir. Devlet bu konudaki yetkisini takdir hakkına dayanarak istediği şekilde kullanabilir.
- Uluslararası hukukta karasularının genişliği 12 deniz mili olarak kabul edilmektedir.
- Ege'deki Yunan adaları, kıta ülkesi ile ekonomik ve siyasal bütünlük oluşturduğundan adaların da karasuları, deniz alanlarının tespitinde aynı kriterlerle tespit edilmiştir.
- Adalara takımda rejimi uygulanmalı ve uluslararası hukukta yer aldığı şekliyle Ege'nin suları Yunan iç sularına dahil edilmelidir.

Bu yaklaşımların yanı sıra Yunanlı yazar *Mihail*, Yunan karasularının 12 mile genişletilmesinin tek taraflı bir işlem olduğunu, çünkü bunu yapma imkânına ve ehliyetine sadece Yunanistan'ın sahip olduğunu ileri sürmüş, diğer taraftan tek taraflı olarak yapılan bu işlemin, diğer devletlere karşı geçerlilik kaynağının uluslararası hukuk olduğunu ve gerçekten tek taraflı olarak Yunan karasularının 12 mile genişletilmesinin Uluslararası Hukuka uygun olduğunu iddia etmiştir.³²

Başka bir Yunanlı yazar *İkonomidis*, 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 3'üncü maddesinin bugün için tartışmasız 12 deniz millik karasuları genişliği kuralının teamül oluşturduğu ve her devlet tarafından tek taraflı olarak sözleşmenin yürürlüğe girmesi beklenilmeden, 12 deniz millik karasuları genişliğinin benimsenebileceğini iddia etmektedir.³³

Yunanlı yazar *Kozak* ise, "devletler, sözleşmeyi ister kabul etsinler, ister kabul etmesinler uygulamak zorundadırlar. 1982 Sözleşmesi'nin

³² Turgay Cin, a.g.e, s.127.

³³ Turgay Cin, a.g.e, s.128.

**TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ MÜZAKERE SÜRECİNDE YUNANİSTAN İLE OLAN
KARASULARI SORUNU**

bugünkü zorunlu uygulanma statüsünün kaynağı, sözleşmenin teamül hukukundan kaynaklanmasındandır"³⁴ iddiasında bulunmaktadır.

Başka bir Yunanlı yazar *Niko Jau*, "bugün Yunan karasuları genişliği 6 mildir. Ancak Jamaika Konferansı'nda "oybirliği" ile 12 mil kuralı kabul edildiği için, ülkemiz eğer isterse, kendi uygun göreceği, seçeceği bir zamanda karasularını 12 mile genişletme egemenlik hakkına sahiptir. Söz konusu genişliği ülkemizin ne zaman uygulayacağı, ülkemizin iç sorunudur" diye belirtmektedir.³⁵

Sonuç olarak, Yunanlı uzmanlar kabul edilen anlaşmalar gereği Ege'de Yunanistan'ın 12 millik karasuları kullanımının bir hak olduğunu ve bu hakkın kullanımının ise Yunanistan'a bağlı olduğu görüşünü savunmaktadırlar.

4. AB'NİN EGE'DE YUNANİSTAN'DAN KAYNAKLANAN SORUNLARA YAKLAŞIMI

Hukuken AB, Ege'de Türkiye ve Yunanistan arasındaki anlaşmazlıkların tarafı konumunda değildir. En azından Türkiye tarafından tanınmadıkça "ilgili taraf" sıfatı olamaz.³⁶ Ancak, zaman zaman AB'nin siyasi olarak bazı girişimlerde bulunduğu görülmektedir. Ayrıca AB, 1982 BMDHS'ni kabul etmiştir ve bu anlaşma AB müktesebatı içinde yer almaktadır. Bu sebepten dolayı AB'nin, Yunanistan'ın karasularını genişletme girişimlerini anlayışla karşılayacağı değerlendirilmektedir.

AB mevzuatına göre, Türkiye'nin AB üyeliği için, "Türkiye'nin komşularıyla olan sınır anlaşmazlıklarını" giderme yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu sayede Türk-Yunan anlaşmazlıklarında AB de bir şekilde Türkiye'nin muhatabı haline gelmiştir. Müzakere sürecinin

³⁴ Turgay Cin, a.g.e, s.129.

³⁵ Turgay Cin, a.g.e, s.129.

³⁶ Sevin Toluner, *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları*, Beta Yayıncılık, İstanbul Kasım 2000, s.45.

TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ MÜZAKERE SÜRECİNDE YUNANİSTAN İLE OLAN
KARASULARI SORUNU

başlangıcı olarak sayılabilecek olan 1999 Helsinki Bildirgesi'ne de bu anlaşmazlık konuları Yunanistan tarafından dahil edilmiştir. Bu sayede AB'nin konunun takipçisi olduğu adaylık sürecinin başlangıcında teyit edilmiş ve Yunanistan özellikle Ege sorunlarını bu şekilde çözme yoluna girmiştir.

AB'nin konuyla ilgili yaklaşımları Türkiye açısından çok olumlu değildir. Doğal olarak, üyesi olarak kabul ettiği Yunanistan'ı üçüncü ülkelere karşı korumaktadır. Hatta 1999 öncesinde Kardak krizinden sonra 15 Şubat 1996 tarihinde Avrupa Parlamentosunun yayınladığı aşağıdaki bildiride bu tavrı açıkça görmektedir:

*“Avrupa Parlamentosu, Doğu Ege’de Kardak Adası ile ilgili olarak Türkiye’nin provokatif askeri operasyonlarından kaygı duymaktadır. Kardak Adası 1923 yılındaki Lozan Antlaşması, 1932 yılında İtalya ve Türkiye arasındaki protokol ve 1947 Antlaşmasına göre Oniki Adalar grubuna dahildir ve 1960’lı yıllardaki Türk haritaları bile bu adaları Yunan toprağı olarak göstermektedir. Avrupa Parlamentosu Türkiye’nin, bir AB üyesi olan Yunanistan’ın egemenlik haklarını tehlikeli bir biçimde ihlal etmesinden ve Ege’deki askeri gerginliğin artmasından ciddi biçimde kaygı duymaktadır. Yunanistan’ın sınırlarının aynı zamanda AB’nin dış sınırlarının parçası olduğunu vurgular. Avrupa Parlamentosu Türkiye’den, Ege’deki, özellikle Kardak Adasına ve kıta sahanlığının sınırlarının belirlenmesine ilişkin olarak, farklılıkların giderilmesine çalışılmasında uluslararası hukuk ilkelerine saygı gösterilmesini istemektedir”.*³⁷

AB'nin tavrında bugün için herhangi bir değişiklik olmamıştır. AB Türkiye'nin 17 Aralık ve 3 Ekim süreçlerinin her birinde yukarıdaki ifadelere benzer yazılı bildirimlerle tavrını net bir şekilde sınır anlaşmazlıkları ve iyi komşuluk ilişkileri altında Yunanistan'dan yana koymuştur. Hatta en son 2006 Kasım ayında yayınlanan ilerleme raporunda da bu konuya atıfta bulunulmuş Türkiye'nin “casus belli” ilanından vazgeçmesi gerektiği belirtilmiştir.

³⁷ “Avrupa Birliği Türkiye’den Ne İstiyor? “ *Stratejik Analiz Dergisi*, ASAM yayını, sayı 21, Ocak 2002, s. 25.

Avrupa Birliği, Ege sorunlarında genel olarak Yunanistan'ın tezlerini desteklemekte ve Türkiye'yi tehdit etmektedir.³⁸ Avrupa Parlamentosu çeşitli defalar, Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin bir üye devleti olan Yunanistan'ın egemenlik haklarını tehlikeli bir biçimde ihlal etmesinden, Ege'deki askeri gerginliğin artmasından ciddi biçimde kaygı duyduklarından ve Yunanistan'ın sınırlarının aynı zamanda Avrupa Birliği'nin dış sınırlarının parçası olduğunu vurgulamaktan bahsetmektedir.

5. TÜRKİYE-YUNANİSTAN ARASINDAKİ SORUNLARIN ÇÖZÜMÜ VE AB'YE GİRİŞ

AB Kriterlerinde siyasi konularla ilgili maddelerde sınır anlaşmazlıklarının müzakereler yoluyla barışçı bir şekilde çözülmesi istenmektedir. Dolayısıyla Türkiye, Yunanistan ile olan tüm sorunlarını barışçı yollarla çözerek AB'ye üye olmak durumundadır. Bu noktadan hareketle özellikle son yıllarda iki ülke arasında dışişleri bakanları seviyesinde bir takım müzakereler yapılmış ve bazı konularda mutabakat sağlanmıştır. Bu çabalara örnek olarak, Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanları Gül ve Papandreou, 26 Mayıs 2003 tarihinde Girit'te gerçekleştirdikleri toplantıda, askeri akademiler ve askeri hastaneler arasında değişim programlarını da içeren, güven artırıcı önlemler konusunda uzlaşmışlardır. 2003 Temmuz ayında ise her iki ülkenin Barış İçin İşbirliği (BİO) eğitim birimleri arasında personel değişimine dair ek önlemler üzerinde uzlaşmaya varılmıştır. 16 Eylül 2003 tarihinde Ege üzerindeki sivil hava trafiğini düzenleyen bir anlaşma imzalanmıştır. Ayrıca, her iki ülke 2003 sonbaharında gerçekleştirmeyi öngördükleri askeri deniz tatbikatlarını iptal etmişlerdir. Her ne kadar Ege üzerinde tarafların Hava Kuvvetleri arasında istenmeyen olaylar meydana gelse de bu tatbikatlar 2006 yılı itibarıyla iptal edilmeye devam edilmektedir.³⁹

³⁸ Erol Manisalı, *Avrupa Çıkmazı*, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2001, s.193.

³⁹ Türkiye-Yunanistan Ders Notları, Harp Akademileri, 2006, İstanbul.

*TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ MÜZAKERE SÜRECİNDE YUNANİSTAN İLE OLAN
KARASULARI SORUNU*

İki ülke arasındaki ticari ve ekonomik ilişkiler derinleşmeye devam etmektedir. İki ülke, Şubat 2003'te Türkiye'den Yunanistan'a doğal gaz aktarımını öngören bir anlaşma imzalamıştır. Bu doğal gaz hattının inşaatına başlanmış olup önümüzdeki yıllarda bu projenin bitirilmesi beklenmektedir. Aralık 2003'de imzalanan bir anlaşma ile de iki ülke arasındaki ticareti artırmak için çalışmalar yapılmasına karar verilmiştir. Bu çerçevede turistlerin iki ülke arasındaki, hareketlerine yardımcı olmak için bir protokol imzalanmıştır. Ayrıca AB konularıyla ilgili olarak, bir Yunan görev gücü de Türkiye'ye AB müktesebatı ile ilgili konularda teknik yardım sağlamak üzere görevlendirilmiştir.

Türkiye AB adayı ve bir NATO üyesi olarak, AB üyesi olmayan Avrupalı ortakların AB tarafından yönetilen ve NATO kaynaklarının kullanıldığı operasyonlara katılımına ilişkin usulleri onaylamıştır. Bu Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın etkin bir şekilde ortaya çıkmasını şimdiye kadar aksatmış olan bir sorunu çözmüştür.

6. AB İLE MÜZAKERE SÜRECİNDE PROBLEMLERİN ÇÖZÜMÜYLE İLGİLİ TEKLİFLER

AB müktesebat olarak, 1982 BM Deniz Sözleşmesini kabul etmiştir. Türkiye'nin taraf olmadığı 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi, konumuzla ilgili olarak karasuları genişliğinin 12 mile çıkarılmasına imkan verdiği için bu durum Türkiye'nin faydasına uygun bir uygulama değildir. Bundan dolayı 1982 BM Deniz Sözleşmesi'nin karasuları ile ilgili bölümü AB sürecinde dikkatli bir şekilde müzakere edilmelidir.

AB'ye girmek için, Türkiye-Yunanistan arasındaki sorunlarda, bu sorunların Yunanistan'ın lehine çözümlenecek şekilde taviz verilmemesinin, AB ülkelerinin konuya müdahil olmaları engellenerek her sorunun kendi içinde ve birbiriyle bağlantılı olarak kıymetlendirilmesinin, bu maksatla, Türk-Yunan diyaloguna devam edilmesinin gerekli olduğu değerlendirilmektedir.

*TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ MÜZAKERE SÜRECİNDE YUNANİSTAN İLE OLAN
KARASULARI SORUNU*

Ege uyuşmazlıklarının temellerinden biri olan kara suları konusunda, birinci seçenek olarak Ege'de muhtemel bir çözümün 6 mil kara suları genişliği esasına dayandırılması ve 6 milin üzerinde herhangi bir uygulamaya izin verilmemesini, 6 milin üzerindeki bir genişlemenin "casus belli" olacağına uluslararası platformlarda vurgulanmaya devam edilmesi düşünülmelidir. 1982 BM Deniz Sözleşmesi'nin karasuları ile ilgili bölümünün tanınmaması, bu konuda ısrarlı retçi konumunun sürdürülmesi, Ege Denizi'nin yarı açık bir deniz olduğu ve karasularının ancak kıyıdaş ülkelerinin rızalarıyla genişletebileceğinin savunulması ve bunun da söz konusu anlaşma doğrultusunda ele alınması uluslararası platformlarda dile getirilmelidir. İkinci seçenek olarak, yine Ege'deki egemenlik haklarının ön planda tutulması, "casus belli" den vazgeçilmesi ancak Yunanistan'ın 12 millik karasuları sınırının 6 mil üzerinde tanınmayacağına bildirilmesi ve bunun sonucu olarak Yunanistan tarafından yapılacak müdahalelere en şiddetli şekilde önlem alınacağına ilan edilmesi düşünülebilir. Bu sayede uluslararası hukuk tarafından hoş karşılanmayan ve savaş taraftarı olan bir politika (casus belli) yerine hukuktan doğan haklarını koruyan savunmacı bir politika izlenmiş olur. Bu ise uluslararası hukuk açısından daha ılımlı olarak karşılanır.

AB'nin jeopolitik ve jeostratejik konumu ve büyük bir pazar olması nedeniyle, Türkiye'yi tamamen dışlayamayacağı bilinmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin bu durumu müzakereler sırasında dikkatli bir şekilde kullanılmalıdır

Katılım Ortaklığı Belgesi'nde giderilme sorumluluğu Türkiye'ye yüklenen Türk-Yunan sorunlarında, asıl sorunlu olan ülkenin Yunanistan olduğu yönünde, Türkiye'nin iştirak ettiği bütün uluslararası platformlarda sürekli ikna faaliyetlerinde bulunulmalıdır.

Yunanistan'ın kendi kamuoyuna uyguladığı gibi, Türkiye de kendi kamuoyunu Türk-Yunan sorunları konusunda bilinçlendirilmelidir.

Türkiye'nin, AB üyeliğinin gerçekleşmeyebileceği ihtimali de dikkate alınarak, neler yapılabileceğinin akademik seviyedeki çeşitli

platformlarda kıymetlendirilmesi gündeme getirilmelidir.

Yunanistan'la mevcut sorunların Türkiye lehinde gelişmesi için; Türkiye'nin bir taraftan her zaman güçlü, caydırıcı ve dinamik bir silahlı kuvvetlere sahip olurken, diğer taraftan, istikrarı sağlaması, dış politikada hak ve menfaatlerini korumadaki kararlılığını muhafaza etmesi, tüm uluslararası platformlarda siyasileri, bilim adamları/kurumları, sivil toplum örgütleri, işadamları ve Türkiye dışındaki Türklere oluşan topyekun propaganda gücünü uyumlu bir şekilde yönlendirmesinin gerekli olduğu değerlendirilmektedir.⁴⁰

7. SONUÇ

Ege Denizi kritik bir enerji yolu olması sebebiyle çok önemlidir. Yunanistan, bulunduğu coğrafyada tarihi ve siyasi altyapısına dayanarak Balkanlarda liderlik görevini üstlenmek, bölgede söz sahibi olmak istemektedir. Ancak bu ideali karşısında kendisine rakip ve engel olarak, Türkiye'yi görmektedir. Bu kapsamda Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından bugüne kadar meydana gelen sorunlara karşı diplomatik olarak inisiyatifini elinde bulundurarak AB ve Yunan diasporasını harekete geçirerek özellikle Ege'de avantaj elde etmeye çalışmaktadır.

Türk-Yunan ve Kıbrıs sorunlarının çözümünün, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesi için bir ön şart gibi öne sürülmesi, AB açısından hoş ve uygun olmayan bir davranış olarak değerlendirilmekle birlikte Türkiye de uzun bir süreden beri diyalog yoluyla bu sorunların çözümünü arzu ettiğini her platformda dile getirmiştir. Ancak, çözümlenmesi gereken ve Türkiye tarafından gerçek birer sorun olarak nitelendirilen kıta sahanlığı, karasuları, hava sahası, FIR-Hattı, Ege Adaları'nın silâhsızlandırılmış statülerinin Yunanistan tarafından bozulup silâhlandırılması ile Batı Trakya Türklere yönelik insan

⁴⁰ Barbaros Büyüksağnak, *Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde Yunanistan İle Arasındaki Sorunların Türkiye'nin Avrupa Birliği Tam Üyeliğine Etkileri*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 2002, s. 5-1.

*TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ MÜZAKERE SÜRECİNDE YUNANİSTAN İLE OLAN
KARASULARI SORUNU*

hakları ihlalleri gibi temel anlaşmazlık konuları mevcut iken, Yunanistan bunlardan sadece kıta sahanlığının ele alınabileceğini ve bunun da Uluslararası Adalet Divanı'na götürülmesi gereken bir sorun olduğunu söylemekte, diğer konuların kendi egemenlik alanına girdiğini ileri sürerek, bunları kesinlikle tartışmayacağını vurgulamaktadır. Ancak en son 2004 yılında Uluslararası Adalet Divanı'nda görüşülmesi gereken kıta sahanlığı sorununun değişen şartlar altında bu mahkemeye götürülmemesine de itiraz etmemiştir. Bu bilgiler ışığında AB içinde bulunan Yunanistan'ın Türkiye ile olan bütün sorunlarını kendi çıkarları doğrultusunda çözmeye çalışacağı kesindir.

Türkiye, Yunanistan'la yaşanan bu sorunlar karşısında, ulusal menfaatleri gereği, savunmacı politikalar üretmekle beraber pro-aktif de olmak zorundadır. Kendi tezlerini hukuksal gerekçelerle başta AB olmak üzere her türlü uluslararası ortamda dile getirmelidir. Aksi halde Türk Yunan sorunlarında Kıbrıs'ta olduğu gibi haklı olduğu halde uluslararası arenada olumsuzluklar yaşayabilecektir.

Bu çalışmanın konusu olan karasularıyla ilgili olarak Yunanistan'ın tek taraflı olarak Ege Denizi'nde karasularını mevcut 6 milin ötesine uzatma hakkı olmadığı düşünülmektedir. Çünkü, Türkiye'nin Lozan Barış Antlaşması'yla, adaların silahtan ve askerden arındırılması koşuluyla Yunanistan'a bırakılmış olması, Ege'de kurulan Lozan dengesi, Ege Denizi'nin özel durumu, yarı kapalı deniz olması gibi ve Uluslararası Adalet Divanı'nın bugüne kadar vermiş olduğu kararları ışığında konu incelendiğinde Yunanistan'ın Ege'de mevcut 6 milin üzerinde bir karasuları genişliğinin uygulanmasını imkânsız kıldığı ortaya çıkmaktadır.

Karasuları konusu AB müzakere sürecinde 35 adet fasıl içinden siyasi kriterler (dış ilişkiler) içinde görüşülecektir. Siyasi kriterler en önemli olan fasıldır. Ayrıca diğer fasılların içine de siyasi kriterlerin konulması ihtimal içindedir. Bu sebepten dolayı "her şeye rağmen AB" demek yerine milli çıkarlar ve kullanılacak argümanlar ciddi bir şekilde birleştirilerek hazırlıklı bir şekilde AB ile konular müzakere edilmeli, ihtiyaç duyulduğu zaman da özellikle Ege konusunda diğer ülkelerin katılım sürecinde yapıldığı gibi geçici ya da kalıcı istisnalar talep edilmelidir.

**TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ MÜZAKERE SÜRECİNDE YUNANİSTAN İLE OLAN
KARASULARI SORUNU**

AB Türkiye'nin en büyük medeniyet projesidir. Türkiye bu topluluğa isteyerek girmektedir. Ancak her şeyden önemli olan Türk Milletinin refahı, devletinin bekasıdır. Bunun haricinde hiçbir şey önemli değildir. AB Türkiye'nin değerlerini daha da ileriye götürecektir ve geliştirecektir. Bunun aksi olacağı durumları bile bile AB konusunda ısrarlı olmanın Türk Milletinin çıkarlarına pek fayda getirmeyeceği değerlendirilmektedir. Bu konuda dikkatli ve hassas olmak hayati önem taşımaktadır.

Çalışmamızı Türkiye'nin kurucusu Ulu Önder Atatürk'ün 1923 yılında söyledikleri ile bitirmek istiyoruz: *“Bir milletin gücü ve imkanları kendi varlığını korumak ve geliştirmek için kullanılmalıdır. Bunu unutmak ve milletin tüm enerjisini yabancıların amaçları için kullanmak çok büyük bir hatadır.”*

KAYNAKÇA:

1. "Avrupa Birliği Türkiye'den Ne İstiyor?" *Stratejik Analiz Dergisi*, ASAM yayını, sayı 21, Ocak 2002.
2. "Presidency Conclusions, Helsinki European Council 10th and 11th December 1999", SN 300/99.
3. 1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmesi.
4. 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuk Sözleşmesi.
5. Aktan, Çoşkun Can, "Avrupa Birliği'nin Doğuşu, Gelişimi ve Genişleme Süreci", *Yeni Türkiye*, 2000.
6. Apatay, Çetinkaya, *Yaşadıklarım ve Ege'de Olup Bitenler*, İstanbul, Kazancı Kitap Ticaret, 1995.
7. Büyüksağnak, Barbaros, *Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde Yunanistan ile Arasındaki Sorunların Türkiye'nin Avrupa Birliği Tam Üyeliğine Etkileri*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 2002.
8. Bilge, Suat. *Büyük Düş Türk - Yunan Siyasi İlişkileri 1919-2000*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2000.
9. Çelik, F., *Milletlerarası Hukuk*, İkinci Kitap, İstanbul, 1989.
10. Dyke, J. M. *The Interconnected Aegean Sea Disputes, Problems of Regional Seas Symposium 2001*, TÜDAV Yayınları, 2001, İstanbul.
11. *Ege Denizi ve Ege Adaları*, Harp Akademileri Yayınları, 1995.
12. *Ege'de Türk Yunan Askeri Sorunları ve NATO*, Güneydoğu Avrupa Müttefik K.K.K.'lığı Yayınları, 1995.
13. *Enerji Sempozyumu 26-27 Ocak 2006*, Harp Akademileri, İstanbul.
14. Göknil, M.N, *Hava Hukuku*, İ.Ü Hukuk Fakültesi Yayını, İstanbul, 1951.
15. Gündüz, Aslan, "AB-Türkiye İlişkilerinin Tarihsel, Hukuksal, Temelde Değerlendirilmesi", *AGSK, AB ve NATO İlişkilerinin Geleceği ve Türkiye'ye Etkileri Sempozyumu*, HAK, İstanbul, 11-12 Ocak 2001.

TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ MÜZAKERE SÜRECİNDE YUNANİSTAN İLE OLAN
KARASULARI SORUNU

16. Harp Akademileri, "Yunan Dış Politikasının Temel İlkeleri", *Dış Basın Bülteni*, İstanbul, Temmuz 2001.
17. Hellenic Ministry of Foreign Affairs <http://www.mfa.gr/foreign/bilateral/agreen.htm>. (Unilateral Turkish Claims in the Aegean).
18. İlhan, Suat, *Avrupa Birliğine Neden Hayır*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2000.
19. Kabaalioğlu, Haluk, *Avrupa'da Bütünleşme Hareketlerinin Tarihi Gelişimi*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul, 1993.
20. Kabataş, Emel, *Lozan Antlaşması'ndan Günümüze Türk-Yunan İlişkilerinde Ege Denizi ve Ege Adaları Sorunu*, T.C. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2001.
21. Karluk, Rıdvan, "AB-Türkiye Gümrük Birliği", *Yeni Türkiye*, Mart-Nisan 1995.
22. Kılınç, Uğur, "Avrupa Birliğine Neden Evet?", *Yeni Türkiye*, 2000.
23. Koppenhag Ölçütleri, <http://www.eureptr.org.tr/kriterler.html>
24. Kurumahmut, Ali, *Ege'de Temel Sorun Egemenliği Tartışmalı Adalar*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1998.
25. Lozan Barış Anlaşması.
26. Manisalı, Erol, *Avrupa Çıkmazı*, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2001.
27. Manisalı, Erol, *Gümrük Birliğinin Siyasal ve Ekonomik Bedeli*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1996.
28. Öymen, Onur, *Türkiye'nin Gücü*, AD Kitapçılık AŞ, İstanbul, Aralık 1998.
29. Özkan, İ.Reşat, *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Yunanistan*, Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul, 2001.
30. Pazarıcı, Hasan, *Uluslararası Hukuk Dersleri İkinci Kitap*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1999.

TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ MÜZAKERE SÜRECİNDE YUNANİSTAN İLE OLAN
KARASULARI SORUNU

31. Schmitt, Michael N., "Aegean Angst: A Historical and Legal Analysis of the Greek-Turkish Dispute", *Naval War College Review*, Summer 1996, XLIX, No. 3.
32. Sönmezoglu, Faruk, *Türkiye-Yunanistan İlişkileri & Büyük Güçler*, Der Yayınları, İstanbul, 2000.
33. Toluner, Sevin, *Milletlerarası Hukuk Dersleri*, Beta Yayınları, İstanbul, 1996.
34. Toluner, Sevin, *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları*, Beta Yayıncılık, İstanbul Kasım 2000.
35. Cin, Turgay, *Türkiye ve Yunanistan Bakımından Ege'deki Karasuları Genişliği Sorunu*, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2000.
36. *Türkiye'nin Dış Politikasında Avrupa Birliği ve Alternatifleri*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 2000.
37. *Türkiye-Yunanistan Ders Notları*, Harp Akademileri, 2006, İstanbul.
38. *Türk-Yunan İlişkileri Sorunlar-Argümanlar, Turkish-Greek Relations Disputes and Arguments*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, tarihsiz.

11 EYLÜL SONRASI ABD-İRAN İLİŞKİLERİ VE SİYASİ BOYUTTA TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

Yazar: Ersin ÇELİKKANAT*

Öz

11 Eylül sonrası Irak işgalinde ABD yanlısı politika izlemeyerek beklentilerin ötesinde hareket eden Türkiye'nin, ABD'nin muhtemel İran operasyonunda nasıl bir politika takip edeceği, bugünlerde üzerinde tartışılan bir konudur. Bu makalede, ABD'nin muhtemel hedefi olan İran'a karşı takip ettiği politikanın ve sonuçlarının bölge ülkesi olan Türkiye'ye siyasi boyutta etkileri incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre Türkiye, etrafındaki tehditkâr devletlerin etkisizleşmesi ile birlikte Orta Doğu'da önemli bir güç olarak öne çıkmaya başlamıştır. Saddam rejiminin ortadan kalkması, Suriye'nin ABD baskısını üzerinde hissetmesi ve İran'ın uluslararası toplumda hızla yalnızlaşması, Türkiye için bu süreci hızlandırmıştır. Bu gelişmeler Türkiye'yi daha bağımsız politika takip etmeye yöneltirken, ABD'yi de Türkiye'ye karşı daha ihtiyatlı davranmaya itmiştir. Bu çalışmada, sonuçta Türkiye'nin, İran'ın mevcut durumunda olduğu gibi parçalanması halinde de bölgesel güç olma yolunda önemli bir aşama kaydedeceği tespit edilmiştir. Nihayetinde, politikasını bu yönde belirleyecek bir Türkiye'nin, ABD ile önemli bir pazarlık şansının olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, ABD, İran, Bölgesel Güç.

Abstract

Nowadays, it is still being discussed that what kind of policy Turkey, which had moved beyond expectations by not following a US-sided policy during Iraq occupation in the aftermath of September 11th, will follow during a possible US operation to Iran. In this article, the

* İ.s.Yzb.Ersin ÇELİKKANAK, SAREN Harp Tarihi ve Strateji Bölümü 2006-2007 dönemi 2'inci Sınıf Öğrencisi.

political results of US policy against Iran (a possible US target) and its results on Turkey as a neighboring country are examined. According to the findings obtained, Turkey has started to come forward as an important power in the Middle East after its threatening neighbors became ineffective. This process has been accelerated by the collapse of Saddam regime, the US pressure on Syria and the rapid, isolation of Iran in the international community. While these developments led Turkey to follow a more independent policy, they also pushed the US to be more cautious against Turkey. As a result of this study, it is concluded that in case of Iran's breaking down Turkey will reach to an important stage in the way of being a regional power. Finally, it is observed that Turkey with a policy set in this direction, has an important bargaining chance against US.

Key Words: Turkey, USA, Iran, Regional Power.

1. Giriş :

İran'ın 1979 öncesi Şah döneminde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile olan ikili ilişkileri, Orta Doğu'da muhtemel Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) tehdidine karşı ABD'nin istediği ve yönlendirdiği şekilde işbirliğine dayalı ve karşılıklı güven içinde yürümüştür. SSCB'nin, Orta Doğu'ya açılımındaki en önemli engellerden biri olması nedeniyle İran, ABD ve Batı için soğuk savaş döneminde stratejik bir öneme sahipti¹. Bu sebeple ABD, İran'ın muhtemel bir SSCB tehdidine karşı koyabilmesi için özellikle askeri alanda gelişmesine ve silahlanmasına büyük destek sağlamıştır. 1950'den 1971'e kadarki yirmi yıllık dönemde 1.2 milyar dolar olan ABD'nin İran'a doğrudan silah satışının, 1971-76 döneminde 12 milyar dolara ulaştığı görülmektedir². 1979 yılında İran'da meydana gelen rejim değişikliğiyle birlikte İran-ABD ilişkilerinde de önemli bir değişim

¹ Tayyar Arı, *Irak; İran ve ABD:Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya*, İstanbul, Alfa Kitabevi, 2004, s.258.

² a.e., s. 258-9.

olmuştur. Bu yeni durum, ABD için hem stratejik, hem politik, hem de ekonomik bir kayıptır³. Dini ağırlıklı yeni yönetimiyle İran, bölgede ulusal çıkarları olan ABD'ye olduğu kadar bölge ülkeleri için de önemli bir tehdit olmaya başlamıştır. Aslında İran dört başlıkta toplanan nedenlerle ABD ve bölge ülkeleri için yirmi yılı aşkın süredir önemli bir tehdit olmuştur. Bu tehditlerin ilki, terör faaliyetlerine destek sağlama; ikincisi, bölge ülkelerine rejim ihracı politikası; üçüncüsü, Orta Doğu barış sürecini engelleme ve dördüncüsü, kitle imha silahları üretme çabalarıdır.⁴ 1979 yılından 2000'li yılların başına kadar çalkantılı bir dönem geçiren ikili ilişkiler, 11 Eylül Terör saldırıları ile birlikte yeni bir boyut kazanmıştır.

11 Eylül terör saldırıları sonrası ABD'nin "Şer Ekseni"⁵ ilan ettiği ülkelere yönelik askeri operasyonlara başlaması ile birlikte sıranın Suriye ve İran'a geldiği şeklinde dünya kamuoyunda yaygın bir endişe hâkimken; özellikle İran'ın 1979'dan beri ABD ile olan her türlü ilişkilerinin (ekonomik, siyasi, askeri başta olmak üzere) kopukluğu ve son zamanlarda neredeyse bütün dünya kamuoyunu karşısına alarak yürüttüğü nükleer enerji elde etmeye yönelik ısrarlı tutumu dikkate alındığında, endişelerin İran için daha ciddi olduğu söylenebilir.

ABD tarafından Irak ve Afganistan'ın işgal edilmesi ve ABD'nin Orta Asya ülkeleri ile olan yakın ilişkileri, İran'da etrafının kuşatılmış olduğu korkusunu yaratırken; bu koşullar altında Türkiye'nin komşusu İran ile halihazırda ciddi bir sorununun olmaması ve özellikle son zamanlarda ivme kazandığı gözlemlenen ekonomik ve siyasi ilişkileri dikkate alındığında, ABD'nin İran ile olası çatışma ortamından Türkiye'nin ne derece etkileneceği ve bunun boyutunun ne gibi sonuçlar doğuracağı ise, cevap aranması gereken bir sorundur.

³ Anı, a.g.e., s. 259.

⁴ Wyn Q. Bowen, Joanna Kidd, "The Iranian Nükleer Challenge", *International Affairs*, C.LXXX, No:2, 2004, s.264.

⁵ ABD Başkanı Bush'un 2002 Ocak ayında yaptığı konuşmasında Kuzey Kore, Irak ve İran'ı teröre destek vermeleri bağlamında 'Şer Ekseni' ülkeler olarak nitelemiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: "Cristiane Amanpour: Bush's 'Axis of evil' warning", *CNN.com*, 31 Ocak 2002, (Çevrimiçi), <http://archives.cnn.com/2002/US/01/30/amanpour.bush.ots/index.html?related>, 02 Ocak 2006.

Bugün Türkiye'nin geçmişe göre daha bağımsız politika takip etmesinin bir sonucu olarak, Irak işgali öncesi bozulan ABD ile ikili ilişkilerini bir taraftan geliştirirken diğer taraftan da İran ile yakın diyalog içindedir. Dikkat çekici bir gelişme de İsrail'e karşı Türkiye'nin İsrail'in mevcut Filistin politikası nedeniyle daha eleştirel yaklaşmasıdır. Bölgede Türkiye'nin yavaş yavaş daha aktif politika sergilemesi ve sonuçta ABD gibi bir süper güç ile çıkarlarının çatıştığı noktada bunun nasıl hal alacağı adı geçen iki devlet için de çok önemli görünmektedir.

Türkiye için İran sonrası oluşacak yeni durum konusunda söylenecek en önemli husus; bugün olduğundan çok daha fazla fırsatların önüne çıkacağı gerçeğidir. Ancak bu noktada Türkiye'nin ABD ile nasıl bir ortak çizgi belirleyeceği ve bu konuda ne kadar uyum içerisinde olacakları, Türkiye'nin yaklaşımına daha çok bağlı görünmektedir.

Bu makale üç ana bölüm halinde incelenmiştir. Önce ABD-İran ilişkileri 11 Eylül sonrasının perspektifinde incelenmiş ve sonuçta İran'ın teröre destek ve nükleerleşme çabalarının, ABD'ye gelecekte bir operasyon düzenlemesi için önemli fırsat yarattığı tespit edilmiştir. Daha sonra ise Türkiye'nin iki ülkeyle olan karşılıklı ilişkileri incelenmiştir. Buna göre, Türkiye-ABD ilişkilerinin soğuk savaşın başlangıcından günümüze kadar çeşitli değişimler gösterdiği görülmüştür. Son aşamada ilişkiler, ABD'nin belirlediği politikalar çerçevesinde GOP(Büyük Orta Doğu Projesi)'a model ülke olarak ortaklık şeklinde yorumlanmıştır. İran ile ilişkilerde ise, gittikçe yalnızlaşan İran'ın Türkiye'ye karşı eskiye kıyasla daha sıcak olduğu yorumu yapılmıştır.

En son Türkiye'nin muhtemel bir savaş durumunda konumu sorgulanmıştır. İlk tahlilde İran'a karşı bir ABD operasyonunun çok muhtemel olduğu ve bütün dünyanın bu yönde beklentiye girdiği yorumu yapılmıştır. Ayrıca Türkiye'nin Irak işgalinde yaşadığı tecrübenin burada belirleyici rol oynayacağı tespit edilmiştir. Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinin sorgulandığı bölümde, ABD ile Türkiye arasındaki uyum sorununa dikkat çekilmiştir. Buna göre, İran sonrası yeni düzende Türkiye ile ABD arasında bir çıkar çatışmasının muhtemel

olduğu yorumu yapılmıştır. Irak işgali ile Türkiye'nin, ABD'nin gözünde değerinin kalmadığı söyleminin aslında geçerli olmadığı tespiti yapılmıştır. Son tahlilde, süper güç ABD ile bölgesel güç Türkiye'nin ortak paydada buluşmasının zor olacağı değerlendirilmiştir. İran ile ilişkilerin geleceği ise mevcut yapı içinde kalıcı olarak görülmemiştir.

Sonuçta ise elde edilen bulgulara göre alttaki kısa değerlendirmeler yapılmıştır: Geçmişte ABD'ye bağımlı politika takip eden Türkiye'nin, bugün daha bağımsız davranış sergilediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca İran'ın ABD tarafından işgali yüksek bir ihtimal olarak değerlendirilerek, Türkiye'nin İran sonrasına yönelik politikalar takip etmesinin daha gerçekçi olacağı vurgulanmıştır. İran'ın parçalanması halinde Türkiye'nin bölgesel güç olma yolunda çok önemli fırsatlar elde edeceği yorumu yapılmıştır. Son tahlilde oluşan bu şartlar içinde Türkiye'nin ABD ile pazarlık yaparken geçmişe kıyasla çok daha güçlü konumda olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2. 11 Eylül Sonrası Gerginleşen ABD-İran İlişkileri

11 Eylül terör saldırıları bütün dünyada ve özellikle İran için yeni gelişmelerin başlangıcını oluşturmuştur. Amerika, 11 Eylül saldırılarından sonra dünya ülkelerini tehlikeli ve dost ülkeler olmak üzere iki kategoride değerlendirmeye başlamış ve 2002 Eylül'ünde ilan ettiği Yeni Güvenlik Strateji Belgesiyle, Amerika'nın kendisini tehdit altında hissettiği her durumda saldırıya geçme hakkı olduğunu savunarak pozisyonunu ortaya koymuştur⁶. İşte bu çerçevede ABD'nin 22 yıldır İran ile süren sürtüşmesi ve diplomatik kopukluğu⁷, 11 Eylül ile birlikte oluşan yeni olgularla farklı bir boyut kazanmıştır. 1979 devrimiyle birlikte İran'ın ABD ve Orta Doğu ülkelerinde yarattığı endişe ve korku, ABD'nin, İran'ın kitle imha silahları ürettiği ve uluslararası terörizme destek sağladığı şeklindeki iddiası sonucu 'Şer

⁶ Arı, a.g.e., s. 500.

⁷ 24 Nisan 1980'den itibaren ABD'nin Tahran nezdindeki çıkarlarının temsil edilmesi İsviçre Hükümeti tarafından, İran'ın ABD'ndeki çıkarlarının temsil edilmesi de Pakistan hükümeti tarafından sağlanmaya başlamıştır. a.e. s.261.

Ekseni' içinde değerlendirmesi ve 11 Eylül sonrasında gündeme gelen Bush Doktrini⁸ çerçevesinde İran'ın hedef halini almasıyla yeni bir aşama kaydetmiştir.

2.1. 11 Eylül Sonrasının Şer Ekseni ve İran

Başkan Bush'un 2002 Ocak ayında Amerikan Kongresinde yaptığı konuşmada "Şer Ekseni" diye tanımladığı ülkelerden biri de İran'dır. Özellikle terörizme sağladığı destekle gündeme gelen İran, aynı zamanda GOP ile birlikte değerlendirilen ülkelerden biridir. İran'ın 11 Eylül terör saldırıları ile ilgili doğrudan bir bağlantısı bulunmamasına rağmen ABD tarafından terör örgütü olarak nitelendirilen unsurlara sağladığı katkı bilinmektedir⁹. Bölgedeki terör örgütleri özellikle ABD'nin bölgedeki en önemli müttefiki olan İsrail'in varlığını tehdit eden bir unsurdur. Ayrıca terör örgütlerinin 2006 yazında İsrail'in Lübnan'a karşı başlattığı askeri operasyonda İsrail ordusuna karşı güçlü direnişi dikkate alındığında, İran uyguladığı politikalar ABD için bölgede düşündüğü ve planladığı kalıcı barış ile petrolün uluslararası piyasaya serbestçe ulaşımının sağlanması için büyük tehdit oluşturmaktadır¹⁰.

ABD, 11 Eylül sonrası küresel terörizme karşı mücadele gerekçesiyle kısa sürede Afganistan'ı işgal etmişti. Öncesinde Kırgızistan, Gürcistan ve Özbekistan¹¹'de askeri üsler oluşturarak da bir

⁸ Bush Doktrini: 2002 Eylül'ünde ABD'nin çıkardığı Güvenlik Strateji belgesine göre ABD, terörle etkin mücadele etme gayesiyle ülkesine terör eylemi yapmasından şüphelendiği herhangi bir yere veya ülkeye kendisinde saldırma hakkını saklı tutmaktadır. Bu belge ile birlikte 'Önleyici Vuruş' kavramının da literatüre girdiği görülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: "The National Security Strategy of the United States of America", The White House, Eylül 2002, (Çevrimiçi), <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf>, 02 Ocak 2006.

⁹ İran'ın Şii mezhebine mensup olan özellikle Lübnan'daki Hizbullah ve Filistin'deki Hamas örgütüne olan desteği bilinmektedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Kenneth Katzman, "Iran:US Concerns and Policy Responces", Congressional Research Service, 1 Kasım 2006.

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Philippe Le Billion, Fouad El Khatib, "From Free Oil to 'Freedom oil'? Terrorism, War and US Geopolitics in the Persian Gulf", Temmuz 2003, (Çevrimiçi), <http://www.epnet.com/ehost>, 30 Kasım 2006.

¹¹ Özbekistan'daki üsler daha sonra Özbek yönetiminin 2005 yılında aldığı karar ile kaldırılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: "ABD Özbekistan'daki üssünü kaybetti", CNNTurk.com, (Çevrimiçi), http://www.cnnturk.com/DUNYA/haber_detay.asp?PID=319&HID=1&haberID=120970, 02 Ocak 2007.

bakıma İran'ı askeri ve siyasi yönden kuşatmış bulunmaktadır. Irak'ın işgali ile de bu çember tamamlanmıştır. Ayrıca ABD'nin Bush Doktrini ve Önleyici Savaş Stratejisi çerçevesinde kuşatmanın da ötesine geçilerek, İran bir tehdit ve nihayetinde bir hedef durumuna gelmiş ve tehdidin ortadan kaldırılması da rejim değişikliğine bağlanmıştır¹².

2.2. İran'ın Nükleer Çalışmaları ve ABD

İran ilk nükleer çalışmalarına ABD'nin de desteği ile 1957 yılında Şah döneminde başlamıştır. İran İslam Devrimine kadar devam eden ABD teknik yardımı ve yapılan çeşitli antlaşmalar, 1979 yılındaki rejim değişikliğiyle sona ermiştir. Yeni rejimin kendi içindeki sorunları ve arkasından Irak ile yapılan uzun süreli savaş nedeniyle askıya alınan çalışmalar, 1980'li yılların sonunda yeniden başlatılmıştır¹³. Ayrıca Irak'la yapılan savaşta Saddam'ın kitle imha silahlarını kullanması ve nükleer bomba elde etmeye yönelik çabalarının İran'ın bu faaliyetine hız vermesine neden olduğu söylenebilir¹⁴.

İran'ın uzun süre gizli bir şekilde çeşitli batılı devletlere ait şirketlerin¹⁵ desteğinde yürüttüğü nükleer faaliyetleri ülkede muhalif grup olan İran Ulusal Devrim Konseyi tarafından Ağustos 2002'de dünya kamuoyuna duyurulmuştur. Ardından Cumhurbaşkanı Hatemi 9 Şubat 2003'de yaptığı konuşmada İran'ın uranyum zenginleştirme imkânına ve altyapısına sahip olduğunu açıklamak durumunda kalmıştır. İran'ın nükleer çalışmalarında özellikle Rusya, Çin ve Pakistan'dan önemli destek aldığı bilinmektedir¹⁶. Ancak Rusya'nın, ABD baskısı ve daha sonra Fransa ve Almanya başta olmak üzere Avrupa Birliği (AB) ülkelerinden gelen olumsuz mesajlar nedeniyle söz verdiği desteği sağlamakta isteksiz olduğu görülmektedir¹⁷.

¹² Arı, a.g.e. s.262.

¹³ Ayrıntılı bilgi için bakınız : Fatih Ayduğan, *İran'ın Nükleer Güç Olma Politikası ve Türkiye'ye Etkileri*, SAREN, Mayıs 2006, s.46-53.

¹⁴ Wyn Q Bowen, Joanna Kidd, a.g.e., s.263.

¹⁵ Bu devletler; başta Almanya, İsviçre ve Avusturya olmak üzere Avrupa'nın diğer devletleridir.Bkz.: a.e., s. 262-263.

¹⁶ a.e., s. 261-262.

¹⁷ Mohiaddin Mesbahi, "Iran and Central Asia: Paradigm and Policy", *Central Asian Survey*, C.XXIII, No:2, June 2004, s.112-113.

Bugün için ABD, İran'ın nükleer silah elde etme çabalarını kesinlikle reddetmektedir. Hafif su nükleer reaktörlerinin kullanımı hariç, İran'ın bütün nükleer programını ve faaliyetlerini ABD'nin hedef alacağı muhtemeldir. ABD, İran'ın nükleer enerji üretimi için hafif su nükleer reaktörlerini uygun görürken, nükleer yakıtın dış bir kaynaktan temin edilmesi ve harcanan yakıtın tekrar ülke dışına gönderilmesini istemektedir¹⁸.

2.3. İran ve Bölge Jeopolitiği : ABD

İran hiç kuşkusuz Orta Asya, Orta Doğu ve Kafkaslar¹⁹ gibi stratejik öneme sahip bölgelerin ortasında bulunmasının yanında, Hürmüz Boğazı²⁰ gibi önemli bir su yolunu da kontrol etmektedir. Ülke doğal kaynaklar yönünden de çok zengindir. Doğal gaz rezervleri bakımından Rusya'dan sonra ikinci olan ülke, zengin petrol yataklarına da sahiptir²¹. İran ayrıca, Orta Asya ve Hazar bölgesinin doğal kaynaklarının uluslararası piyasalara ulaştırılmasında coğrafi yönden çok uygun bir konumdadır ve bunun bilincindedir²². İran'ın sahip olduğu bu jeopolitik ve stratejik üstünlük nedeniyle Orta Doğu ve Kafkaslarda etki alanı oluşturmaya çalışması, Orta Doğu ülkelerine rejimini ihraç ve o bölgelerdeki Şiiler aracılığıyla bu ülkeleri istikrarsızlaştırması olasılığı ve sonuçta Orta Asya'dan Hint Okyanusu ve Kızıl Deniz'e kadar çok geniş bir alanda etki alanına sahip olması bağlamında ABD'nin İran'ı öncelikli bir tehdit olarak algılamayı sürdüreceği düşünülmektedir²³.

¹⁸ Ayduğan, a.g.e., s. 52.

¹⁹ Özellikle bu bölgeler petrol ve doğal gaz yönünden zenginler ve problemsiz bir şekilde uluslararası piyasaya açılmaları da ABD için ayrı bir önem taşımaktadır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Bllion and Khatib, a.g.e.

²⁰ Hürmüz Boğazı Körfezden elde edilen petrolün uluslararası piyasaya açılımındaki önemli su yollarından biridir. Yaklaşık petrol arzının %90'nın buradan geçtiği bilinmektedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: "Country Analysis Briefs", *Energy Information Administration*, Eylül 2004, (Çevrimiçi), <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/pgulf.html>, 02 Ocak 2007.

²¹ İran OPEC'in ikinci büyük petrol üreticisi ve dünya genelinde %10'luk rezervlere sahiptir. Gaz yönünden Rusya'dan sonra ikinci büyük rezerve sahiptir. Ayrıntılı bilgi için bakınız:"Iran", *Energy Information Administration*, Ağustos 2006, (Çevrimiçi), <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Iran/Background.html>, 02 Ocak 2007.

²² Mesbahi, a.g.e., s. 122.

²³ Arı, a.g.e., s.262.

Yapılan çeşitli yorumlarda İran'ın ABD tarafından hedef alınmasında en önemli sebep olarak zengin petrol rezervleri gösterilmektedir. İran Körfez ile birlikte, petrol kaynaklarının dünya genelinde çeşitlenmesine rağmen, petrol rezervlerinin % 65'ine ve üretimin de % 28'ne sahiptir²⁴. Ancak veriler dikkatlice incelendiğinde bölgeye ABD'den daha çok Avrupa ve Asya ülkelerinin daha bağımlı olduğu görülmektedir²⁵. Muhtemelen bu bağımlı durumun, İran için Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde ağır yaptırım kararı alınması veya daha da kötüsü bir askeri operasyona kapı açılmasını engelleyeceği sanılsa da, 23 Aralık 2006 tarihinde kabul edilen 1737 sayılı Güvenlik Konseyi kararında İran'ın nükleer çalışmalarına yönelik oy birliğiyle yaptırım kararı alınmasının²⁶ ABD'nin elini daha da güçlendirdiği söylenebilir.

3. Türkiye ve İkili İlişkiler :

3.1. Türkiye-ABD

Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerin temelini, 2'nci Dünya Savaşının sona ermesinden sonra iki kutuplu olarak şekillenen dünyada Sovyet tehdidine karşı Türkiye'nin ABD ve Batıya doğru açılımında bulabiliriz. Savaş sonrası Sovyetler üç ana istikamette yayılma çabalarına girişmişti: Birincisi, İran üzerinden Orta Doğu petroleri ve Basra Körfezi ile Hint Okyanusu; ikincisi, Türkiye üzerinden Boğazlar, Ege Denizi ve Doğu Akdeniz; üçüncüsü ise, Yunanistan üzerinden yine Doğu Akdeniz²⁷ dir. Sovyetlerin bu tehdidine karşı ortaya çıkan Truman doktrini ve arkasından Marshall yardımları ile ABD'nin etki alanına giren Türkiye, daha sonra Sovyet yayılmasına karşı kurulan Kuzey Atlantik Paktı Konseyine (NATO) 1951 yılı Eylül'ünde kabul edilmiştir.

²⁴ Billion ve Khatib, a.g.e., s.28-29.

²⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız: "International Petroleum (Oil) Imports and Exports", Energy Information Administration, (Çevrimiçi), <http://www.eia.doe.gov/emeu/international/oiltrade.html>, 02 Ocak 2007.

²⁶ Ayrıntılı bilgi için bakınız: "BM İran'a Yaptırım Kararı Aldı", *BBCTurkish.com*, 23 Aralık 2006, (Çevrimiçi), http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2006/12/061223_iran_un.shtml, 02 Ocak 2007.

²⁷ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi* (10. Baskı), İstanbul, Alkım Yayınevi, 2005, s. 441.

Soğuk Savaşın sona erdiği 1990'lı yılların başına kadar geçen 40 yıllık süre içerisinde Türk-Amerikan ilişkileri, 1960 yılına kadar sarsıntısız, sağlam ve tam bir dayanışma gösterirken, bu tarihten sonra 1980'li yılların başına kadar inişli-çıkışlı ve bazen sarsıntılı bir dönem geçirmiştir. 1960 sonrası dönemde ABD ile yaşanan birkaç olay hem Türk toplumunda hem de politikacılar arasında büyük bir şüphe ve güvensizlik uyandırmıştır²⁸. Küba'da yaşanan kriz ve akabinde Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin sökülmesi özellikle Türk kamuoyunda büyük hoşnutsuzluk yaratmıştır²⁹. Bu olay Türk kamuoyunda, ABD'nin istediği zaman Türkiye'nin güvenliğini ve hatta varlığını tehlikeye sokabilecek kararları almaktan çekinmeyeceği izlenimi bırakmış; bir ikincisi ise bu hadise Amerika'nın kendi güvenlik menfaatlerinin müttefiklerinin üstünde tuttuğunun bir işaretini taşımaktaydı³⁰. Ardından yaşanan Kıbrıs meselelerinde ilk önce dönemin ABD Başkanı tarafından 1964'de gönderilen meşhur Johnson mektubu ve daha sonra 1975-1978 arası Amerikan ambargosu, Türkiye'de ABD'ye olan şüpheleri iyice arttırmıştı³¹.

1980'li yılların başından itibaren düzelmeye başlayan ABD ile olan müttefiklik ilişkisi, 1990'ların başında Soğuk Savaşın sona ermesi ile yeni bir hal alarak stratejik ortaklık şeklinde dillendirilmeye başlamıştır³². İkinci Körfez Krizinde Türkiye, ABD ve Batı'nın yanında yer almış ve askeri üsleri kullanıma açarak Irak'ın etkisizleştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ancak 1990'lı yılların başından günümüze kadar geçen sürede Türkiye'nin Irak krizi yüzünden yaşadığı maddi kaybın çok yüksek olduğuna dair elde edilen veriler³³ ve sonraki

²⁸ a.e., s.819-20.

²⁹ Küba Füze Buhanı olarak adlandırılan olayda, Sovyetlerin ABD'nden habersiz 1962 yılında Küba'ya füze yerleştirilmesi sonucu çıkan krizde karşılıklı görüşmelerde Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin sökülmesine karşılık Sovyetler de Küba'daki füzelerini sökmüştür. Soğuk savaş dönemi içindeki nükleer çatışmanın en sıcak yaşandığı olay olması açısından da önemi büyüktür. Ayrıntılı bilgi için bakınız : Armaoğlu, a.e., s.602-12.

³⁰ a.e. s.820.

³¹ a.e. s.819-820.

³² Aylin Güney, "An Anatomy of the Transformation of the US-Turkish Alliance from "Cold War" to "War on Iraq", *Turkish Studies*, C.VI, No:3, September 2005, s.145.

³³ Türkiye'nin 90'lı yıllardaki Körfez krizinden 2003 yılındaki Üçüncü Körfez krizine kadarki 12 yıllık sürede oluşan maddi kaybı Tayyar Arı'ya göre 50 milyar dolardır. Bkz.:Arı, a.g.e., s.442.

dönemlerde yaşanan ekonomik krizler Türkiye için ayrı bir tecrübe olmuştur.

Üçüncü Körfez Krizi olarak adlandırılan Irak'ın ABD ve müttefikleri tarafından işgali öncesi Türk-Amerikan ilişkilerinde bir takım sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. İşgal öncesi Irak'a karşı kuzeyden bir cephe açmaya yönelik Türkiye-ABD arasında yapılan yoğun ikili görüşmelerde, Türkiye'nin isteklerini³⁴ karşılamaya yönelik ABD tarafından tatmin edici bir mesaj gelmemesi ve akabinde 1 Mart 2003 tarihinde toprakların ABD kullanımına açılmasına yönelik Mecliste yapılan genel kurul oylamasında nitelikli çoğunluğun sağlanamaması, ikili ilişkilerde büyük bir güven bunalımını da beraberinde getirmiştir.

Belki de bundan sonra yaşanan en önemli olay, Türk basınında 'Çuval Geçirme' olarak adlandırılan 4 Temmuz 2003 de Süleymaniye'de Türk İrtibat Timine mensup 11 personelin Amerikalılarca tutuklanması ve ancak bazı girişimlerden sonra serbest bırakılmalarıdır. Bu olayda yaşananlar, özellikle Türk kamuoyunda ABD hakkında olumsuz bir imaj oluşmasına neden olmuştur. Bu olaylar iki ülke ilişkilerindeki güven ortamına ve ittifaka 1 Mart Teskeresinden sonra çok ciddi darbeler indirmiştir³⁵. Arı'ya göre, aslında her iki taraf da ilişkinin eskisi gibi olmayacağını farkındaydı; fakat bir takım zorunluluklar ve ulusal çıkarlar, ilişkilerin sürdürülmesini gerektirmekteydi³⁶.

3.2. Türkiye-İran

İran ve Türkiye, coğrafi konum, tarih, jeopolitik, nüfus ve kültürel kimlik itibariyle bölgenin en önemli ülkeleri konumundadır. İki ülkenin sınırları 1639'da imzalanan Kasr-ı Şirin Antlaşması'ndan bugüne kadar herhangi bir sorun yaşanmadan aynı şekilde devam etmiştir. Atatürk döneminde İran ile ilişkilere önem verildiği görülür. Kürt meselesinin o

³⁴ Türkiye'nin basına yansıyan istekleri genel olarak iki konudur. Birincisi, ekonomik krizden kurtulmaya çalışan Türkiye'nin talep ettiği 6-24 milyar dolar arası olduğu söylenen maddi yardım talebi diğeri de Türk askerinin kuzey Irak'ta konuşlanmasıdır. Ancak görüşmelerin 'At Pazarlığı' şeklinde Amerikan Medyası tarafından yansıtılması da Türk Kamuoyunda büyük rahatsızlık yaratmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için Irak savaşı öncesi Türk basını incelenebilir.

³⁵ Arı, a.g.e., s.530.

³⁶ a.e., s.530.

tarihlerde de iki ülke arasında sorun yarattığı görünse de yine de ilişkilerin geliştirilmesine çalışılmıştır. Ancak Soğuk Savaş döneminde Sovyet tehdidine karşı Türkiye ve İran aynı cephede olmasına rağmen, Atatürk döneminde temeli atılan Bağdat Paktı, Kalkınma için Bölgesel İşbirliği (RCD) ve Merkezi Antlaşma Örgütü (CENTO) gibi işbirliğine yönelik bölgesel faaliyetlerin de ilişkilerin gelişmesinde beklenen desteği verdiği söylenemez³⁷. 1979 İran İslam Devrimi ise ikili ilişkilerde yeni bir dönemi de beraberinde getirmiştir. Dini ağırlıklı yeni yönetim, rejim ihraç politikası ile bölge ülkelerine olduğu kadar Türkiye için de önemli bir tehdit oluşturmaya başlayacaktır.

1980-88 döneminde İran-Irak savaşında tarafsız bir politika izleyen Türkiye, bundan sonraki süreçte İran ile ilişkilerinde inişli çıkışlı bir dönem geçirmiştir. Özellikle bu iniş çıkışların yaşandığı dönemde iki ülkenin birbirilerini karşılıklı suçlamaları dikkat çekmektedir. Türkiye'ye göre İran, ülke içinde İslami hareketleri desteklemekte ve PKK'ya karşı üstü kapalı destek sağlarken; İran'a göre ise Türkiye, 'Halkın Mücahitleri Hareketi' gibi muhalif gruplara ev sahipliği yapmaktaydı³⁸. Yine Olson'a göre 90'lı yıllarda K.Irak'ta denge politikası olarak İran Kürt partilerden Kürdistan Yurtseverler Birliği (YNK)'ni desteklerken Türkiye de Kürdistan Demokrat Partisi (KDP)'ni desteklemiştir. Hatta Türkiye ve KDP bazen Irak'ın da desteği ile PKK'ya karşı birlikte mücadele etmişlerdir³⁹. Karşılıklı suçlamalara rağmen iki ülke arasındaki bu şekildeki ilişki orta ölçekli iki bölge ülkesinin hakimiyet mücadelesi şeklinde de değerlendirilebilir⁴⁰. Nihayetinde 22 Ekim 2001'de Ankara'da Türk ve İran Dışişleri Bakan yardımcılarının katılımıyla yapılan güvenlik toplantısında teröristlere karşı savaşma sözü çerçevesinde, İran PKK'ya verdiği söylenen desteği kesecek, Türkiye de Halkın Mücahitleri Hareketi'yle olan irtibatı kesecekti⁴¹.

³⁷ Sovyet yayılmasına karşı ABD destekli oluşturulan bu örgütler, taraf ülkelerde meydana gelen rejim değişiklikleri ile kısa ömürlü olmuşlardır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: a.e., s.524-28.

³⁸ Robert Olson, *Türkiye-İran İlişkileri 1979-2004: Devrim, İdeoloji, Savaş, Darbeler ve Jeopolitik*, (Çev. Kezban Acar), Ankara, Babil Yayıncılık, 2005, s.13.

³⁹ Olson, a.g.e., s. 21-45.

⁴⁰ Olson, 2005, s. 4-7.

⁴¹ a.e., s.122.

2000-2001 döneminde Türkiye, Gürcistan, İsrail ve Azerbaycan yakınlaşmasına karşı İran, Ermenistan ve Rusya ile ikili ilişkilere girmiştir⁴². Bugün için Türkiye-İran ilişkilerindeki nispi iyileşme 11 Eylül'ün bir sonucu olarak ortaya çıksa da iki ülke arasındaki sorunların tamamıyla bittiği söylenemez⁴³.

4. Muhtemel ABD-İran Çatışmasına Giden Süreçte Türkiye

4.1. Yeni Bölgesel Sorun Olarak İran Operasyonu

ABD'nin 11 Eylül sonrası çıkardığı en önemli derslerden biri hiç şüphesiz, terörizmin demokrasinin olmadığı yerde yaşadığı ve geliştiği şeklindeki varsayımdır. ABD'nin, 1990'lı yılların başında Sovyetlerin dağılması ile oluşan bölge devletlerinde başlattığı 'Renkli Devrimler' diye adlandırılan demokratikleşme hareketleri bugün Orta Doğu'yu da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu çerçevede ABD, uzun dönemli planı olan Genişletilmiş Orta Doğu Projesi (GOP) ve Kuzey Afrika Girişiminin temellerini Haziran 2004'deki Türkiye'nin de katıldığı G-8 zirvesinde ortaya atmıştır. Planın genel amacı, demokrasinin yetersiz olduğu ve terör faaliyetlerinin yoğun olarak yaşandığı bu bölgelerde rejim değişikliği ile sonuca ulaşmaktır. ABD'nin bölgeye demokrasi getirmek için öncelikli faaliyetlerinden birisi, devam eden İsrail-Filistin çatışmasını sona erdirmek iken; diğeri de Irak'ta demokrasiyi tesis ederek bölge ülkelerinde bir etkileşim yaratmaktır⁴⁴. Ancak İsrail'de şu ana kadar ABD tarafından yapılmış ciddi anlamda bir girişim görülmemiştir. Aksine, Filistin'de demokratik yollarla yapılan seçimleri

*Irak işgali öncesi Türk medyasında çok sık kullanılan bu tabir, Yunan mitolojisinden kaynağını almaktadır. Mitolojiye göre değişik anlamlar taşısa da en çok kullanılan anlamı; kutunun açılması sonucu bir takım kötülüklerin de ortaya çıkmasıdır. Irak savaşı da bu çerçevede değerlendirilmiş olabilir.

⁴² Robert Olson, "Turkey-Iran Relations, 2000-2001: The Caspian, Azerbaycan and The Kurds", *Middle East Policy*, C.IX, No:2, June 2002, s.16.

⁴³ Robert Olson bir makalesinde bu sorunları derinlemesine inceleyerek genel olarak; Kürtler, Azerbaycan ve Hazar bölgesi şeklinde üç başlıkta toplamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: a.e.

⁴⁴ Christopher Hobson, "A Forward Strategy of Freedom in the Middle East: US Democracy Promotion and the 'War on Terrorism'", *Australian Journal of International Affairs*, C.LIX, No:1, March 2005, s.42.

kazanarak yönetime gelen HAMAS örgütü nedeniyle ABD'nin Filistin'e olan tüm yardımı kesmesi, Amerikan politikası açısından önemli bir çelişki gibi görünmektedir. Hobson'a göre de Orta Doğu'da demokrasinin barış getireceğine inanmak çok safça ve iyimser bir umuttan başka bir şey değildir⁴⁵.

Irak operasyonunun sonunda 'Sıra acaba İran'a mı geldi?' şeklinde dünya kamuoyunda oluşan merak ve kaygının, bölgenin bir diğer önemli ülkesi Türkiye'de de bir takım endişeleri beraberinde getirdiği söylenebilir. Irak Savaşı öncesi 'Pandora'nın kutusu'* olarak adlandırılan bölge, ABD operasyonu ile birlikte özellikle Irak'a komşu ülkeler için gerçekleşmiş denilebilir. Kürtlerin, dört bölge ülkesi olan; Türkiye, Irak, İran ve Suriye'de yoğun ve bölgesel olarak yaşadığı dikkate alındığında tek başına bu bile önemli bir sorun gibi görünmektedir⁴⁶. Yıllardır Türkiye'ye karşı PKK ve Kürt kozunu yoğun şekilde kullandığı bilinen İran'ın⁴⁷ ise son dönemde tam aksi bir tavır sergileyerek Türkiye'nin PKK'yla olan mücadelesine destek vermeye çalıştığı gözlemlenmektedir. Suriye'nin de İran'a benzer bir tutum sergilediği söylenebilir. Irak işgali sonrası oluşan olumsuz durum karşısında Türkiye, Haziran 2003'te bölge ülkeleri Suriye, Ürdün, S.Arabistan, İran ve Mısır'ın katılımıyla İstanbul'da toplantı düzenlemiştir. Toplantının amacı, savaş sonrası Irak'ın geleceği ve Kürtlerin durumuyla ilgilidir. Bunu takiben Riyad, Tahran ve Şam'da da benzer toplantılar yapılmıştır⁴⁸.

Saddam'ın 1990'ların başına kadar başta İran olmak üzere tüm bölge ülkeleri için bir tehdit oluşturduğu bilinmektedir. Saddam rejiminin 2003 yılında devrilmesi ile birlikte Irak'ta oluşan kaos ortamı ve boşluğun ise çok daha farklı şekilde bölge ülkelerinde korku ve endişe yarattığı görülmektedir. Özellikle bölünmüş bir Irak'ın komşuları tarafından pek memnuniyetle karşılanmayacağı ilgili ülkelerin beyanlarından ve hareketlerinden anlaşılmaktadır. Olson'a göre ABD

⁴⁵ Hobson, a.g.e., s.44.

⁴⁶ Micheal M.Gunter, "Kurdish Future in a Post-Saddam Iraq", *Journal of Muslim Minority Affairs*, C.XXIII, No:21, April 2003.

⁴⁷ Robert Olson adı geçen kitabında bu konuda ayrıntılı bilgilere yer vermektedir. Bkz.: Olson, 2005.

⁴⁸ Bill Park, "Iraq's Kurds and Turkey: Challenge for US Policy", *Parameters*, Autumn 2004, s. 22.

Irak'ta istediği zaman zarfı içinde kontrolü sağlayamazsa, ABD'nin İran'ı devirmesi ve onun yerine kendi emperyalist taleplerine boyun eğecek bir hükümet kurması kaçınılmaz görünmektedir⁴⁹. Özellikle son zamanlarda Irak'taki genel görünüm içinde Şiiilerin etkinliğinin artması ve 2006'nın son aylarında İranlı istihbarat elemanlarının⁵⁰ ABD birliklerince Irak'ta yakalanması Amerikan politikası için yeni bir değerlendirme yapma gereğini ortaya koymaktadır. Tabii ki bu politikanın Olson'u destekler nitelikte olması muhtemel görünmektedir. Yani, halihazırda İran, Irak'ın istikrara ulaşmasında en büyük engel ise, ABD'nin buna çözüm bulması kaçınılmaz olabilir.

Bir 'Pandora'nın Kutusu' kapanmadan bir diğerinin açılması, bölgede önemli bir ülke olan Türkiye için bir takım karar verme senaryolarını da ortaya çıkarmaktadır. Irak işgalinde beklenmedik bir biçimde tarafsız kalmayı başaran Türkiye'nin, bu politikasının ne nerece faydalı veya ülkeye ne derece zararı olduğu konusunda daha net bir veri şekillenmeden, muhtemel İran operasyonunda da hızlı bir karar alması gerekebileceğine yönelik işaretler çoğalmaktadır.

Irak savaşında Türkiye'nin aktif rol almaması sonucu Irak'ta oluşan durum konusunda Türkiye'de çok çeşitli yorumlar yapılmış*. Bazılarına göre, eğer Türkiye ABD'nin yanında savaşa girseydi şu anda Kürtler ABD'ye bu kadar yakın olamazdı ve PKK sorunu yeniden hortlamazdı şeklindeyken; bazılarına göre ise Türkiye savaşa girseydi Irak'ın düştüğü bu durumun bir sorumlusu olmanın yanında ülkeye bir takım terör eylemlerini de çekebilecekti. Bu tartışmalar bugün de Türk kamuoyu, medya ve akademik çevrelerinde hâlâ tartışılmaktadır. Başlangıçta Türkiye ile ABD arasında yapılan pazarlıklarda, ABD'nin Türkiye'nin taleplerini yerine getirmeye yönelik pek de istekli olmaması, akıllara şu soru işaretini de getirmektedir: Acaba ABD Irak'a kuzey cephesini (ikinci cephe) Türkiye'nin desteği olmadan Kürtlerle

* Ülkedeki yüksek tirajlı gazetelerin köşe yazarları dikkatlice incelendiğinde bu iki farklı görüşün hakim olduğu çok rahat görülmektedir.

⁴⁹ Olson, 2005, s. 225.

⁵⁰ Ayrıntılı bilgi için bakınız: "U.S. Arrest of Iranians Reportedly Upsets Iraqi President", CNN.com, 25 Aralık 2006, (Çevrimiçi), <http://www.cnn.com/2006/WORLD/meast/12/25/iraq.main/index.html>, 02 Ocak 2007.

açmayı mı daha başlangıçta planlamış olabilir mi? Böyle bir ihtimali mümkün gördüğümüzde arkasından şu yorum yapılabilir: Türkiye'nin kuzeyden Irak'a girmesi Kürtleri rahatsız edebilir ve ABD'nin gerçekleştireceği Irak operasyonunda sorun yaratabilirdi. Kürtler bugün ABD'nin Irak'ta tek güvendiği ve önem verdiği unsur olması nedeniyle, yukarıdaki ihtimal için dikkate değer bir veri gibi görünmektedir.

4.2. Türkiye-ABD İlişkilerinin Değişen Dinamikleri

Muhtemel ABD-İran çatışmasında Türkiye için basit anlamda üç tercih (tarafsızlık, ABD tarafı veya İran tarafı) var gibi görünse de mevcut konjonktürde çok önemli bir gelişme olmadığı sürece İran yanlısı bir politika pek mümkün görünmemektedir. İran operasyonunda ABD'nin Türkiye'ye ihtiyacının olacağı düşünüldüğünde (en azından üslerin kullanılması) Türkiye'nin tarafsız kalma politikası, ABD yanında olmasının tam karşısında bir duruş olacaktır.

2005 yılında yapılan seçimleri kazanarak Cumhurbaşkanlığına gelen Muhafazakar Lider Ahmedinejad, bir önceki Cumhurbaşkanı Hatemi'nin pragmatik liderliğinden çok farklı olarak çatışmacı ve uzlaşmaz görünen tutumu ile günden güne İran'ın dünya kamuoyundaki desteğini azaltırken, ABD için ise Irak'ta bulamadığı uluslararası desteği İran için sağlamaktadır. Böyle bir ortamda Türkiye'nin İran'ı savunması çok daha güç görünmektedir. Kaldı ki nükleer bir İran Türkiye için de bir tehdit oluşturacağından, Olson'a göre bölgenin orta ölçekli iki rakip gücün varlığı düşünüldüğünde Türkiye'nin ABD yanlısı politika izlemesi daha uygun görülebilir. Ancak yine Olson'un belirttiğine göre istikrarsızlığın egemen olduğu, parçalanmış, gittikçe büyüyen ve Türkiye'deki Kürt milliyetçiliğini tahrik edebilecek nitelikteki Azerbaycan milliyetçiliği ile karşı karşıya kalmış bir İran, kesinlikle Türkiye'nin güvenlik konusundaki çıkarlarının lehine olmayacaktır. Olson'a göre, İran İslam Cumhuriyetinin devrilmesi ve onun yerine Amerikan egemenliğinde veya güdümünde bir hükümetin iktidara gelmesi de muhtemelen Türkiye'nin faydasına olmayacaktır⁵¹. Olson'u çıkarımlarını doğrular

⁵¹ Olson, 2005, s. 230.

nitelikte Erickson da Türkiye'nin gelecek on yıl (2004 yılı itibari ile) içinde bölgesel güç olma yolunda ilerlemekte olduğunu belirtmektedir⁵². Ancak sonuca ulaşım ulaşamayacağını ABD ile olan ilişkilerinin durumuna bağlayan Erickson; çıkarların farklılaşması durumunda Türkiye'nin bölgesel hakimiyetinin ortaya çıkacağını söylemektedir⁵³. Aynı Erickson, Türkiye'nin stratejik görüntüsündeki en önemli değişimi, ABD ile olan stratejik ilişkinin bozulmasına bağlamaktadır⁵⁴. Benzer tespitte bulunan Güney de, 11 Eylül sonrası Türkiye-ABD müttefikliğinin dinamiklerinin değiştiğini söylemekte ve Türkiye'nin daha bağımsız ve ısrarlı politika takip ettiğini belirtmektedir. Buna örnek olarak da Orta Doğu ve Körfeze yönelik üslerin kullanımında Türkiye'nin daha hassas davranmasını göstermektedir⁵⁵.

Birçok gelişmenin Türkiye'nin bölgesel güç olmasını tetiklediğini belirten Erickson'a göre, ABD'nin Ortadoğu'dan çekilmesi, İran'ın nükleer güç olması, İran'daki çözümsüzlük, İslami radikal unsurların yaptığı terör eylemlerindeki artış gibi birçok neden bu süreci hızlandırmaktadır. Yine Erickson, ABD için İran'da bir çıkar ayrımı olduğunda Türkiye'yi önlemek için ABD'nin bir stratejiye ihtiyacı olduğunu belirtmektedir⁵⁶. Muhtemelen bunun sebebi, İran'daki Azeri azınlık ile Türkiye arasındaki etnik ve kültürel yakınlıktır. Çünkü bu durum Türkiye'ye, Orta Asya devletleri ile bugün mevcut olmayan coğrafi bağı tamamlayacaktır. Güney'e göre, Türk-ABD ittifakının gelecekteki şekli, Türkiye'nin komşu bölgelerindeki düzen sağlamaya yönelik karşılıklı çıkarların uyumluluğuna daha çok bağlı olacaktır⁵⁷. Sonuçta, İran'daki mevcut durum karışık görünmektedir.

Irak Operasyonu öncesi Türkiye tarafından, NATO'nun 4'üncü maddesi kapsamında tehdit değerlendirmesi ve bu bağlamda bazı önlemlerin alınması doğrultusundaki başvurusu çerçevesinde

⁵² Edward J.Erickson, "Turkey as Regional Hegemon -2014: Strategic İmplications for The United States", *Turkish Studies*, C.V, No:3, Autumn 2004, s. 40.

⁵³ a.e., s. 40.

⁵⁴ a.e., s.39.

⁵⁵ Güney, a.g.e., s.355.

⁵⁶ Erickson, a.g.e., s.44.

⁵⁷ Güney, a.g.e., s.356.

Türkiye'ye AWACS ve Patriot füze sisteminin yerleştirilmesi teklifini Fransa, Almanya ve Belçika'nın bloke etmesi sonucu üyeler arasında 'NATO dağılıyor mu?' sorusunu gündeme getirmişti⁵⁸. Bu ayrıca gelecekte muhtemel bir İran operasyonunda Türkiye'nin alternatif bir savunma tedbiri geliştirmesi gerektiğini göstermesi bakımından önemli bir tecrübedir. Bu tecrübeye dayanarak geliştireceği aktif savunma politikası Türkiye'nin, muhtemel bir İran operasyonunda kendisinin konumuna göre şekillenebilecektir. Muhtemelen bu yapılanma ikili ilişkilerle olacaktır. Böyle bir durumda Türkiye'nin ilişki kurabileceği ülke ABD'den sonra, bölge ülkesi olan İsrail gibi görünmektedir. İran'ın geçmişten gelen ve bugün bile Türkiye'ye karşı en büyük rahatsızlıklarından biri olan İsrail ile yakın askeri işbirliği ve ikili ilişkileri⁵⁹ dikkate alındığında, Türkiye'nin bu durumda İsrail ile ilişkisini daha ileri götürmesinin fazla bir olumsuz etkisi olmayacaktır.

ABD'nin, Türkiye'nin hassas olduğu konulardan biri olan PKK ile mücadelesinde aktif rol almaması ve yapılan çok sayıda ikili görüşmelerde söz verilmesine rağmen Türkiye'yi rahatlatıcı bir girişimde bulunmamasının, Ankara'da giderek rahatsızlık yarattığını Türk yetkilerinin açıklamalarında görmek mümkündür. Türk Genel Kurmay Eski Başkanı Hilmi Özkök'ün, 2003 yılında meydana gelen 'çuval geçirme' olayından sonra kullandığı 'ABD ve Türk Silahları Kuvvetleri arasında *en büyük güven bunalımı* yaşandı...' ifadesi dikkate alındığında bu güven bunalımının izlerinin bugün de devam ettiği şeklinde yorumlanabilir. ABD Başkanı Bush'un Yeni Irak Planı çerçevesinde Irak'a 20 bin asker takviye gönderilmesi ile ilgili hükümet yetkililerince yapılan açıklamalarda, ABD'nin düzeni sağlayamadan bölgeyi terk etmesi durumunda Kürtlerle Türkler arasında ihtilaf çıkacağı⁶⁰ ile ilgili yapılan yorumlar olayın bir başka boyutunu göstermektedir. Zaten Irak'ın şekillenmesinde Kürt sorunu her zaman

⁵⁸ Arı, a.g.e., s. 504-505.

⁵⁹ Olson, 2002, s. 116-118.

⁶⁰ ABD Dışişleri Bakanı Rice ve Savunma Bakanı Gates açıklamalarında; ABD'nin bu haliyle Irak'ı terk etmesi durumunda Türkiye ile Kürtler arasında çatışma çıkma olasılığının yüksek olduğunu söylemektedirler. Ayrıntılı bilgi için bakınız: "Where is the Tunnel?", *Turkish Daily News*, 13 Ocak 2007, (Çevrimiçi), <http://www.turkishdailynews.com.tr/article.php?enewsid=63906&mailtofriend=1>, 14 Ocak 2007.

ABD ile Türkiye arasında en önemli sorun olmuştur ve bu devam etmektedir⁶¹.

Ancak şu an için Türkiye ile ABD arasında en büyük sorun gibi görünen Kürtlerin durumu ile ilgili konu, aslında ABD tarafından iyi etüt edilse çözülebilir görülmektedir. Çünkü Irak'ta söz sahibi olan ABD, Kuzey Irak'ta etkin KDP ve KYB gibi iki Kürt grubu da yanına alıp PKK'ya karşı mücadele ederek Türkiye'ye önemli bir mesaj gönderme şansı yakalayacaktır⁶². Şu anda Türkiye'de Anti-Amerikancılık'ın yoğun olduğu da düşünüldüğünde, ABD'nin yapacağı bu politikası Türk kamuoyunu kazanması açısından da önemli bir hamle olabilecektir. Belki de en önemlisi, ABD'nin Irak'ın istikrara kavuşmasında tehdit olarak gördüğü Irak'ın komşularına olan bakış açısı Türkiye ile yapacağı yakın işbirliğiyle kırılmış olacaktır.

Irak işgali öncesi Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan gerginlik sonrası söylenen; Türkiye'nin ABD için stratejik önemi kalmadığı⁶³ şeklindeki beyanların bugünlerde unutulduğu da gözlemlenmektedir. Muhtemelen bunda, Irak'ta hâlen süren istikrarsızlığın etkisinin de çok büyük olduğu söylenebilir. Sonuçta Türkiye-ABD arasındaki, NATO çerçevesinde müttefiklikle başlayan ve 90'lı yılların başından itibaren stratejik ortaklık olarak adlandırılan ilişki, bugünlerde ABD'nin Orta Doğu politikasına bir model olarak uygun görülen 'demokrasi için ortaklık' şeklinde yeni bir tanım kazanmıştır⁶⁴. Bu yönüyle bakıldığında bile ABD'nin Türkiye'ye her zaman ihtiyaç duyacağı yorumu yapılabilir. Kaldı ki, birçok yazar ve yorumcunun ifade ettiği; 'ABD'nin stratejik ortaklığında Türkiye'nin yerini Kürtlerin aldığı' şeklindeki söylemlerin bugün için pek de kolay olmadığı anlaşılmaktadır.

⁶¹ Güney, a.g.e., s. 356.

⁶² Soner Çağaptay, "Where Goes the U.S.-Turkish Relationship?", *Middle East Quarterly*, Fall 2004, s. 50-52.

⁶³ Irak işgali sonrası özellikle ABD'de yayınlanan gazetelerdeki makalelerde bu yorumları görmek mümkün. Bkz.: "A Nation at War: Ankara; Turkey, Spared a War, Stil Pays a Heavy Price", *The New York Times*, 19 Nisan 2003, (Çevrimiçi), <http://select.nytimes.com/gst/abstract.html?res=F00D10FC3E5E0C7A8DDDAD0894DB404482>, 14 Ocak 2007.

⁶⁴ Güney, a.g.e., s. 354-356.

Sonuçta Türkiye, ABD'nin bir açmazı ülke konumunda görünmektedir. Çünkü İran'a karşı kısa vadede uygulanacak bir askeri harekatta ne olursa olsun Türkiye kilit ülkedir. Yani, Türkiye olmadan yapılacak bir İran operasyonu, gerçekleştirilen Irak operasyonuna göre çok daha zor olabilir. Çünkü yalnız askeri bakımdan değil, İran'da yaşayan ve Türkiye'ye etnik ve kültürel bakımdan çok yakın olan Azeri Türklerin desteklenmesi bağlamında da Türkiye'nin desteği önem kazanmaktadır. Öte yandan daha önce tartışılan çerçevede baktığımızda ise yıkılan bir İran'dan sonra tek bölgesel güçlü devlet olarak Türkiye'nin kaldığı düşünüldüğünde, ABD'nin bunu ne kadar benimseyip benimsemeyeceği ise madalyonun öbür yüzüdür. Bölgede, bugüne kadar takip edilen Amerikan politikalarında ABD'nin kendisine rakip olacak ülkelere pek de sıcak bakmadığı bilinmektedir. Muhtemelen Türkiye'nin İran sonrası tek bölgesel güç olması da, ABD'yi rahatsız edebilecek bir gelişme olacaktır. İran'ın parçalanmasının Türkiye'yi tek bölgesel güç haline getirmesi yanında, Türkiye'ye uzun vadeli yeni bir takım fırsatlar da sunduğu görülmektedir: Parçalanmış bir İran'dan ayrılacak Azeriler ile Türkiye, Orta Asya'ya bir köprü kurma fırsatı yakalayabilecektir. ABD'nin bu durumu ne kadar benimseyip benimsemeyeceği ise Türkiye için aranması gereken bir cevap gibi görünmektedir. Aslında bu gelişmeleri şöyle de izah edebiliriz: Türkiye'nin açmazları, ABD'nin de açmazıdır. Yani, süper güç ile bölgesel bir gücün çıkarlarının çatıştığı bir nokta oluşuyor denilebilir. Bu bir gerçeği daha göstermektedir: Zaman değişmiş ve Türkiye kendi çıkarları için bir süper güce karşı irade beyan edebilmektedir. Graham Fuller'e göre ABD, Türkiye için bölgesel tehdit oluşturan ülkeleri etkisizleştirerek Türkiye'nin bölgesel güç olarak kalmasında yardımcı olmuş ve bugünkü Türklerin bağımsız politikaları için zemin hazırlamıştır⁶⁵. Bu politikaların devam edebileceğinin işaretlerini MİT Müsteşarı Emre Taner'in açıklamalarında⁶⁶ da

⁶⁵ Graham E.Fuller, "Turkey's Strategic Model: Myths and Realities", *The Washington Quarterly*, C.XXVII, No:3, Summer 2004, s. 59-61.

⁶⁶ MİT Müsteşarı Emre TANER'in 5 Ocak 2007'de basına yapılan olağan açıklamasında, vurgu yaptığı en önemli husus; Türkiye'nin 'bekle-gör' politikası olarak adlandırılan savunmacı politikayı bırakarak daha proaktif politika geliştirmesi ve takip etmesi şeklindedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız:

görebiliriz. Aslında bu açmazın bir benzeri Irak savaşı öncesi de yaşanmıştı. Türkiye'nin 1 Mart tezkeresini reddinde yatan bir sebep de ABD-Türkiye arasındaki politik uyuşmazlık, yani ortak çıkarların belirlenememesidir denebilir. Bu politikaların uyuşmazlığını bu defa İran'da bir kere daha görmek mümkün olabilir.

4.3. Türkiye'nin İran'la Olan İlişkilerinin Geleceği

1990'lı yılların sonundan itibaren Türkiye-İran arasındaki ticaret hacminde hissedilir bir artış göze çarpmaktadır. Bunda, Türkiye ile İran arasındaki karşılıklı gerilimlerin Cumhurbaşkanı Hatemi döneminde bir nebze de olsa azaltılmasının büyük etkisi olduğu görülür. Türkiye Dış Ticaret Müsteşarlığı 2005 yılı verilerine göre İran, ithalatta ilk 15 ülke arasında yer almakta, ihracatta ise biraz daha gerilerdedir⁶⁷. Özellikle Türkiye'nin ticaret hacminde İran'dan doğalgaz ithalatı önemli kalemlerinden birini oluşturmaktadır⁶⁸. İran'ın Türkiye için karşılıklı ticaret kadar önemli bir diğer özelliği de, Orta Asya ülkelerine olan ticaretin İran üzerinden gerçekleştiriyor olmasıdır.

Türkiye-İran ilişkilerinin son zamanlarda ekonomik ve siyasi anlamda bir ivme kazandığı gözlemlense de, bunun sürdürülebilir olup olmadığı daha çok Türkiye'nin iradesine bağlı görünmektedir. Dünyadan sıkışmış bir İran'ın mevcut durum itibari ile Türkiye-İran ilişkilerini yönlendirme şansı pek fazla değildir. Kısaca İran'ın politikası Türkiye'ye daha çok bağımlıdır. Bu durumda politika belirlemede aktif ülke olan Türkiye'nin vereceği karar ayrı önem kazanmaktadır. Burada şu soru akla gelebilir: ABD bu ikili ilişkiyi sınırlayabilir mi? Cevap muhtemelen 'sınırlar' olacaktır.

Dünyadan soyutlanmış ve giderek ABD'nin kendisine yönelik muhtemel operasyonuna zemin hazırlayan İran'a karşı Türkiye'nin,

"Basın Açıklaması", Milli istihbarat Teşkilatı, 05 Ocak 2007, (Çevrimiçi), <http://www.mit.gov.tr/basin32.html>, 13 Ocak 2007.

⁶⁷ "T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı", (Çevrimiçi), <http://www.dtm.gov.tr/ead/istatistik.htm>, 25 Şubat 2007.

⁶⁸ "T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı", (Çevrimiçi), <http://www.dtm.gov.tr/pazaragiris/ulkeler/ira/ira-tur-tic.htm>, 25 Şubat 2007.

İran'la yakın ilişkilerini sürdürmesi çok daha zor olacaktır. ABD'nin AB, Çin, Rusya ve Japonya gibi önemli uluslararası aktörlerin desteğini sağlaması durumunda Türkiye'nin buna karşı bir politika geliştirmesi daha da zor görünmektedir. Zaten ABD'nin BM Güvenlik Konseyinden İran ile ilgili çıkartmayı başardığı 1696 ve 1737 sayılı kararlar da bunun bir göstergesi niteliğindedir⁶⁹. Bu kararlar, Çin ve Rusya gibi İran'la yakın işbirliği içinde olan ülkelerin değişen durumunu göstermesi açısından Türkiye için de önemli bir göstergedir.

Muhtemelen İran'ın bugünlerde Türkiye'ye karşı olan yakın ve samimi davranışı, son zamanlarda sıkıştığını hissettiği dünya konjonktüründeki yeri ile ilgilidir. Olson'un "... Erdoğan ve Rıza Arif'in Gürbulak'ta el ele yürürken gösteren resimlerde, Rıza Arif'in Erdoğan'ın elini daha sıkı bir şekilde tutuyor olması, Türkiye'nin İran'ın varlığını destekleyen son komşu olmasındandı."⁷⁰ tespiti de bunu doğrular niteliktedir. İran'ın pragmatik dış politikası ve gerektiğinde kendi rejimine ters ülkelerle bile işbirliğine gittiği bilindiğine göre⁷¹, ABD ile olan çatışmasının bitmesi durumunda İran'ın politikasının nasıl olacağını kestirmek güç görünmektedir. İran'ın değişen politikalarına örnek olarak: Azerbaycan-Ermenistan çatışmasında ülkesinde önemli oranda Şii Azerileri bulundurmasına rağmen Hıristiyan Ermenistan'ı desteklemesi, Müslüman Çeçenlerin Ruslarla olan mücadelesinde Moskova yönetimi ile işbirliğine gitmesi, Tacikistan iç savaşında İslami direnişe karşı laik yönetimi desteklemesi gösterilebilir. Bütün bunlar İran'ın kendi güvenliği açısından ideolojik kimliğinin dayattığı politikaları terk edebileceğinin birer kanıtı gibidir⁷². Yine de mevcut

⁶⁹ Bu iki BM Güvenlik Konseyi kararı da İran'ın nükleer çalışmaları dolayısıyla alınmıştır. 1696 sayılı karar 31 Temmuz 2006 tarihinde alınmış olup İran'ın nükleer çalışmalarını durdurmasını istemekte ve 31 Ağustos 2006 tarihine kadar da süre tanımıştır. 1737 sayılı karar ise 23 Aralık 2006 tarihinde onaylanmış olup İran'ın nükleer çalışmalarına uluslar arası desteği önlemeye yönelik yaptırımları içermektedir. Ayrıca İran'a 60 gün içinde Güvenlik Konseyi kararlarına uyması ve meclisinde onyalaması için 60 gün süre vermektedir. Bkz.: "Non-proliferation:Resolution 1696", 31 Temmuz 2006, (Çevrimiçi), <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/450/22/PDF/N0645022.pdf?OpenElement>, 25 Şubat 2007. ve "Non-proliferation:Resolution 1737", 27 Aralık 2006, (Çevrimiçi), <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/681/42/PDF/N0668142.pdf?OpenElement>, 25 Şubat 2007.

⁷⁰ Olson, 2005, s. 236.

⁷¹ Giray Saynur Bozkurt, "11 Eylül sonrası Amerikan-İran ilişkileri", *Jeopolitik*, 26, Mart 2006, s. 56.

⁷² a.e., s. 56.

rejimiyle İran'ın, gelecekte ABD ile ortak politika geliştirmesi zor görünmektedir.

Yukarıda da bahsedildiği gibi İran'ın duruma göre politika belirlemede gösterdiği hızlı tepkiler, belki Türkiye için değişik bir bakış açısı sunabilir. Zaten uluslararası ilişkilerde ideolojik dostluk ve düşmanlıktan çok, çıkarların ön plana çıktığı düşünüldüğünde İran'ın takip ettiği politika günün gerçeklerine uygundur. Benzer bir yaklaşımı benimseyecek Türkiye'nin, farklılıklar bir yana İran'la birçok ortak yönü düşünüldüğünde, kendi ulusal çıkarı için duygusal politikalardan çok, daha pragmatik politika benimsemesi normal olacaktır.

5. Sonuç:

ABD'nin 11 Eylül sonrası terörizmle mücadele çerçevesinde benimsediği yeni güvenlik politikasına göre, uluslararası destek sağlayamasa da yapmakta kararlı olduğu askeri operasyonlar, Afganistan ve Irak'ın işgali ile uygulamaya geçmiştir. ABD'nin yıllardır çıkarlarına doğrudan tehdit olarak gördüğü ve 11 Eylül ile ilişkilendirmeye çalıştığı İran ise, bugün tüm dünya kamuoyunda merak ve korkuyla izlenen bir ülke haline geldi. Özellikle bu korkunun bölge ülkeleri için çok daha büyük olduğu düşünüldüğünde, Türkiye de bu ülkelerin içinde değerlendirilebilir. Bölgenin birçok yönden güçlü iki ülkesi olan Türkiye ve İran'ın aralarında yıllardır sürdüğü söylenen güç mücadelesinde, İran'ın ABD kontrolünde saf dışı bırakılmasının önemli bir sonuç doğuracağı kuvvetle muhtemeldir. Buna göre, İran'ın saf dışı kalması Irak'ta olduğu gibi yeni bir 'Pandora'nın Kutusu'nu açarak Türkiye'de bir takım ciddi sorunlara mı yol açacak, yoksa Türkiye'nin Hegemon bir devlet olarak ortaya çıkmasını hızlandıracak bir etki mi yapacak? Bu iki şık, İran'ın saf dışı kalması sonrası oluşacak yeni düzende muhtemel senaryolar gibi görünmektedir.

ABD'nin mutlak güç üstünlüğü düşünüldüğünde ve İran'ın işgaline karar verildiğinde, Türkiye gibi bölgesel güçlü devletlerin bunu önlemeye yönelik diplomatik veya benzer çabalarının sonuçsuz kalacağına hiç şüphe yoktur. Irak'ta bunun son örneği yaşanmıştır.

Sonuçta İran'ın eğer karar verildiğinde ABD tarafından işgali kesin olduğuna göre, Türkiye'nin politikasının muhtemel savaşı engellemenin ötesinde İran sonrası yeni düzenin nasıl olacağı konusunda kendisini hazırlanmasının daha gerçekçi olacağı değerlendirilmektedir.

Bugün İran için söylenen ABD tarafından etrafının çevrildiği gerçeği, İran'ın da saf dışı kalması durumunda bu defa Türkiye için geçerli olacaktır. Yani, Doğu ve Güneydoğu'sunda ABD'ye komşu bir Türkiye gerçeği. Aslında bundan daha da önemli bir başka husus ortaya çıkacaktır. Buna göre bugün hâlen Irak'ın istikrara kavuşmadığı düşünüldüğünde, İran'da da benzer ABD işgali ile istikrar sağlanamaması muhtemel görünmektedir. Çünkü, İran'ın etnik yapısı da Irak gibi heterojen bir yapıya sahiptir. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'nin yeni komşularının kim olacağından çok, ortamın sakin olup olamayacağı ayrı bir önem kazanmaktadır.

Türkiye'nin son zamanlarda ABD'den bağımsız bir politika takip etme gayretlerinin, ABD'li yetkililerin Irak'taki son gelişmeler nedeniyle yapılan açıklamalarında da rahatsızlık ve endişe belirtisi olarak görmek mümkündür. ABD'nin bu açıklamaları, Türkiye'yi bölgede tek bölgesel güç ve muhtemel rakip olarak görmeye hazır olup olmadığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Görünüşe bakılırsa, Soğuk Savaş yıllarından beri ABD'ye bağımlı bir politika takip eden Türkiye'nin farklılaşan bu yeni yaklaşımına ABD kendisini hazır hissetmemektedir. Zaten Türk dış politikasının uzun yıllardır takip ettiği 'bekle-gör' yaklaşımının son zamanlarda ve özellikle Orta Doğu'daki gelişmelerle birlikte değişmeye başladığının işaretleri artmıştır. Muhtemelen bu değişimde, İran'dan sonra bölgesel tek güç olarak kalacağı değerlendirilen Türkiye'nin, bu boşluğu tam anlamıyla doldurmaya duyduğu ihtiyaç yatmaktadır.

Mevcut durum içinde Türkiye'nin bölgesel güç üstünlüğünün ortaya çıktığı bir gerçektir. Yıllardır denge politikası olarak İsrail ile özellikle askeri alanda olmak üzere birçok yönden iyi ilişkiler geliştiren Türkiye'nin, son zamanlarda bu yaklaşımının değiştiği görülmektedir. Özellikle İsrail'in Filistinlilere karşı yaptığı eylemlerde Türkiye'nin İsrail'e karşı ses tonunu daha yüksek seviyeye çıkartarak eleştirmesi ve

ilişkilerde eski sıcaklığın kalmaması önemli bir göstergedir. Bu aynı zamanda, Türkiye'nin bölge ülkelerine sıcak mesaj gönderme çabalarının bir sonucu olarak yorumlanabileceği gibi, Türkiye'nin çevresindeki tehditlerden (İran, Irak, Suriye) de sıyrılmasının bir sonucu şeklinde de değerlendirilebilir.

ABD'nin bugün Irak'ta düzeni sağlayabilmek için İran'a ihtiyacının olduğu bir gerçektir. Çünkü Şii İran, Şiiilerin çoğunlukta olduğu Irak'ta bir çözüm kapısı olabilir. Ancak tüm bunlara rağmen mevcut rejimiyle İran, ABD'de hâlen daha kabul görmeyen bir yapıya da sahiptir. Yani, İran'da rejim değişmeden ABD'nin İran'la çözüm için masaya oturması gibi bir durum söz konusu olamaz. Bu durumda şöyle bir soru akıllara gelebilir: İran bugün için mevcut rejiminden kurtulmuş olsa, ABD ile ilişkilerini yeniden kurup bölgede iki önemli ortak olarak yaşayabilirler mi? Cevap muhtemelen evet olacaktır. Çünkü İran'da oluşacak yeni rejim muhtemelen ABD politikalarını benimseyen bir karaktere sahip olacaktır. Türkiye açısından ise durum muhtemelen; ABD için stratejik önemini yitirmiş ve Orta Doğu'da olduğu gibi Orta Asya'da da çok önemli zemin kaybetmiş olacaktır. Dikkat edilirse, Orta Asya enerji kaynaklarının uluslararası piyasalara açılmasında coğrafi açıdan en uygun ülke aslında İran'dır. Bu senaryoda İran'ın ABD ile ortaklığında enerji koridoru bir ülke konumuna gelmesi de mümkün olacaktır. Bu durum herhalde Türkiye'nin olumsuz etkilenmesi için epey yeterli olacaktır. Yukarıdaki senaryonun gerçekleşmemesi, İran'ın mevcut iç dinamiklerinin değişmemesinin bir sonucu ve Türkiye'nin önemli bir şansıdır. Sonuçta İran, yeni Ahmedinejad yönetimi ve katı rejimiyle ABD'den ve dolayısıyla dünyadan uzaklaşıp yalnızlaştıkça, Türkiye de bölgesel güç olma yolunda emin adımlarla ilerleyecektir.

Sonuç olarak Türkiye mevcut yapı içinde bölgesel güç olarak öne çıkıyor olsa da, Türkiye için asıl fırsatların İran sonrası oluşacak yeni düzenden sonra çıkacağı daha açıktır. Bu yeni düzende Türkiye için en önemli husus, bölgedeki dinamikleri etkileyen ABD ile ortak bir nokta bulması olacaktır. ABD'nin bölgede ön plana çıkmaya çalışan güçlü devletlere karşı pek sıcak bakmadığı bilinmektedir. Bu durumda Türkiye'nin ön plana çıkmasına ise, ABD'nin vereceği tepkinin olumlu veya olumsuz olmasına, Türkiye'nin ABD ile yapacağı karşılıklı

görüşmeler önemli bir rol oynayacaktır. Bu görüşmeler, önceden yapıldığı gibi 'at pazarlığı' şeklinde adlandırılan tarzdan ziyade; ABD'nin 90'ların başında Türkiye'ye uygun gördüğü 'stratejik ortaklık' perspektifinde ve oluşacak koşulların sağlayacağı önemli avantajların Türkiye'nin kendisinin bilincinde olarak yapılmalıdır. Nihayetinde, ABD'nin bir model ülke olarak Orta Doğu'da ve etnik-kültürel yakınlık açısından Orta Asya ve Kafkaslarda Türkiye'ye ihtiyacı olduğu düşünüldüğünde, Türkiye'nin geçmişe kıyasla bugün önemli bir pazarlık şansının olduğu ortadadır.

KAYNAKÇA:

1. "ABD Özbekistan'daki üssünü kaybetti", *CNNTurk.com*, 27 Ağustos 2005, <http://www.cnnturk.com/DUNYA/haber_detay.asp?PID=319&HID=1&haberID=120970>.
2. Arı, Tayyar. *Irak İran ve ABD: Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya*, İstanbul, Alfa Kitabevi, 2004.
3. Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi* (15. Baskı), İstanbul, Alkım Yayınevi, 2005.
4. Ayduğan, Fatih. "İran'ın Nükleer Güç Olma Politikası ve Türkiye'ye Etkileri", İstanbul, SAREN, Mayıs 2006.
5. "BM İran'a Yaptırım Kararı Aldı.", *BBCTurkish.com*, 23 Aralık 2006, www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2006/12/061223_iran_un.shtml.
6. Bozkurt, Giray Saynur. "11 Eylül sonrası Amerikan-İran İlişkileri", *Jeopolitik*, 26 Mart 2006, 47-59.
7. Bowen, Wyn Q. ve Joanna KIDD. "The Iranian Nükleer Challenge", *International Affairs*, LXXX, 2, 2004, 257-276.
8. "Country Analysis Briefs", *Energy Information Administration*, Eylül 2004, <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/pgulf.html>.
9. Cowell, Alan. "A Nation at War: Ankara; Turkey, Spared a War, Still Pays a Heavy Price", *The New York Times*, 19 Nisan 2003, <http://select.nytimes.com/gst/abstract.html?res=F00D10FC3E5E0C7A8DDAD0894DB404482>.
10. "Cristiane Amanpour: Bush's 'Axis of evil' warning", *CNN.com*, 31 Ocak 2002, <http://archives.cnn.com/2002/US/01/30/amanpour.bush.otsc/index.html?related>.
11. Çağaptay, Soner. "Where Goes the U.S.-Turkish Relationship?", *Middle East Quarterly*, Sohbahar 2004, 43-52.

12. Erickson, Edward J. "Turkey as Regional Hegemon -2014: Strategic Implications for The United States", *Turkish Studies*, V:3, Sonbahar 2004, 25-45.
13. Fuller, Graham E. "Turkey's Strategic Model: Myths and Realities", *The Washington Quarterly*, Vol.27, No.:3, Yaz 2004, 51-64.
14. Gunter, Micheal M. "Kurdish Future in a Post-Saddam Iraq", *Journal of Muslim Minority Affairs*, XXIII, 21, Nisan 2003, 9-22.
15. Güney, Aylin. "An Anotomy of the Transformation of the US-Turkish Allience from "Cold War" to "War on Iraq", *Turkish Studies*, VI, 3, Eylül 2005, 341-359.
16. Hobson, Christopher. "A Forward Strategy of Freedom in the Middle East: US Democracy Promotion and the 'War on Terrorism'", *Australian Journal of International Affairs*, LIX, 1, Mart 2005, 39-53.
17. "International Petroleum (Oil) Imports and Exports", *Energy Information Administration*, <http://www.eia.doe.gov/emeu/international/oiltrade.html>.
18. "Iran", *Energy Information Administration*, Ağustos 2006, <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Iran/Background.html>.
19. Kanlı, Yusuf. "Where is the Tunnel?", *Turkish Daily News*, 13 Ocak 2007, <http://www.turkishdailynews.com.tr/article.php?enewsid=63906>.
20. Katzman, Kenneth. "Iran: US Concerns and Policy Responces", Congressional Research Service, 1 Kasım 2006.
21. Le Billion, Philippe ve Khatib, Fouad El. "From Free Oil to 'Freedom oil'? Terrorism, War and US Geopolitics in the Persian Gulf", Temmuz 2003, <http://www.epnet.com/ehost>.
22. Meshabi, Mohiaddin. "Iran and Central Asia: Paradigm and Policy", *Central Asian Survey*, XXIII, 2, Haziran 2004, 109-139.

23. "Non-proliferation: Resolution 1696", 31 Temmuz 2006, <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/450/22/PDF/N0645022.pdf?OpenElement>.
24. "Non-proliferation: Resolution 1737", 27 Aralık 2006, <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/681/42/PDF/N0668142.pdf?OpenElement>.
25. Olson, Robert. "Turkey-Iran Relations, 2000-2001: The Caspian, Azerbaijan and The Kurds", *Middle East Policy*, IX, 2, Haziran 2002, 111-129.
26. Olson, Robert. *Türkiye-İran İlişkileri 1979-2004: Devrim, İdeoloji, Savaş, Darbeler ve Jeopolitik*, (Çev. Kezban Acar), Ankara, Babil Yayıncılık, 2005.
27. Park, Bill. "Iraq's Kurds and Turkey: Challenge for US Policy", *Parameters*, Sonbahar 2004, 18-30.
28. Taner, Emre. "Basın Açıklaması", *Milli İstihbarat Teşkilatı*, 05 Ocak 2007, <http://www.mit.gov.tr/basin32.html>.
29. T.C. Başbakanlık Tış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.dtm.gov.tr/ead/istatistik.htm>.
30. T.C. Başbakanlık Tış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.dtm.gov.tr/pazaragiris/ulkeler/ira/ira-tur-tic.htm>.
31. "The National Security Strategy of the United States of America", *The White House*, Eylül 2002, <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf>.
32. "U.S. Arrest of Iranians Reportedly Upsets Iraqi President",

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN JEOPOLİTİK GÜÇ MÜCADELESİNE TÜRKİYE'NİN TAM ÜYELİĞİNİN ETKİLERİ

Yazar: İsmail DURAN*

Orhan SEZGİN**

Öz

17 Aralık 2004'te müzakere tarihi alan Türkiye'nin tam üyeliğinin, Avrupa Birliği (AB)'nin jeopolitik güç mücadelesini nasıl etkileyeceği son dönemlerde en çok tartışılan sorulardan bir tanesidir. Türkiye sahip olduğu önemli coğrafi konumun yanı sıra, Avrupa, Balkanlar, Kafkaslar, Orta Asya, Orta Doğu ve Akdeniz'i birbirine bağlayan geçiş yolları üzerindedir. Aynı zamanda bu bölgelerle kültürel, tarihsel bağlara ve ekonomik ilişkilere sahiptir. Türkiye'nin üyeliği ile AB, Kafkaslar, Orta Asya, Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'da istikrar oluşturucu bir etkiye sahip olacak, Balkanlarda siyasi olarak ağırlığını arttırabilecektir. Tam üyelik sonrası Türkiye, komşu olduğu bölgelerdeki ham petrol ve doğal gazın Avrupa'ya ulaştırılmasında kolaylıkla köprü rolü üstlenebilecek, bu yolla AB enerji arz güvenliğini arttırmış olacaktır. AB'ye üye olmuş Türkiye, teknolojik açıdan sahip olduğu nitelikli ve de deneyimli ordusuyla AB'nin Güvenlik ve Savunma Politikasına ciddi katkıları olacaktır. Büyük nüfusu ve geniş tüketim talebi ile AB için, büyük bir pazar olabilecektir. Türkiye'nin üyeliği ile gerçekleşmesi muhtemel tüm bu faktörler, AB'yi jeopolitik güç mücadelesi veren diğer rakipleri karşısında başarılı kılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Jeopolitik, Güç Mücadelesi, Orta Asya, Kafkaslar, Orta Doğu, Merkez ve Doğu Avrupa, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası

* Hv.Per.Ütğm.İsmail, DURAN SAREN, 2006-2007 Ulusal ve Uluslararası Güvenlik Stratejileri 2'nci Sınıf Öğrencisi.

** P.Bnb. Orhan SEZGİN, SAREN, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi.

Abstract

It is one of the most controversial question how the membership of Turkey that was given date on 17th December 2004 will effect the struggle of EU's geopolitical power. Having an important geographical position, Turkey is on the crossing point connecting Europe, Balkans, Caucasus, Central Asia, Middle East and Mediterranean. At the same time, Turkey has cultural, historical and economic relations with these regions. With Turkey's membership, EU will gain an effect to form stability in Caucasus, Central Asia, Eastern Mediterranean, and Middle East and will increase its political weight in Balkans. After becoming a full member of EU, Turkey will take a role of a bridge to carry oil and gas from its neighboring countries to Europe; and by doing so, will raise the security of EU's energy supply. Turkey will provide significant contributions to EU's Security and Defense Policy with its experienced and technologically well-equipped army. With its large population and wide demand for consumption, it will also become a big market for EU. These factors that have good possibility to become true through the Turkey's membership to the EU, will probably help EU to reach success against its rivals in the struggle for gaining the geopolitical power.

Key Words: Geopolitics, Struggle for Power, Central Asia, Caucasus, Middle East, Central and Eastern Europe, Common Foreign and Security Policy.

1. Giriş

Avrupa Birliği (AB), II. Dünya Savaşı ve bu büyük yıkıma sebep olan rekabet ortamını barışçıl bir birliktelik yoluyla düzenlemek ve savaşı bu kıtadan uzak tutmak için ortaya atılmış bir fikrin gerçekleşmesidir. Başlangıçta altı (Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg) ülkenin sektörel bir ekonomik birlikteliği olarak yola çıkan bu oluşum, genişleyerek ve derinleşerek içeride güçlü ve

sınırları dışında olanlara kayıtsız olmayan bir birliktelik şekline dönüşmüştür. AB, 21. yüzyıldaki yeni dünya düzeni arayışlarında ortaya çıkan jeopolitik güç odaklarından biri olma yolunda ilerlemektedir. 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın ilk yarısındaki klasik devlet ve güç oluşumlarından farklı bir yapıya sahip olan AB, bu yüzyılın değişen güç algılamasının da bir örneği olabilir. Bu çerçevede, genişleme politikaları ile sınırları değişen AB, jeopolitik konumunu yeniden tanımlama süreci içersindedir.

İkinci Dünya Savaşı'nda Atatürk'ün çizdiği çerçeveyi temel alarak "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" ilkesi ile tarafsızlığını koruyarak büyük bir yıkımdan uzak durabilen Türkiye, savaş sonrası dönemde mevcut rejimini koruyabilmek ve çağdaşlaşma sürecini devam ettirebilmek için jeopolitiğini Batı Bloğu'nda tanımlamıştır. NATO ve Avrupa Konseyi üyeliği ile bu bloğa çok daha sıkı bağlarla bağlanmıştır. Kendine özgü bir sistemle ortaya çıkan AB, Türkiye için yeni bir hedef haline gelmiştir. Türkiye ve AB arasındaki yaklaşık 50 yıllık ilişkiler, 17 Aralık 2004'de Türkiye'ye müzakere tarihi verilmesiyle yeni bir boyut kazanmıştır.

Değişen uluslararası konjonktür, AB'nin küresel bir aktör olarak jeopolitik güç mücadelesine dahil olmasını gerekli kılmıştır. Soğuk Savaş'ın bitimiyle Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin tartışılmaz tek süper güç olduğu ve bu dengenin kapitalist veya liberal demokrasi temelli Batı Bloğu lehine sonuçlandığı argümanı, 11 Eylül 2001 New York ve Washington saldırıları ile adeta çökmüştür. Bu yeni bir mücadelenin başladığını göstermiştir. Küreselleşme yeni aktörlerin oluşumunu da beraberinde getirmiştir. Çin'in gerçekleştirmekte olduğu yumuşak dönüşüm sonucunda ucuz iş gücü ve artan nüfusu ile düşük maliyetli mallarının dünya ekonomisine hâkim olmaya başlaması, Rusya'nın Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin çöküşü ile kaybettiği gücünü, Putin liderliğinde yeniden enerji ve güvenlik sektöründe artan gücü ile kazanmaya çalışması, ABD'nin Irak ve Afganistan müdahaleleri ile BM ve uluslararası hukuk sisteminin geçerliliğini kaybetme aşamasına gelmesi ve enerji koridorlarının küresel güçlerin hegemonyasında yeniden düzenlenmesi; AB'nin bu güç mücadelesinin dışında kalamayacağını ortaya çıkarmıştır.

Henüz oluşum sürecini tamamlayamamış olan AB, yeni üyeler ile genişleyen sınırlarına yakın coğrafyada cereyan eden bu mücadeleye dahil olmak için siyasi ve askerî birlikteliğini güçlendirmek zorundadır. Türkiye'nin muhtemel üyeliği ile mücadele merkezlerine daha da yaklaşacak olan AB'nin, ortaya çıkacak yeni jeopolitiğini bölgesel olarak nasıl tanımlayacağı ana gündem olmaktadır. Bu doğrultuda, Türkiye'nin üyeliği ile AB'nin jeopolitiğinin nasıl değişeceği, Türkiye'nin buna nasıl katkıda bulunacağı ve jeopolitik güç mücadelesinde AB'nin nasıl bir aktör olarak sahneye çıkabileceği cevaplanması gereken sorulardandır.

2. JEOPOLİTİK'İN TANIMI VE "AVRUPA BİRLİĞİ MERKEZLİ" YORUMLANMASI

Jeopolitik, coğrafya ve politika kelimelerinin bir araya gelmesi ile oluşmuş coğrafyanın siyasi olarak yorumlanması olarak tanımlanabilir. İlk kez 1899 yılında İsveçli akademisyen Rudolf Kjellen tarafından İsveç'in sınırları hakkında yazdığı bir makalesinde kullanılmıştır.¹ Genel olarak jeopolitik kavramı, coğrafya ile siyasetin etkileşimi ve aralarındaki ilişkinin açıklanmasıdır.

Küresel siyaset ortamında kapsamlı bir stratejik inceleme yapmayı kapsayan jeopolitik, aynı zamanda devletin dış ilişkilerinin yönlendirilmesi ve yorumlanmasıdır. Jeopolitik bir inceleme; bölgenin coğrafi tasvirini, çevre ülkelerle ilişkiyi, bölgenin tabii kaynaklarını, siyasi olayları ve bölgede söz sahibi olan devletin veya devletler topluluğunun jeopolitik ilgilerinin irdelenmesini kapsamalıdır.² Uluslararası alanda jeopolitik güce sahip olan taraf; siyasal ilişkilerde, ekonomide, kültürde etkin olan, çekim alanı yaratabilen ve etki kuşağı oluşturabilen taraftır.

¹ Yılmaz Tezkan ve M.Murat Başar, *Dünden Bugüne Jeopolitik*, İstanbul, Ülke Kitapları, 2002, s.14.

² Tezkan ve Başar, a.e., s.15-16.

Üye ülke ekonomilerinin gelişmesine katkıda bulunmayı, tam istihdamı gerçekleştirerek işsizliği önlemeyi, hayat seviyesinin yükseltilmesini sağlamayı amaçlayan ve 18 Nisan 1951 tarihinde Paris'te Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu kuran Paris Antlaşmasının imzalanmasıyla temelleri atılan AB³, Avrupa tarihinin ve coğrafyasının bir ürünü olarak doğmakta olan yeni bir uygarlık modelidir. AB, parasal ve ticari uyumlar sonucunda güçlü bir şekilde ekonomik bütünleşmesini tamamlama aşamasına gelmesine rağmen, henüz siyasi ve askerî bütünleşme alanında çok büyük ilerleme kat etmemiştir.

Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte iki kutuplu sistem yıkılmıştır. AB, doğu sınırında Sovyet Bloğundan kopan ülkeler ile Malta ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)'ni 1 Mayıs 2004 tarihinde birliğe üye yapmasıyla jeopolitiğine yeni bir boyut kazandırmıştır. AB'nin jeopolitiği statik bir çerçevede değil, dinamik bir çerçevede ele alınmalıdır. Çünkü genişleme dalgası neticesinde 2004'te 3,238,062 km²'lik bir alana yayılan birlik, yeni 10 üye ülkenin katılımıyla 735,010 km² daha ekleyerek 3,973,072 km²'lik bir alana çıkartmıştır/yükseltmiştir. 1 Ocak 2007'den itibaren Romanya ve Bulgaristan'ın üye olmasıyla AB coğrafyasına 348,410 km² daha eklenmiş ve hâkimiyet alanı 4,321,482 km²'ye çıkmıştır. AB bu genişlemelerden sonra, GKRY ile Doğu Akdeniz'in derinliklerine, Doğu Avrupa'nın ötesinde Ukrayna, Moldova, Beyaz Rusya ve Rusya'ya, Güney Doğu Avrupa'da Bosna Hersek, Makedonya ve Türkiye sınırlarına ulaşmış olmaktadır. Balkan ülkeleri ve Türkiye'nin bu üyelik için farklı aşamalarda ilişkileri göz önünde bulundurulursa bu sınırların tekrar değişeceği görülmektedir. Bu sebeple AB jeopolitiği ele alınırken dinamik etkenlerle analiz edilmelidir.⁴

³ Rıdvan Karluk, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Ankara, Beta Yayınları, 1998, s.5.

⁴ Ümit Özdağ, *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Jeopolitik İnceleme*, Ankara, ASAM-Avrupa Araştırmaları Dizisi, 2002, s.18-22.

3. AB'NİN JEOPOLİTİK GÜÇ MÜCADELESİNDE BÖLGESEL YAKLAŞIMLARI

a. Orta Asya ve Kafkaslar

Rusya, İran ve Türkiye ile kesişmekte olan ve Hazar'a kıyısı bulunan Orta Asya ve Kafkaslar göz ardı edilmesi mümkün olmayan bölgelerdir. Bu coğrafya çok farklı dengelerin kesişme noktasında yer almaktadır. Rusya, Sovyetler dönemindeki gücünü kaybetse de, yine de önemli bir bölgesel aktördür. AB, Avrupa'nın güvenliği için Rusya'nın küçümsenemez önemi yüzünden, bu bölgelerle mesafeli bir politika izlemiştir.⁵ Birçok bölgesel ve küresel aktör için olduğu gibi, AB için de bu bölgenin en önemli yönü; petrol ve doğal gaz kaynakları ile Hazar Havzasında bulunan zengin kaynakların Avrupa'ya taşınmasında ana rolü üstlenmekte olmalarıdır. Petrol ve diğer enerji kaynaklarının gittikçe azaldığı günümüzde bu bölgedeki yeraltı zenginliği tüm dünyanın ilgisini çekmektedir.

AB'nin bu iki bölgeye yaklaşımı ve bakış açısı incelenirken diğer bölgelerin aksine, 1991'de Sovyetlerin dağılmasına kadar Kafkaslarla ve Orta Asya ülkeleri ile gerçek bir ilişkiler tarihi olmadığı dikkat çekmektedir. AB ile Kafkasya arasındaki ilişkiler Soğuk Savaş sonrası dönemde başlamakla birlikte, bölge ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından 1996'da imzalanan Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması (OİA) ile ciddi bir zemin üzerine oturmuştur.⁶ Bu bölgelerin Avrupa'nın büyük güçleri için önemli olduğu ve dış politika gündemlerine girdiği anlar olmuştur. Örneğin; 19. yüzyılın sonunda Orta Asya, Rusya ve İngiltere arasında anahtar bir rol oynamış, Azerbaycan'ın petrol kaynakları ABD'de ve Avrupa'da doğmakta olan petrol şirketlerinin odak noktası haline gelmiştir. Tüm bunlara rağmen, bölgedeki istikrarsızlıklar ve sorunlar göz önünde bulundurulduğunda, Kafkasya ve Orta Asya ülkeleri gelecekte AB adayı olarak görülmemektedir. Orta Asya denildiğinde ele alınan ülkeler Kazakistan,

⁵ Ali Faik Demir, "AB'nin Güney Kafkasya Politikaları", (Der.:Beril Dedeoğlu), *Dünden Bugüne AB*, Boyut Kitapları, İstanbul, 2003, s.363-366.

⁶ Demir, a.g.e., s.367.

Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Kırgızistan; Kafkasya için ise Güney Kafkasya yani Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'dır.⁷

AB'nin bu bölgelere önem vermesinin üç sebebi vardır. Bunlar; devletlerin istikrarsız yapılarının bölgenin geneline yayılma ihtimali, Avrupa'ya enerji ithal etme potansiyeli ve Avrupa'nın liberal ekonomi, insan hakları ve demokrasi gibi değerleri yaymak istemesi olarak sıralanabilir.⁸

Enerji açısından bakıldığında, Avrupa Birliği'nin petrol ve gaz ithalatında artan bağımlılığı dikkat çekmektedir. Artan talebi karşılamada dört önemli enerji havzası bulunmaktadır; Rusya, Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Hazar Havzası. AB'nin Orta Doğu ve Kuzey Afrika'ya olan enerji bağımlılığı, bu bölgelerdeki belirsizlikler yüzünden Rusya'ya kaymıştır.⁹ Fakat bu da Rusya'yı, AB ile olan ilişkilerinde güçlü ve rahatsız edici bir pozisyona dönüştüreceği düşüncesinden dolayı, AB'yi endişelendirmektedir. Enerji bağımlılığı ile ilgili endişeler, AB'yi enerji arzının çeşitlendirilmesi politikası izlemeye itmektedir. Hazar Havzası, bu çeşitlendirme politikası içinde önemli bir role sahiptir. En somut örnekleri; Kazakistan'dan Orta Doğu'ya uzanan Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu, Azerbaycan'dan Türkiye'nin Akdeniz kıyısına petrol taşıyan Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattıdır.

Güney Kafkasya, çok yakın geçmişte Avrupa Komşuluk Politikası (ENP) içerisine dahil edilmiş olsa da, jeopolitik yeri ve enerji kaynakları sebebiyle AB için özel bir ilgi alanıdır. Bu politika AB'nin faaliyet alanını genişletme ve aynı zamanda ileriki genişlemeleri de şimdiden dışlama gayesine hizmet etmektedir. Güney Kafkasya'da bu sürecin içerisinde yer almaktadır. ENP 2002'de geliştirildiğinde, yeni komşular Beyaz Rusya, Ukrayna ve Moldova ve aynı zamanda Güney Akdeniz ülkeleri ile ilişkileri idare edecek şekilde düzenlenmiştir. Güney Kafkaslar, ancak 2004'te AB'nin bölgede özel çıkarlarının

⁷ S. Neil MacFarlane, "Caucasus and Central Asia: Towards a Non-Strategy", *European Security Studies*, European Union Institute for Security Studies, 2004, Occasional Paper Series, No:37, s.3-4.

⁸ MacFarlane, a.e., s.9.

⁹ MacFarlane, a.e., s.10.

olduğunu fark etmesi ile birlikte ENP'ye dahil edilmiştir. ENP, AB müktesebatında geniş bir yere sahip olmakla birlikte üyelik perspektifi içermeyen ülkelere AB'nin paylaşılan değerlerini yaymayı temel almaktadır.¹⁰ AB, Rusya ile olan ilişkilerini de ENP politikaları çerçevesinde sürdürmektedir.¹¹ Bu sayede bölgesel bir güç olan Rusya ile siyasi ve ekonomik ilişkileri iyi tutmaya çalışmakta, enerji güvenliğini sağlamayı amaçlamaktadır. Her ne kadar Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan, Kafkasların güneyindeki ülkeler olarak somut bir AB üyeliği perspektifi ile meşgul olmasalar da AB, ENP aracılığıyla bu ülkelerle yakın bağlar kurmaya çalışmaktadır.

AB Özel Temsilciliği (EUSR)'nin işlevi de önemli bir araçtır. EUSR, çatışma çözümünde ve devlet-yapımı çalışmalarında rol almaktadır.¹² Güney Kafkasya'ya uluslararası ilginin odaklanmasının temel sebebi doğal kaynaklar, yani doğal gaz ve petroldür. AB, enerji tedariki konusunda çok sınırlı sayıda ülkeye bağımlı durumdadır. Gelecekte artacak enerji ihtiyacını karşılama açısından Güney Kafkasya'daki enerji kaynaklarının çok büyük önemi olduğu gibi, aynı zamanda bu bölge Hazar gazı ve petrolünün transferi için ana geçiş yolları üzerindedir.

Rusya'nın bu bölgedeki bölgesel bir güç olarak etkisi azımsanamayacak kadar büyüktür. Rusya, yapıcı bir şekilde müdahil olmadan bu bölgedeki sorunlar diyalog çerçevesinde çözümlenemeyecektir. AB'nin rolü potansiyel olarak kolaylaştırıcı bir rol durumundadır. Rusya; AB, NATO ve ABD'nin, Güney Kafkasya ülkeleri ile askerî işbirliği ve bölgesel güvenlik politikalarını da içine alan tüm konularda işbirliği yapma hakkını kabul etmiştir. Bu doğrultuda ABD Başkanı Bush ve Rusya Federasyonu (RF) Devlet Başkanı Putin arasında Mayıs 2002'de imzalanan Ortak Deklarasyon'a

¹⁰ Andreas Marchetti, "Widening Without Enlarging the European Neighborhood Policy and the South Caucasus", *Turkish Policy Quarterly*, 2006, C.5, No:2, s. 65-67.

¹¹ Esra Hatipoğlu, "Yeni Komşuluk Politikası'nın AB-Rusya İlişkilerine Etkisi", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Kasım 2004-Ocak 2005, Yıl:6, Sayı:23, s. 99.

¹² Peter Semneby, "The Role of the EU in the Resolution of Conflicts in the South Caucasus", *Turkish Policy Quarterly*, 2006, C.5, No:2, s. 18.

göre; Orta Asya ve Güney Kafkasya'da tüm devletlerin istikrarını, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü ortak çıkar olarak kabul ettiklerini belirtmişlerdir. ABD ve Rusya, içerisinde Dağlık Karabağ ve Abhazy'a'nın da bulunduğu bölgesel sorunların çözümünde işbirliği yapmayı hedeflemişlerdir.¹³ Bu bağlamda Soğuk Savaş sonrası jeopolitik güç boşluğunun ortaya çıktığı bölgelerden biri olan Kafkasya'da ABD'nin de yeni oluşan düzen içerisinde yer almaya çalıştığı görülmektedir.

AB, Orta Asya ülkeleri ile olan ilişkilerini genel olarak Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerine TACIS (BDT Ülkelerine Teknik Yardım) programı çerçevesinde sürdürmektedir.¹⁴ Bu yardımlar piyasa ekonomisine geçiş, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü teşvik etmek için kullanılmaktadır. Orta Asya ülkeleri, Avrupa Komşuluk Politikaları içinde yer almamalarına rağmen AB'nin ilgi alanı dışında değildirler.

b. Merkez-Doğu Avrupa ve Balkanlar

Soğuk Savaş boyunca demir perdenin arkasında kalan Merkez ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Balkan ülkeleri, 1989 sonrası hızlı bir liberalleşme süreci yaşadılar. Bu sürecin devamlı ve başarılı olabilmesi için yeni bir dış dinamik olarak liberal demokrasi ve pazar ekonomisini savunan AB aktörü sahneye çıkmıştır. İki kutuplu dünyanın Doğu Bloğunun çökmesi ile ortaya çıkan siyasi belirsizlik ortamı jeopolitiğin yeniden güç kazanarak tanımlanmasını sağlamıştır. Sovyet Bloğu ülkelerinin ideolojik ipotekten kurtulmaları sonucu ortaya çıkan kargaşanın yatışmaya başlaması ile AB bu ülkeleri kendi bünyesine alıp sınırlarını ve pazarlarını daha da genişletmeyi hedeflemiştir. Bu sayede Doğu Avrupa'da ve Balkanlarda güçlü bir aktör olarak rol almaya çalışmıştır.

¹³ Stepan Grigoryan, "Solving South Caucasia Conflicts and Building Regional Security: European and Euro-Atlantic Integration as A Potential Path to Peace", *Turkish Policy Quarterly*, 2006, C.5, No:2, s.147.

¹⁴ Hatipoğlu, a.g.e., s.100.

AB'nin, Merkez ve Doğu Avrupa için yapmış olduğu çağdaş tanımlamaya rağmen, Soğuk Savaş'ın kapanma evresinde dikkatler genel olarak beş ülkenin üzerine toplanmıştır. Bunlar; ekonomik reformlar sonucunda Sovyet döneminin etkilerinden büyük ölçüde kurtulmuş olan Macaristan, Çekoslovakya, Polonya, Romanya ve Bulgaristan'dır. Bu ülkelerin muhtemel AB üyelikleri, onların Doğu Bloğundan kopup "Avrupa'ya geri dönüşü" olarak olumlu bir yaklaşımla karşılanmıştır.¹⁵ AB'nin, Merkez ve Doğu Avrupa tanımlaması bu ülkelerle sınırlı kalmayarak Beyaz Rusya, Ukrayna ve Moldova dışındaki bölge ülkelerini bu faaliyet alanı içerisinde ele almıştır. Nitekim 10 Merkez ve Doğu Avrupa ülkesi Mayıs 2004, Balkan ülkelerinden Romanya ve Bulgaristan ise 1 Ocak 2007 itibariyle AB üyesi olmuşlardır. Hırvatistan ile müzakerelere başlanmış, Makedonya'nın AB adaylığı kabul edilmiş ve diğer ülkelerle de Avrupa Komşuluk Politikası çerçevesinde ilişkileri sürmektedir.¹⁶ Fakat Beyaz Rusya'nın, Ukrayna'nın ve Moldova'nın AB ile organik bir ilişki bağı bulunmasa da AB'nin sınır komşusu olan bu ülkeler jeopolitik açıdan özel ilgi alanlarıdır.

c. Doğu Akdeniz ve Orta Doğu

Akdeniz, tarihin her döneminde büyük güç olma iddiasında bulunan her devlet tarafından ilgi görmüş ve bu bölge üzerine politikalar oluşturulmuştur. Bu bölgenin önemi, kaynak olarak bizzat bu denizin kendisinden değil, kaynaklara geçiş özelliği taşımasından ileri gelmektedir. Akdeniz, zaman içerisinde bir ticaret yolu haline gelmiş ve yüksek miktardaki gelirler onun korunmasını zorunlu hale getirmiştir.

Akdeniz bölgesi, tarihi birikimi ve coğrafi konumu ile önemli bir ticaret merkezi aynı zamanda da siyasi olarak karışık bir bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, ortaya çıkan ve günden güne büyüyen Kuzey-Güney farkı, AB'yi bu bölge üzerinde yeni stratejiler oluşturmaya itmiştir. Avrupa ile Afrika arasındaki ekonomik, politik,

¹⁵ Charlotte Bretherton and John Vogler, *The European Union as a Global Actor*, Routledge, Londra, 1998, s.144.

¹⁶ Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, (Çevrimiçi) www.deltur.com.tr, 09 Ocak 2007.

sosyal ve demografik açıdan gelişmedeki dengesizlik çok büyüktür. Bu dengesiz dağılım, Akdeniz ülkelerinin kendi aralarındaki yüzölçümü, ekonomik yapı, siyasi istikrarsızlık ve kaynaklar açısından da büyük farklılıklarla birleşmektedir.¹⁷

Bu bölgedeki siyasi istikrarsızlık ve sorunlu ekonomiler, AB ülkelerini çok yakından ilgilendirmektedir. AB ülkelerine bu bölgeden büyük bir göç olduğu görülmektedir. AB'nin Akdeniz ülkeleri ile olan ilişkileri tek bir seviyede olmayıp; 1990'lara kadar genel olarak AB ve Akdeniz ülkeleri arasındaki ikili ilişkiler olarak şekillenmiştir.¹⁸

2'nci Dünya Savaşı sonrası Akdeniz'de, ABD ve SSCB başat güçler olarak dikkat çekmektedir. AB ise, Soğuk Savaş sonrası dönemde bu çevrede aktif rol almaya başlamıştır. 1990'dan sonra Avro-Akdeniz stratejik alanı kurulmaya çalışılmış ve Yenilenmiş Akdeniz Politikası adı altında, bölgeye yönelik politikalar oluşturulmuştur. 1995 yılında AB ülkeleriyle üye olmayan on iki Akdeniz ülkesi (Cezayir, Fas, Filistin, İsrail, Kıbrıs Rum Kesimi, Lübnan, Malta, Mısır, Suriye, Tunus, Türkiye, Ürdün) bir araya gelerek Barselona Deklarasyonu'nu ortaya koymuşlardır.¹⁹

Akdeniz Bölgesi ve Orta Doğu'nun coğrafi konumu Avrupa için çok stratejik bir önem oluşturmaktadır. Avrupa'nın tükettiği petrolün büyük bir kısmı Orta Doğu'dan ve Kuzey Afrika'dan gelmektedir. AB petrol ithalatının %30'unu Arap Bölgesinden (Irak %2, Nijerya %3, Cezayir %3, İran %5, Libya %8, Suudi Arabistan %9) yapmaktadır.²⁰ Akdeniz tarihten bu yana en önemli taşıma yollarından biri olmakta ve tedarik edilen ham petrol ile diğer ham maddeler bu geçiş yolu ile taşınmaktadır. Sanayi devriminden bugüne kadar Avrupa sanayisinin hayatta kalması için Akdeniz ticaret yolunun güvenliğinin sağlanması

¹⁷ İstanbul Ticaret Odası, *Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası*, Yayın no:1996-30/AB 7, İstanbul, Temmuz 1996, s. 2.

¹⁸ a.e., s. 3-5.

¹⁹ Savaş Biçer, "Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası ve Barselona Süreci", *Düünden Bugüne Avrupa Birliği*, (Der.:Beril Dedeoğlu), İstanbul, Boyut Kitapları, 2003, s. 397-418.

²⁰ Avrupa Komisyonu AB Enerji Politikası Raporu, (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/energy/energy_policy/doc/02_eu_energy_policy_data_en.pdf, 25 Aralık 2006.

gerekmektedir. Örneğin Cezayir'deki huzursuzluklar AB'nin enerji (doğal gaz ve petrol) kaynaklarını tehdit etmekte, Arap-İsrail gerginliği AB'nin bu bölgedeki menfaatlerini olumsuz etkilemektedir.²¹

AB'nin bölgesel ilişkilerde duruşunu belirleyen en önemli faktörlerden biri ticari faktördür. Orta Doğu, AB'nin ticari ilişki içinde bulunduğu bölgelerden biridir. Bu ticari ilişki birliğin ekonomisinde büyük bir yere sahiptir. 2004'te AB'nin bu bölgedeki ülkelerden yaptığı ithalatı 59,4 milyar dolar iken, ihracatı da 92 milyar Dolar civarında gerçekleşmiştir.²²

Akdeniz bölgesi, Güney Doğu Akdeniz'deki karışıklıkların bu yakın coğrafyada yer alması nedeniyle, AB için stratejik ve jeopolitik açıdan önemi yüksek, vazgeçilmez bir bölge haline gelmiştir. AB'nin bu bölge ile olan işbirliğini ilerletmek istemesinin nedeni; Arap Bölgesi'nden petrol tedariki ve uzun vadeli siyasi nedenlerin yanı sıra ticari çıkarlardır.

AB'nin; Orta Doğu'daki geleceği ilk olarak, İsrail ve Arap dünyası arasındaki çeşitli çatışmaların durdurulması, aynı zamanda 11 Eylül travması sonucu ortaya çıkan Irak Savaşı'nın yarattığı istikrarsızlığın azaltılmasında yatmaktadır. İkinci olarak ise bölgede güç kazanmak isteyen AB'nin önkoşul olarak güçlü bir siyasi irade oluşturarak kendi pozisyonunu bütünleşmiş bir temele oturtarak uzun soluklu bir çaba göstermesiyle ve projelere yeterli kaynakları aktarabilmesi ile ilişkilidir²³.

Bölgede şu an için egemen güç ABD'dir. 11 Eylül sonrası uluslararası hukuku ve diğer devletleri hiçe sayarak Irak'ı işgali ve bunun karşısında kimsenin ses çıkarmaması bölgede egemen güç olduğunun göstergesidir. AB'nin Akdeniz politikası ABD'nin Orta Doğu

²¹ A. Halis Akder, *Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası ve Türkiye*, Friedrich Ebert Stiftung Ekonomi Forumu, İstanbul, 1998, s. 5-10.

²² Dünya Ticaret Örgütü Raporu, (Çevrimiçi) http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2005_e/its05_byregion_e.pdf, 27 Ocak 2007.

²³ Soren Dosendrode ve Anders Stubkjaer, *The European Union and the Middle East*, Contemporary European Studies, New York, 2002, s.153-162.

ve Kuzey Afrika politikasıyla çelişmemekte ve hatta paralellik göstermektedir. ABD; bu bölgede dış ticarete ve yabancı yatırımlara açık serbest ticaret bölgelerinin hâkim olmasını, bu bölgeye dönük temel politikalarından biri olarak işletmektedir. AB'nin bu bölgeye dönük politikaları da ekonomik anlamda aynı amaca sahiptir. 1995'te Barselona Konferansı ile başlayan 27 üyeli Avrupa-Akdeniz Ortaklığı üç sepet içermektedir; ekonomik, stratejik ve sosyo-kültürel sepetler. Bunlardan en önemlisini ekonomik sepet oluşturmaktadır. Bu sepet çerçevesinde AB, Akdeniz Kalkınma Yardımı (MEDA) ile 2010'da Akdeniz serbest ticaret bölgesi kurmayı hedeflemiştir. Stratejik sepette ise nihai hedef ortak barış ve istikrar alanı oluşturmaktır. Sosyo-kültürel sepette ise Akdeniz kültürü ile ilgili araştırmalar, konferanslar ve projeler amaçlanmaktadır.²⁴ AB'nin bu çabalarının altında yatan asıl sebep; ABD'nin yanı sıra bölgede söz sahibi olmak, bu bölgedeki ülkelerden kaynaklanacak tehditleri bertaraf ederek istikrarlı bir Akdeniz oluşturmak, ticaret yolunu kazançlı kılmak, aynı zamanda petrol ve doğal gazın güvenli akışını sağlamaktır.

4. TÜRKİYE'NİN JEOPOLİTİK ÖNEMİ

Türkiye, stratejik önemi yüksek; Avrupa, Balkanlar, Kafkaslar, Orta Asya, Orta Doğu ve Akdeniz'i birbirine bağlayan geçiş yolları üzerinde; Asya için hava ve kara ulaşımı; Rusya ve Ukrayna için deniz ulaşımı ile transit rota üzerinde bulunmaktadır. Komşuları Avrupa için enerji arzını bu geçiş yollarıyla sağlamaktadır. Aynı zamanda önemli su kaynaklarına hâkim bir bölge üzerindedir. Ekonomik ve demografik açıdan baktığımızda da Türkiye önemli bir aktördür. Dünyanın 20. büyük ekonomisi durumunda bulunmaktadır.²⁵

²⁴ Sheila Carapico, "Euro-Med:European Ambitions in Mediterranean", *Middle East Report*, No:220, Sonbahar 2001, s. 25.

²⁵ CIA Web Sitesi. (Çevrimiçi), <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/rankorder/2001rank.html>, 10 Aralık 2006.

Soğuk Savaş döneminde Batı Bloğunun doğudaki ön kalesi niteliğinde olan Türkiye Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile stratejik bir ihmal ile karşı karşıya kalmıştır. Ancak, Basra Körfezi'nde yaşanan gelişmeler Türkiye'nin jeopolitik önemini tekrar gündeme getirmiştir. Türkiye Doğu Bloğunun çökmesi ve Soğuk Savaşın sona ermesi neticesinde ortaya çıkan ihmal durumunu, sahip olduğu coğrafi konumun verdiği avantajla aşabilmiştir. Bu coğrafi konum üç kıtayı birleştiren, doğu-batı ve kuzey-güney eksenlerinin kesişme noktasında Karadeniz ve Akdeniz havzalarının merkezi konumunda yer almaktadır. Buna ek olarak Türkiye coğrafi konumunun verdiği olanaklarla aynı anda Orta Doğu, Balkan, Akdeniz, Karadeniz, Avrupa ve Asya ülkesidir.²⁶ İçinde bulunulan yeni süreçte bu jeopolitiğin dinamik, hareketli ve etken bir güç mücadelesine yön verdiği görülmektedir.

Türkiye, Balkanlar'dan Kafkasya'ya, Karadeniz'den Akdeniz'e uzanan coğrafyada barış, istikrar ve ortak refahın kök salmasına hizmet etmeyi hedefleyen bir ülkedir. Balkanlar'dan Kafkasya'ya ve Orta Asya'ya, Karadeniz ve Akdeniz havzalarından Orta Doğu'ya uzanan geniş bir coğrafyanın merkezinde yer alan Türkiye, siyasi, ekonomik ve kültürel bakımdan vazgeçilmez bir istikrar unsurudur.

Diğer taraftan, Orta Asya Cumhuriyetleri'nin bağımsızlıklarını kazanmaları Türk dış politikasına yeni bir boyut getirmiştir. Orta Asya Cumhuriyetleri bağımsızlıklarını kazandıktan sonra dış dünyaya Türkiye üzerinden açılma olanağı bulmuşlar, Türkiye, bir bakıma bu ülkeler için bir pencere olmuş, dünya ile bütünleşmeleri sürecinde de söz konusu ülkelerin önemli bir ortağı haline gelmiştir. Bu çerçevede, Türkiye, Orta Asya Cumhuriyetleri'ne Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) gibi uluslararası örgütlere üye olmaları, NATO'nun Barış İçin Ortaklık (BİO) programına katılmaları gibi konularda ve diğer birçok konuda her türlü yardımda bulunmuştur. Bölgede faaliyet gösteren irili

²⁶ İ. Yaşar Hacısalihoğlu, *Yeni Dünya Düzeni Arayışı ve Türkiye*, İstanbul, Çantay Kitabevi, 2001, s. 146.

ufaklı 1000'in üzerindeki Türk şirketinin doğrudan yatırımı ve müteahhitlik hizmetlerinin miktarı kayda değer bir büyüklüğe ulaşmıştır.²⁷

Türkiye için Balkanlar tarihsel, kültürel bir miras niteliği taşımasının yanı sıra, coğrafi konum açısından Avrupa'ya uzanan eksen üzerinde bulunması nedeniyle Soğuk Savaş sonrası yeniden kurulan ilişkiler düzeninde yerini korumaktadır. Bu noktadan bakıldığında Avrupa'nın kıtayı bütünleştirici ulaşım politikaları ve projeleri açısından Balkanlar bölgesi, Türkiye için eksen bölge pozisyonundadır. AB'nin özellikle Yunanistan merkezli Balkan ulaşım hatlarından bazıları Türkiye üzerinden Kafkaslar ve Orta Doğu'ya yöneliktir. Balkanlar ve Türkiye ilişkilerinin ekonomik boyutu da önemli bir yere sahiptir. Türkiye, Balkan ülkelerinden özellikle Romanya ve Bulgaristan ile yoğun bir ekonomik ilişkiye sahip olmakla birlikte Arnavutluk, Makedonya ve Bosna Hersek eksenini Türkiye'nin açılım gerçekleştirmekte olduğu ülkelerdir.²⁸

Kafkaslar ve Orta Asya eksenini Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkardığı mücadeleli, gerilimli bir başka jeopolitik boşluk örneğidir. Kafkaslar ve Orta Asya bir bütünlük içinde değerlendirilerek Hazar Havzası'ndaki enerji kaynakları jeopolitiğin en önemli unsuru durumuna getirilmektedir. Kafkaslar ve Hazar Havzası sahip olduğu büyük enerji kaynakları nedeniyle başta ABD ve Rusya olmak üzere büyük güçlerin ilgi odağıdır.

Türkiye, enerji kaynaklarının belirlediği jeopolitik mücadele içinde belirleyici ve yönlendirici nitelikleriyle aktif bir bölgesel güç konumu elde etmeyi hedeflemektedir. Bununla beraber, Türkiye'nin Kafkaslar politikasında coğrafi yakınlığın verdiği öncelikli konumun yanı sıra, tarihi ve kültürel bağların da önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Hazar Denizi ve çevresi doğal gaz ve petrol rezervleri açısından oldukça zengin kaynaklara sahiptir. Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı projesi

²⁷ Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, *Türkiye'nin Üyeliği'nin Muhtemel Etkileri Raporu*, Ankara, Kasım 2004, (Çevrimiçi) <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/etki/olasi-i.pdf>, 25 Aralık 2006.

²⁸ Hacısalıhoğlu, a.g.e., s.147-151.

Türkiye için önemli olmakla birlikte, Türkiye bu proje ile bölgede daha aktif bir rol üstlenmeyi amaçlamaktadır. Türkiye'nin Kafkaslar ve Orta Asya ile ilişkisinde bölgenin Soğuk Savaş sonrasında toplumsal ve idari açıdan yeniden yapılanma gereksinimi içinde olması önemli bir faktördür.²⁹ Muhtemel rezervler, petrol ve doğal gaz üretimleri ve üretici ülkeleri, tüketim ve pazarlama koşulları, boru hatları ve diğer ulaştırma proje ve politikaları bölgeler arası bütünleşmenin oluşma nedenlerindedir. Bu bağlamda ABD, diğer bölge dışı güçler ve Rusya bölgeye yönelik stratejilerini, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz boru hatları ile bütünleştirmektedirler. Dolayısıyla Türkiye'nin hâli hazırda olan boru hattı projeleri daha büyük bir önem kazanmaktadır.

Türkiye'nin jeopolitik yerini bu denli önemli yapan noktalardan biri; onun, Orta Doğu jeopolitiğine; kültürel, sosyal, ekonomik, ticari, enerji ve güvenlik açılarından dahil olmasıdır. Soğuk Savaş'ın bitimiyle uzlaşmaz çatışmaların hâkim olduğu, güç mücadelesinin en yoğun şekilde yaşandığı, jeopolitik boşluk oluşmuş bölgelerden biri de Orta Doğu'dur. Dünya petrol rezervlerinin önemli bir kısmına sahip olan Orta Doğu ülkelerinin geneline hâkim olan totaliter rejimlerin istikrarsız politikaları sebebiyle zaman zaman dünya enerji sektöründe dengesiz bir profil ortaya çıkmaktadır. Enerji kavgasının merkezi konumunda bulunan bu bölgeye yakın coğrafyası, tarihsel hafızası, kültürel ve dinsel bağları ve en önemlisi yarım asırdan fazla işleyen demokrasisi Türkiye'ye bu bölgede ayrı bir önem yüklemektedir.³⁰ Bunu, Türkiye'nin seksen yılı aşkın bir zamandır bu çatışma bölgesinde herhangi bir çatışmaya ve savaşa müdahil olmadan kalabilmesi ile doğrulayabiliriz.³¹ 11 Eylül sonrası süreç, bir kez daha göstermiştir ki, bölgenin iç dinamikleri bilinmeden yapılan her hamle çok farklı sonuçlar doğurmaktadır. Türkiye'nin, bu bölgenin coğrafi olarak Batı'ya açılan kapısı olmasının yanı sıra, yaşadığı demokrasi ile bir model teşkil ederek kültürel, siyasi ve sosyal olarak da Batı'ya açılan kapısıdır.

²⁹ Milli Savunma Bakanlığı Resmi Web Sitesi, *Türkiye'nin Jeopolitik, Jeostratejik ve Ekostratejik Önemi*, (Çevrimiçi) <http://www.msb.gov.tr/Birimler/GnPPD/GnPPDBeyazKBol1Kis2.htm>, 21 Şubat 2007.

³⁰ Hacısalihoğlu, a.g.e., s.165-174.

³¹ Ramazan Özey, "Türkiye'nin Coğrafyası ve Jeopolitiği Neden Önemlidir", *Stradigma E-Dergi*, Ekim 2003, (Çevrimiçi) www.stradigma.com, 21.Şubat 2007.

5. AB'NİN JEOPOLİTİK GÜÇ MÜCADELESİ ve TÜRKİYE'NİN TAM ÜYELİĞİ

a. Türkiye ve AB Jeopolitiğinde Orta Doğu ve Doğu Akdeniz

Türkiye'nin üyeliği, AB sınırlarını Orta Doğu'ya kadar genişletecektir. Bu, hem AB için hem de AB içindeki Türkiye için dış politika algılamasının yeniden tanımlanmasını beraberinde getirecektir. AB'nin komşuluk politikaları çerçevesinde Orta Doğu gibi istikrarsız bir çatışma ortamına komşu durumuna gelme ihtimali, Türkiye'nin AB üyeliğine karşı çıkanların güçlü argümanlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan, AB içinde demokrasisini güçlendirmiş bir Türkiye'nin bölgedeki anti-demokratik ülkeler için bir dönüştürücü rolü olacağı da ileri sürülmektedir.³²

Orta Doğu bölgesinin jeopolitik güç mücadelesine sahne olmasının en büyük sebebi bölgenin petrol ve doğal gaz kaynakları açısından çok zengin olmasıdır. Özellikle 11 Eylül'den sonra ABD Büyük Orta Doğu Projesi ile Orta Doğu'daki petrol kaynaklarını ve bu kaynakların dünya ticaretine açılma noktalarını tek taraflı olarak kontrol etmek istemektedir. Bölgede beliren bir başka güç ise Çin'dir. Çin'in esas petrol kaynağı Orta Doğu'dur. Ülkeye giren petrolün yüzde 51'i özellikle Suudi Arabistan, Kuveyt ve İran gibi bölge ülkelerinden temin edilmektedir. Bu nedenle Orta Doğu bölgesi Çin'in enerji kaynaklarına yönelik ürettiği dış politikada hayati bir konuma sahiptir. Zira, Orta Doğu dışından Çin'e akan petrol, hem Çin için daha maliyetlidir hem de kısıtlı rezervlere sahip olunmasından dolayı çok fazla gelecek vaat etmemektedir. İran'ın Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu eski temsilcisi Ali Ekber Salehi'nin Kasım 2004'deki "Biz Çin'le birbirimizi tamamlayan iki ülkeyiz. Onlar sanayiye sahip, biz enerjiye sahibiz" açıklamaları, Çin ve İran arasındaki yakınlaşmanın ifadesidir. Ayrıca Çin'in, Hürmüz Boğazı'ndaki Amerikan askerî varlığına karşı, bölgeden çok da uzak olmayan bir yere Pakistan-Gwadar'a bir askerî deniz üssü inşa etmesi ve Şanghay İşbirliği Örgütü'nü kurması Çin'in bölgeye yönelik ilgisiz

³² Zeynep Dağı, Yeni Komşuluk: "Türkiyeli Avrupa, Avrupalı Orta Doğu", *Foreign Policy*, Aralık 2005-Nisan 2006, s. 82.

kalmadığının göstergesidir.³³ Türkiye'nin tam üyeliği ile AB, Orta Doğu'daki güç mücadelesi içerisinde etkili bir şekilde yer alabilecek ve bölgede meydana gelebilecek dengeleri belirleyen taraf olabilecektir.

Doğu Akdeniz ülkeleri arasında güçlü bir demokrasiye sahip olan Türkiye, birçok belirsizliğin hüküm sürdüğü bölgede kritik bir role sahiptir. Soğuk Savaş sonrasında Akdeniz bölgesinin önemi, Avrupa'nın güvenliği için daha da artmıştır. AB, Türkiye üzerinden Akdeniz'e ulaşacak doğal gaz ve petrol boru hatlarının olumlu katkılarından çıkar sağlamak istemektedir. İtalya ve Avusturya'ya ulaşacak, Yunanistan üzerinden geçen doğal gaz boru hattı projesi bu çerçevede önem arz etmektedir.³⁴ Ayrıca 13 Temmuz 2007 tarihinde Türkiye-İran arasında imzalanan enerji konusunda mutabakat ile Türkmen gazı, İran ve Türkiye üzerinden geçerek Avrupa'ya pazarlanabilecektir. Antlaşma çerçevesinde Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na İran'ın Güney Pars doğal gaz yataklarının üç bölgesinde çalışma ruhsatı verilmiştir. Türkiye, İran'ın Asaluyeye bölgesindeki değeri yüksek doğal gazla birlikte Türkmen doğal gazını alarak Avrupa'ya ulaştırabilecektir.³⁵ Doğu Akdeniz'deki sorunların çözülmesiyle Akdeniz'de oluşacak barış atmosferi Avrupa'nın güvenliğini daha da güçlendirecektir. Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Kesiminin yanı sıra Türkiye'nin de AB'ye üye olması, Doğu Akdeniz'in bir barış ve güvenlik denizi haline gelmesine katkı sağlayacaktır.

Türkiye'nin, Orta Doğu ile mevcut köklü tarihi, kültürel ve sosyal ilişkileri ile coğrafi yakınlığı, bölgedeki olumlu veya olumsuz her gelişmeden doğrudan etkilenmesi sonucunu yaratmakta, bu durumda Orta Doğu'daki sorunlarla yakından ilgilenmesini gerektirmektedir. Orta Doğu ülkelerinin AB ile ilişkilerinde bir kapı vazifesi gören

³³ İnanç Özekmekçi, "Türkiye'nin Doğu Sınırında Yeni Bir Güç: Çin", *Dış Politika Forumu*, (Çevrimiçi) <http://www.dispolitikaforumu.com/cin.pdf>, 10 Ocak 2007.

³⁴ Nejat Tarakçı, "Jeopolitik Gerçeklere Aykırı Bir Birlik:AB", *AB Ders Notları*, (Der.:İrfan Kalaycı), İstanbul, Nobel Yayınları, 2006, s.24-25.

³⁵ "Türkiye ve İran'ın Doğal Gazda Stratejik İşbirliği" başlıklı haber, <http://www.mehrnews.com/tr/NewsDetail.aspx?NewsID=518019>, 19 Ekim 2007.

Türkiye, Orta Doğu'da barış ve istikrarın tesisine katkı yapacak şekilde, mevcut işbirliğini idame ettirecek ve her alanda daha da geliştirecektir.³⁶

Türkiye, AB'ye tam üyelik sürecinin bir getirisi olarak; Batı ve modern siyasal değerlerle bir barış ve istikrar ortamının oluşturulmasını sağlayarak, Orta Doğu'da dinin siyasallaşması için en önemli etkenlerden olan Batı karşıtlığının çözülebilmesi için rol oynayabilir.³⁷ Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları gibi siyasal değerlerin bu bölgede de kabul görmesini ve kronikleşmiş sorunların çözümünü sağlayabilir.

Türkiye, Akdeniz'de Avrupa Birliği'nin aktif olarak yer almasını desteklemektedir. Türkiye Arap ülkeleriyle uzun bir ilişki geçmişine ve ticari bağlara sahiptir. Aynı zamanda İsrail ve diğer Akdeniz ülkeleriyle de gelişmiş işbirliği ve yakın bağları bulunmaktadır.³⁸ Türkiye ve AB, Irak'ın geleceği ile ilgili istikrarlı ve demokratik bir ülke görmeyi hedeflemelerinde aynı politikaya sahip bulunmaktadır. Türkiye; Irak'a komşu ülkelerle yapısal diplomatik ilişkiler geliştirerek, Irak'ın bütünlüğünü desteklemektedir. Türkiye, Irak'ın istikrara kavuşmasında ve yeniden yapılanmasında önemli bir role sahiptir. Bunun yanı sıra Türkiye, uzun yıllar boyunca önemli bir ticaret ortaklığı bulunan Irak'ta ekonomik çıkarlara sahiptir.³⁹ Irak savaşında, kendi içinde ortak bir tutum geliştiremeyen AB, bölgedeki yeraltı kaynaklarından sağlayacağı menfaat gerekçesiyle Irak'ın yapılanmasında ve bölgede rol oynamayı hedeflemektedir. Bunun için Türkiye kilit noktada bulunmaktadır.

Türkiye, İran'da yaşayan Azerilerle olan tarihi bağları aracılığıyla İran'ı dışa açma ve etkileme açısından önemli bir ülkedir. Türkiye'nin AB üyeliği ile birlikte, AB ve İran arasındaki sınır daha yoğun bir hâle gelecek, güvenlik sorunları azalacak ve enerji hatlarının Avrupa'ya

³⁶ Sedat Laçiner ve diğerleri, *Türkiye'nin Üyeliğinin AB'ye Olası Etkileri*, İstanbul, Hayat Yayınevi, 2004, s.64-70.

³⁷ Paul Kubicek, "Turkey's Place in New Europe", *Perceptions*, Sonbahar 2004, s. 52-55.

³⁸ Avrupa Komisyonu 2006 İlerleme Raporu, s.71-72, (Çevrimiçi) <http://www.abhaber.com/rapor>, 05 Ocak 2007.

³⁹ Dağı, a.g.e., s. 100.

güvenli bir şekilde uzanması sağlanabilecektir.⁴⁰ Ayrıca bölgede güç sahibi olmak isteyen Çin ile ABD karşısında, coğrafi olarak yakınlaşacak AB'nin konumunu güçlendirebilecek, daha güçlü siyasi, politik ve ekonomik ilişkiler kurabilecektir.

b. Türkiye ve AB Jeopolitiğinde Merkez-Doğu Avrupa ve Balkanlar

Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan Doğu Avrupa'nın AB'ye üye ülkeleri olarak; Türkiye jeopolitiği ile ayrı ilişkilere sahiptirler. Romanya ve Bulgaristan'ın üyeliği ile Karadeniz'e ulaşan Avrupa Birliği, muhtemel Türkiye üyeliği ile Karadeniz'in büyük kısmını kontrol edebilme imkânına sahip olacaktır. Karadeniz'in Rusya, Türkiye ve Avrupa enerji transferi açısından oynadığı önemli rolü göz önüne alındığında, Kuzey-Güney, Doğu-Batı enerji koridorunda bulunan bu bölge AB'nin ve Rusya'nın mücadele alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Avrupa'nın özellikle kıtayı bütünleştirici ulaşım projeleri açısından Balkanlar, Türkiye için odak bölge durumundadır. AB'nin özellikle Yunanistan eksenli Balkan ulaşım hatlarından ikisi Türkiye üzerinden Kafkaslar ve Orta Doğu'ya yöneliktir. Bu konu, aslında Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası yeni jeopolitik konumu açısından da son derece önemlidir. Türkiye merkezli ulaşım bağlantılarının bir ayağı Balkanlar, bir ayağı Kafkaslar ve Orta Asya, bir ayağı da Orta Doğu'dur. Sadece kara yolu değil, deniz, hava ve demir yolları ile Türkiye, AB'nin ekonomik, siyasi ve kültürel olarak doğuya açılan kapısı durumunda olmaktadır. Balkanlar ve Türkiye arasındaki ticari ilişki de gittikçe artan bir çizgi takip etmektedir. Bulgaristan ve Romanya ticari ilişkilerin en fazla yoğunlaştığı ülkelerdir. Türkiye, bu ülkelerle Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü çatısı altında da özel ilişkilere sahiptir. Uzun yıllar Osmanlı yönetimi altında yaşayan Arnavutluk, Bosna Hersek, Kosova, Makedonya ve diğer Batı Balkan devletleri siyasi ve kültürel hafızaları doğrultusunda Türkiye ile bir yakınlık politikası ilişkisi içerisinde

⁴⁰ Laçiner ve diğerleri, a.g.e., s. 82.

bulunmaktadır.⁴¹ Eski Yugoslavya Devletlerinde hala devam eden insan hakları ve devlet oluşumu ile ilgili problemlerin çözümünde AB üyesi ve geniş bir bölgesel hafızaya sahip Türkiye önemli bir rol oynayacaktır. Son 10 yıl içerisinde Türkiye Batı Balkanlar'da (Hırvatistan, Sırbistan, Karadağ, Bosna Hersek, Makedonya ve Arnavutluk) olumlu ve yapıcı bir rol üstlenmiştir.

Balkanların Soğuk Savaş sonrasında yeni jeopolitik yönelimleri içinde sadece kıtalar arası uzanım olanağı sunması bakımından değil, ayrıca enerji koridorlarının yeni stratejik jeopolitik çekişmeye sahne olmasıyla da önem kazanmıştır. Bu bağlamda Balkanlar, AB'nin ve Türkiye'nin Doğu'dan Batı'ya uzanan ve gelecekte uzanacak olan boru hatları açısından doğal eksen durumundadır.⁴² Ekonomik, kültürel ve siyasi olarak Balkanlar'la ilişkileri gelişmiş, bölgenin istikrarı ve barışı için roller üstlenmiş ve sonuçta Balkanlar'da ağırlığını arttırmış Türkiye ile AB, bölgedeki etkinliğini arttırabilecektir.

c. Türkiye ve AB Jeopolitiğinde Karadeniz, Kafkaslar ve Orta Asya

AB'nin geliştirmekte olduğu yakın komşuluk politikasının kapsamına Kafkas ülkeleri de girmektedir. Türkiye'nin, gerek konumu, gerek kültürel ve tarihsel birikimi sayesinde bu ülkelerle geliştirdiği yakın ilişkiler, AB'nin yakın komşuluk politikasının güç kazanmasına katkı sağlayacaktır.

Türkiye'nin AB'ye katılımı AB'nin sınırlarını Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan'a kadar genişletecektir. Türkiye'nin aracılığıyla AB, Güney Kafkasya'da istikrar oluşturmaya bir etkiye sahip olacaktır. Türkiye, zaten üyelikten önce komşuları ile olan sorunlarını çözme isteğinde ve iradesindedir. Bunun yanı sıra, Türkiye'nin üyeliğini, AB'nin bu bölgeye yönelik jeopolitik algılaması açısından tek ve özel yapan nokta ise, bu bölgenin (Hazar Havzası) enerji kaynakları açısından zengin olmasının yanında ana enerji hatları geçiş yolu

⁴¹ Hacısalıhoğlu, a.g.e., s.150.

⁴² A.e., s.151.

üzerinde olmasıdır. Orta Asya bağlamında ise Türkiye, AB'nin bölgedeki siyasi etkisi için kültürel kimlik dinamiklerini kullanarak bir köprü görevi görecektir. AB üyeliğini takiben güçlü tarihsel, kültürel ve ekonomik bağların inşa edilmesi ile birlikte, reform sürecinden geçmiş bir Türkiye, Orta Asya'nın istikrara kavuşmasını ve SSCB'nin çökmesinden sonra bölgede demokratik değerlerin gelişmesini hızlandıracaktır.⁴³

Kafkaslar ve Orta Asya bütünlüğü içinde özellikle Hazar Havzasına odaklanarak yapılacak değerlendirmede, hiç kuşkusuz enerji kaynaklarının önemi ve bölgenin bugününde ve geleceğinde belirleyici gücü öne çıkmaktadır. Bulgaristan ve Romanya'nın AB üyeliği ile birlikte Karadeniz'e kıyısı olan AB, doğal olarak Karadeniz'e kıyısı olan Kafkaslarla da komşu durumuna gelmiştir. Bu komşuluk, Kafkaslar ve Orta Asya jeopolitiğinde Türkiye'nin muhtemel AB üyeliğinin etkilerini ele alırken Karadeniz'i de bu bütünlük içinde inceleme ihtiyacını beraberinde getirmiştir.

ABD için Karadeniz ve Kafkasların önemi sadece zengin kaynaklara sahip olmasından değil, aynı zamanda Hindistan ve Güney Doğu Asya pazarlarına geçiş özelliği taşımasından, Rusya'nın hareketlerini kontrol altında tutmak istemesinden ve Kafkasya-Hazar-Orta Asya hattından Batı pazarlarına enerji transferi için geçit olmasından kaynaklanmaktadır. NATO'nun Romanya ve Bulgaristan üyeliği ile birlikte genişlemesi ABD'nin, Karadeniz'deki etkinliğini artırmıştır. Rusya için önemi ise, petrol ve doğal gaz için ana ihracat kanallarının büyük kısmının bu bölgeden geçiyor olmasıdır. Doğu ile Batı'nın, Kuzey-Güney Enerji koridorlarının merkezinde kalan Karadeniz'in pozisyonu AB ve ABD'yi, artan istikrarsızlık neticesinde Orta Doğu rezervlerine önemli bir alternatif olarak bu bölgeyle iyi ilişkiler kurmaya teşvik etmektedir.⁴⁴ Bulgaristan ve Romanya'nın AB'ye

⁴³Avrupa Komisyonu 2004 İlerleme Raporuna İlişkin "Issues Arising From Turkey's Membership Perspective" Başlıklı Rapor, s. 7, (Çevrimiçi) ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2004/issues_paper_en.pdf, 07 Ocak 2007.

⁴⁴ Sinan Ogan, "The Black Sea: New Arena for Global Competition", *Turkish Policy Quarterly*, C.5, No:2, 2006, s. 108.

üye olması ve Türkiye'nin şu an müzakere sürecinde olması "Daha Geniş Avrupa Komşuluk Politikası" çerçevesinde Karadeniz bölgesinin jeopolitik olarak yeniden tanımlanmasını gündeme getirmiştir.⁴⁵ Türkiye'nin Karadeniz'e en uzun sahili olan ülke olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, Türkiye'nin muhtemel üyeliği neticesinde AB'nin Karadeniz'de ne kadar güçlü bir aktör durumuna geleceği daha iyi anlaşılmaktadır.⁴⁶

ABD Orta Asya'da üsler açmak istemekte ve Gürcistan'a askerî, ekonomik ve teknik yardım sağlamaktadır. Gürcistan, Hazar petrolünün transferi için stratejik olarak önemli bir ülkedir. ABD'nin Orta Asya'da etkinliğinin mevcudiyeti, Rusya'nın çıkarları ile çatışmaktadır. Orta Asya'da, Karadeniz'de ve Kafkaslarda artan ABD etkinliği Rusya'nın kaygılarını artırmaktadır.⁴⁷ Rusya'nın Kafkaslardaki en önemli iki amacı; Hazar Havzası ve genel olarak Kafkasları siyasi anlamda kontrol altında tutmak, yani "arka bahçe" olarak kullanmak ve Hazar enerji kaynakları başta olmak üzere bölgedeki enerji kaynaklarının işletilmesinde söz sahibi olarak bu ülkelerin ekonomilerini Rusya'ya bağımlı hale getirmektir. Rusya'nın Gürcistan'da sahip olduğu askerî üs'ler bu amaçları kolaylaştıracaktır.⁴⁸ Rusya'nın Kafkaslar üzerindeki baskıları, Azerbaycan ve Gürcistan'ın Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) üyesi oldukları, ABD'nin bölgeye yardımları göz önünde bulundurulduğunda, AB'nin bu bölgede etkin olmak için güçlü bir ortağa ihtiyaç duyabileceği değerlendirilmektedir. Hâlihazırda bölgeyle siyasi, sosyal ve ekonomik ilişkileri bulunan Türkiye'nin üyeliği, Kafkaslarda ve Orta Asya'da AB'nin de jeopolitik güç olmasını kolaylaştırabilecektir.

Avrasya ham petrol ve doğal gazının, Avrupa pazarlarına Rusya üzerinden olan ulaşım rotalarına tercihen, Türkiye aracılığıyla

⁴⁵ Ogan, a.g.e., s. 109.

⁴⁶ Mustafa Aydın, "Europe's Next Shore: The Black Sea Region after EU Enlargement", *European Security Studies*, European Union Institute for Security Studies, Occasional Paper Series, No: 53, June 2004, s. 3.

⁴⁷ Ogan, a.g.e., s. 111.

⁴⁸ İlyas Kamalov, "Soğuk Savaş Sonrasında Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası", *Stratejik İnceleme*, Kasım 2006, s. 91.

ulaştırılması hedefi ve projeleri hâlâ Orta Asya üzerinde siyasi ve ekonomik etkisi bulunan Rusya için kolay kabul edilir bir süreç olarak görülmektedir. Türkiye'nin jeostratejik konumunu vazgeçilmez yapan, Türkiye'yi çevreleyen bölgelerde dünyanın gaz rezervlerinin %73'ünün bulunmasıdır.⁴⁹ AB, doğal gaz ihtiyacının %63'ünü ithal etmektedir. 2030'da ise ithalatın %80 olacağı düşünülmektedir.⁵⁰ Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi (BOTAŞ), 2020'de Avrupa'nın gaz ithalat ihtiyacının %15'inin Türkiye üzerinden tedarik edileceğini öngörmüştür. 20 milyar metreküp kapasiteli Bakü-Erzurum boru hattının yakın bir zamanda tamamlanmasının ardından, bunu Türkmen gazının Türkiye ve Avrupa'ya iletilmesi takip edecektir. AB, Rusya'ya şu anda gaz ihtiyacının %26'sı, uzun vadeli gaz sözleşmeleri çerçevesinde ise öngörülür gelecekte %33'ü için bağımlı olmak durumundadır.⁵¹ AB, bu bağımlılığı azaltmak için Hazar bölgesinden ve Orta Doğu'dan alternatif doğal gaz tedarikçileri aramaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin enerji ulaşım merkezi olarak ortaya çıkması, AB üyesi devletlerin dikkatlerinin enerji güvenliği ihtiyacı çerçevesinde Türkiye'ye odaklanmasına neden olmaktadır. AB üyeliği ile Türkiye, ham petrol ve doğal gazın Avrupa'ya ulaştırılmasında köprü rolü üstlenebilecektir.

Çin ve Hindistan'da büyüyen pazarlar, enerji ihtiyaçlarını karşılamak için Orta Asya'ya yönelmektedir. Genel olarak, Çin ve Hindistan, Orta Asya enerjisi için Avrupalılarla doğrudan rekabet içinde değildirlir.⁵² Ama yine de bu bölgenin küresel güç dengesi içindeki yerini anlamak açısından önemlidir. Çin, Orta Doğu'ya alternatif olabilecek hemen yanı başında bulunan Orta Asya petroleri ile de ilgilenmektedir. 2004'de Kazakistan'la anlaşmaya varan Çin, Atasu-Doğu Türkistan (Xingjang) arasında kurulacak petrol boru

⁴⁹ Gareth Winrow, "Possible Consequences of A New Geopolitical Game in Eurasia on Turkey as an Emerging Energy Transport Hub", *Turkish Policy Quarterly*, C.5, No:2, 2006, s. 49-50.

⁵⁰ Avrupa Komisyonu Enerji Politikası Raporu, s. 11, (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/energy/energy_policy/doc/02_eu_energy_policy_data_en.pdf, 28 Ocak 2006.

⁵¹ Winrow, a.g.e., s. 50.

⁵² Winrow, a.g.e., s. 50.

hattıyla Kazak petrolünü ülkesine akıtmayı hedeflemektedir.⁵³ Tüm bunlar değerlendirildiğinde, Çin'in enerji güvenliğini sağlamak amacıyla bölgeye karşı kayıtsız kalmadığı görülmektedir. Türkiye'nin muhtemel AB üyeliği, AB ile bölge arasında kurulabilecek ilişkileri kolaylaştırabilecektir.

Türkiye'nin Avrupa doğal gaz boru hattı sistemi ile olan bağlantılarının genişletilmesi için yoğun bir çalışma gerçekleştirilmektedir. Yıllık 12 milyar metreküp kapasiteli, Türkiye'yi Yunanistan'a bağlayan boru hattı projesi tamamlanmıştır. Aynı zamanda bu hattın 2009 yılında İtalya'ya uzatılması planlanmaktadır. Yıllık 30 milyar metreküp doğal gazı Türkiye üzerinden Bulgaristan, Romanya, ve Macaristan'a bağlayarak Avusturya'ya taşıyacak olan Nabucco Boru hattı projesinde de mutabakat sağlanması aşamasında ilerleme kaydedilmiştir.⁵⁴ Bu boru hatları vasıtasıyla Azerbaycan ve Orta Asya doğal gazları Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınacaktır. Bu projeler ve mevcut boru hatları Türkiye'nin üyeliği ile birlikte Avrasya enerji zenginliğinin AB pazarlarına taşınmasını kolaylaştıracaktır. Bu konuda Türkiye'nin önemi 2004 İlerleme Raporunun sonuç bölümünde "Türkiye'nin üyeliğinin, AB'nin enerji kaynaklarına daha kolay ulaşmasını sağlayacaktır." ifadesiyle belirtilmiştir.⁵⁵

2006 yılının sonlarına doğru Rusya, Gürcistan'a sattığı doğal gazın fiyatını 110 dolardan 235 dolara çıkararak göz dağı vermiş ve enerjiyi koz olarak kullanmıştır.⁵⁶ Son zamanlarda Rusya'nın beklenmedik enerji politikaları, gaz ve petrol fiyatlarını artırması, Orta Asya ve Hazar bölgesinden Avrupa'ya petrol ve gaz tedarik kanallarının çeşitlendirilmesi problemi, bu bölgenin dolayısıyla Türkiye'nin, AB için

⁵³ İnanç Özekmekçi, "Türkiye'nin Doğu Sınırında Yeni Bir Güç: Çin", *Dış Politika Forumu*, (Çevrimiçi) <http://www.dispolitikaforumu.com/cin.pdf>, 10 Ocak 2007.

⁵⁴ Winrow, a.g.e., s. 55-57.

⁵⁵ Avrupa Komisyonu 2004 İlerleme Raporuna İlişkin "Türkiye İle Müzakereler Başlasın" Başlıklı Rapor, s.3, (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2004/rr_tr_2004_en.pdf, 07 Ocak 2007.

⁵⁶ *Hürriyet*, 24 Aralık 2006, s.11.

önemini artırmaktadır.⁵⁷ Bölge devletlerinin sahip oldukları enerjinin dünya pazarlarına ulaştırılabilmesi için çok çeşitli boru hatları gündeme gelmiştir. 13 Temmuz 2006'da açılan Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı bunlar içerisinde en önemlilerindedir.⁵⁸ Planlanan projelerin bir kısmının inşaatına başlanmış olup, bir kısmı ise hâlen proje aşamasındadır. Bunlardan bazıları şunlardır: Azerbaycan-Türkiye (Şahdeniz) Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (DGBHP), Türkmenistan-Türkiye-Avrupa (Hazar Geçişli) DGBHP.⁵⁹ Çok geniş uluslararası işbirliği neticesinde bu projelerin gerçekleştirilmesi ile NATO üyesi ve AB ile üyelik müzakerelerinde bulunan Türkiye, AB'nin bölgedeki çıkarlarını güçlendirecektir. Enerji geçiş yolu açısından her geçen gün daha da büyük önem kazanan Türkiye AB'ye üye olmasıyla birlikte, AB'yi Rusya'ya bağımlı hâle gelmekten kurtaracak ve enerji tedarik kanallarını çeşitlendirme politikasında odak ülke konumuna gelecektir.

ç. Türkiye'nin Üyeliliğinin Güvenlik ve Savunma Politikasına (AGSP) Katkısı

Kurulduğu ilk yıllardan bu yana NATO'nun güvenilir ve aktif bir üyesi olan Türkiye, AB'nin de dünya barış ve istikrarına somut katkılar yapabilmesine yardımcı olacaktır. Türkiye, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının (AGSP) geliştirilmesine yönelik güçlü ilgisini Bosna Hersek'te (EUPM), Makedonya Cumhuriyeti'nde (Proxima) ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde (EUROPOL KINSHASA) AB öncülüğündeki polis misyonlarına katılarak göstermiştir. Türkiye'nin Balkanlarda BM ve NATO barış misyonlarına katılımı da devam etmektedir. Afganistan (ISAF), Kosova Barış Gücü (KFOR) ve İstikrar Gücü (SFOR) misyonlarına katılım örnek olarak verilebilir.⁶⁰ AB GSYİH'nın % 2'sini savunma harcamalarına ayırırken, Türkiye, Gayri

⁵⁷ Stepan Grigoryan, "Solving South Caucasian Conflicts and Building Regional Security: European and Euro-Atlantic Integration as a Potential Path to Peace", *Turkish Policy Quarterly*, C.5, No:2, 2006, s. 148.

⁵⁸ *Sabah*, (Çevrimiçi) <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/07/14/eko119.html>, 14 Temmuz 2006.

⁵⁹ BOTAŞ Resmi Web Sitesi, (Çevrimiçi) <http://www.botas.gov.tr/projeler/projeler.asp>, 07 Ocak 2007.

⁶⁰ Avrupa Komisyonu 2006 Türkiye İlerleme Raporu, s. 71. (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/enlargement/key_documents/reports/nov_2006_en.htm, 05.01.2007

Safi Yurtiçi Hasılasının % 4,8'lik bölümünü⁶¹ askeri harcamalara ayırmakta, 793000 kişilik ordusuyla NATO'nun Avrupalı üyelerinin içerisinde NATO'nun askeri gücüne % 27'lik katkı sağlamaktadır.⁶²

Türkiye'nin kişi başına düşen askerî harcaması Avrupa'ya nazaran daha az olmasına rağmen, GSYİH içindeki oran açısından daha fazladır. Onca ekonomik sıkıntıya rağmen Türkiye, terör ve dış tehditler sebebiyle savunmaya büyük önem vermektedir. Bu sayede 24 yıldır terörle mücadele eden Türkiye, çok büyük tecrübeye sahip olmuştur.

Ortak Dış Güvenlik Politikasının (ODGP) askerî bir güç olmaksızın yapılandırılması çok inandırıcı olmayacaktır. Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) iyi eğitilmiş, profesyonel, sürekli olarak modernize edilen, tecrübeli, etkili, geniş askerî ve sivil stratejik imkân ve kabiliyete sahip ordusuyla bölgesinde ve çevresinde caydırıcı bir güç olarak görülmektedir.⁶³ AB'nin Güvenlik ve Savunma Politikasının, etkin bir askerî güce sahip Türkiye olmadan yeterince gelişebilmesi mümkün görünmemektedir. AB'nin, Türkiye'nin üye olması ve AGSP içerisinde etkin bir şekilde kullanılmasıyla jeopolitik bir güç olması kolaylaşabilecektir.

d. Türkiye'nin Üyeliğinin AB'nin Ekonomisine Katkısı

Türkiye, Kopenhag Ekonomik Kriterlerine uyum yönünde oldukça önemli adımlar atmıştır. Bu kapsamda, Ekonomik ve Sosyal Konseyin kurulması, Merkez Bankasının daha bağımsız bir yapıya kavuşturulması, bankacılık, elektrik ve doğal gaz piyasalarının uluslararası normlar dikkate alınarak yeniden düzenlenmesi ile ekonominin birçok alanında yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiş ve

⁶¹ NATO Resmi Web Sitesi, 10.01.2007

⁶²Avrupa Komisyonu 2004 İlerleme Raporuna İlişkin "Issues Arising From Turkey's Membership Perspective" Başlıklı Rapor, s.10, ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2004/issuues_paper_en.pdf, 07.01.2007.

⁶³ Siret Hürsoy, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası kışkırcısında Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2005, 1,1, s. 39.

yapısal bozukluklar giderilmiştir.⁶⁴ Türkiye'nin Gümrük Birliği'nin Tamamlanmasına İlişkin 1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararına taraf olması ile 1995 yılında AB ülkelerine karşı % 5,47 olan koruma oranları⁶⁵ 1996 yılında % 1,34'e düşmüştür. Koruma oranlarındaki bu azalmayı takiben, Türkiye'nin toplam ithalatı içerisindeki payı % 47 dolaylarında iken, bu oran % 50'nin üzerine çıkmıştır.⁶⁶ Türkiye 2002'de % 7,9, 2003'te % 5,9, 2004'te % 9,9, 2005'te ise % 7,6 büyümüştür.⁶⁷

Gümrük Birliği, AB ile entegrasyonun ilk ayağını oluşturduğundan, İspanya, İrlanda ve Portekiz gibi üye ülke örneklerinde görülen ekonomik sıçramanın benzerinin, Türkiye'nin üyeliği ile birlikte gerçekleşeceği düşünülmektedir. Nitekim, İrlanda'nın 1973'de AET'ye katılmadan önce satın alma gücü paritesiyle ölçülen kişi başı geliri, AB ortalamasının % 61'i düzeyinde iken, bu oran üyelik sonrasında, 1990 yılında AB ortalamasının % 73'üne, 2003 yılında ise % 115'ine ulaşmıştır.⁶⁸ 70 milyonu aşan nüfus yapısı, geniş tüketim talebi ile artan satın alma gücü göz önünde bulundurulduğunda, üyeliğin büyüme ve refah üzerindeki etkisi Türkiye için daha fazla olabilecektir. Dolayısıyla Türkiye'nin tam üyeliği, AB iç pazarı için lokomotif görevi görebilecektir. Ayrıca, Türkiye üzerinden geçecek boru hatları ile Orta Asya ve Orta Doğu'dan çok daha ucuza satın alınan ham petrol ve doğal gaz, AB ekonomisi üzerinde olumlu etkiler yapabilecektir.

6. SONUÇ

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle Türkiye'nin etrafında birçok jeopolitik boşluk ortaya çıkmış ve çatışma alanları meydana gelmiştir.

⁶⁴ Avrupa Komisyonu 2004 Türkiye İlerleme Raporu, s. 57. (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2004/rr_tr_2004_en.pdf, 05 Ocak 2007.

⁶⁵ İthalattan fiilen alınan vergi ve fonların fiili ithalata oranı.

⁶⁶ Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, *Türkiye'nin Üyeliği'nin Muhtemel Etkileri Raporu*, Ankara, Kasım 2004, s.21. (Çevrimiçi) <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/etki/olasi-i.pdf>, 12 Aralık 2007.

⁶⁷ Gaziantep Sanayi Odası, Rakamlarla Türkiye Ekonomisi (Çevrimiçi) http://www.gso.org.tr/default.asp?syf=haber_detay&haber_id=1166521255, 28 Ocak 2007.

⁶⁸ Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, a.g.e.

Türkiye yeniden tanımlanma sürecinde olan yeni dünya düzeninde kendisini, uluslar üstü yapısıyla evrensel değerler şemsiyesi altında bir araya gelmiş olan Avrupa Birliği ile aynı güç bloğuna yerleştirme iradesindedir. 3 Ekim 2005'te Türkiye'nin AB ile tam üyelik müzakerelerine başlaması, AB'yi yeniden bir jeopolitik güç tanımlaması yapma sürecine itmiştir. Aynı anda Avrupa, Balkanlar, Orta Asya, Kafkaslar, Karadeniz, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'de jeopolitik konuma sahip olan Türkiye, AB üyeliği ile AB'nin sınırlarını Orta Doğu ve Kafkaslara kadar uzandıracaktır.

Avrupa'nın güvenliği için önemi daha da artan Akdeniz, Türkiye'nin üyeliği ile birlikte barış ve güvenlik denizi hâline gelebilecektir. Bu sayede AB, Türkiye üzerinden Akdeniz'e ulaşacak doğal gaz ve petrol boru hatları vasıtasıyla enerji güvenliğini rahat bir şekilde sağlayabilecektir.

ABD, Büyük Orta Doğu Projesi ile petrol kaynaklarını ve bu kaynakların dünya ticaretine açılma noktalarını tek taraflı olarak kontrol etmek istemekte, Çin ise bölgesel işbirlikleri (ŞİÖ) yaparak Orta Doğu'daki enerji kaynaklarına yakın olmak, gelecekteki ihtiyaçlarını karşılamak istemektedir. Dolayısıyla bu bölge jeopolitik güç mücadelesine sahne olmaktadır. AB, bu mücadelede yerini almak istiyorsa yaşanan tüm bu gelişmelere kayıtsız kalmamalıdır. Bölgeye coğrafi olarak yakın olan, derin tarihsel ve kültürel bağları olan Türkiye'nin birliğe kabul edilmesi, AB'yi mücadele içerisinde başarılı kılabilecek ve dengeleri belirleyen taraf yapabilecektir. Orta Doğu'nun bir parçası ve de jeopolitik bir boşluk olan Irak'ın geleceğinde ve yapılanmasında rol almak isteyen AB için Türkiye, kilit ülke konumunda olabilecektir. Türkiye'nin AB üyeliği ile birlikte, AB ve İran arasındaki sınır daha yoğun bir hale gelecek, güvenlik sorunları azalacak ve enerji hatlarının Avrupa'ya güvenli bir şekilde uzanması sağlanabilecektir.

Romanya ve Bulgaristan'ın üyeliği ile Karadeniz'e ulaşan Avrupa Birliği, muhtemel Türkiye üyeliği ile Karadeniz'in büyük kısmını kontrol edebilecek, enerji transferi açısından oynadığı önemli rol göz önüne alındığında Rusya karşısında daha güçlü konuma gelebilecektir.

Uzun yıllar Osmanlı yönetimi altında yaşayan Arnavutluk, Bosna Hersek, Kosova, Makedonya ve diğer Batı Balkan devletlerinin AB'yle bütünleşmesi, geniş bölgesel hafızaya sahip, kültürel ve siyasi olarak ilişkileri gelişmiş Türkiye sayesinde çok daha kolay olabilecektir. Eski Yugoslavya devletlerinde hâlâ devam eden insan hakları ve devlet oluşumu ile ilgili problemlerin çözümünde de Türkiye önemli bir rol oynayabilecektir.

Türkiye'nin AB'ye katılımı Avrupa Birliği'nin sınırlarını Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan'a kadar genişleterek, AB'yi enerji kaynakları açısından zengin olan bölgeye (Hazar) komşu yapacaktır. Kafkasları "arka bahçesi" olarak kullanmak isteyen Rusya, bölgede jeopolitik bir güç olarak belirlemekte ve AB'nin enerji arz güvenliğini tehdit etmektedir. Enerji konusunda dışa bağımlılığı günden güne artan AB'nin, enerji tedariki için kullandığı boru hatlarının bir kısmı şu an, bir çoğu da yakın gelecekte Türkiye üzerinden geçecektir. Enerji hatlarının güvenliği konusunda Türkiye, AB için hayati bir konuma sahiptir. Türkiye gibi jeostratejik öneme sahip transit bir ülkenin birliğe katılımı, Rusya'nın enerji konusunda tekeli kırarak ve AB'nin enerji akışını güvenli bir şekilde sağlamasına imkan verebilecektir. Ekonomik boyutu da önemli olan enerji konusunda giderek Rusya'nın çok yüksek fiyatlarda seyreden doğal gaz ve petrol arzına bağımlı hâle gelen AB, Orta Doğu'nun ucuz petrollerine ve Hazar Havzası'nın daha ucuz doğal gazına Türkiye'nin üyeliği ile daha kolay ulaşabilecektir. Ayrıca birçok doğal gaz ve petrol boru hattı projeleri ile Orta Asya ve Hazar bölgelerinden enerji sağlayarak tedarik kanallarını çeşitlendirebilecektir.

Başta BM ve NATO gibi organizasyonlara üye olan Türkiye, uluslararası alanda millî güç unsurları ile orantılı bir şekilde sahip olduğu diplomatik gücü ve onu destekleyen Silahlı Kuvvetleri ile etkili ve de sözü geçen bir bölgesel güçtür. Avrupa'nın teknik ve konvansiyonel açıdan en büyük ordularından birine sahip olan Türkiye, AB'nin hâlâ geliştirme aşamasında ve çok zayıf durumda olan Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ile Ortak Savunma Politikası'na olumlu katkı yapabilecektir.

*AVRUPA BİRLİĞİ'NİN JEOPOLİTİK GÜÇ MÜCADELESİNİN TÜRKİYE'NİN TAM ÜYELİĞİNİN
ETKİLERİ*

Kopenhag Ekonomik Kriterlerine uyum yönünde oldukça önemli adımlar atan, GSYİH artış hızı her yıl büyüyen, gümrük birliğine 1996'dan bu yana üye olan, 70 milyonu aşan nüfusu ile geniş tüketim talebi olan ve satın alma gücü günden güne artan Türkiye'nin üyeliği AB iç pazarı için lokomotif görevi görebilecektir.

AB'ye Türkiye'nin muhtemel üyeliği jeopolitik açıdan siyasi, güvenlik, kültürel ve ekonomik faktörler ile geniş bir katkıda bulunabilecektir. Böylece ekonomik bir dev fakat, hâlâ siyasi bir cüce durumunda bulunan ve küresel bir aktör olma hedefi izleyen AB, kendi coğrafyasının dışında jeopolitik bir güç haline gelebilecektir.

KAYNAKÇA

1. Akder, A. Halis. *Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası ve Türkiye*, Friedrich Ebert Stiftung Ekonomi Forumu, İstanbul, 1998.
2. Avrupa Komisyonu 2004 İlerleme Raporuna İlişkin "Issues Arising From Turkey's Membership Perspective" Başlıklı Rapor, 07 Ocak 2007, ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2004/issues_paper_en.pdf.
3. Avrupa Komisyonu 2006 Türkiye İlerleme Raporu, 05 Ocak 2007, http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2004/rr_tr_2004_en.pdf.
4. Avrupa Komisyonu 2004 İlerleme Raporuna İlişkin "Türkiye İle Müzakereler Başlasın" Başlıklı Rapor, 07 Ocak 2007, http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2004/rr_tr_2004_en.pdf.
5. Aydın, Mustafa. "Europe's Next Shore: The Black Sea Region after EU Enlargement", *European Security Studies*, European Union Institute for Security Studies, Occasional Paper Series, No: 53, Haziran 2004.
6. Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu. 09 Ocak 2007 www.deltur.com.tr.
7. Biçer, Savaş. "Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası ve Barselona Süreci", *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*, (Der.:Beril Dedeoğlu), İstanbul, Boyut Kitapları, 2003.
8. Bretherton, Charlotte and John VOGLER. *The European Union as a Global Actor*, Routledge, Londra, 1998.
9. Botaş Resmi Web Sitesi, 07 Ocak 2007, <http://www.botas.gov.tr/projeler/projeler.asp>.
10. Carapico, Sheila. "Euro-Med: European Ambitions in Mediterranean", *Middle East Report*, No: 220, Sonbahar 2001, 24-28.
11. CIA Web Sitesi. 10 Aralık 2006 <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/rankorder/2001rank.html>.

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN JEOPOLİTİK GÜÇ MÜCADELESİNİN TÜRKİYE'NİN TAM ÜYELİĞİNİN
ETKİLERİ

12. Dağı, Zeynep. "Yeni Komşuluk: Türkiyeli Avrupa, Avrupalı Orta Doğu", *Foreign Policy*, Aralık 2005-Nisan 2006, 82-90.
13. Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, *Türkiye'nin Üyeliği'nin Muhtemel Etkileri Raporu*, Ankara, Kasım 2004. 07 Ocak 2007, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/etki/olasi-i.pdf>.
14. Demir, Ali Faik. "AB'nin Güney Kafkasya Politikaları", *Dünden Bugüne AB*, (Der.:Beril Dedeoğlu), Boyut Kitapları, İstanbul, 2003.
15. Dosendrode, Soren ve Anders STUBKJAER. *The European Union and the Middle East*, Contemporary European Studies, New York, 2002.
16. Gaziantep Sanayi Odası, *Rakamlarla Türkiye Ekonomisi*, 28 Ocak 2007, http://www.gso.org.tr/default.asp?syf=haber_detay&haber_id=1166521255.
17. General Energy and Transport, *Pocket Book 2004*, 25 Aralık 2006 www.europa.eu.int/comm/dgs/energy_transport/figures/pocketbook/2004_en.htm.
18. Grigoryan, Stepan. "Solving South Caucasia Conflicts and Building Regional Security: European and Euro-Atlantic Integration as A Potential Path to Peace", *Turkish Policy Quarterly*, V, 2, 2006, 141-153.
19. Hacısalihoglu, İ. Yaşar. *Yeni Dünya Düzeni Arayışı ve Türkiye*, İstanbul, Çantay Kitabevi, 2001.
20. Hatipoğlu, Esra. "Yeni Komşuluk Politikası'nın AB-Rusya İlişkilerine Etkisi", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2004-2005, 6, 23, 95-104.
21. Hürsoy, Siret. "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası Kısacasında Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2005, 1,1, 39.
22. İlerleme Raporu 2006, s.71-72. 05 Ocak 2001 <http://www.abhaber.com/rapor>.
23. İstanbul Ticaret Odası, *Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası*, Yayın no:1996-30/AB 7, İstanbul, Temmuz 1996.

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN JEOPOLİTİK GÜÇ MÜCADELESİNİN TÜRKİYE'NİN TAM ÜYELİĞİNİN
ETKİLERİ

24. Kamalov, İlyas. "Soğuk Savaş Sonrasında Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası", *Stratejik İnceleme*, Kasım 2006, 91-99.
25. Karluk, Rıdvan. *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Ankara, Beta Yayınları, 1998.
26. Kubicek, Paul. "Turkey's Place in New Europe", *Perceptions*, Sonbahar 2004.
27. Laçiner, Sedat ve diğerleri. *Türkiye'nin Üyeliğinin AB'ye Olası Etkileri*, İstanbul, Hayat Yayınevi, 2004.
28. Macfarlane, S. Neil. "Caucasus and Central Asia: Towards a Non-Strategy", *European Security Studies*, European Union Institute for Security Studies, 2004, Occasional Paper Series, No:37.
29. Marchetti, Andreas. "Widening Without Enlarging the European Neighborhood Policy and the South Caucasus", *Turkish Policy Quarterly*, V, 2, 2006, 65-77.
30. Milli Savunma Bakanlığı Resmi Web Sitesi, *Türkiye'nin Jeopolitik, Jeostratejik ve Ekostratejik Önemi*, 21 Şubat 2007, <http://www.msb.gov.tr/Birimler/GnPPD/GnPPDBeyazKBol1Kis2.htm>.
31. Ogan, Sinan. "The Black Sea: New Arena for Global Competition", *Turkish Policy Quarterly*, V, 2, 2006, 105-120.
32. Özdağ, Ümit. *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Jeopolitik İnceleme*, Ankara, ASAM-Avrupa Araştırmaları Dizisi, 2002.
33. Özekmekçi, İnanç. "Türkiye'nin Doğu Sınırında Yeni Bir Güç: Çin", *Dış Politika Forumu*, 10 Ocak 2007, <http://www.dispolitikaforumu.com/cin.pdf>.
34. Özey, Ramazan. "Türkiye'nin Coğrafyası ve Jeopolitiği Neden Önemlidir", *Stradigma E-Dergi*, Ekim 2003, 21 Şubat 2007, www.stradigma.com.
35. Sabah, 14 Temmuz 2006 <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/07/14/eko119.html>

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN JEOPOLİTİK GÜÇ MÜCADELESİNİN TÜRKİYE'NİN TAM ÜYELİĞİNİN ETKİLERİ

36. Semneby, Peter. "The Role of the EU in the Resolution of Conflicts in the South Caucasus", *Turkish Policy Quarterly*, V, 2, 2006, 17-21.
37. Tarakçı, Nejat. "Jeopolitik Gerçeklere Aykırı Bir Birlik:AB", *AB Ders Notları* (Der.:İrfan Kalaycı), İstanbul, Nobel Yayınları, 2006. 243-265.
38. Tezkan, Yılmaz ve M. Murat BAŞAR. *Dünden Bugüne Jeopolitik*, İstanbul, Ülke Kitapları, 2002.
39. "Türkiye ve İran'ın Doğal Gazda Stratejik İşbirliği" Başlıklı Haber, 19 Ekim 2007, <http://www.mehrnews.com/tr/NewsDetail.aspx?NewsID=518019>.
40. Winrow, Gareth, "Possible Consequences of A New Geopolitical Game in Eurasia on Turkey as an Emerging Energy Transport Hub", *Turkish Policy Quarterly*, V, 2, 2006, 49-63.

*AVRUPA BİRLİĞİ'NİN JEOPOLİTİK GÜÇ MÜCADELESİNİN TÜRKİYE'NİN TAM ÜYELİĞİNİN
ETKİLERİ*

AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNİN YETKİLERİNİ GÜVENLİK
GEREKÇESİYLE TÛMÛYLE AVRUPA BİRLİĞİ'NE
DEVRETMEDİKLERİ ALANLAR ÜZERİNE BİR ÇÖZÛMLEME

Yazar: Öner AKGÛL¹

Öz

Devletlerin ulusal egemenlik anlayışları ile yetki devrine bakışları arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişkinin en önemli boyutu güvenlidir. Devletin güvenliği genelde yetkilerin münhasıran muhafazasını içerse de özeldir bu yetkilerin devri bir güvenlik sorunudur. Avrupa ülkelerine bakıldığında 1951 yılında Avrupa Kömür Çelik Topluluğu ile başlayan yetki devri konusu bir çok alana yayılmaya başlamıştır. 1957 yılında Roma Antlaşması tarafından Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulması ile yetki devri hız kazanmıştır. Bir çok ulusal politika alanı uluslararası bir otoritenin yasama yetkisine bırakılmıştır. 1992 yılına kadar çeşitli tadillere uğramış Avrupa bütünleşmesi, devredilen yetkilerin kapsamını genişletmiştir. Maastricht Antlaşması tarafından 1992 yılında Avrupa Birliği'nin kurulması ile birlikte ulus devletinin yetki devrinin sınırlarına ulaşılmıştır. Nitekim "Avrupa Toplulukları", "Ortak Güvenlik ve Dış Politika" son olarak "Adalet ve İç işlerinde İş birliği" alanlarından oluşan üç sütunlu sisteme "Avrupa Birliği (AB)" adı verilmiştir. Devletin güvenliğini doğrudan ilgilendiren, dış politika ve iç işlerine ilişkin yetkiler AB'ye devredilmemiştir. Bu konularda kararın oy birliği ile alınacağı belirlenmiştir. Ancak bu alanların da dışında vergi, savunma sanayi, terör ve bazı ekonomi politikaları gibi alanların, devletin güvenliğini ilgilendirmesi sebebiyle ülkelerin bu yetkileri münhasıran kendi tekelinde bulundurduğu gözlemlenmektedir. Bu araştırma ile AB ülkelerinin güvenlik gerekçesiyle hangi yetkilerini, uluslar üstü sisteme devretmediğini ortaya koymak amaçlanmıştır. AB ülkelerinin egemenlik yetkileri konusundaki tutumu, devletin güvenliğinin gerektirdiği ölçüde devredilmesini gerekli kılmaktadır.

¹ Öner Akgül, SAREN, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Sivil 2'nci Sınıf Öğrencisi.

Devredilmeyen yetkiler ise devletlerin güvenlik gerekçelerinin bir sonucudur.

Anahtar Kelimeler: Ulus Devlet, Avrupa Birliği, Avrupalı Devletler, Güvenlik Gerekçeleri, Yetki Devri

Abstract

There is a close relation between sovereignty perception of a state and its perception for alienating of competence. The most significant dimension of this relationship is the security. Peculiarly, transfer of these competences is a security matter for a state, albeit security of it entails exclusively preserving of the national competences. Starting with the European Coal and Steel Community of 1951, the issue of alienating competence spilt over many fields, when the European countries are taken into consideration. The issue of transferring competence gained pace through establishment of European Economic Community by Rome Treaty of 1957. A great many of national competences were devolved to the legislative power of a supranational authority. The European integration which progressively amended till 1992, expanded the context of competence transferring. The limits of alienating competence of the nation-state was attained in conjunction with launching of the European Union by Maastricht Treaty of 1992. As a matter of fact, the three pillar system consisting 'the European Communities', 'Common Foreign and Security Policy' and 'Justice and Home Affairs' was named as "European Union (EU)". The competences, such as foreign policy and home affairs, which concern directly the security of the state, have not been alienated to the EU. It has been determined that the decision in these fields is to be taken unanimously. Nonetheless, the policy fields such as taxation, defense industry, terror and many of the economic policies have been retained on the hand of the states exclusively as a reason of the security of state. The aim of this research is to bring up the matter in which of these competences are not be alienated to the supranational system. The attitude of the EU members on transfer of competence entails to alienating them restricted

with the state security. Non-transferred competences are the consequences of state security reasons.

Key Words: Nation-State, European Union, European States, Security Reasons, Alienating of Competence.

Giriş

Dünya tarihi içerisinde Avrupa ülkeleri tarafından yapılan savaşlar büyük yer tutmaktadır. Özellikle I. ve II. Dünya Savaşları sonucunda Avrupalı devletlerin ekonomileri oldukça yıpranmış ve ABD'ye olan bağımlılıkları artmıştır. Bu dönemden sonra savaşların maliyeti, kazancından fazla hâle gelmiştir. Savaşların bu derece yıkıcı sonuçlar vermiş olması uluslararası ilişkiler biliminde barış araştırmalarının sayısını artırmıştır. Devletler, savaşın engellenebilmesi için uluslararası işbirliklerinin yeterli olmadığı kanısına varmıştır. Bu nedenle çok taraflı iş birliğinin yerini yetki devri almıştır. Yetki devri konularının sıklıkla gündeme getirilmesi, bilim adamları ve Avrupalı devlet adamlarını da etkilemiştir.

II. Dünya Savaşı sonrasında Fransa, yeniden bir tehdit olması muhtemel Almanya'yı dengelemek amacıyla Avrupa Kömür Çelik Topluluğu fikrini ortaya atmış ve yetki devrinin ilk örneği gösterilmiştir. Egemenlik yetkilerinin devrinin her alanda olabileceğini ileri süren bilim adamlarının görüşleri² ile güvenlik üzerine de bir örgütlenmenin olabileceği düşünülmüş ancak bunun çıktısı olan 'Avrupa Savunma Topluluğu'(AST) projesi reddedilmiştir. Nitekim, 1957 yılında kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) başarılı olması da yetki devrinin ancak ekonomik alanlarda mümkün olduğunu ortaya koymuştur. Bu sürecin akabinde 1992 yılında Avrupa Birliği'nin (AB) kurulması, güvenlik konularında da iş birliği olabileceğini ortaya koysa da,

² Bu çalışmalar David Mitrany ve Ernst Haas gibi siyaset bilimcilerin teorik anlamda ortaya koydukları fonksiyonalizm ve neo-fonksiyonalizm gibi entegrasyon teorilerini kapsamaktadır.

*AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNİN YETKİLERİNİ GÜVENLİK GEREKÇESİYLE TÜMÜYLE
AVRUPA BİRLİĞİ'NE DEVRETMEDİKLERİ ALANLAR ÜZERİNE BİR ÇÖZÜMLEME*

güvenlik ve dış politika konuları ile iç işlerine yönelik yetkilerin devredilmemiş olması yetki devrinin sınırlarını belirlemiştir.

Bu bağlamda en önemli husus, yetki devrinin devletler tarafından kapsamı çizilmiş bir sınırının bulunmasıdır. Ekonomik anlamda yetkilerin bir üst kuruma devredilmesi tüm devletlerin ortak çıkarına dayanan bir konu iken, dış politika ve iç işleri konuları güvenlik gerekçesiyle AB otoritesine devredilmemektedir. Bunlar AB mevzuatı içerisinde kurgulanmış olmasına rağmen bazı yetkiler ise sadece ulus devlete özgü bırakılmaktadır. Savunma sanayi ile ilgili yetkilerin AB mevzuatı içerisine hiç dâhil edilmemiş olması ulus devlet kimliğinin korunduğunu göstermektedir. Diğer taraftan vergileme ile ilgili konularda AB sadece mevzuatın yakınlaştırılması ile yetkili kılınmış, vergi üzerine yasama yapma yetkisi devletin şahsına münhasır bir alan olarak bırakılmıştır. Ayrıca terörle mücadelenin adalet ve iç işleri başlığında, devredilmemiş yetkiler içerisinde bulundurulması da bu konuda ulus devletin yetkileri elinde bulundurduğunun göstergesidir.

Çalışmanın amacı AB ülkelerinde ulus devlet kimliğinin hâlen korunduğunun vurgulanmasıdır. Bunu açıklamak için güvenlik gerekçesi ile devredilmeyen yetkiler ortaya konulmuştur. Avrupalı devletlerdeki yetki devri konusuna güvenlik çerçevesinden bakılmaktadır.

Bu bağlamda, araştırmada, AB ülkelerinde egemenlik yetkilerinin devri sorunu üzerine odaklanılmaktadır. Avrupa Toplulukları uluslar üstü bir kurum iken, yetki devri açısından Avrupa Birliği'nden farklı olduğu ortaya konulmaktadır. Hangi yetkilerin doğrudan AB'ye devredildiği bu kapsamda aktarılmaktadır. Diğer taraftan Avrupa Birliği'nin üç sütundan oluşan yapısının yetki devri üzerindeki etkisi de açıklanmaktadır.

BÖLÜM I: AB Ülkelerinde Egemenlik Yetkilerinin Devri Sorunu

Açıklığa kavuşturulması gereken temel husus, terimsel kavram karmaşasını ortadan kaldırmaktır. Çünkü, yetki devrini esasen ilgilendiren husus bu kavramlardan hareketle literatüre girmektedir.

Bu bağlamda en önemli nokta *uluslar üstü (supranational)* ve *hükümetler arası (intergovernmental)* kavramlarının ayrımıdır. Bu ayrımın net bir şekilde aktarılması çalışmanın sağlıklı bir temele oturması açısından önemlidir. Buna göre uluslar üstü örgütlenmelerde devletler o konuya ilişkin yetkileri tamamıyla üst kuruma devredebilmektedir.³ Uluslar üstü otorite devletlerden aldığı bu yetkiye istinaden birliği temsilen *kendiliğinden*, müdahaleye ihtiyaç duymaksızın karar alabilmektedir. Buna karşın, bir yetkinin uluslar üstü bir sisteme devri *mutlak değildir*. İlgili politika alanı devletin hâlâ kendi politika alanıdır ve istediği düzenlemeyi yapabilir. Zaten federe devletler bile yetkilerini mutlak bir şekilde federal devlete devretmemektedirler. Ancak esas olan durum üye devletler, uluslar üstü otoritenin topluluk mevzuatına göre tesis etmiş olduğu karara aykırı bir karar alamaz.

Üzerinde durulan diğer kavram, *hükümetler arası* kavramıdır. Hükümetler arası kavramı adından da anlaşılacağı gibi devletlerin egemenlik yetkilerini devretmedikleri, hükümetlerin düzenlenen bir uluslararası konferansta oy birliği ile karar aldığı durumu belirtmektedir. Burada herhangi bir devletin aleyhte oy kullanması, alınacak karar üzerinde veto etkisi göstermektedir ki bu da güvenlik ile ilgili konularda bu yöntemle karar alındığının bir göstergesidir.

Son olarak açıklığa kavuşturulması gereken bir husus da *"yetki devri"* ile *"yetki tanıma"* kavramlarıdır. Yetki devri, yetki tanımaya göre daha mutlak niteliktedir. Devletler bir alandaki yetkilerini devrettikleri zaman üst otorite o konu ile ilgili her türlü düzenlemeyi yapabilir. Yetki tanıma ise egemen devletlerin üst otoriteye, bu devletler tarafından çerçevesi çizilmiş bir politikanın uygulamasının ya da temsilinin

³ Okan Gümüş, Aziz SEVİ, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, Dış İşleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996.

bırakılmasıdır. Türkiye’de TBMM’nin Bakanlar Kuruluna yetki tanınması değerlendirilebilir. Bu kavramlar ulusal hukuka özgü olup⁴, aynı zamanda uluslararası hukukta da uygulanmaktadır. Nitekim, AB içerisinde her iki kavram da görölmektedir.

1. Avrupa Topluluğu ve Devredilen Yetkiler

1.1. Avrupa Toplulukları

İkinci Dünya Savaşı özellikle Avrupa’ya dünya tarihinin en ağır sonuçlarını yaşatan olayıdır. Bu savaşa sebep olan nedenlere bakıldığında, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Almanya’nın silahlanması ve hızlı sanayileşmenin beraberinde getirdiği aşırı üretim bunalımı ya da 1929 Ekonomik Buhranıdır⁵. Ekonomik buhranın geniş halk kitlelerinin alım gücünü düşürmüş olması, Avrupa ülkelerindeki makro(ayrıca mikro) ekonomik politikaları da etkilemiş olması, faşist diktatörlüklere giden yolun önünü açmıştır⁶. 2 Eylül 1939 yılında başlayan savaş 1945 yılına gelindiğinde henüz bir önceki savaşın

⁴ *Yetki Devri ve Yetki Tanıma Konularında İç Hukuk Düzenlemelerinden Örnek: Erdoğan Teziç ve Necmi Yüzbaşıoğlu* gibi bazı yazarlara göre, Türkiye Büyük Millet Meclisinin Bakanlar Kuruluna kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi vermesi, “yetki devri” niteliğinde değil, “yetki verme” veya “yetki tanıma” niteliğindedir. Erdoğan Teziç’e göre, “1961 Anayasasında olduğu gibi, 1982 Anayasasında da Bakanlar Kuruluna KHK çıkarma yetkisinin tanınmış olması, yasama yetkisinin devredilmezliği ilkesini ortadan kaldırmamaktadır. Şöyle ki, Bakanlar Kuruluna KHK çıkarma yetkisinin verilmesi, kanunla düzenlenecek konuların yürütmenin düzenleme alanına sokulması, ya da yasama alanından çıkarılması (délégalisation) sonucunu doğurmamaktadır. Yasama organı verdiği yetkiyi her zaman bir kanunla geri alabileceği gibi, o alanda, daha sonra yasal düzenlemede de bulunabilir” Necmi Yüzbaşıoğlu da aynı şekilde, Türkiye Büyük Millet Meclisinin Bakanlar Kuruluna kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi vermesinin “yetki devri” değil, “yetki verme” niteliğinde olduğunu savunmaktadır. Yazara göre, “herhangi bir alanda aslı düzenleme yetkisi, yasama organında olduğu, yani yasama organının her an bizzat kendisinin düzenleyebileceği, işten tamamen el çekmediği sürece, yürütme organının kendi denetimini altında, geçici bir süre için, bu alanı yürütme organının düzenlemesine izin vermesi yetki devri değildir. Dolayısıyla, Meclis’in bir alanı asıl düzenleme yetkisini kendisinde alıyarak, yürütme organına kendisinin belirlediği bir konuda ya da alanda, yine kendisinin denetimini altında, belirli bir süre için sonunda kendisinin son sözü söyleyebileceği bir yetki vermesi; yasama organının bu alandan elini çekmeyip her an bizzat düzenleyebilmesi koşuluyla, yetki yasama yetkisi niteliğinde de olsa, yetki devri olarak kabul edilemez. (Kemal GÖZLER, *Kanun Hükmünde Kararnamelerin Hukukî Rejimi*, Ekin Kitabevi, Birinci Baskı, Bursa, Şubat 2000).

⁵Nalan Ölmezogulları, *Ekonomik Sistemler ve Küreselleşen Kapitalizm*, 3.Baskı, Ezgi Kitabevi, 1999,sf: 80.

⁶ Ölmezogulları, sf.83.

sonuçları yüzünden toparlanamamış Avrupa'yı iyiden iyiye yıpratmış ve ABD'ye olan bağımlılığı hem üretim hem de borç ilişkisi nedeniyle artırmıştır.

1.1.1. Avrupa Kömür Çelik Topluluğu 1951

İkinci Dünya Savaşı tüm Avrupa ülkeleri için bir siyaset analizidir. Özellikle, Fransa'nın Almanya'yı Versay gibi anlaşmalarla bağlamaya çalışmasının bedelini çok ağır bir şekilde ödemiş olması, bölgesel üstünlüğe yönelik stratejisinde değişiklikler yapmaya itmiştir. İşte günümüzde Avrupa Birliği olarak adlandırılan bu kurumun temelleri Fransa'nın Almanya'yı çevreleme çabasının bir ürünü olarak "Avrupa Kömür Çelik Topluluğu" ile atılmıştır. Aslında ekonomik ürünleri ihtiva ettiğinden bir ekonomik topluluğu olarak düşünülse de AKÇT tam anlamıyla bir güvenlik topluluğudur.⁷ Nitekim, savunma sanayinin iki önemli materyali olan kömür ve çeliğin uluslar üstü bir otoritenin yetkisine devredilmesi de Almanya'nın yeniden canlandırılacak savunma sanayini kontrol altına alma çabasının bir sonucudur. AKÇT'nin kurucu babası Fransa eski Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ın 07 Mayıs 1951 günü yaptığı konuşmada;

"Almanya ile Fransa arasında savaş düşünülemez değildir, ancak artık, materyal olarak imkansızdır" sözleriyle AKÇT'nin aslında bir güvenlik topluluğu olduğunu vurgulamıştır.

Başlangıç aşamasında AKÇT bazı liderler tarafından sadece bir uluslararası örgüt olarak kabul edilirken, bazı liderler de bu örgütü Avrupa Birleşik Devletleri (ya da Federal Avrupa) fikrinin tohumu olarak görmüşlerdir.⁸ Nitekim bu süreçten sonra ulus-devlet fikri bir

⁷ AKÇT'yi kuran Paris Antlaşması imzalanırken, Robert Schuman bu topluluğun esasen güvenlik içerdiğini şu sözlerle aktarmaktadır. "Dünya barışı, ona yönelen tehditler ortak çabalar ile paylaşılmadıkça hiçbir zaman güvende olmayacaktır." Burada belirtilen ortak çaba, AKÇT'nin kendisidir. Pascal Fontaine, *A New Idea for Europe: The Schuman Declaration-1950-2000*, Brüksel, Office for Official Publications of the European Communities, 2000.

⁸ Winston S. Churchill, "The Tragedy of Europe", (ed. By) Brent F. Nelsen & Alexander C-G. Stubb, *The European Union: Reading on the Theory and Practise of European Integration*, İkinci Baskı, New York, Palgrave Publ., 1998.

süre için zayıflama eğilimi içerisine girmiştir. Ulus-devletin zayıflaması beraberinde uluslar üstü iş birliğini geliştirmiş olsa da aslında bu iş birliğinin sadece “yumuşak politika” alanlarında varlık gösterdiği de göze çarpmaktadır.

1.1.2. Avrupa Savunma Topluluğu 1952

AKÇT'den hemen bir yıl sonra 27 Mayıs 1952 tarihinde Avrupa Savunma Topluluğu projesi yine Fransa tarafından ABD'nin Avrupa politikalarına karşı ileri sürülmüştür. Sebep bu sefer Kore Savaşı'nda ABD tarafından Sovyet tehdidine karşı silahlandırılmak istenen Almanya'nın, Fransa tarafından tehdit olarak algılanmasıdır.⁹ Bunun da ötesinde aslında dönemin Alman Başbakanı artık Almanya'nın yeniden silahlandırılması gerekliliği üzerinde durmaktaydı. Nitekim Almanya'da bulunan işgal kuvvetleri zayıf ve yetersizdi. Adenauer ani bir Kızıl Ordu baskınına karşı bir Alman ordusunun kurulmasını şart görüyordu.¹⁰ Esasında proje, askerî ve politik uluslar üstü bir otorite kurmayı amaçlamaktadır ve AKÇT'nin askerî kanadı olarak gösterilmektedir.

Dönemin Fransa Dış İşleri Bakanı René Pleven tarafından ortaya atılan projede, Fransa'nın güvenlik endişeleri yatmaktadır. Buna göre Pleven, Alman ulusal ordusunu uluslar üstü bir birliktelik ya da komuta potasında eritmeyi amaçlamaktadır.¹¹ Ancak bu şekilde Alman tehdidinin engellenebileceği düşünülmektedir. Almanya ya ABD tarafından tampon bölge olarak silahlandırılacaktır ya da AST içerisinde sınırlı ve kontrollü sınırlandırılmasına izin verilecektir. ABD'nin AST'yi desteklemesi ise her iki durumda da Almanya'nın silahlandırılmasını istediğinin göstergesidir.

Nitekim, Fransa tarafından ortaya atılan AST fikri, Almanya'nın arzularına ve Benelüks ülkelerinin desteğine rağmen yine Fransa

⁹ Seth G.Jones, “The European Union and the Security Dilemma”, *Security Studies*, Vol., 12,(3) İlkbahar 2003, s: 114.

¹⁰ Desmond Dinan, *Europe Recast: A History of European Union*, Palgrave Mc Millan, 1998.

¹¹ Mette Eilstrup-Sangiovanni & Daniel Verdier, “European Integration as a Solution to War”, *European Journal of International Relations*, Vol. 11(1), pp: 99–135.

ulusal parlamentosu tarafından reddedilmiştir. Fransa parlamentosu içindeki Komünist ve Milliyetçi gruplar, yeniden silahlandırılmış bir Almanya'yı Fransa için tahammül edilemez bulmuş ve zekice hazırlanmış Avrupa Savunma Topluluğu projesini reddetmişlerdir.¹² Fransa'nın güvenlik endişeleri bir ortak Avrupa ordusunun kurulmasını engellemiştir.

1.1.3 Avrupa Toplulukları ve Organları

Günümüz Avrupa bütünleşmesinin mihenk taşı sayılan kurum Avrupa Ekonomik Topluluğu'dur (AET). AKÇT otoritesinin, bölgesel barışı ve kömür-çelik üzerinde sağladığı denetimin başarısı her ne kadar Avrupa Savunma Topluluğunda görülme de, bu birlikteliği ekonomik alanda da icraata geçirmek için 1957 yılında Roma Antlaşması imzalanmıştır. Aynı zamanda Avrupa Atom Enerjisi Ajansını kurarak Atom araştırmaları konusunda iş birliğine giden yolun önünü açmıştır.

Esasen bir takım ulusal yetkilerin tamamen devrinin söz konusu olduğu örgüt AET'dir. AET, 1957'den sonra bir takım değişikliklere uğramıştır. Yıllara yaygın bir süre içerisinde kapsamı genişlemiş ve günümüzdeki Avrupa Toplulukları (AT) formunu almıştır. Devredilen yetkilerin hangi kurum tarafından icra edildiğini aktarmak için, Topluluğun örgütsel yapılanmasını incelemek doğru olacaktır. Buna göre:

AT; genel siyaseti etkilemeyi haiz, 4 ana kurumdan oluşmaktadır: Bunlar, Avrupa Parlamentosu, Konsey, Komisyon, Adalet Divanı'dır¹³. (Avrupa Birliği, AT'yi, Ortak Savunma ve Güvenlik Politikası'nı ve Adalet ve İç işleri Politikası'nı kapsıyor. Bu belirtildikten sonra AB kısaltması kullanılmaya devam edilebilir.) Bunların yanı sıra yılda en az iki defa toplanan AB Devlet ve Hükûmet Başkanları Konseyi bulunmaktadır. Bu zirvede devletler, Topluluğun genel siyasetine yön vermektedirler. AB Konseyi'nin niteliği hükûmetler arası olup oy birliği ile karar vermektedir. Ancak esasen işlemleri yürüten organ AB

¹² Veysel Bozkurt, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Bursa, Vipaş 2001.

¹³ Avrupa Toplulukları Kurucu Antlaşması (ATKA), Madde 189-285.

*AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNİN YETKİLERİNİ GÜVENLİK GEREKÇESİYLE TÜMÜYLE
AVRUPA BİRLİĞİ'NE DEVRETMEDİKLERİ ALANLAR ÜZERİNE BİR ÇÖZÜMLEME*

Bakanlar Konseyi (literatürde sadece Konsey olarak geçer)'dir. Ancak Bakanlar Konseyi sadece oy birliği ile değil aynı zamanda *ağırlıklı çoğunlukla*¹⁴ da karar alabilmektedir¹⁵. Nitekim bu yönü ile uluslar üstü bir nitelik kazandığı söylenebilir.

Çalışmanın özünü oluşturan kendilerine yetki devredilen kurumlar ise Komisyon, Parlamento ve Adalet Divanı (ATAD), uluslar üstü niteliktedir. İlke olarak bu kurumların hiçbir üyesi atandıkları ülkeleri temsil etmezler. Bağımsızlık ve tarafsızlık esasen belirlenmiştir. Parlamento üyeleri geldikleri ülkeleri değil, bağlı buldukları siyasi parti fraksiyonlarını temsil etmektedirler.¹⁶ Komisyon ise üye devletler tarafından atanmış komiserlerden müteşekkildir. Komisyon da uluslar üstü bir kurum olup esasen görevi topluluk mevzuatına uyulup uyulmadığını kontrol etmektedir.¹⁷ Topluluğun yasama sürecini başlatan Komisyon, bu yetkiyi Konsey ve gerektiğinde Avrupa Parlamentosu ile birlikte kullanmaktadır. Avrupa Birliği bütünleşme tarihinde Parlamantonun, Avrupalılık ruhunu yansıtması açısından önemi bulunmaktadır. Nitekim süreç içerisinde aşamalı olarak Avrupa Parlamentosu danışal hizmet veren bir kurum olmanın ötesine geçmiş, karar verme sürecinde etkin rol oynamaya başlamıştır. Avrupa Parlamentosu, çeşitli hâllerde yasama sürecine dâhil olur. Komisyon Parlamento ve Konsey'e herhangi bir konu ile ilgili tekliflerde bulunarak

¹⁴ **Ağırlıklı Çoğunluk ile Karar Alma Usulü:** Ağırlıklı Çoğunluk ile karar alma prensibi: Bu kurala göre her devletin nüfusu ile orantılı olarak bir oy ağırlığı bulunmaktadır.(Örneğin; Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya 29'ar oya sahipken, Belçika 12, Danimarka 7, Malta 3, 1 Ocak 2007'de üye olan Bulgaristan 10, Avusturya 10 oy hakkı bulunmaktadır.)ATKA'ya göre bir kararın Konsey tarafından alınabilmesi için lehte en az 258 oy gerekmekte olup aynı zamanda topluluk üyelerinin de 2/3 'ünün olumlu yönde oy kullanmış olması gerekmektedir.Bu şartları sağlamakla birlikte, elde edilen toplam oy sayısı, Birlik nüfusunun %62'sine tekabül etmesi gerekmektedir.Konsey bu üç şartı sağlamadıkça karar alamaz (Kamuran Reçber, *Avrupa Birliği Mevzuatı*, Bursa, Ezgi Kitabevi, 2003).

¹⁵ ATKA, Madde 205.

¹⁶ John Fairhurst & Christopher Vincenzi, *Law of the European Community*, Fourth Edition, Essex-England Pearson-Longman, 2003, p:63.

¹⁷ a.e., sf:80.

yasama sürecini başlatabilir. Bunları yaparken danışma, rıza verme, iş birliği ya da ortak karar gibi prosedürler işletilmektedir.¹⁸

Bu anlamda devletler tarafından devredilen yetki bu kurumlar tarafından bu şekilde kullanılmaktadır. ATAD ise hukuka uygunluk denetimi yapmakta olup gerektiğinde gerçek kişiler bile ATAD'a devletleri dava edebilmektedir.¹⁹ Bu mahkemenin de uluslar üstü niteliği bulunmakta olup bağlayıcı karar alabilmektedir.²⁰

1.2.Devredilen Yetkiler

AB'ye devredilen yetkiler kısmını yukarıda belirtildiği gibi AT politikaları kısmı oluşturmaktadır. Hatta bir politikanın ulusal bir politika alanından çıkıp AT'nin politika alanına girmesine "topluluklaştırma" (*communitization*)²¹ denilmektedir. Yukarıda belirtilen ve uluslar üstü nitelikte bulunan bu kurumlar topluluk politikalarını yönetirler. Ancak buradan, AB politikalarının, devletlerin ulusal politikalarının yerini aldığı sonucu çıkarılmamalıdır. Burada uluslar üstü otoritenin tesis etmiş olduğu karar ya da Konsey'in almış ortak tutuma aykırı bir politika icra edilemez. Devletler kendi politikalarının icrasına devam ederler. Buna göre devredilen yetkiler şunlardır:

1. Malların Serbest dolaşımı; bu başlık altında, Gümrük Birliği ve üye devletler arasındaki miktar kısıtlamalarının yasaklanmasına ilişkin kısımlar da bu başlık altında incelenmektedir.²²

¹⁸ ATKA, Madde 250-251, Avrupa Birliği kurumlarının karar verme süreçlerinde kullandıkları prosedürler hakkında detaylı bilgi için, bkz. ATKA Kısım 2. Çeşitli kurumlara ilişkin ortak düzenlemeler. Madde 249-256, (Türkçesi için Reçber AB Mevzuatı, a.g.e., sf.181-186).

¹⁹ Gerçek kişilerin Topluluk kurumlarının tasarruflarına karşı iptal davası açıp açamayacakları hususu 232'nci (eski 175) maddede düzenlenmiştir. Buna göre; her gerçek ve tüzel kişi kendisine yöneltilen ya da görünüşte tüzük veya bir başka kişi için alınmış karar şeklinde olup da, doğrudan doğruya ve kişisel olarak kendisini ilgilendiren bir başka ifadeyle çıkar ihlaline yol açan kararlara karşı dava açabileceği hükmüne yer verilmiştir. Bu düzenlenmeden anlaşıldığı üzere tüzük ve yönergeler hakkında gerçek ve tüzel kişiler dava açamazlar. Suat Dursun, *Avrupa Toplulukları Adalet Divanı*, <http://www.danistay.gov.tr/5%20-%20ATAD.htm>, 10 Ekim 2007.

²⁰ ATKA, Madde 220.

²¹ Avrupa Birliği literatüründe 'topluluk mevzuatına dâhil etme' anlamına gelmektedir.

²² ATKA, Madde 23-31.

*AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNİN YETKİLERİNİ GÜVENLİK GEREKÇESİYLE TÜMÜYLE
AVRUPA BİRLİĞİ'NE DEVRETMEDİKLERİ ALANLAR ÜZERİNE BİR ÇÖZÜMLEME*

2. Ortak Tarım Politikası²³
3. Kişilerin, Hizmetlerin, Sermayenin Serbest Dolaşımı; Bu kapsam içerisinde Yerleşme hakkı, hizmetler, sermaye ve ödemeler²⁴
4. Vize, sığınma, göç ve kişilerin serbest dolaşımına ilişkin diğer politikalar²⁵
5. Ulaştırma ve taşımacılık²⁶
6. Rekabet, Vergi ve Mevzuatın yakınlaştırılmasına dair ortak kurallar; Bu başlıkta, Rekabet kuralları, Devlet sübvansiyonları, vergi düzenlemeleri, mevzuatın yakınlaştırılması bulunmaktadır.²⁷
7. Ekonomi ve Para Politikası; bu başlık altında, ekonomi politikası, para politikası, kurumsal düzenlemeler bulunmaktadır.²⁸
8. İstihdam²⁹
9. Ortak Ticaret Politikası³⁰
10. Gümrük İş birliği³¹
11. Sosyal Politika, Eğitim, Mesleki Formasyon ve Gençlik; bu başlık altında, sosyal düzenlemeler, Avrupa Sosyal Fonu, eğitim, mesleki formasyon ve gençlik ile ilgili konular yer almaktadır.³²
12. Kültür³³
13. Kamu Sağlığı³⁴

²³ ATKA, Madde 32-38.

²⁴ ATKA, Madde 39-60.

²⁵ ATKA, Madde 61-69.

²⁶ ATKA, Madde 70-80.

²⁷ ATKA, Madde 81-97.

²⁸ ATKA, Madde 98-124.

²⁹ ATKA, Madde 125-130.

³⁰ ATKA, Madde 131-134.

³¹ ATKA, Madde 135.

³² ATKA, Madde 136-150.

³³ ATKA, Madde 151.

AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNİN YETKİLERİNİ GÜVENLİK GEREKÇESİYLE TÜMÜYLE
AVRUPA BİRLİĞİ'NE DEVRETMEDİKLERİ ALANLAR ÜZERİNE BİR ÇÖZÜMLEME

14. Tüketicinin korunması³⁵
15. Trans-Avrupa Ağları³⁶
16. Sanayi³⁷
17. Ekonomik ve Sosyal Bütünleşme³⁸
18. Teknolojik Gelişim ve Araştırma³⁹
19. Çevre⁴⁰
20. Kalkınma İş birliği⁴¹

21. Üçüncü devletlerle mali, ekonomik ve teknik iş birliği: Aslında bu politika tümüyle AT'ye devredilmemiştir. Nitekim, üye aday devletlerle yapılacak anlaşmaların akdedilmesinde oy birliği ile hareket etmektedir⁴². Bu madde aynı zamanda 310. madde üzerinden bir saptamada bulunmaktadır. Buna göre Topluluk,

“Topluluk, bir veya daha fazla devlet veya uluslararası örgütler ile karşılıklı hak ve yükümlülükler, ortak faaliyetler ve özel usuller belirleyen, bir ortaklık kuran anlaşmalar yapabilir⁴³”

İşte bu maddeden anlaşılacak şudur ki Komisyon, Konsey tarafından oy birliği ile kendine verilmiş yetkiye istinaden, üçüncü devletlerle anlaşma imzalayabilir. Yani AT burada bir devlet gibi davranmaktadır. Bunun en belirgin örneği, AB'nin Dünya Ticaret Örgütü içerisinde, birlik üyeleri adına oy kullanabilen, temsil yetkisini haiz ve akredite edilmiş bir diplomatının bulunmasıdır.

³⁴ ATKA, Madde 152.

³⁵ ATKA, Madde 153.

³⁶ ATKA, Madde 154-156.

³⁷ ATKA, Madde 157.

³⁸ ATKA, Madde 158-162.

³⁹ ATKA, Madde 163-173.

⁴⁰ ATKA, Madde 174-176.

⁴¹ ATKA, Madde 177-181.

⁴² ATKA, Madde 181 A.

⁴³ ATKA, Madde 310.

*AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNİN YETKİLERİNİ GÜVENLİK GEREKÇESİYLE TÜMÜYLE
AVRUPA BİRLİĞİ'NE DEVRETMEDİKLERİ ALANLAR ÜZERİNE BİR ÇÖZÜMLEME*

Bu saydığımız temel politika alanları Avrupa Toplulukları Kurucu Antlaşması üzerinden yorumladığımız uluslar üstü nitelikli politikalardır. Bu konularda Konsey karar alırken aksi belirtilmedikçe oy birliği ile değil ağırlıklı çoğunlukla karar almaktadır. Nitekim bazı devletlerin aleyhine olsa da ya da bu devletler aleyhte oy kullanmış olsa da alınan karara uymakla yükümlüdürler. İşte yetki devrinin hukuki etkisi bu yöndedir. Ancak bu durumun bir tek istisnası vardır. Bir devletin hayati önemi haiz bir konuda güvenlik gerekçeleri olduğunu ileri sürmesiyle ağırlıklı çoğunlukla alınacak karar oy birliğine çevrilmektedir. Yani devredilen yetki üzerinde ulus devletin veto yetkisi saklı tutulmaktadır. Buna *Lüksemburg Çözümü (Uzlaşısı)* adı verilmektedir. Lüksemburg çözümü bir devletin güvenlik gerekçeleri ileri sürerek yasama sürecini veto edebilmesi anlamını taşımaktadır.⁴⁴

Bu bölümde topluluk politikaları içinde verilen kısımların her biri devredilen yetkiler kısmını oluşturmaktadır. Nitekim, Komisyon ya da Konsey, Parlamenta da danışarak, yasama faaliyetlerinde bulunabilmektedir. Hatta karar verirken Konsey kimi zaman bazı üyelerin arzulamadığı kararları bile çıkarabilmektedir. Bunun tek istisnası Lüksemburg çözümü olmasına rağmen bu da sıklıkla kullanılan hukuki bir metot değildir. Avrupa Birliği ülkeleri bu alanlardaki yetkileri tümüyle uluslar üstü otoriteye devretmişlerdir ve devletler ulusal politikalarını ve mevzuatını, uluslar üstü otorite tarafından tesis edilmiş kararlara uygun hâle getirmekle yükümlüdürler. AT

⁴⁴ **Lüksemburg Çözümü Ocak 1966:** Gümrük Birliği'nin tamamlanmasının üçüncü aşamasında, 1965'de, Komisyon, kendine ait bir Topluluk bütçesi olması gerektiğini ve bunun tarımsal ve endüstriyel ithalat vergileri üzerinden karşılanmasını ileri süren bir teklifte bulundu. Bu durum, ulusal parlamentolara ait bir egemenlik yetkisinin doğrudan Avrupa Topluluğuna devrini gerektirmekteydi ki tarımsal ve endüstriyel anlamda gelişmiş ülkeler için katlanılabilir bir durum değildi. Bu durumdan ekonominin güvenliği ile ilgili olarak en çok etkilenen ülke ise Fransa idi. Fransa, bu kararın alınmasına şiddetle karşı çıkarak Konseyi terk etti. Bunun üzerine uzunca bir süre AT yasama yapısı kilitlendi. Bu krize literatürde "Boş Sandalye Krizi" adı verilmektedir. Nihai aşamada, bir devletin güvenlik gerekçeleri ileri sürerek bir konunun hayati önemi haiz olduğunu vurgulaması ile birlikte ağırlıklı çoğunluk prensibinden vazgeçileceğinin kaydedilmesi ile sonuca bağlanmıştır. Bu durum uluslar üstü otoritenin politik ağırlığını azaltırken, aynı zamanda ulus-devletlerin de hâlâ Topluluğun temel aktörleri olduğu yönündeki kanaati güçlendirmiştir.,Dinan, a.g.e., sf:107 (Türkçesi için Bkz. Bozkurt, a.g.e., sf: 139).

müktesebatına aykırı olarak üretilen devlet politikaları, ATAD önünde ihlal davasına konu olabilmektedir.

Sonuç olarak yukarıdaki politika alanlarına bakıldığında, çoğunlukla ekonomik içerikli olup devletin güvenliğini yakından ilgilendirmemektedir. Bunlara uluslararası ilişkilerde “yumuşak politika (*low politics*)” adı verilmekte ve zaten bu nedenle bu yetkiler devredilmektedir. Bu anlamda aslında Avrupa entegrasyonunu AT politika alanları ile zaten tamamlamıştır ve artık ulus devletin ötesine geçerek “sert politika (*high politics*)” alanlarını topluluklaştıramamaktadır.⁴⁵ Bu anlamda sert politika dediğimiz alanlar 3. bölümde devredilmeyen alanlar olarak aktarılmıştır.

II.BÖLÜM: Avrupa Birliği ve Devredilmeyen Yetkiler

Günümüzde Avrupa Birliği olarak adlandırılan *uluslararası örgüt* genel hatlarıyla *Maastricht Antlaşması (Avrupa Birliği Kurucu Antlaşması)* ile kurulmuştur. Bir önceki bölümde anlatıldığı gibi Avrupa ülkeleri bir çok antlaşma ve protokoller imzalayarak AB'nin altyapısını oluşturmuşlardır. Nitekim, 1973'de İngiltere, Danimarka ve İrlanda'nın, 1981'de Yunanistan, 1986'da Portekiz ve İspanya ile genişlemesini müteakip ekonomik iş birliğinin bir adım ötesine geçerek siyasi bütünleşme çabaları gösterilmiştir.

Bu bağlamda AB, AT'yi de içeren geniş bir politika yelpazesi ortaya koymuştur. Ancak AB, AT gibi uluslar üstü nitelikli değil uluslararası niteliktedir. Çünkü AB'nin uluslararası hukukta tüzel kişiliği bulunmamaktadır. Tüzel kişilik sahibi olan AT kurumlarıdır. Nitekim referandumlar sırasında Hollanda ve Fransa tarafından reddedilen Avrupa Anayasası, AB'ye *tüzel kişilik* de tanımaktadır.⁴⁶

⁴⁵ Stanley Hoffman, “Obstinate or Obsolete? The Fate of Nation-State and The Case of Western Europe”, (der.) Brent F. Nelsen & Alexander C-G Stubb., *The European Union: Reading on the Theory and Practise of European Integration*, İkinci Baskı, , New York , Palgrave Publ., 1998, sf:157.

⁴⁶ *Treaty Establishing A Constitution for Europe*, Roma'da 29 Ekim 2004'te imzalanmış ve Avrupa Birliği Resmi Gazetesinde 16 Aralık 2004'te yayınlanmıştır, Madde I-6.

Tüzel kişilik kazanmış bir AB'de, bir de AB Dış İşleri Bakanlığı bulunmaktadır⁴⁷ ki bu da (Avrupa Anayasasının kabul edilerek yürürlüğe girmesi hâlinde) dış politikaya ilişkin bir takım yetkilerin AB'ye devredilmesine neden olabilir. Ancak henüz Avrupa Birliği Anayasası'nın Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde yapılan referandumda Fransa ve Hollanda tarafından reddedilmesi belirtilen yetkilerin devri sürecini bir süre için dondurmıştır.

Devredilmeyen yetkilerin ne olduğunu anlamak için en önemli husus AB'nin yapısını açıklamaktır. Bu bölümde AB'nin yapısı ve devredilmeyen yetkiler açıklanırken, aynı zamanda devletlerin hiç devretmedikleri özellikli alanlar üzerinde de durulacaktır.

2.1. Avrupa Birliği ve Devredilmeyen Yetkiler

Kurumsal ve Hukuksal anlamda AB üç sütun üzerine konumlanmaktadır. AB yönetim yapısı bu üç sütunun etkileşiminden ileri gelmektedir.

I.Sütun: Üç topluluk(AT, EURATOM, AKÇT⁴⁸), daha sağlam bir temele oturtulacak ve bunlara ekonomik ve parasal birlik de eklenecektir.

II.Sütun: Üye Devletler arasında *Ortak bir Dış Politika ve Güvenlik Politikası*(OGDP) üzerinde iş birliği sağlanacaktır.

III.Sütun: *Adalet ve İç işleri* konularında üye devletler arasında iş birliği gerçekleştirilecektir.⁴⁹

Komisyon, Konsey ve Parlamento da I. dışındaki sütunlarda da yetkilidir.

⁴⁷ Treaty Establishing A Constitution for Europe, Madde I-28.

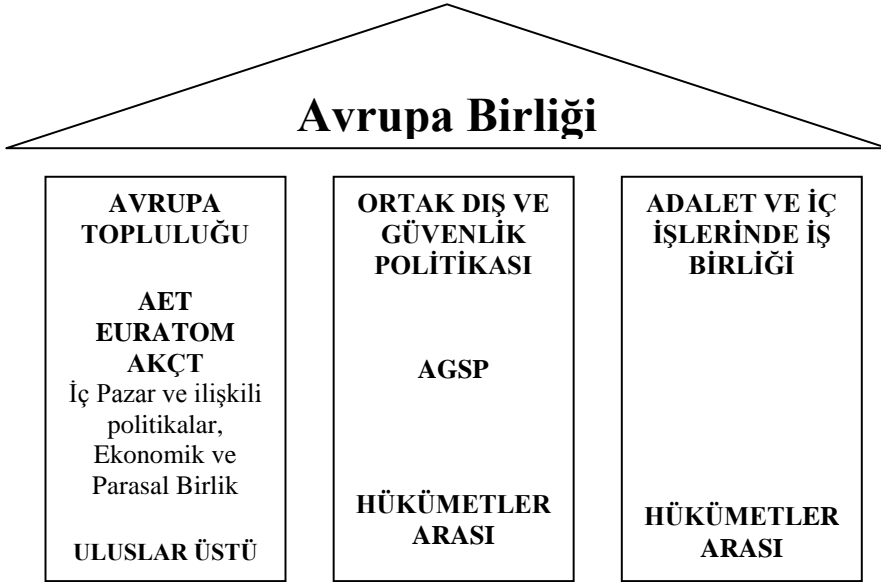
⁴⁸ 23 Temmuz 2002 tarihinde AKÇT antlaşması sona ermiştir.

⁴⁹ Klaus-Dieter Borchardt, *Topluluk Hukukunun ABC'si*, Ankara, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 1993, sf:8.

**AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNİN YETKİLERİNİ GÜVENLİK GEREKÇESİYLE TÜMÜYLE
AVRUPA BİRLİĞİ'NE DEVRETMEDİKLERİ ALANLAR ÜZERİNE BİR ÇÖZÜMLEME**

Bir önceki bölümde belirttiğimiz gibi, devredilen yetkiler kısmını birinci sütun oluşturmaktadır.⁵⁰

AB Kurucu Antlaşması (ABKA veya Maastricht Antlaşması), ilk üç topluluğa devredilmiş yetkilere dayanır, bu yetkileri çeşitli bakımlardan genişletir ve yenileriyle destekler. AET (AB Antlaşmasındaki yeni adıyla Avrupa Toplulukları) iç piyasa, ekonomik politika ve para politikası çerçevesinde, bunlara bağlantılı toplumsal, kültürel ve siyasi konular ile araştırma, çevre ve kalkınma konularında iş birliğinin gerektirdiği yeni yetkiler kullanma imkanına sahip olmaktadır.⁵¹

İşte bu nedenle sembolik bir OGDG'nin ve aynı zamanda Adalet ve İç işleri politikasının bulunması ulus devlet ruhunun hâlen yaşatıldığını ve "sert politika" alanlarının hâlâ AB'ye devredilmediğinin

⁵⁰ Ayşe Roy, *Şu AB Neyin Nesi?*, Üçüncü Baskı, İstanbul ,Turkab Yay., Ekim 2002, (farklı bir versiyonu için bkz. Fairhurst & Vincenzi, a.g.e., sf: 13).

⁵¹Borchardt, a.g.e., sf:9.

göstergesidir. Burada önemli olan nokta bu iki sütunun AB'ye devredilmediğini nereden anladığımızdır.

Yukarıdaki şekle bakıldığında iki sütun hükümetlerarası karakterlidir. Daha önce de belirttiğimiz gibi hükümetlerarası karar alma prensibinde, kararlar oy birliği ile verilmekteydi. Devletlerin egemen eşitliği prensibine dayanan bu sütunlarda, 1 Ocak 2007 tarihi itibarıyla 27 AB üyesi tarafından olumlu karşılanan bir politika sadece 1 üyenin ret oyuyla düşürülebilmektedir.⁵² Yani aslında burada her üyenin dış politika konusunda bir veto yetkisi bulunmaktadır.

Ancak bu oy birliği prensibinin bir istisnası bulunmaktadır. Buna göre, AB Konseyi tarafından alınan dış politika ile ilgili, ortak eylemler, tutumlar veya bir ortak stratejiye dayanan kararları kabul ederken, bu kararı yürürlüğe koyarken ya da özel bir temsilci atarken alınan kararlar ağırlıklı çoğunluk prensibi ile alınır.⁵³ Bu anlamda aslında dış politikaya ilişkin bazı yetkilerin de devredildiği söylenebilir. Ancak, Antlaşma aynı zamanda bir *istisnanın istisnasını* da içermektedir. Buna göre, eğer bir devlet, önemli ve belirli (özellikle güvenliği ilgilendiren hususlarda) bir ulusal politika gerekçesiyle bir kararın ağırlıklı çoğunlukla kabulüne karşı çıkma niyetinde olduğunu beyan ederse oylama yapılmaz.⁵⁴

Dış politika konularında usule ilişkin bazı düzenlemeler bu şekilde uluslar üstü nitelik kazanabilmektedir. Ancak maddenin en sert istisnası ise "*Askerî ve savunma etkileri olan kararlarda ağırlıklı çoğunluk prensibi asla uygulanamaz*⁵⁵" hükmüdür. Son olarak Ortak Güvenlik ve Dış Politika kapsamında yapılan icraatlar siyasi mahiyette olup ATAD'ın yargı yetkisine girmemektedir⁵⁶. Bir devletin oy birliği ile alınmış bir dış politika kararını uygulamaması hâlinde bile uluslararası sorumluluğu işletilememektedir.

⁵² Avrupa Birliği Kurucu Antlaşması,(ABKA) Madde:23/1'den bu yorum çıkarılmaktadır.

⁵³ ABKA, Madde:23/2.

⁵⁴ a.y.

⁵⁵ ABKA, Madde:23/2 son cümle.

⁵⁶ Fairhurst & Vincenzi, a.g.e., sf: 13, (Türkçesi için bkz: <http://www.ikv.org.tr/abtarihce.php>, 01 Ocak 2007).

AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNİN YETKİLERİNİ GÜVENLİK GEREKÇESİYLE TÛMÛYLE
AVRUPA BİRLİĞİ'NE DEVRETMEDİKLERİ ALANLAR ÜZERİNE BİR ÇÖZÛMLEME

Ûçüncü sütunda bulunan Adalet ve İç işlerinde İş birliği alanında göç, sığınma, üçüncü ÷lke uyruklarına karşı alınacak önlemler, uluslararası suçlar ve adli iş birliğini kapsamaktadır.⁵⁷ Adalet ve İç işleri alanındaki sütun her ne kadar ABKA içerisinde ortaya konmuşsa da 1997 Amsterdam Antlaşması ile bu konularda bir takım değişiklikler getirilmiş ve yetki devri öngör÷lmüştür. Bu alan içerisinde sadece *Cezai ve Polisi İlgilendiren Konularda Adli İş birliği* alanı kalmıştır. 3. Sütunda bulunan yetkilerin kapsamı gitgide daraltılmaktadır. Bu alanda da kararlar oy birliği ile alınmaktadır.⁵⁸ Bu noktada serbest dolaşımı ilgilendiren konular,(vize, sığınma, göç ve bunun gibi alanlar) Topluluklar sütununa devredilmiştir ki burada da egemenlik yetkilerinin devredildiği düşün÷lmektedir. Nitekim, uluslar üstü otorite 1999 yılından sonra bu konularda da bağlayıcı kararlar alabilmektedir. Ancak bu yetki de bir takım sınırlamalara tabi tutulmuştur. Beş yıllık geçiş süresi, girişimde bulunma hakkının Komisyon ve Üye Devlet hükümetleri arasında paylaşımı, kararların oy birliği ile alınması, Avrupa Parlamentosuna danışma yükümlölüğü ve ATAD'a sadece sınırlı yetkinin tanınması yönünde sınırlamalar getirilmiştir.⁵⁹

Adli ve Polisin müdahalesini gerektiren konularda yetki devri gerçekleştirilmemiştir, sadece iş birliği öngör÷lmüştür. Çünkü günümüz güvenlik algılamasında *bir devletin teröristi bir diğerinin özgürlük savaşı*⁶⁰ olarak gör÷ldüğünden, ortak bir terör politikası oluşturulamamakta ve bu teröre karşı bir AB tutumunun oluşmasını engellemektedir. AB ÷lkelerinin bu alandaki yetkilerinin devrinin söz konusu olmamasının, devletlerin uluslar üstü bir iş birliğinden ne kadar zarar göreceğini de gösterdiği düşün÷lmektedir.

Dış politikaya ilişkin yetkilerin devredilmemiş olmasının ve hâlen bir ortak dış politika formasyonunun geliştirilmeye çalışılmasının en önemli sonucu Irak Savaşı esnasında gör÷lmüştür. Nitekim, AB içinde

⁵⁷ ABKA, Madde; 29-42.

⁵⁸ Pascal Fontaine, *12 Derste Avrupa*, AT Resmî Yayın Ofisi, Brüksel, 2004, sf:50.

⁵⁹ Fontaine, sf:50.

⁶⁰ Noëlle Quenivet, "The World After September 11: Has It Really Changed?", *European Journal of International Law*, Volume.16,(3), 2005, p.564.

bir çok yetkisini Topluluğa devreden AB üyeleri, Irak Savaşı esnasında ikiye bölünmüş ve hatta ABD tarafından “eski Avrupa” ve “yeni Avrupa” diye yakıştırmalar yapılmıştır.⁶¹ Güvenlik algılamasındaki farklılık işte bu esnada kendini göstermeye başlamıştır. Eğer, dış politikaya ilişkin yetkiler AB organlarına devredilmiş olsaydı, İngiltere gibi ABD'nin sıkı müttefikleri, ABD'nin yanında Irak Savaşına katılamayacaktı. Çünkü günümüzde AB'nin dış politikası genel itibariyle Franko-Germen ekseninde cereyan etmektedir.

2.2. Ulus Devletin Devretmediği Yetkiler

Yavaş bir şekilde belirmeye başlayan *Federal Avrupa Birleşik Devletleri* fikri, ulus-devlet anlamında bazı endişeleri beraberinde getirmektedir. Güvenlik kapsamında ortaya çıkan bu belirsizlik, AB'nin yetkileri ile ulus-devletin yetkileri arasında bir ayırım yapmayı da zorunlu kılmaktadır. Devredilen ve devredilmeyen yetkiler ayrımı düşünüldüğünde, AB'nin federal bir örgütlenmeye doğru gittiği gözlemlenmektedir. Federal sistem ile AB kıyaslandığında şu sonuçlar gözümüze çarpar:

(1) AB iki seviyeli bir hükûmet tarzı ile yönetilen bir yapıda konumlanmaktadır. Ulusal hükümetler ve AB otoritesi

(2) Devredilen yetkiler bağlamında, AB yargı yetkisi dahi içeren kararlar alabilmektedir.

(3) Topluluklar hukuku, ulusal hukukun üzerinde yer almaktadır. Ulusal mevzuat ile topluluk mevzuatında çatışma olması hâlinde Topluluk mevzuatı üstün gelir.

(4) AB'nin yasama süreci gün geçtikçe çoğunluk esasına dayanmaktadır. Oysa ki bu sistem içerisinde bazı devletlerin arzulamadığı kararlar da alınabilmektedir.⁶²

⁶¹ Sten Rynning, “The European Union: Towards a Strategic Culture”, *Security Dialogue*, Volume.34, (4), December 2003.

⁶²Tanja A. Borzel ve Thomas Rise, “Who Is Afraid of European Federation: How to Constitutionalise a Multi-Level Governance System”, http://www.artsci.wustl.edu/~filippov/courses/L32_4353/Who%20is%20Afraid%20of%20a%20European%20Federation.pdf, 08 Ocak 2007 Pazartesi.

*AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNİN YETKİLERİNİ GÜVENLİK GEREKÇESİYLE TÜMÜYLE
AVRUPA BİRLİĞİ'NE DEVRETMEDİKLERİ ALANLAR ÜZERİNE BİR ÇÖZÜMLEME*

Bu açıdan bakıldığında federalleşen bir Avrupa izlenimi verilmektedir. Oysa ki günümüzde AB her ne kadar yetki devri esasına dayanan bir yapı izlese de kilit noktalarda devletler yetkilerini devretmemektedir. Nitekim, AB ikinci ve üçüncü sütun üzerine bir çok yasal düzenleme yapmış olsa da bu düzenlemelere dayanılarak ancak bağlayıcılığı olmayan tavsiye niteliği taşıyan yönlendirme kararları alınabilmekte ve bu kararlar devletlerin ortak çıkarlarını yansıtan genel dokümanlar olarak kalmaktadır.

Dışarıdan federal şekilde görünen bu sistemde, devletler kendi ulus-devlet niteliğini koruma çabası içindedirler. Nitekim ikinci ve üçüncü sütunlara (yani devredilmeyen yetkiler) kısmına bakıldığında, bunların bir devleti devlet yapan en önemli iki husus olduğu görülmektedir. *Dış egemenlik ve iç egemenlik*⁶³ yetkileri dokunulmayan alanlar grubunda bulunmaktadır. Bu alanların AB içerisinde geçmesi de sadece ortak çıkarlar doğrultusunda iş birliği yapılabildiğinin göstergesidir.

Avrupa Birliği, suyun kullanımı toprağın işlenmesi gibi temel devlet yetkilerini hiçbir zaman kendine devrini sağlayamamıştır. Devletlerin ulus devleti korumada, kararlı oluşları bazı nitelik taşıyan alanlarda yetkinin hiçbir zaman devredilmediğini de göstermektedir. Bunlardan bazıları savunma sanayi, vergi politikası, ekonomik istisnalar, özelleştirme politikaları, kitlesel medya, terörle mücadele ve yabancılara toprak satışı olduğu değerlendirilmektedir.

2.2.1.Savunma Sanayi

Avrupa Birliği ülkelerinin tam anlamıyla “güvenlik gerekçesini” ileri sürdükleri alanların başında savunma sanayi gelmektedir. Nitekim

⁶³ Devletin egemenliği tanımsal anlamda iki kural üzerine kurulu bulunmaktadır. Bunlardan birincisi *Dış Egemenliktir*: Buna göre dış egemenlik uluslararası ilişkiler alanında söz konusudur. Bir devletin diğer bir devletten aşağı konumda olmaması, başka bir otoriteye tabi bulunmaması ve devletlerin egemen eşitliğine dayanır. *İç egemenlik* ise devletlerin iktidarının yetkilerini kullanabilme hakkıdır. Kanun yapmak, para basmak, vergi toplamak, yargılama yapmak vs..., İç egemenlik doğası gereği aslidir, en üstündür, bölünemez ve devredilemez iktidarı yansıtmaktadır., Kemal Gözler, *Anayasa Hukukuna Giriş*, Ekin Kitabevi, Bursa 2001, sf:49.

bu alanın AB'ye devredilmemesi gerektiğini de Avrupa Toplulukları Kurucu Antlaşması vasıtasıyla dile getirmektedirler. Bu bağlamda:

Hiçbir üye devlet açığa vurulması kendi güvenliği açısından temel çıkarlarına aykırı bulduğu bilgileri vermek zorunda değildir.

Her üye devlet, silah, mühimmat ve savaş malzemesi ticareti veya üretimi ile ilgili kendi güvenliği bakımından temel çıkarlarının korunmasında gerekli gördüğü önlemleri alabilir; bu önlemler, özellikle askerî amaçlara yönelik olmayan ürünler bakımından ortak pazardaki rekabet koşullarını bozamaz.⁶⁴

Savunma sanayi konusunda dışa bağımlılık kabul edilmemekte ve ihtiyaç duyulan savunma sistemleri, devletçe desteklenen millî sanayi kuruluşlarından tedarik edilmektedir. Avrupa Birliği ülkelerinde savunma tedarik politikalarının esasını; savunma sistemlerinde gizlilik unsurunun ön planda tutulması, savunma sanayisinin gelişmesinin millî bir teknoloji tabanının oluşturulmasına bağlı görülmesi ve dışa bağımlılığın asgari seviyeye indirilmesi gibi konular teşkil etmektedir. Nitekim karşılıklı bağımlılık oluşturmak üzere kurulmuş AB'nin bu konuda yetkisiz kılınması öngörülmesi de güvenlik gerekçelerinin bir sonucudur. Avrupa Birliği'nde oluşturulan ekonomik entegrasyonda savunma sanayi sektörü, yapılan tüm düzenlemelerin dışında tutulmuştur.⁶⁵

2.2.2. Vergi Politikası

Vergi politikası, ulusal egemenliğin temel konularından biri olmakla birlikte, ülkelerin ekonomi politikalarının bir parçasını oluşturmaktadır. Buna göre, AB'de vergilendirme temel olarak üye devletlerin yetkisinde kalıyor. AB, zorunlu vergilerle ulusal sistemleri standart hâle getirmekten çok, birbirleriyle ve AT'yi kuran Antlaşmayla

⁶⁴ ATKA, Madde 296.

⁶⁵ <http://www.tubitak.gov.tr/btpd/btspd/savunma/b5.html>, 03 Aralık 2006.

uyumlu hâle gelmelerini amaçlamaktadır⁶⁶. Üye devletlerin uyguladıkları ekonomik ve sosyal politikalar kendi ulusal yetki alanları içinde kaldığından vergilendirme, AB'nin ekonomik ve sosyal politika amaçları ile kullanılmamaktadır. Bu çerçevede, AB'nin vergi yaratma yetkisi bulunmamaktadır.⁶⁷

2.2.3.Özelleştirme

AB'nin, ekonomik açıdan aday üyelere direktif verebilmesi de savunduğu liberal sistemi tam anlamıyla uyguladığını göstermemektedir. Nitekim Avrupa ülkelerinde sosyal refah devletinin çözülme eğilimine girmesi ile birlikte devletlerin küçülmeye gitmeleri ve özelleştirmeye gittikleri görülmektedir. AB her ne kadar özelleştirmeye destek vermiş olsa da devletler bu konulardaki yetkileri tümüyle AB'ye devretmemektedirler. Fransa ve Almanya gibi ülkelerde stratejik olan ve güvenlikle doğrudan alakalı kurumların tam anlamıyla özelleştirilmesi mümkün değildir. Ulaştırma, telekomünikasyon gibi özel sektörün rağbet ettiği ancak güvenlik koşullarının satışına elvermediği sektörler halen Fransa hükümetinin elinde bulunmaktadır. Sadece bazı telekomünikasyon kurumları kısmi özelleştirilmiştir.⁶⁸ Diğer taraftan hemen hemen tüm Avrupa ülkelerinde demiryolu ve diğer ulaşım sistemleri ya devletin elinde bulunmakta ya da yarı-kamusal nitelikli bulunmaktadır.⁶⁹

2.2.4.Terörle Mücadele

Terörle mücadele konusunda ortak düzenlemeler yapılmış olsa da devletler yetkilerini tamamen devretmemişlerdir.⁷⁰ Nitekim terörle

⁶⁶ Amsterdam Antlaşması, Madde: 90-94.

⁶⁷ <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&pId=3&fId=10&prnId=21&hnd=1&ord=20&dodd=331&fop=0>, 3 Ocak 2007

⁶⁸ <http://www.eiro.eurofound.eu.int/1999/12/study/tn9912201s.html>, 28 Aralık 2006.

⁶⁹ <http://www.eiro.eurofound.eu.int/1999/12/study/tn9912201s.html>, 28 Aralık 2006.

⁷⁰ Terörle mücadele konusunda yapılan ortak düzenlemelere örnek olarak bkz. AB Parlamentosunun 2001 Tarihli Terörle Mücadele Konusundaki Çerçeve Karar Taslağı, Avrupa Parlamentosu Tavsiye Kararı Recommendation 1677, 13 Temmuz 2002 Tarihli Terörizmle Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Çerçeve Kararı, (2002/475/JHA) Avrupa Birliği Resmi Gazetesi L

mücadele devletlerin ulusal yetkilerinde tuttukları bir ulus-devlet sorunudur. Bu anlamda henüz tanımında bile tam anlaşmamış olduklarından, terörle mücadele sadece bir uluslararası iş birliği alanı hâlinde kalmaktadır.⁷¹ Bu nedenle terörle mücadele konusunda her devlet kendi düzenlemelerini yapmakta ve yasama süreci ile ilgili olan hiçbir yetkiyi AB'ye devretmemektedir. Değişen güvenlik algılamalarıyla birlikte devletler terör sorununa daha fazla yakınlaşmakta ve yasal düzenlemelerini bu yönde değiştirmektedir. Terör ile mücadele konusundaki yetkilerin de AB'ye devredilmediğini söylemek mümkündür.

2.2.5. Yabancılara Toprak Satışı

En önemli hususlardan bir tanesi ise yabancılara toprak satışı konusunda karşımıza çıkmaktadır. Devletleri yabancılara mülk satışı konusunda teşvik eden AB içerisinde uygulama yalnızca AB vatandaşları için geçerlidir. Yani AB vatandaşı olmayan hiç kimse bir Avrupa ülkesinde toprak satın alamamaktadır. Nitekim AB ülkeleri de bunu bir güvenlik sorunu olarak görmekte ve bir takım kısıtlamalara tabi tutmaktadırlar. AB'nin öncü ülkeleri de bu konuda güvenliğin gerektirdiği sınırlandırmaları yapmışlardır. Nitekim İngiltere'de toprakların Kraliçe'ye ait olması sebebi ile 49-99 yıllık sürelerle kullanma hakkı verilmektedir. Fransa'da ise yabancılara nihai alıcısı saptanmadan taşınmaz satılamamaktadır.⁷²

AB'ye son giren üyelerle yapılan müzakereler sonucunda ortaya çıkan çerçevede bu ülkelerin tamamında yabancılara toprak satışını belirli ölçüde sınırlandırma arzusu bulunduğu gözlemlenmektedir. Yabancılara toprak satışının sınırlandırılmamasının devletin güvenliğini etkileyebileceği düşünülmektedir.⁷³

164, 22.06.2002, Terörle mücadele açısından Avrupa Birliğinin 2001/0217 (CNS) numaralı çerçeve kararı, (akt.) Feridun Yenisey, 20060429, Terör Okulu Makalesi, Bahçeşehir Üniversitesi, (2004).

⁷¹ Ercan Çitlioğlu, *Gri Tehdit Terörizm*, Ankara, Ümit Yay., 2005, sayfa 60.

⁷² <http://www.anahtarlik.com/toprak.asp>.

⁷³ 2004 yılında Avrupa Birliği üyesi olan Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Polonya, Estonya ve Litvanya, geçiş sürecinde toprak satışı yasağının devam etmesini AB'ye kabul ettirdiler. Bu ülkeler, orman ve tarım arazilerinin satışının yapılabilmesi için 7 yıllık bir süre talep ettiler ve bunu

SONUÇ

Egemenlik hakkının muhafaza edilmesi, bir devletin bağımsızlığının sağlanması noktasında en önemli husustur. Bu anlamda devletler yetki devri konusunda ihtiyatlı davranmaktadırlar. İhtiyatlı olmanın sebebi her şeyden önce devredilmesi muhtemel yetkinin ulusal güvenlik açısından sakınca içerip içermediği ile alakalıdır.

Her ne kadar Avrupa bütünleşme tarihinin çeşitli evreleri içinde tehdit algılamasında değişiklikler olmuşsa da, ulus-devletin kimliğini koruma çabası her zaman süregelmiştir. Bu bağlamda, gerek hukuki anlamda gerek siyasi anlamda yetkiler devredilirken ya sınırlı davranılmış ya da devredilmemiştir. Yumuşak politika alanlarının kolayca devredilmesi olgusu karşısında sert politika alanlarında da aynı etkiyi doğuracağı düşünülse de bu sonuç gerçekleşmemiştir. Nitekim AB Anayasasını egemenlik yetkilerinin tümüyle devri olarak gören bazı Avrupa halkları Anayasayı referandum ile reddetmişlerdir.

1951 yılında kurulan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu bunun ilk örneğidir. Ekonomik içerikli hammaddeleri uluslar üstü bir otoritenin denetimine açan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu ekonomik tabanlı görünse de, temel amacı, Fransa'nın Almanya tarafından bir daha saldırıya uğramasının engellenmesidir. Nitekim savunma sanayinin iki

kabul ettirdiler. Polonya'da geçiş süreci normal araziler için 5 yıl, orman ve tarım arazileri için 12 yıl olarak tespit edilmiştir. Kıbrıs Rum Kesimi, Macaristan ve Slovenya'da geçiş süreci normal araziler için 5 yıl, orman-tarım arazileri içinse 7 yıl olarak belirlenmiştir. Malta, AB'ye giriş müzakeresi çerçevesinde bu konuyla ilgili özel bir protokol imzalamıştır. Buna göre, en az 5 yıl yasal olarak Malta'da ikâmet eden AB vatandaşları dışında herkes gayrimenkul edinme konusunda Malta'nın ulusal mevzuatına tabidir. 2007'de AB'ye tam üye olan Bulgaristan ve Romanya'da yabancıların taşınmaz alabilmeleri için 5 yıl, tarım ve orman arazileri alabilmeleri içinse 7 yıllık geçiş süreçleri öngörülmüştür. Yunanistan'da adalardan ve sınıra yakın alanlardan yabancılara mülk satışı yasaktır. Yunanistan'da mülkünü satan bir yabancı parasını ülke dışına çıkaramamaktadır. Danimarka'da bir yabancı taşınmaz sahibi olabilmesi için bu ülkede beş yıl ikâmet ediyor olması gerekmektedir. Fransa'da yabancıya taşınmaz satışı konusunda vergiler artırılarak caydırıcı olunmaya çalışılmaktadır. Bu ülkede satılan taşınmazın değerinin yüzde 3'ü vergiye tabidir. Belli bir orandan yukarıya için servet vergisi alınmaktadır. Konu ile ilgili Hayri Ülker'in tespitleridir. http://www.marmarisyenisayfa.net/gecmisyazi_tr.php?yazar=21&no=161, 24.12.2006.

(Daha fazla bilgi için bkz. *Avrupa Birliği ile Katılım Müzakereleri Rehberi*, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, No: 184)

*AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNİN YETKİLERİNİ GÜVENLİK GEREKÇESİYLE TÜMÜYLE
AVRUPA BİRLİĞİ'NE DEVRETMEDİKLERİ ALANLAR ÜZERİNE BİR ÇÖZÜMLEME*

önemli materyali olan kömür ve çeliğin denetim altına alınması bu yargıyı desteklemektedir. Ancak hemen ardından 1952 yılında Pleven Planı ile ortaya atılan Avrupa Savunma Topluluğu, Fransa'nın güvenlik gerekçeleri ile reddedilmiştir. Ortak bir Avrupa ordusu kurma fikri devletlerin güvenliği açısından faydalı görülse de Fransız Komünist ve Milliyetçi partiler, ulus devlete zarar verdiği gerekçesi ile bu girişimi reddetmişlerdir. Bu anlamda yetki devrinin sınırları bir bakıma bu ret kararı ile belirlenmiştir.

Avrupa Savunma Topluluğu fikrinin ortadan kalkması ile birlikte 1957 yılında Roma Antlaşmasının imzalanarak Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulması, yetki devrinin alanını genişletmiştir. Ancak üye devletlerin sert politika alanlarını bu antlaşmanın içerisine dâhil etmemesi de ulus devlet kimliğinin hâlen korunduğunu göstermiştir. Avrupa Toplulukları Kurucu Antlaşması'nda belirtilen yirmi bir ekonomik içerikli başlık üzerindeki yetkiler AT uluslar üstü otoritesine devredilmiştir. Devletler bu alanda hâlen düzenlemeler yapabilirken, AT tarafından tesis edilen kararlara aykırı yasalar çıkarmaları mümkün değildir. Diğer taraftan devletler AT'ye devredilen yetkiler konusunda da güvenliği ilgilendiren bir durum olması hâlinde "Lüksemburg Çözümü" adı verilen kuralı geliştirerek, alınması arzulanan bir kararın engellenmesinin de yolunu açmıştır. Bu da ulus devletin, uluslar üstü sistem üzerindeki etkisinin ortaya konulması noktasında önem kazanmaktadır.

Avrupa Topluluğu ekonomik içerikli düzenlemelerle bütünleşmeyi derinleştirirken aynı zamanda güvenliğe ilişkin konularda da düzenlemeler yapmaktadır. Bunun ilk somut örneği ise 1992 yılında imzalanan Avrupa Birliği Kurucu Antlaşması'dır. AB'nin ortaya çıkardığı üç sütunlu yapıda "Avrupa Toplulukları", "Ortak Güvenlik ve Dış Politika" ile "Adalet ve İç işlerinde İş birliği" başlıkları yer almaktadır. Avrupa toplulukları haricinde kalan bu iki alanda, kararlar oy birliği yöntemi ile alınmaktadır. Bu anlamda her devletin şahsına münhasır bir veto yetkisi bulunmaktadır.

Dikkatle incelendiğinde dış politika ve iç işleri alanları bir devletin hayati önemi haiz iki yetkisi üzerine konumlanmaktadır. Bunlardan

birisi dış egemenlik olarak diğeri de i egemenlik olarak ortaya konmaktadır. Bu anlamda dış politika, dış egemenlik konularına dâhil olurken, Adalet ve İç işleri başlığı ise i egemenlik konusuna girmektedir. Nitekim devletleri hassas olmaya iten bu kavramların aynı zamanda güvenlik ile de bağlantılı olduğu değerlendirilmektedir. Dış politika ve iç işlerine ilişkin yetkilerin AB'ye devredilmesinin, ulus devletin ortadan kalkacağı savına dayanan bu yaklaşımlar nedeniyle, AB ÷lkeleri ortak bir dış politika geliştirememiştir. Bu anlamda AB üyesi ÷lkeler dış politikayı ve iç işleri konularını ayrı başlıklar olarak düzenlemiş olsalar da bu alanda yetkilerin devredilmediği değerlendirilmektedir.

Ulus devleti koruma bilinci, Avrupalı devletleri bazı yetkilerin AB'ye devrini zorlaştırmıştır. Savunma sanayi ile ilgili olan konuların AB'ye devri devletin güvenliğini doğrudan etkilediği düşün÷ldüğünde, bu yetkinin devrinin mümkün olmadığı ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan devletin vergi koymasđ veya toplamasđ AB'ye devredilmemiş bir i egemenlik yetkisidir. Bu yetkinin devri, devletin mali güvenliğini tehdit altına alabileceği değerlendirilmektedir. Diğer taraftan devletlerin özelleştirmedeki ihtiyatlı davranışları, yabancı uyruklulara toprak satışındaki tutarlılıkta, AB'nin bu konuda düzenleme yapmasına engel olmadığı devletleri de düzenleme yapmalarını sınırlamamaktadır.

Önemli olan nokta, tarihsel sürece bakıldığında yetki devri hiçbir zaman devletin güvenliğinin ötesine geçmemektedir. Yapılan icraatlar göstermektedir ki, AB üyesi devletler, hayati önemi haiz çıkarları ya da güvenlik gerekçeleri söz konusu olduğunda yetki devrinde bulunmamaktadırlar. Bu anlamda devredilen yetkiler sadece bütün ÷lkelerin ortak menfaatine göre düzenlenmiş alanlardır. Bu çerçeveden bakıldığında AT'nin ortak menfaate dayalı yetki devri esasına dayanan bir kurum olduğu, AB'nin ise ulus devlet kimliği üzerine inşa edilmiş ve devlet güvenliğini elverdiği yere kadar işleyen bir iş birliği forumu olduğu gör÷lmektedir.

KAYNAKÇA

1. Borchardt, Klaus-Dieter. *Topluluk Hukukunun ABC'si*, Ankara, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 1993.
2. Borzel Tanja A. ve RISE Thomas. "Who Is Afraid of European Federation: How to Constitutionalise a Multi-Level Governance System", 5 Ocak 2007, http://www.artsci.wustl.edu/~filippov/courses/L32_4353/Who%20is%20Afraid%20of%20a%20European%20Federation.pdf.
3. Bozkurt, Veysel. *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Bursa, Vipaş Yayınları, 2001.
4. Çitlioğlu, Ercan. *Gri Tehdit Terörizm*, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2005.
5. Dinan, Desmond. *Europe Recast: A History of European Union*, Palgrave Mc Millan.
6. Eilstrup-Sangiovanni, Mette ve Verdier, Daniel. *European Integration as a Solution to War*, *European Journal of International Relations*, Volume 11, 1.
7. Fairhurst, John ve Vincenzi, Christopher. *Law of the European Community*, Pearson-Longman, (4. Baskı), Essex-England, 2003.
8. Fontaine, Pascal. *A New Idea for Europe: The Schuman Declaration-1950-2000*, Office for Official Publications of the European Communities, 2000.
9. Fontaine, Pascal. *12 Derste Avrupa*, Brüksel, AT Resmi Yayın Ofisi, 2004.
10. Gözler, Kemal. *Kanun Hükmünde Kararnamelerin Hukuki Rejimi*, Bursa, Ekin Kitabevi, Şubat 2000.
11. Gözler, Kemal. *Anayasa Hukukuna Giriş*, Bursa, Ekin Kitabevi, 2001.
12. Guay, Terence ve Callum, Robert. "The Transformation and Future Prospects of Europe's Defence Industry", *International Affairs*, Volume. 78, 4, 2002.

*AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNİN YETKİLERİNİ GÜVENLİK GEREKÇESİYLE TÜMÜYLE
AVRUPA BİRLİĞİ'NE DEVRETMEDİKLERİ ALANLAR ÜZERİNE BİR ÇÖZÜMLEME*

13. Gümüş, Okan ve Sevi, Aziz. *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, Ankara, Dışişleri Bakanlığı Yayınları,, 1996.
14. Jones, Seth G. "The European Union & The Security Dilemma", *Security Studies*, Volume 12, 3, İlkbahar 2003.
15. Nelsen, Brent F. ve Stubb, Alexander C-G. *The European Union: Reading on the Theory and Practise of European Integration*, (2. Baskı), New York, Palgrave Publication, 1998.
16. Ölmezoğulları, Nalan. *Ekonomik Sistemler ve Küreselleşen Kapitalizm*, (3.Baskı), Bursa, Ezgi Kitabevi, 1999.
17. Quenivet, Noëlle. *The World After September 11: Has It Really Changed?*, *European Journal of International Law* ,Vol.16, No.3, 2005.
18. Reçber, Kamuran. *Avrupa Birliği Mevzuatı*, Bursa, Ezgi Kitabevi Yayınları, 2003.
19. Roy, Ayşe. *Şu AB Neyin Nesi?*, (3.Baskı), İstanbul, Turkab Yayınları, Ekim 2002.
20. Rynning, Sten. "The European Union: Towards a Strategic Culture", *Security Dialogue*, Volume.34, 4, Aralık 2003.
21. Dursun, Suat. *Avrupa Toplulukları Adalet Divanı*, <http://www.danistay.gov.tr/5%20-%20ATAD.htm>, 10 Ekim 2007.

HUKUKİ MEVZUAT

22. Avrupa Birliği Anayasası.
23. Avrupa Toplulukları Kurucu Antlaşması (Roma Antlaşması).
24. Avrupa Birliği Kurucu Antlaşması (Maastricht Antlaşması).
25. Amsterdam Antlaşması.

SANAL KAYNAKLAR

26. <http://www.tubitak.gov.tr/btpd/btspd/savunma/b5.html>.
27. <http://www.eiro.eurowfound.eu.int/1999/12/study/tn9912201s.html>.

*AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNİN YETKİLERİNİ GÜVENLİK GEREKÇESİYLE TÜMÜYLE
AVRUPA BİRLİĞİ'NE DEVRETMEDİKLERİ ALANLAR ÜZERİNE BİR ÇÖZÜMLEME*

28. <http://www.bianet.org/php/yazdir.php?DosyaX=../2001/09/07/908.htm>.
29. <http://www.ntvmsnbc.com/news/350379.asp>.
30. <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&pId=3&fld=10&prnId=21&hnd=1&ord=20&docId=331&fop=0>, 3 Ocak 2007.

YAYIN İLKELERİ

Yayın Amacı ve Kapsamı:

1. Güvenlik Stratejileri Dergisi; Genel Kurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı bünyesinde bulunan Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü tarafından, **ulusal hakemli dergi** niteliğinde yılda iki kez (Haziran ve Aralık) yayımlanmaktadır.
2. Güvenlik Stratejileri Dergisi'nde; güvenlik boyutunda geleceğe yönelik jeopolitik, jeostratejik ve jeo-ekonomik seviyede Türkiye'nin uygulamasında fayda mütalâa edilen güvenlik stratejilerine ait seçeneklerin saptanması amaçlanmıştır. Bu bağlamda Güvenlik Stratejileri Dergisi'nde ülkemizin güvenliği ile ilgili konuları işleyen, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Anayasası'nda ifadesini bulan temel niteliklere saygılı bir tutum ve uyum içinde kaleme alınmış, özgün ve bilimsel nitelik taşıyan tüm makalelere, hakem heyetinin değerlendirmeleri neticesinde yer verilecektir.
3. Güvenlik Stratejileri Dergisi'ne gönderilen makaleler daha önce başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. Makalelerin uzunluğu dergi formatında 25 sayfayı (ya da 10.000 kelimeyi) geçmemelidir. Makaleler, yayımlanmak üzere kabul edildiği takdirde Güvenlik Stratejileri Dergisi bütün yayın haklarına sahiptir. Güvenlik Stratejileri Dergisi'nde makalesi yayımlanan yazarlara; talep etmeleri halinde ilgili mevzuat çerçevesinde telif ücreti ödenmektedir.
4. Yazarlar unvanlarını, görev yaptıkları kurumları, haberleşme adresleri ile telefon numaralarını ve e-posta adreslerini mutlaka bildirmelidir.
5. Güvenlik Stratejileri Dergisi'ne gönderilecek makalelerin ilk değerlendirmesi (içerik, sunuş tarzı ve yazım kurallarına uygunluk) Yayın Kurulu tarafından yapıldıktan sonra uygun bulunanlar, bilimsel açıdan değerlendirilmek üzere, sahasında eser ve çalışmalarıyla tanınan iki hakeme gönderilir. Hakemlerden gelecek rapor doğrultusunda makalenin basılmasına, yazardan rapor çerçevesinde düzeltme istenmesine ya da yazının geri çevrilmesine karar verilir ve durum yazara en kısa sürede bildirilir. Gönderilen makale için hakemlerden birinin olumlu, diğerinin olumsuz rapor vermesi durumunda ise çalışma üçüncü bir hakeme gönderilir ve yayımlanmasına yeni rapora göre karar verilir. Dergide, hakemlerin uygun bulduğu makaleler yayımlanır. Hakem raporları gizli olup, yazarın hakem raporuna itiraz hakkı bulunmamaktadır.
6. Yazardan düzeltme istenmesi durumunda, düzeltinin en geç üç ay içinde yapılarak, Yayın Kurulu'na ulaştırılması gerekmektedir.
7. Yayımlanan makalenin yer aldığı beş adet dergi, yazara ücretsiz olarak gönderilecektir.
8. Güvenlik Stratejileri Dergisi'nde yayımlanan makaleler, yazarlarının şahsî görüşlerini içermektedir. Bu nedenle, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin resmî görüşlerini yansıtmamaktadır.

Yayın Kuralları:

1. Makaleler, bilgisayar ortamında " Word for Windows"un değişik versiyonlarında (Word 2.0-7.0), bir diskete kayıt "save" edilerek, iki nüsha A4 boyutunda bilgisayar çıktısı ile birlikte posta yoluyla gönderilmelidir. E-posta ile gönderilen makaleler değerlendirmeye alınmayacaktır.
2. Makalenin başlangıç kısmına (150 kelimeyi geçmeyecek şekilde), Türkçe ve İngilizce özet ile beş adet anahtar kelime yazılmalıdır.
3. Makalenin ana bölümlerinde 10 punto, dipnotu, özet, kaynakça, tablo gibi bölümlerinde ise 8 punto harf büyüklüğünün ve Arial karakterinin kullanılması gerekmektedir..
4. Makalenin konusuyla ilgili belge ve fotoğrafların orijinalleri veya baskıya uygun nitelikte olanları seçilmelidir. Fotoğraf altına ve şekil kenarına yazar adı belirtilmelidir.
5. Yazar adı ve açık adresi (elektronik posta adresi ve telefon numarası dâhil) sağ köşeye italik, koyu 10 punto olarak yazılmalı; unvan ve görev yeri dipnotta (*) işareti ile belirtilmelidir.
6. Dipnotlar, yer aldığı sayfanın alt tarafında ve numaralandırılarak şu şekilde verilmelidir : (Adı Soyadı; Kitap / Makale Adı, Cilt / Sayı, Yayın Evi / İl / Basım Evi, Yıl, Sayfa No.)
7. Kaynakça, makalenin sonuna yazarların soyadlarına göre sıralanmış bir biçimde aşağıdaki şekilde konmalıdır. (Soyadı Adı; Eser İsmi, Cilt / Sayı, Yayın Evi, İl, Yıl)
8. Yayımlanacak makalelerde esasa ilişkin olmayan redaksiyon değişiklikleri ve düzeltmeler Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğüne yapılabilir.